ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

II

KNJIGA 11

REDAKCIONI ODBOR

Aleksandar Ranković, Rodoljub Čolaković, Dobrivoje Radosavljević

Lidija Šentjurc, Moma Marković, Veljko Vlahović

Fabijan Trgo, pukovnik, Stevo Kovačević, pukovnik

Odgovorni urednik

Fabijan Trgo, pukovnik

IZDAJE

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOjNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

II

KNJIGA 11

DOKUMENTA VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

1943-1944

BEOGRAD
1963.

DOKUMENTA
CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

NOVEMBAR 1943 — JANUAR **1944.**

BR. 1

PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD POČETKA NOVEMBRA 1943. NARODIMA JUGOSLAVIJE POVODOM DVADESETŠESTOGODiSNJICE VELIKE OKTOBARSKE SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE[1]

NARODIMA JUGOSLAVIJE

Radnici, seljaci, građani

Borci, podoficiri, oficiri i politkomesari Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Sedmog novembra navršava se 26 godina od kada se u Velikoj oktobarskoj socijalističkoj revoluciji rodio Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

Nikada još nije godišnjica Velike oktobarske revolucije bila u tolikoj mjeri praznik čitavog naprednog i slobodoljubivog čovječanstva kao ove godine. Nikad još nije čedo te velike revolucije', Sovjetski Savez, bio tako blizak svijesti i srcima bezkrajnih miliona narodnih masa čitavog svijeta, kao sada. U teškoj i krvavoj borbi protiv fašističkih barbara čitavo slobodoljubivo čovječanstvo osjeća plodove Velike oktobarske revolucije i koristi se njima. Sovjetskom Savezu čovječanstvo duguje zahvalnost što je bila slomljena moć fašističkih armija. Sovjetski Savez, prožet herojskim duhom oktobarskih dana 1917 godina i ®like stvaralačke periode izgradnje socijalizma, spasao je čovječanstvo od barbarske tiranije njegovog **najvećeg ne-**

[1] Original (umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za proučavanje istorije radničkog pokreta naroda Jugoslavije (dalje: IRPJ), reg. br. 5164 (stara registracija).

Vrhovni štab NOV i POJ je proglas dao otvorenim tekstom 31. oktobra 1S43. preko svoje radio-stanice obavestivši prethodno r tome sve jedinice s kojima je bio u radio-vezi (Arhiv Vojnoistorijskog instituta (dalje V.I.I.), reg. br. 4/37-9, k. 731).

prijatelja — fašističkog imperijalizma. Unutarnja snaga Sovjetskog Saveza, iz koje je izrasla nepobjediva Crvena armija i nesalomljiva pobjednička volja sovjetskih naroda, plod je Velike oktobarske revolucije.

I narodi Jugoslavije su više nego ikada na praznik dvadesetšestogodišnjice Velikog oktobra srcem i borbenom voljom ujedinjeni sa sovjetskim narodima. U danima najtežeg ropstva, najvećih patnji i nejednake krvave oslobodilačke borbe protiv nadmoćnih fašističkih okupatora, narodi Jugoslavije nijesu izgubili vjeru u svoju pobjedu, znajući da je na njihovoj strani nepobjediva Crvena armija i podrška i pomoć bratskih sovjetskih naroda. Zato je praznik 26-godišnjice Velike oktobarske revolucije za nas istovremeno dan zahvalnosti naših naroda bratskim narodima SSSR-a i naše čvrste volje, da rame uz rame s njima još odlučnije nastavimo borbu za potpuno uništenje fašističke nemani.

NAEODI JUGOSLAVIJE

Crvena armija zadala je Hitlerovim armijama smrtni udarac i goni ih prema zapadu. Engleske i američke trupe u Italiji nadiru prema sjeveru. U Jugoslaviji rasplamsao se opšti narodni ustanak i pobjednička Narodno-oslobodilačka vojska zauzima gradove i sve važnije industrijske centre, šireći oslobođenu teritoriju. U Njemačkoj i Hitlerovim vazalnim zemljama iščezavaju u narodnim masama posljednji ostaci vjere u pobjedu fašizma. Otpor ugnjetenih evropskih naroda pretvara se u opšti požar oslobodilačkog rata protiv hitlerovskih ugnjetača Evrope. Bliži se dan konačne pobjede nad fašističkim osvajačima. Sazreli su svi uslcvi, da se uspostavljanjem drugog fronta u Evropi fašistička neman u najbliže vrijeme dotuče i tako dokrajče velike patnje i žrtve, kojima su podvrgnuti ugnjeteni narodi Evrope.

Hitler prikuplja svoje posljednje snage, ali one ne mogu zaustaviti pobjedonosno nadiranje Crvene armije na zapad, ne mogu spriječiti strahovito bombardovanje Njemačke od strane savezničke avijacije, ni slomiti sve snažniji otpor ugnjetenih naroda Evrope. On više ne ratuje za pobjedu nego samo zbog toga da otegne rat, da što duže odgodi dan svoje konačne propasti.

U tim zločinačkim namjerama Hitlera pomažu izvjesne reakcionarne klike i društveni krugovi koji ne žele potpuno uništenje fašizma, nego da pokušaju da postignu kompromis sa raznim fašističkim i reakcionarnim klikama u fašističkim zemljama. Te klike pokušavaju da utiču u smislu odugovlačenja

rata i odgađanja otvaranja II fronta i na politiku Engleske i Amerike. To su one iste klike, koje su godinama pothranjivale i podržavale razne fašističke režime, a prije svega samog Hitlera. Sve žešći oružani otpor ugnjetenih naroda Evrope protiv okupatora i njihovih reakcionarnih pomagača, sve veća demokratska aktivnost engleskih i američkih narodnih masa — najbolji su odgovor na reakcionarne namjere tih klika. U tome je jamstvo da će ujedinjene snage slobodoljubivog čovječanstva u **najkraće** vrijeme zadati fašizmu i njegovim uporištima uništavajuće udarce.

U velikoj borbi protiv barbarskog neprijatelja čovječanstva, kulture i napretka, narodi Jugoslavije su s čašću i slavom ispunili svoju dužnost. Oni zato s pravom traže od saveznika da se što prije otvori drugi front, čime bi bile ušteđene mnoge žrtve naših naroda i čitavog slobodoljubivog čovječanstva.

RADNICI, SELJACI, GRAĐANI

Neprijatelji naših naroda doživljuju poraz za porazom i u našoj zemlji. Slavom ovjenčane čete naše Narodno-oslobodilačke **vojske** i partizanskih odreda Jugoslavije pronijele su slavu naših naroda po čitavom svijetu. Krupni uspjesi naše oslobodilačke borbe učvrstili su međunarodni položaj Jugoslavije i njezinih naroda u tolikoj mjeri, da ih niko više ne može omesti da ostvare sva nacionalna i demokratska prava. U vatri krvavih bojeva i u nadljudskim patnjama narodnih masa kuje se nova zajednica naroda Jugoslavije, nova Jugoslavija, izgrađena na ravnopravnosti i bratstvu njenih naroda. Zato nova Jugoslavija postaje žarište otpora ne samo svih južnoslovenskih naroda, nego i ostalih naroda Balkanskog Poluostrva; ona je postala primjer za sve potlačene narode Evrope. Stvaraju se uslovi za ostvarenje davnog sna najboljih sinova južnoslovenskih naroda: bratske federativne zajednice južnoslovenskih naroda od Trsta do Crnog Mora.

Ogromne žrtve koje daju naši narodi nisu uzaludne. One obezbjeđuju budućnost naših naroda, obezbjeđuju im dostojno mjesto u krugu drugih naroda. Narodi Jugoslavije mogu s ponosom tvrditi, da su' sve pobjede izvojevali svojim sopstvenim rukama, sopstvenim oružjem, otetim od neprijatelja.

• ri • Svi us P3esi zadali su smrtni udarac svim neprijateljima, izdajnicima i klevetnicima naše borbe. Pokazalo se, da je oružana Narodno-oslobodilačka borba, kojoj je od prvog dana stala na čelo Komunistička partija Jugoslavije, jedini mogući put ka **pobjedi,** ka slobodi **i** nezavisnosti naše zemlje. Pokazalo se, da **je** tim putem krenula ogromna većina našeg naroda. Narodne mase Jugoslavije s gnušanjem i prezirom su se odvratile od

Nedića, Pavelića, Rupnika i drugih sličnih otvorenih **okupator**skih slugu. Do kraja su prezrele podlu i izdajničku kliku **Draže** Mihailovića, koja je počela svoj protunarodni rad opomenama — da još nije vrijeme za oružanu borbu —, s jedne strane, a s druge strane već dvije godine vodi oružanu borbu na strani okupatora, protiv Narodno-oslobodilačke vojske i naroda, služeći Paveliću, Nediću i Rupniku i pretvarajući se u izdajničkog sluginog slugu. Zajedno s tom bandom razgolitila se pred našim narodima i reakcionarna veliko-srpska izbjeglička klika u Londonu, skupa s njenim hrvatskim i slovenačkim pomagačima, koja nije ustuknula ni pred kakvim sredstvima, samo da bi pomogla ugušivanju narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji i da bi spriječila pomoć međunarodnih slobodoljubivih snaga našim narodima. Raskrinkala se potpuno politika reakcionarnih klika oko Mačeka, slovenačke sredine itd. koje su svojom taktikom — taktikom čekanja — uzalud pokušavale da istrgnu oružje iz ruku demokratskih masa. Ta taktika svršila je u otvorenoj izdajničkoj saradnji tih klika i sa okupatorima i sa velikosrpskom klikom u Londonu.

Sve te špekulacije doživljuju potpuni slom. U redove Narodno-oslobodilačkog pokreta svrstala se ogromna većina narodnih masa Jugoslavije. Narodi Jugoslavije ne priznaju pravo londonskim izbjeglicama i raznim drugim reakcionarnim klikama u samoj zemlji, da govore u njihovo ime. Narodi Jugoslavije također više ne mogu da pređu preko činjenice da su kralj i monarhija postali centar oko koga se kupe sve one klike koje spremaju i organizuju- bratoubilački rat i beskonačne zločine protiv naroda Jugoslavije i protiv demokratske volje narodnih masa naše zemlje.

Narodne mase Jugoslavije, koje su prolile toliko krvi i dale tolike žrtve za oslobođenje svoje domovine, s pravom traže da se nikada više ne povrati ono staro, što je dovelo do sadašnje katastrofe, da se nikada više ne vrate londonska protunarodna izbjeglička gospoda. Budućnost naših naroda mora biti i biće takva, kakvu će htjeti demokratska volja narodnih masa, koje su svojom krvlju izvojevale sadašnje pobjede i dostojno mjesto Jugoslavije u svijetu. Narode Jugoslavije može danas predstavljati i predstavlja ih jedino Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije i organi koji iz njega proizlaze, jer je ono izraslo iz krvave oslobodilačke borbe naših naroda, pa je zato i najpozvanije da bude i nosilac suvereniteta i istinske narodne vlasti tih naroda.

Tu svoju volju naši narodi manifestovali su u borbi. Oni s pravom traže od saveznika i svih prijatelja naših naroda, da ta volja bude priznata i poštovana.

RADNICI, SELJACI, GRAĐANI

Borba još nije dovršena. Okupator je još toliko jak, da na pojedinim područjima može da bjesni sa svojim zločinima. Njegovi unutarnji izdajnički pomagači i razne reakcionarne klike nisu odustali od podmuklih namjera protiv naših naroda i protiv demokratskih težnji narodnih masa. Londonska izbjeglička protunarodna klika još pokušava, pomoću raznih međunarodnih reakcionarnih elemenata i sve tješnjeg povezivanja s okupatorima, da otme narodima Jugoslavije plodove njihove narodno-oslobodilačke borbe. Ali, svi ti posljednji napori približavaju se kraju. Oni postaju posljednji trzaj smrtno ranjene zvijeri.

U najvećoj mjeri zavisi od nas samih kada će naša domovina biti oslobođena. Potrebno je ujediniti sve snage, da se što prije postigne konačna i potpuna pobjeda. Sve ljudske sile i sva materijalna sredstva naših naroda moraju danas biti u službi svete borbe za oslobođenje naše domovine. Stupajte u Narodno-oslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije. Podupirite svim sredstvima naš Front. Okupljajte se u redovima jedinstvenog Narodno-oslobodilačkog Fronta.

SRBI, HRVATI, SLOVENCI, CRNOGORCI, MAKEDONCI

Samo zajedničkim naporima postigli ste velike uspjehe u svojoj herojskoj borbi za slobodu i nezavisnost. Ujedinite u posljednjim borbama još više svoje snage. Čvrsto držite oružje, ostvarite njime sva svoja nacionalna demokratska prava. Kujte odlučno, vatrom svog oružja, novu demokratsku Jugoslaviju ravnopravnih naroda, kolijevku i bratsku zajednicu južnih Slovena.

BORCI, PODOFICIRI, OFICIRI I POLITKOMESARI NOV I PO JUGOSLAVIJE

Najdragocjeniji plod narodno-oslobodilačke borbe jeste naša slavna Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije. K vama, borcima naše narodne vojske, obraćaju se sve nade naših naroda. Opravdajte to veliko povjerenje naroda time, što ćete još smjelije tući neprijatelja. Neka vam dvadesetšestogodišnjica Velike oktobarske revolucije dade još vise podstreka, da svojim heroizmom i svojim pojačanim udarcima po neprijatelju približite čas oslobođenja naših naroda i u još većoj mjeri pomognete našim junačkim suborcima na istočnom frontu — našoj nepobjedivoj, voljenoj Crvenoj armiji. Postanite majstori oružja kojim rukujete. Podižite disciplinu nase vojske. Žestoko uništavajte neprijatelja. Oslobađajte našu zemlju od mrskih okupatora.

NARODI JUGOSLAVIJE

Napred u borbu za potpuno oslobođenje naše zemlje. Ujedinimo još čvršće sve naše snage za posljednji smrtni udarac fašističkim osvajačima.

Živjela dvadesetšestogodišnjica Velike oktobarske socijalističke revolucije.

Živio Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, nepobjedivi zaštitnik malih i ugnjetenih naroda.

Živjela slavna Crvena armija, koja nosi smrt i uništenje neprijateljima naših naroda i čitavog slobodoljubivog čovječanstva.

Živjelo bratstvo slovenskih naroda na čelu s velikim ruskim narodom.

Živio Staljin, mudri vođa i strateg borbe slobodoljubivog čovječanstva protiv fašizma, neprijatelja slobode i napretka svih slobodoljubivih naroda.

Živio pobjednički anglo-sovjetsko-američki savez.

Živjelo bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi protiv fašističkih okupatora, u borbi za bolju i srećniju budućnost.

Živjela slobodna, narodna, demokratska, federativna Jugoslavija.

Živjela naša slavna, nepobjediva Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, čedo naših naroda, jamstvo njihove srećnije budućnosti.

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Živio Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Živjela Komunistička partija Jugoslavije.

Sve za front. Sve za pobjedu.

Smrt njemačkim okupatorima i njihovim pomagačima:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

novembra 1943

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. NOVEMBRA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE Va JAČIM SNAGAMA UNIŠTI KNINSKE ČETNIKE NA PROSTORU BOSANSKOG GRAHOVA[1]

Depeša br. 1251 od 1-X1-43 —21h od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

U **[Bosanskom]** Grahovu i okolici ima 2500 četnika Đuića,[2] zato pošaljite odmah Šestu diviziju ovamo da ona uz put uništi četnike,[3] a 19. dalm. diviziju da uzme njene položaje dok ne dođu Slovenci.

Javite koja mjesta treba bombardovati.[1]

Petra Erdeljca uzmite kod vas. Englezi otpuštaju sve naše zemljake i zamjenjuju ih Englezima.

Javite nam raspored vaših jedinica i daljne namjere ofanzivnog karaktera.[5]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 23).

[2] Momčilo Đujić, komandant kninskih četnika

[s] Za uništenje ove četničke grupe u rejonu Bosanskog Grahova Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je (na predlog Štaba 8. korpusa NOVJ) 19. dalmatinsku NOU diviziju bez 1. brigade, koja se tada nalazila u severnoj Dalmaciji, južno od komunikacije Knin — Gračac (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1); 6 (ličkoj) NOU diviziji, koja se tada nalazila severno od,komunikacije Knin — Gračac — Gospić, naredio je da najhitnije krene u sastav 1. proleterskog korpusa, koji je tada bio kod Bugojna (Zbornik, *tom* V, knj. 21, dok. br. 45). Položaje 6. divizije, zapadno od ceste Mazin — Gračac, posela je 1. brigada 19 (severnodalmatinske) NOU divizije (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1). Jedinice Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, predviđene za smenu 6. NOU divizije, bile su razvojem događaja sprečene da stignu na taj sektor.

[4] Sutradan je Glavni štab NOV i PO Hrvatske javio Vrhovnom štabu da hitno treba bombardovati Gospić, Bihać, Sisak, Karlovac i zeleznicke stanice Zagreb i Novsku (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1).

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 3. novembra 1943. Vrhovni stab NOV i POJ da, shodno planu svojih borbenih dejstava, namerava: zauzeti Koprivnicu, Čazmu, Glinu i Gospić jer neprijatelj u tim *garnizonima ne* raspolaže jačim oklopnim snagama, ali zasada nije u mogućnosti napadati veće neprijateljske garnizone i uporišta zato što je neprijatelj u njima jako utvrđen i što raspolaže jakim oklopnim snagama; ofanzivno dejstvovati na neprijateljske glavne komunikacije severno i južno od r. Save i to jedinicama 4. korpusa NOVJ na komunikacije

BR. 18

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 1. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O NAIMENOVANJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA SANDŽAK[1]

[Štabu] II korpus[a]

24/41, 56/56, 26/36

Potvrđujem sastav Glavnog štaba za Sandžak.[2] Potvrđujemo imenovanje Vujadina Popovića za kom[andanta] V brig[ade].[3]

Neka Tempo[4] preko vas javi šifru kojom radi sa nama. Hitno mu pošaljite šifru za njega koju je donela V div. Da li ste vi dobili novu šifru?[5]

Od Moše Boškovića preuzmite sav naš novac koji smo ranije sakrili negde kod Radojinje.

1-X1-43 T[6]—

Zagreb — Sunja, Zagreb — Karlovac kao i na ceste Gračac — Bihać i Ogulin — Karlovac; Šestim korpusom NOVJ na komunikacije Novska — Brod i Brod — Osijek; Osmim korpusom NOVJ na komunikacije koje vezuju Imotski, Sinj i Knin sa Splitom, Šibenikom i Zadrom; uništiti kninske četnike u rejonu Bosanskog Grahova; jedinicama 2. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske dejstvovati na železničke pruge Zagreb — Banova Jaruga i Zagreb — Varaždin i čistiti Zumberak, a 13. divizijom na komunikaciji Ogulin — Sušak — Rijeka (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/4, k. 119/1, str. 21).

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-38/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Štab 2. korpusa NOVJ predložio je, 26. oktobra 1943, Vrhovnom štabu NOV i POJ za komandanta Glavnog štaba NOV i PO za Sandžak Velimira Jakića, za političkog komesara Selima Hašimbegovića, a za zamenika komandanta Nikolu Kneževića (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 5-25/9, k. 391, A).

[3] Raniji komandant 5 (crnogorske) NOU brigade, Boško Janković poginuo je 18. oktobra 1943. u borbi protiv Nemaca na komunikaciji Podgorica — Nikšić (kod manastira Oštroga).

[4] Svetozar Vukmanović Tempo, tada delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ i Centralnog komiteta KPJ pri Glavnom štabu NOV i PO i Centralnom komitetu KPJ za Makedoniju.

[5] Štab 2. korpusa NOVJ obavestio je odmah Vrhovni štab da je poslao radio-šifru Svetozaru Vukmanoviću Tempu čim ju je primio od Štaba 5. NOU divizije, ali da Tempo još nije potvrdio prijem.

[6] Tito"

[Štabu] II korpus[a]

29/18, 27/39

Javite nam mjesta koja treba bombardovati.[7]

Radovanova stanica treba da posluži za sektor Podgorica, Nikšić, Kotor.[8] Uspostavite tu vezu.

T —

Pijevija 1-X1-43 1600
Pavle Bojčević

[7] Stab 2. korpusa NOVJ javio je sutradan da bi trebalo bombardovati Cetinje, Podgoricu i Nikšić (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/30-9, k. 391A). Podgoricu su savezнички avioni bombardovali prvi put 25. oktobra 1943. u 13 časova. Tom prilikom je poginulo oko 150—200 Nemaca i četnika i velik broj stanovništva, a uništen je i nemački vojni aerodrom kod Podgorice. Nemačka protivavionska artiljerija oborila je jedan savezнички avion. Dva dana kasnije (27. oktobra) bombardovani su Skadar i Bar (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 32 i 34).

[8] Treća NOU divizija, čiji je komandant tada bio Radovan Vukanović, nije još bila dobila radio-stanicu koju joj je polovinom oktobra 1943. iz Jajca poslao Vrhovni štab NOV i POJ po Štabu 5. NOU divizije tako da veza nije mogla biti uspostavljena (Arhiv V.I.I., reg. br. 4/28-9, k. 731).

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. NOVEMBRA 1943. GLAVNOG ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PREBACI NA VIS ŠEFA ENGLESKE VOJNE MISIJE PRI GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE[1]

Depeša br. 1254 od 1-X1-43 — 21[h] od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

- Engleski general[2] otputovao juče na more i dalje za Kairo. Zeleo je da se sastane s majorom Hunterom,[3] ali je zbog [Bosanskog] Grahova put nesiguran.[4] Ako je moguće prebacite ga na Vis, možda će general biti tamo neko vreme.[5]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 23).

[2] Engleski brigadni general Ficroj Maklin, šef englesko-američke vojne misije u Jugoslaviji.

[3] Šef engleske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske

[4] Bosansko Grahovo držali su tada kninski četnici.

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je sutradan Vrhovni štab NOV i POJ da major Hunter želi da ide na Vis na sastanak s generalom Maklinom, pa će Glavni štab uputiti brod da ga tamo prebaci (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 19).

BR. 5

POZIV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. NOVEMBRA 1943 AVIJATIČARIMA I VAZDUHOPLOVNOM TEHNIČKOM OSOBLJU BIVŠE JUGOSLOVENSKE VOJSKE KOJI SE NALAZE U KVISLINŠKIM JEDINICAMA DA SE STAVE NA RASPOLAGANJE VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ[1]

[Vrhovni štab
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije]

P O Z I V

Svima a v i j a t i č a r i m a bivše jugoslovenske vojske, koji se nalaze u Pavelićevoj vojsci, četnicima Draže Mihailovića ili ma gde drugde, da se odmah jave Vrhovnom štabu Narodno--oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije preko najbliže partizanske jedinice. Isto tako pozivaju se i vazduhoplovci svih kategorija, inžinjeri i mehaničari, vazduhoplovci raznih pomoćnih struka, kao meteorolozi, radio-telegrafisti, radio-mehaničari i drugi.

Svima, koji se budu odazvali ovom pozivu, garantuju se činovi koje su imali u bivšoj jugoslovenskoj vojsci.

Iz Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije.

[1] Prvi put, objavljen u Radio-biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 novembra 1943, a zatim u Nedeljnom pregledu Vrhovdio-bilwL'Vл 9 novembra 1943 godine. Redakcija ga preštampava iz Radio biltena (Arhiv V.I.I., reg. br. 28-1, k. 12).

BR. 18

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA

Naše jedinice koje se bore u Makedoniji, operišući zajedno sa albanskim partizanima, zauzele su grad Debar. Borba za Debar trajala je dva dana. Grad Kičevo koji se nalazio u našim rukama, poslije žestokih bojeva koji su trajali 7 dana, ponovo su zauzeli njemački okupatori.[2]

Naši partizanski odredi koji se bore u Srbiji razrušili su na nekoliko mjesta željezničku prugu Beograd -— Požarevac — Smederevo i digli u vazduh željezničku stanicu kod Drežine.

Jedinice Pete divizije, koje su zauzele Rudo, nastavljaju ofanzivne operacije na granici Srbije i Sandžaka. Borbe se vode kod Priboja. Nijemci, nedićevci i četnici Draže Mihailovića pružaju jak otpor.[3]

U istočnoj Bosni jedinice XVI divizije vode žestoke borbe sa njemačkim okupatorima na desnoj obali Save između Bosne i Drine.

Kod Brčkog naši borci potukli su jednu njemačku kolonu koja je pokušala da se probije u pravcu Gračanice. Neprijatelj je ostavio na bojištu 150 mrtvih. Druga jedna kolona koja je pokušala iz Brčkog da se probije u pravcu Bijeljine također je bila potučena i primorana da se vrati u Brčko.

Kod Rače u toku boja oko pontonskog mosta na Savi naši borci potopili su dvije motorne lađe, uništili jedan teretni automobil i istrijebili 120 vojnika i oficira.[4]

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ br. 160, od 2. novembra 1943, Arhiv V.I.I., neregistrovan, k. 20.

[2] Albanske kvislinške jedinice, pod rukovodstvom Gestapoa, napale su i 1. oktobra zauzele Kičevo (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 63). Međutim, posle mesec dana (1. novembra), Kičevo su ponovo oslobodile jedinice 1. makedonsko-kosovske NOU brigade (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 70 i 71).

[3] Rudo su držale jake četničke formacije; 26. oktobra oslobodile su ga jedinice 5 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 51 i tom III, knj. 6, dok. br. 40 i 43).

[4] U Posavini i Trebavi južno od r. Save dejstvovale su, krajem oktobra, jedinice 16 (vojvođanske) NOU divizije. Posle oslobođenja Tuzle divizija je dobila zadatak da ofanzivno dejstvuje prema Brčkom, povezujući se s partizanskim snagama preko Save u Sremu. Brčko su držale

u zapadnoj Bosni naše jedinice, nastavljajući bojeve oko **Priiedora** potukle su 3 bataljona legionara koji su pokušali da ЧР nrobiiu u pravcu Sanskog Mosta. Borci IV divizije istrijebili su u okolini Ljubije 200 neprijateljskih vojnika i oficira. Zarobljeno ie U fašista i zaplijenjena izvjesna količina ratnog materijala За vrijeme ovoga boja naročito se istakao mitraljezac Marko Zorić koji je teškim mitraljezom istrijebio 36

Nijemaca^ Romanjjsjj0g partizanskog odreda izbacili su iz šina **vojnički** voz na pruzi Sarajevo — Višegrad. Zarobljeno je 150 domobrana koji su se nalazili u vozu i zaplijenili 150 pušaka kao i drugi ratni materijal. Borci ovog odreda u toku posljednjih dana su istrijebili 33 neprijateljska vojnika i zarobili 57 domobrana i četnika i među njima jednog oficira.

U Crnoj Gori naše jedinice nastavljaju odbrambene bojeve.[6] **Za** vrijeme jednog okršaja kod Berana Nijemci su izgubili samo mrtvih 150 vojnika. U toku posljednjih 10 dana okršaja jedinice II korpusa uništile su kod Berana preko 1.000 njemačkih vojnika i oficira.

U Dalmaciji jedinice IX Dalmatinske divizije vode neprekidne bojeve kod Posušja i na poluostrvu Pelješcu na kojem preduzimaju protunapade na položaje njemačkih i ustaških trupa a [već su se] učvrstile na poluostrvu.[7]

ustaško-domobranske i nemačke snage (5. i 8. lovačka pukovnija, 7. topnički sklop, 2. opkoparska bojna, domdo bojna Brčko i nemačko poljsko oružništvo). Napad je otpočeo 19. oktobra. Postignuti su samo delimični uspesi. Posle četiri dana vrlo upornih napada i žilave odbrane neprijatelja, odstupilo se od daljih napada. Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 213.

5 Na Podтм6ju Sanskog Mosta i Prijedora dejstvovale su jedinice 1 (krajiške) NOU divizije i Podgrmečkog NOP odreda. Šesta NOU brigada te divizije odbila je, 24. oktobra, ispad Nemaca i ustaša iz Prije-

' 6 ^тз^ 0 tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 18, dok. br. 142.

Petnaestog oktobra 1943. Nemci su otpočeli s operacijom »Balkan-

пНл! aПa тг (>>B?lkansc Wucht«) protiv snaga 2. korpusa NOVJ i italijanske

907 eCЦ_a<< u dolini Lima 1 Tare - Planom je bilo predviđeno da

Amfrnf •\nema<:ke Pešadijske divizije nastupaju od Peći ka Beranama i

i a * a T sna2e iz sastava 118. nemačke lovačke divizije od

,ка Mateševu i Kolašinu u pomoć crnogorskim i sandžačkim

rinif hf^Vn albanskim kvislinškim jedinicama (Zbornik, tom III, knj. 5,

30, 32 i 36)' 120, 124, Ш, 128> 129> 133 1 knj. 6, dok. br. 15, 17, 19, 22, 23,

ImntcJтм d®jstv1ma 9- NOU divizije u toku oktobra 1943. na području imotskog i Posusja vidi tom V, knj. 21, dok. br. 21.

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 3. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA NAJHITNIJE UPUTI 6 (LIČKU) NOU DIVIZIJU I 13. PROLETERSKU BRIGADU »RADE KONČAR« U SASTAV 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ[1]

Depeša br. 1281 od 3-X1-43 — 15[h] od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Zaslužili ste ukor zbog odugovlačenja i neizvršenja naredbe da najhitnije uputite brigadu Končar.[2] Za 6 dana brig, mora biti ovdje,[3] 6. ličku [diviziju] odmah zamijeniti sa drugim jedinicama.[4] Sa Končarevom su došle 2 slovenske brigade i njih zadržite pod svojom komandom. To bi bila zamjena za ličku.[5] Javite hitno što ste poduzeli po tom pitanju.®

Tito.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 26).

[2] Trinaesta proleterska brigada »Rade Končar« vodila je neprekidne borbe protiv Nemaca na Zumberku. Odatle je odstupila u Pokuplje, južno od Pisarovine, gde se sređivala i pripremala za odlazak u sastav 1. proleterske divizije. Umesto nje na Zumberak je, početkom novembra 1943, došla 16 (slavonska) omladinska NOU brigada »Joža Vlahović«, a Glavni štab NOV i PO Hrvatske izdao je 3. novembra naređenje Štabu 13. proleterske brigade da Brigada odmah krene pravcem Vojnić — Slunj — Močila — Poljanak, odakle je kamionima trebalo da se prebaci preko Like za Glamoč, (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 20, 23 i 24 i Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 9 i 10).

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 4. novembra da brigada »Rade Končar« neće moći da stigne u Glamoč ni za 12 dana, jer put iznosi oko 300 km (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 23).

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je sutradan depešom Štabu 13 (primorsko-goranske) NOU divizije da odmah smeni 6 (ličku) NOU diviziju upućujući jednu brigadu u Perušić a drugu u Lešće (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 25).

[5] Vrhovni štab NOV i POJ obećao je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da će narediti Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da uputi jednu svoju diviziju kao zamenu za 6 (ličku) NOU diviziju. Tako je Glavni štab NOV i PO Hrvatske 23. oktobra 1943. obavestio Vrhovni štab da su se, zbog ofanzive na Zumberku, sa 13. proleterskom brigadom, prebacile u Pokuplje još i Četvrta i Petnaesta slovenačka brigada. Međutim, ove dve slovenačke brigade nisu uspele tada da se probiju preko pruge Zagreb —• Karlovac, pa su se ponovo vratile u Sloveniju (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 11 i 13).

[e] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio 6. novembra, 1943. da 1. i 2. brigada 6 (ličke) divizije kreću noću 7/8. novembra a 3. će kre-

BR. 18

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA 2. I 4. KORPUSA NOVJ I JEDINICA 2. OPERATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

U Crnoj Gori nastavljaju se žestoke borbe sa njemačkim **okupatorima.** Jedinice III divizije podpomognute jedinicama IV **Crnogorske** brigade potukle su njemačku kolonu kod Kolašina **i odbacile** je u pravcu Vjeternika.[2] U boju je ranjeno **i** ubijeno preko 200 Nijemaca. Zaplijenjeno je mnogo ratnog materijala.

U Hrvatskoj tri jake kolone ustaša i legionara, vodeći ofenzivne operacije, pokušale su da iz Siska i Gline prodru na oslobođenu teritoriju. Naišavši na jak odpor, neprijatelj je bio primoran da se povuče u svoje baze. U isto vrijeme Nijemci [i] ustaše pokušali su da iz Ogulina i Karlovca zauzmu naše položaje kod Tušilovca i Jasice,[3] ali su naši borci odbili **i** ovaj napad.[4] Kod Bjelovara naše jedinice su razoružale 40 domobrana. Druge naše jedinice koje operišu duž željezničkih pruga razrušile su 1800 metara željezničke pruge između stanice Sesvete — Dugo Selo.[5] Na željezničkoj pruzi Križevci — Suho Polje 25 oktobra izbačen je iz šina neprijateljski vojnički voz. Uništena je lokomotiva i 16 vagona.[6] Naši borci zarobili su 16 Nijemaca i ustaša i zaplijenili p. mitraljez i 20 pušaka.

Na ostalim sektorima vode se lokalne borbe.

nuti odmah iza njih, da divizija ima 3500 ljudi i moli Vrhovni štab da odredi hoće li se divizija kretati pravcem Grahovo — Livno — Bugojno ili kraćim i pogodnijim pravcem: Drvar — Giamočko polje — Bugojno (Arhiv'V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 29).

[1] Radlo-bilten Vrhovnog štaba, br. 161, od 3. novembra 1943, Arhiv V.I.I., neregistrovano, k. 20.

[2] Jedinice 2. udarnog korpusa NOVJ su ubrzo prešle u protivnapad na delove nemačke 118. lovačke divizije na komunikaciji Kolašin — Podgorica i 26.. oktobra ponovo oslobodile Kolašin i Mateševo (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. '40, 42, 43).

[3] Verovatno: kod Tušilovića i Perjasice, gde je u drugoj polovini oktobra 1943. dejstvovao Kordunaški NOPO (Zbornik, tom V, knj. 20, dok. br. 187).

[4] O borbenim dejstvima u toku oktobra 1943. na području 4. korpusa NOVJ vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 18.

[5] Akciju su, 22. oktobra 1943, izveli delovi Zagrebačkog NOP odreda (vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 41).

[6] Akciju su izveli delovi Kalničkog NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 41).

BR. 18

DEPEŠA IVANA MILUTINOVIĆA OD 3. NOVEMBRA 1943. SVETOZARU VUKMANOVIĆU TEMPU DA DOSTAVLJA OBAVEŠTENJA PREDSTAVNIKA CENTRALNOG KOMITETA BUGARSKE RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA) O DEJSTVIMA BUGARSKIH PARTIZANSKIH JEDINICA[1]

Tempu

11/83 ddd

Danas u 11 sati Vrh. štab daće otvorenim tekstom proglas C. K.[2] na talasu 4786 kc sa poz. znakom fbm. Vi odgovorite na poziv NR 9 znakom NPB na talasu na kome s njima radite.

Sve stvari o Bugarskoj šalji Peku. Ako Sergije[3] ima vezu sa C. K. Bugarske, onda neka čeka tu, ako nema neka ju hitno uspostavi, i opet neka čeka kod tebe. Ubrzaj vezu preko Kosmeta sa nama. Drugovi hitaju tamo.[4]

Neka Sergej javi gde su partizani u toku meseca avgusta, septembra i oktobra izvodili akcije.[5] Sve akcije i jačinu partizanskih odreda treba javiti.

3-X1-1943 Milutin[6]

predao
Pavle[7]

[1] Original otpremne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/33-2, k. 394.

[2] Proglas Centralnog komiteta KPJ povodom dvadesetšestogodišnjice ruske oktobarske revolucije (vidi dok. br. 1).

[3] Bogdan Balgaranov (Sergej Kalčev), predstavnik Centralnog komiteta Bugarske radničke partije (komunista) u Makedoniji, nalazio se u Skoplju (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/1-2, k. 394).

[4] Odnosi se na članove Centralnog komiteta Bugarske radničke partije (komunista) Sterja Atanasova i Blagoja Ivanova koji su iz Sovjetskog Saveza bili upućeni preko Vrhovnog štaba NOV i POJ za Bugarsku. Oni su polovinom marta 1944. stigli u Makedoniju, na područje Struge, i povezali se sa Struškim partizanskim odredom (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/19-2, k. 394).

[5] Svetozar Vukmanović Tempo izvestio je 29. oktobra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ da je uspostavio vezu sa Centralnim komitetom BRP (k) u Arozi i da su u Bugarskoj otpočeli borbu samo mali partizanski odredi (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/1-2, k. 394). Sutradan je Bogdan Balgaranov Sergej izvestio Vrhovni štab NOV i POJ, preko Štaba 2. korpusa NOVJ, da ne raspolaže podacima o akcijama bugarskih partizana, jer se te akcije ne pominju u izveštajima i pismima Centralnog komiteta BRP (k). Tom prilikom on je Vrhovnom štabu preneo izvod iz referata sa sednice Centralnog komiteta BRPCk), održane krajem septembra, u kome se govori o vojnoj i političkoj situaciji u Bugarskoj posle ubistva cara Borisa (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/2-**2,** k. 394).

[6] Ivan Milutinović

[7] Pavle Bojčević

BR. 10

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ **DRUGA** TITA OD 4. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ĆE SE STANOVNIŠTVU OSTRVA CRESA I LOŠINJA DODELITI POMOĆ U NAMIRNICAMA[1]

Depeša br. 1291 **od** 4-X1-43 — 14[h] **od** V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske] •

Narodu na Cresu i Lošinju pomoći će se na taj način što ćemo dati nešto od namirnica koje sam tražio od Amerikanaca i koje su već obećane.[2]

Za materijal ćete na otoku saznati šta je za vas dodeljeno.[3]

Kapetan Čolanović predao je zarobljenički materijal, sva dokumenta, jednu svesku i tabakeru komandi mesta Vrbovsko. Pošaljite nam to.

Tito.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske).

- Politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Vladimir Bakarić obavestio je dva dana ranije druga Tita da narod na ostrvima, naročito Lošinju i Cresu, gladuje (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/l, str. 20).

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske prethodno je obavestio Vrhovni štab da na ostrvo Vis namerava uputiti iz misije engleskog majora Huntera i jednog intendanta, jer ga je Štab 8. korpusa izvestio da je tamo stigla veća količina materijala. Istovremeno moli za obaveštenje koje količine će dobiti radi određivanja tonaže broda koji će otploviti za Vis (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 19),

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 4. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVRŠI REORGANIZACIJU ITALIJANSKE DIVIZIJE »VENECIJA«[1]

1/125

[Štabu] II korpusa

Razoružajte sve fašiste u div. Venecija.[2] Ako bude otpora rasformirajte diviziju i stvorite brigadu Garibaldi.[3] Za komandante postavite poštene antifašiste a naše komesare. U brigadi

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-39/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je 3. novembra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ da su većina oficira u diviziji fašisti, da sabotiraju i ne mogu se upotrebiti u borbi te da bi ih trebalo ukloniti, jer demorališu ljudstvo (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 5-30/9, k. 391 A).

[3] Posle kapitulacije Italije, krajem septembra 1943, u Crnoj Gori prešle su na stranu NOVJ italijanska divizija »Venecija« (Venezia) i delovi jednog puka divizije »Taurinenze« (Taurinense). Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ ove italijanske jedinice su reorganizovane i stavljene pod komandu II NOU korpusa. Divizija »Venecija« imala je pet brigada, a od delova divizije »Taurinenze« formirana je jedna brigada. U toku oktobra i novembra 1943. reorganizovana divizija »Venecija« vodi odbrambene borbe u Sandžaku protiv Nemaca, četnika i muslimanske milicije a delovi divizije »Taurinenze« (brigada »Aosta«) u Crnoj Gori — na prostoru Nikšić — Danilov Grad. Da bx se prilagodile partizanskom načinu ratovanja, od najboljeg ljudstva ovih italijanskih jedinica 2. XII 1943. formirana je italijanska partizanska divizija »Garibaldi«, sastava tri partizanske brigade sa po 1.300 boraca. Od preostalog dela ljudstva formirani su privremeno radni bataljoni. Za vreme zimske neprijateljske kampanje 1943/44. u Sandžaku i istočnoj Bosni, divizija »Garibaldi« vodi žestoke odbrambene borbe protiv delova 1. brdske nemačke divizije na više pravaca: 1. brigada (sa 4. i 7. crnogorskom) na pravcu Berane — Bijelo Polje; 2. brigada (sa 3. sandžačkom) na pravcu Pljevlja — Prijepolje i 3. brigada (sa 4. sandžačkom) na pravcu Pljevlja — Čajniče. U ovim borbama protiv mnogo jačeg neprijatelja brigade divizije »Garibaldi« istakle su se borbenošću i požrtvovanjem nanoseći neprijatelju znatne gubitke. 23. II 1944, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 3. brigada divizije »Garibaldi« dodeljena je 3. korpusu NOVJ u istočnoj Bosni, koja je početkom marta 1944. ušla u sastav 17. NOU divizije u rejonu Vlasenice. U proletnoj neprijateljskoj kampanji 1944. u istočnoj Bosni ova brigada je vodila teške odbrambene borbe, a pored toga bila je teško pogođena epidemijom pegavog tifusa. Pretrpevši zbog toga velike gubitke, rasformirana je a ostatak njenog ljudstva vratio se u sastav divizije. Glavnina divizije nalazila se u Sandžaku. Krajem marta 1944. dva bataljona 1. italijanske partizanske brigade divizije »Garibaldi« dodeljena su Primorskoj operativnoj grupi kao pojačanje u napadu na Danilov Grad. Za vreme durmitorske operacije, avgusta 1944, divizija »Garibaldi« vodi, u sastav 2. udarnog korpusa, teške borbe u Sandžaku i Crnoj Gori protiv 1. brdske nemačke i 7. SS divizije »Princ Eugen«, bugarske borbene grupe 24. divizije, sandžačkih četnika i muslimanske milicije. Krajem tog meseca 1. italijanska brigada sa jedinicama 3. NOU

koja je kod nas stvorena od samih karabinjera postavljeni su naši komesari koje su oni sami tražili.[4]

Slažemo se da major Veljko Zižić bude kom.[andant] VI crnog brig.[5] a zamenik da bude major Voja Todorović, komesar da bude Jovan Đurović.

Primljeno — Pljevlja 4-XI-43 1610

Tito.

Pavle Bojčević

divizije učestvuje u ponovnom oslobođenju Koiašina i Beranа a glavnim divizije »Garibaldi« prikuplja se na prostoru Velimlja. Tu Štab divizije formira još jednu brigadu (od Italijana prikupljenih iz 3. i 37. NOU divizije i nekih prištapskih delova) pod nazivom 4. italijanska brigada divizije »Garibaldi«. Po naređenju 2. korpusa 2. italijanska brigada upućena je septembra 1944. u sastav 29. hercegovačke divizije u rejon Gacko, koja u toku septembra, oktobra i novembra 1944. učestvuje u oslobođenju Bileće, Trebinja i Dubrovnika. Štab italijanske divizije »Garibaldi« sa 4. novoformiranom brigadom sadejstvuje Primorskoj operativnoj grupi u ofanzivnim akcijama u Crnoj Gori i Crnog ч-skom primorju i učestvuje u oslobođenju Grahova, Cetinja, Crnojevića Rijeke i Podgorice. Tokom januara 1945. divizija se prikuplja i odmara na prostoru Velimlje — Bileća razvijajući intenzivan politički rad u jedinicama. U Velimlju su održana tri politička kursa kroz koje je prošlo oko 200 Italijana, većinom komunista. Sa ove prostorije divizija se prebacuje u Dubrovnik, odakle je, od 1. do 6. III 1945, sa svom ratnom spremom i naoružanjem, po odobrenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, ukrcana u savezničke brodove i prebačena u Bari, a odatle u veliki vojnički logor Monopoli. Po prelasku u Italiju savezничка komanda razoružala je ovu diviziju, ali na odlučan zahtev nekih italijanskih političkih i vojnih faktora savezничка komanda joj je vratila oružje i uputila je na Siciliju gde je kao posadna jedinica bila do kraja rata. Po završetku rata, kad je mirovnim ugovorom Italiji dozvoljeno da ima regularne vojne jedinice, divizija »Garibaldi« je preformirana u puk »Garibaldi« i prebačena u Firencu.

Na osnovu direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ, posle kapitulacije Italije prihvaćene su sve jedinice bivše italijanske okupatorske vojske u Jugoslaviji i omogućeno im je da se vojnički organizuju i pod komandom NOV i POJ otpočnu borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Zahvaljujući ovakvom gledanju na opšte interese borbe protiv nacizma i fašizma, koje je omogućilo stvaranje oružanih jedinica italijanske vojske u 'sastavu jedinica NOVJ, spasene su od nemačkog zarobljavanja i sigurne smrti hiljade italijanskih vojnika i oficira i omogućeno im je da se vrate u svoju zemlju i odatle nastave borbu protiv fašizma. Za pokazanu hrabrost i istrajnost u borbi protiv nemačkog okupatora i njegovih pomagača u Jugoslaviji kao i za doprinos koji je time dala progresivnim snagama nove Italije, diviziju »Garibaldi« dva puta je pohvalio naš Vrhovni štab. (Vidi Zbornik, tom III, knj. 6, 7 i 8, tom I, knj. 16 i tom IV, knj. 19 i knjigu depeša 2. korpusa NOVJ, reg. br. 32-6, k. 392 i 4-39/9, k. 731, 5-9, k. 391).

[4] Reč je o italijanskom bataljonu »Garibaldi« koji je formiran od karabinijera iz Splita i delova divizije »Bergamo«, jačine 350 boraca, a koji je trebalo da preraste u brigadu. Međutim bataljon je ušao u sastav 1. proleterske brigade kao njen 5. bataljon.

[5] Šesta crnogorska NOU brigada formirana je 14. novembra 1943. i ušla u sastav 3. NOU divizije. (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 66 i 84.)

BR. 12

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 4. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O UPOTREBI SNAGA 4. KORPUSA NOVJ[1]

Depeša br. 1295 od 4-X1-43 — 18[h] od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Vaš 4 korpus treba da sačinjavaju 8, 3[2] i 7 divizija. Vašu 8 i 3 diviziju upotrebite kao odbranu slobodne teritorije Like, ali sa ofanzivnim operacijama. 7. div. upotrebite kao taktičku rezervu u slučaju nekog neprijateljskog pokušaja na vašu teritoriju.[3] Umjesto 6 ličke [divizije] za sada imate dve slovenačke brigade koje upotrebite na sektoru Korduna i oko Karlovca.[4]

6 [ličku] div. najhitnije pošaljite. Izgleda da vi nikako ne možete razumjeti da je sada glavna Srbija i da se sada tamo mora riješiti pitanje uređenja Jugoslavije uopće, a londonske izbjegličke vlade i kralja napose. Tome sada treba podčiniti sve lokalne interese.

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 28).

[2] Odnosi se na 13. primorsko-goransku NOU diviziju 5. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske koja se tada nalazila u Gorskom kotaru pod neposrednom komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 13). U sastavu toga Korpusa do tada su bile: 6 (lička), 7 (banijska) i 8 (kordunaška) NOU divizija.

[3] O rasporedu snaga i dejstvima jedinica 4. korpusa NOVJ vidi tom V, knj. 21, dok. br. 38.

[4] O slovenačkim brigadama koje nisu mogle biti upućene na taj sektor kao nadoknada 4. korpusu NOVJ za 6 (ličku) NOU diviziju vidi objašnjenje Б uz dok. br. 7.

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 4. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA ISPITA SNAGE I NAMERE NEPRIJATELJA U SARAJEVU[1]

4/X1 [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Tražili smo bombardovanje Sarajeva.[2] Generala Radla nemojte još mijenjati ali vidite što daju.[3] Ispitajte sada snage neprijatelja u Sarajevu i njihove namjere.[4]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ).

[2] Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito uputio je, 2. novembra 1943, Štabu 3. korpusa radio-depešu sledeee sadržine: »Javite nam mjesta nepr. koncentracija koje trebamo bombardovati. T« (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408A). Trećeg decembra Štab 3. korpusa NOVJ obavestio je Vrhovni štab NOV i POJ da su jedinice 17. i 27. NOU divizije zauzele Sokolac i Mokro i da su odbijeni svi pokušaji neprijatelja iz Sarajeva, da je potrebno bombardovati Sarajevo — logor, aerodrom u Butmiru, Doboj, Brčko i Brod (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 1/16-8/1, k. 408A).

[3] U operativnom izveštaju 3. korpusa NOVJ od 8. marta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ stoji da je nemački general Radi poginuo krajem decembra 1943. u borbi koju su vodile prištapske jedinice 3. korpusa protiv Nemaca pri prelazu r. Krivaje probijajući se sa sarajevskog Ozrena prema Vlasenici i Srebrenici. (Tom IV, knj. 21, dok br. 35.) Tom prilikom poginuo je i engleski kapetan Vilson iz engleske vojne misije pri Štabu korpusa. (Zbornik, tom IV, knj. 23, dok. br. 44.)

[4] Politički komesar 3. korpusa koji se tada nalazio kod Štaba 17. istočnobosanske NOU divizije, severoistočno od Sarajeva, obavestio je 3. novembra 1943. da je prema nepotvrđenim vestima u Sarajevo stiglo oko 20.000—25.000 neprijateljskih vojnika, da im je moral veoma slab jer ima pojava dezerterstva. O tome je Štab 3. korpusa NOVJ istoga dana obavestio Vrhovni štab NOV i POJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/70-8/1, k. 408 i reg. br. 1/16-8/1, k. 408A).

BR. 18

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA

U Crnoj Gori jedinice II korpusa nastavljaju bojeve sa jakim njemačkim snagama.[2] Mateševo, važna raskrsnica puteva, koja je nekoliko puta prelazila iz ruke u ruku, sada se ponovo nalazi u rukama naših boraca.[3]

Jedinice V divizije i dalje vode bojeve na granici Srbije i Sandžaka. Kod Priboja neprijatelj je izgubio 97 mrtvih i preko 100 ranjenih. Naši borci zarobili su 97 neprijateljskih vojnika i zaplijenili 20 vagona raznog ratnog materijala, 4 slagališta sa hranom, 1000 pari uniforma i cokula i 10 teretnih automobila. Na ovome odsjeku fronta naši borci oslobodili su 800 talijanskih vojnika koje su Nijemci i četnici držali u zarobljeništvu.[4]

U Srbiji se i dalje vode borbe sa nedićevcima i četnicima Mihailovića. Kod sela Dučina borci I Šumadiske brigade i Šumadiskog partizanskog odreda sukobili su se 20 oktobra sa jakim četničkim snagama. U toku boja ubijeno je 74 četnika. 20 četnika je ranjeno i 24 zarobljeno. Za vrijeme boja poginuo je kapetan Blaže Vučković komandant Mladenovačke četničke brigade. Naši borci zaplijenili su 3 p. mitraljeza, 40 pušaka i važne dokumente iz arhive četničkog vrhovnog štaba. Naši gubitci iznose 5 mrtvih.[5]

Jedinice III Korpusa vode žestoke bojeve duž ceste Sarajevo — Sokolac i Sarajevo — Rogatica. Naše jedinice koje se bore na Romaniji zauzele su Suvu Stijenu[6] i odbijaju napade

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ br. 162, od 4. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Odnosi se na jedinice nemačke 118. lovačke i 297. grenadirske divizije.

[3] Mateševo su, 27. oktobra, ponovo oslobodile jedinice 4. proleterske brigade (Zbomik, tom III, knj. 6, dok. br. 40).

[1] Priboj su, 30. oktobra, zauzele jedinice 10. brigade 5 (krajiške) NOU divizije uz sadejstvo jedinica 2. proleterske brigade 2. proleterske divizije (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 51, 55).

[5] Detaljnije o toj borbi vidi izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Srbije, Arhiv za izučavanje radničkog pokreta SR Srbije, OK Aranđelovac, br. 223.

[6] Verovatno se odnosi na Crvene stijene.

niemačkih snaga koje iz Sarajeva vrše pritisak na naše polo- " e Komaniski partizanski odred razbivši jaku njemačku jedinicu kod Sokolca zaplijenio je haubicu sa municijom.[7]

U Istočnoj Bosni jedinice XVI divizije uspješno odbijaju napade njemačkih okupatora koji iz Brčkog pokušavaju da prodru u pravcu Tuzle i Bijeljine. Neprijatelj trpi velike

^k^^j'Dalmaciji naše jedinice vode uspješne borbe sa Nijem- **cima i** ustašama. Saveznička avijacija pružajući pomoć našim **borcima** bombardovala je pristanište Ploče i Metković a takođe njemačke jedinice koje su se iskrcale na poluostrvu Pelješcu.

[7] O ofanzivnim dejstvima jedinica 17. NOU divizije na komunikaciji Sarajevo — Romanija oktobra i početkom novembra 1943. vidi Zbornik, tom IV, knj. 18, dok. br. 167 i knj. 19, dok. br. 59.

[8] Jedinice 16 (vojvođanske) NOU divizije vršile su krajem oktobra jak pritisak na Brčko. U Radio-biltenu Vrhovnog štaba od 28. oktobra 1943. kaže se: »Jedinice naše XVI Vojvođanske divizije izvršile su napad na utvrđeni bosanski grad Brčko na desnoj obali rijeke Save. Vodeći žestoke *bojeve sa 5.000 neprijateljskih* vojnika, koji su branili grad, naši borci uspjeli su da zauzmu most preko Save, selo Gunja na lijevoj obali Save i sva utvrđenja oko Brčkog. U toku bojeva oko grada, Nijemcima su na brzu ruku poslali 20.000 vojnika iz Srbije u pomoć opkoljenom garnizonu. Uslijed jakog pritiska njemačko-fašističke avijacije i brojčane nadmoćnosti neprijatelja jedinice XVI divizije otstupile su sa desne obale Save«. (Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 158, od 28. oktobra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20).

BR. 18

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5. NOVEMBRA 1943. IZVRŠNOM ODBORU ANTIFAŠISTIČKOG VEČA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE O POTREBI HITNOG SAZIVANJA PLENUMA AVNOJ-a I OBRAZOVANJA NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE[1]

Depeše br. 1302, 1310, 1311 i 1312 od 5. XI. 43 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

U vezi sa događajima u svetu i našoj zemlji i pokušajem jug. izbjegličke vlade i kralja da na prevaran način iskoriste sporazum u Moskvi[2] i dođu u zemlju, potrebno je najhitnije sazvati plenum AVNOJ-a za donošenje važnih odluka. Pošto

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 28—30). Depeša je upućena Izvršnom odboru Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koji se tada nalazio u Hrvatskoj, i Centralnom komitetu KP Hrvatske. Depeša iste sadržine upućena je preko Štaba 2. korpusa NOVJ Pokrajinskom komitetu KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak (Arhiv V.I.I., reg. br. 4—40/9, k. 731), a verovatno i Centralnom komitetu KP Slovenije i ostalim pokrajinskim komitetima preko njihovih glavnih štabova.

[2] Moskovska konferencija ministara inostranih poslova Sovjetskog Saveza (Vjećeslav Molotov), Sjedinjenih Američkih Država (Kordel Hal> i Velike Britanije (Antoni Iđn), održana je od 19. do 30. oktobra 1943. Njen prvi zadatak bio je da pripremi sastanak »velike trojice« u Teheranu. Posle konferencije objavljena je »Moskovska deklaracija« u kojoj je proklamovano pravo svih naroda na nacionalnu slobodu, ali se u vezi s Jugoslavijom pokušalo izmiriti NOP i četnike Draže Mihailovića kako bi se stvorili uslovi za povratak kralja i vlfede u zemlju.

Pred sam početak konferencije Tito je poslao sledeću poruku u Moskvu:

»U vezi s pripremama konferencije predstavnika SSSR-a, Engleske i Amerike biće sasvirn vjerovatno postavljeno i pitanje Jugoslavije.

Antifašistička vijeća Jugoslavije, Hrvatske i Slovenije i Vrhovni štab NOV i POJ opunomoćili su me da izjavim sljedeće:

Prvo. —• Mi ne priznajemo ni jugoslovensku vladu ni kralja u inostranstvu, zato što oni dvije i po godine, pa i sada, podržavaju saradnika okupatora izdajnika Dražu Mihailoviea i zbog toga snose svu odgovornost za to izdajstvo nad narodima Jugoslavije.

Drugo. — Mi nećemo dozvoliti da oni dođu u Jugoslaviju, jer bi to značilo građanski rat.

Treće. — Govorimo u ime ogromne većine naroda da on želi demokratsku republiku koja se oslanja na narodnooslobodilačke odbore.

situacija ne dozvoljava ni najmanjeg odlaganja, to predlažemo da se još do plenuma obrazuje privremena vlada koja će se za sada zvati Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, a koju bi onda plenum samo potvrdio.[3]

Predsjednik Nac. kom. **i** pov]erenik za narodnu odbranu Tito Potpredsjednici: Edvard Kardelj, Vladislav Ribnikar i Božidar Magovac; povjerenik za spoljne poslove Dr. Josip Smodlaka za unutrašnje poslove Vlado Zečević, za prosvjetu Eduard Kocbek za narodnu privredu Ivan Milutinović, za finansije Dušan Sernec, za saobraćaj Sreten Zujović, povjerenik za narodno zdravlje dr. Zlatan Sremec, za obnovu zemlje Todor Vujasinović, za socijalnu politiku Mile Peruničić, za sudstva dr. Zoran Polič, za ishranu Frane Frol, za građevine Rade Pribićević, za šume i rude Sulejman Filipović.[4]

AVNOJ će biti najviše zakonodavno i političko tijelo, a imaće prezidium od [50][5] članova sa predsjednikom dr. Ribarom i potpredsjednicima Moša Pijade, Antun Augustinčić i Jože Rus, Molimo vas hitno šaljite vaše mišljenje odnosno pristanak.

Tito

Četvrto. — Jedina zakonita vlada u sadašnje vrijeme jesu narodnooslobodilački odbori na čelu s antifašističkim vijećima.« (V. Dcdijer, Tito, prilozi za biografiju; Beograd 1953, str. 378—379).

Slična izjava je uručena i vladi Velike Britanije preko njene vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Šef te misije Maklin obavestio je Tita da britanska vlada neće insistirati na odbrani kralja i monarhije, jer smatra da će se međusobni odnosi u Jugoslaviji postepeno resiti stvaranjem jedinstvenog fronta u borbi protiv okupatora.

[3] Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije obrazovan je na Drugom zasedanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije-29/30. novembra 1943.

[4] Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije donelo je 30. novembra 1943. odluku o imenovanju članova Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Sastav je, uglavnom, ostao isti, sem što je Vladislav Ribnikar imenovan i za poverenika za informacije, umesto dr Zlatana Sremeca, za poverenika za narodno zdravlje imenovan je dr Milivoj Jambrišek, umesto Mila Peruničića, za poverenika za socijalnu politiku imenovan je dr Anton Kržišnik, umesto Zorana Poliča, za poverenika za sudstvo imenovan je Frane Frol i umesto Frana Frola za poverenika za ishranu imenovan je Mile Peruničić (Arhiv V.I.I., reg. br. 31-8, k. 723). Na neke primedbe Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u vezi sa poverenicima za vanjske i unutrašnje poslove drug Tito je odgovorio da je mišljenja, s obzirom na inostranstvo, da je najpogodnija ličnost za vanjske poslove dr Josip Smodlaka a da je isto tako podesniji za unutrašnje poslove pop Vlada Zečević umesto fretena Zujovića, zbog toga »da se gospoda vani i unutra manje plaše«. (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 32).

[5] U prijemnoj depeši nedostaje broj, ali se iz drugih depeša vidi da *je* to broj 50 (Arhiv V.I.I. reg. br. 4/9, k. 731, str. 82).

BE. 16

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA UPUTI 6. NOU DIVIZIJU PREKO GRAHOVA, LIVNA I KUPRESA ZA BUGOJNO[1]

Depeša br. 1303 od 5-X1-43 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

6. div. uputite preko Grahova, Livna, Kupresa za Bugojno. Javite koliko ima 6 div. brigada. Ako ima četiri, svaka po 1000 i boraca, onda možete jednu zadržati.[2] j

i

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 29).

[2] U sastavu 6 (ličke) NOU divizije nalazile su se 3 brigade, jedna brdska baterija i po jedna inžinjerijska i sanitetska četa, ukupno oko 3000 boraca. O organizaciji marša i pokreta divizije vidi tom V, knj. 21, dok. br. 45 i 49.

BR. 48

TTPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. NOVEMBRA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O PREGOVORIMA SA NEMCIMA ZA RAZMENU ZAROBLJENIKA[1]

Depeše br. 1304 i 1305 od 5-X1-43 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Sa Nijemcima uredite razmjenu, ali za pukovnika tražite više lica.[2] Zarobljene avijatičare nemojte još mijenjati. Zadržite kontakt za razgovore o postupku sa zarobljenicima. Naš stav je: sva civilna lica koja oni hapse smatramo kao zarobljenike, a ne kao taoce.[3]

Anton Dolinšek Metod nalazi se u Sloveniji u Begunjama, a Miha[4] negdje u Njemačkoj kuda je doveden iz Italije gdje je bio u Kaštel Franku zatvoren. Treba pismeno utvrditi sa Nijemcima to da će oni poštovati međunarodna pravila o zarobljenicima i ranjenicima i kazati im da su to već prekršili time što su ubijali naše ranjenike u Crnoj Gori.[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 27. oktobra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ da za razmenu ima jednog nemačkog potpukovnika i nekoliko domobranskih oficira.

[3] O pregovorima za razmenu zarobljenika koji su završeni bez uspeha vidi Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 212 i dok. u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 22.

[4] Miha Marinko. Vidi Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 212, objašnjenje br. 6.

[5] U petoj neprijateljskoj ofanzivi (maj—jun 1943) Nemci su u Crnoj Gori streljali sve zarobljene ranjenike i bolesnike Centralne bolnice Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 41 i

IZVESTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 5. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U MAKEDONIJI[1]

fštabu] II korpusa

25/116

Titu.

Makedonsko-albanske jedinice pod komandom majora Apostolskog i kosovske jedinice pod komandom majora Blagoja Komnenovića zauzele su prvog novembra na juriš grad Kičevo po drugi put. Zarobljen 1 nemački pukovnik i 20 nemačkih vojnika i oficira. Razni plen je veliki.[2]

Kumanovski i Vranjski odredi razrušili su 14. oktobra želj. prugu Kumanovo — Vranje na nekoliko mesta u dužini od po nekoliko kilometara. Dignuti [su] u zrak nekoliko mostova. Vest radio Londona da su to učinili Dražini četnici ne od.govara istini. Naprotiv oni su pucali u leđa naših partizana.

U Maked. su obrazovane posebne albanske jedinice, koje se bore pod albanskom nacionalnom zastavom.[3] Iste su po<1 komandom Gl. štaba Makedonije. Javite da li je to praviLno.

U proglasu Gl. štaba mi kažemo: »Danas svi balkanski narodi su u borbi protiv fašističkih okupatora i u borbi za ostvarenje jedne bratske federativne zajednice balkanskih naroda na bazi pune nacionalne ravnopravnosti i priznavanja prava sarnoopredeljenja naroda. Nikada do sada, makedonski narode, nisi imao toliko povoljnu situaciju i tako veliki broj saveznika za ostvarenje svog velikog ideala —^ujedinjenje Makedonije.«[4] Javite da li je pravilno tako postaviti parolu ujedinjenja Makedonije u vezi sa parolom balkanske federacije, mi smo je ovako postavili da ne bi došli u sukob sa Grčkom partijom.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/2-2, 5/4-2, 5/5-2, 5/6-2, 5/7-2, — sve k. 394. Depeša je predata u nastavcima.

[2] Kičevo je drugi put oslobođeno 1. novembra 1943 (Zbornik, tom Vir, knj. 2, dok. br. 70 i 74).

[3] Odred »Hadži-Lješ« (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 8, 15, 16, 34 ж 74 i tom II, lmj. 10, dok. br. 206).

[4] Proglas'je izdat oktobra 1943 (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 52).

Nemci i njihove albanske sluge pokušali su u toku drugog novembra da kontrajurišem povrate Kičevo. Svi njihovi napadi odbijeni su uz teške gubitke po neprijatelja. Naša vojska produžuje napredovanje prema Gostivaru.®

Nemci i njihove albanske sluge napali su u toku prvog i drugog novembra Debar. Albanski partizani pod komandom Hadži-Lješa, člana gl. štaba Albanije, odbili su sve napade.

Neprijateljska ofanziva na Debar potpuno razbijena posle žestokih trodnevnih bojeva; neprijatelj ima ogromne gubitke i u malim grupama beži na sve strane. Albanski partizani pod komandom Hadži-Lješa napreduju drumom prema Gostivaru.[r>

posle zauzeća Kičeva makedonski vojnici uz pomoć Prvog i Drugog kosovskog bataljona vode borbe u neposrednoj blizini Gostivara.

U Kičevu zarobljena nemačka komanda za celu oblast Tetovo, Gostivar, Kičevo i Debar.[7] Zaplenjena je njihova arhiva i ostali ratni plen se prebrojava.

Tempo

Peku.

Koji drugovi dolaze kod mene od Starog. Potrebno mi je da znam da bih mogao napraviti raspored moga kretanja.[8]

Drugovi koji dolaze k meni mogu doći i avionima. Imamo odlično mesto za spuštanje padobranima, a možemo napraviti i aerodrom.

Milutinu

Đakovački odred primio tvoje naređenje i pošao preko Plava da se spoji sa vama.

Tempo

Primijeno — Pljevlja
Pavle Bojčević 5-X1 43 10.00

[5] O tim borbama vidi tom VII, knj. 2, dok. br. 72, 73, 74.

[8] Opširnije o tim borbama vidi tom VII, knj. 2, dok. br. 70 i 74.

[7] Odnosi se na neke manje nemačke pozadinske delove koji su pripadali nemačkim snagama u Albaniji.

[8] Odnosi se na članove Centralnog komiteta BRP(k). Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 207, primedbu 2.

BR. 19

DEPESA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. NOVEMBRA 1943. SVETOZARU VUKMANOVICU TEMPU DA PREDSTAVNIK CENTRALNOG KOMITETA BUGARSKE RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA) OBAVESTI O STANJU PARTIZANSKOG POKRETA U BUGARSKOJ[1]

6-X1-43

[Štabu] Π korpusa

gr 151
preneseno/48
6-X1-1943

Javite Tempu: Dajte hitno podatke o komandantu Apostolskom.[2] Njegovo pravo ime i prezime i karakteristike radi unapređenja. Neka pretstavnik Bugarske partije javi šta je preduzeto u Bugarskoj za razvijanje partizanskog pokreta, i šta je preduzeto da se pozovu za pomaganje narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji.

Prim. — Pljevlja
6-X1-43

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-41/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije

BR. 41 i

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI KADA JE GRUPA RUKOVODILACA BUGARSKE RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA) NASTAVILA PUT ZA BUGARSKU I KOJIM PRAVCEM[1]

[Štabu] II korpusa

8/53

Javite hitno da li su otišli drugovi koji su došli odozgo, kada i kojim putem.[2] Ovo pita Djeda[3] a takođe pita zašto se ne javljaju.

Primljeno—Pljevlja
6-X1-43.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-41/9,' k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je istoga dana Vrhovni štab NOV i POJ da će grupa rukovodilaca Bugarske radničke partije (komunista) nastaviti put 9. novembra i da imaju stalnu vezu sa Kominternom (Arhiv V.I.I., reg. br. 5-30/9. k. 391A). Kasnije, 12. decembra 1943, Štab 2. korpusa izvestio je da je grupa rukovodilaca BRP(k) pošla 14. novembra 1943, iz Andrijevice, preko Kosmeta, sa jednom jačom pratnjom boraca iz Koemeta i da ih je Tempo, 3. decembra 1943, obavestio da im je šesta neprijateljska ofanziva presekla put i da o njima ništa dalje ne zna (Arhiv V.I.I., reg. br. 5-45/9, k. 391A).

[3] Komunistička internacionala

BR. 19

UPUTSTVO SEFA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. NOVEMBRA 1943. SEFU JUGOSLOVENSKE DELEGACIJE PRI KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA U BARIJU ZA NABAVLJANJE I UPUĆIVANJE NAJPOTREBNIJE MATERIJALNE POMOĆI KOMANDI JUGOSLOVENSKE RATNE MORNARICE[1]

EKONOMSKI OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ
Br. službeno
6 novembar 1943 god.

DRUGU MAKIJEDU[2]

Bari

1.) Obzirom na brzi porast i jačanje naše mornarice i njenih sadanjih i budućih zadataka, neophodno joj je potreban sljedeći materijal.

a.) 50.— komada **signalnih reflektora** promera 30 cm. sa uređajem za signalizaciju, stativom i agregatom na nožni pogon,

b.) 50.— komada **dogleda** 7X50,

c.) 20.— komada **trookularnih dogleda** povećanja 18, 25, 40, sa stativom,

d.) 5.— komada **radio stanica** sa dizel-motor-generatorom dometa 1000 km.

Stab naše mornarice upoznao je sa ovim potrebama oficira za vezu britanske mornarice.

2.) Jednomjesečna potreba naše mornarice u gorivu jeste:

— 120.000 kgr. plinskog ulja,

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 3-1/9, k. 2091.

[2] Dr Sergije Makijedo, šef delegacije (predstavništva) NOV i POJ pri Komandi savezničkih snaga u Italiji sa sedištem u Bariju. Ovo predstavništvo zvanično je počelo da radi 29. oktobra 1943. godine. Ono je imalo za zadatak da organizuje prihvat i prebacivanje savezničke pomoći u Jugoslaviju, da radi na prikupljanju jugoslovenskih interniraca,. zarobljenika i dobrovoljaca i prihvatanju ranjenika i zbega iz Jugoslavije.

— 40.000 kgr. benzina,

— 6.000 kgr. ulja za podmaz,

— 60 kgr. štauferove III a St 1.

3.) Pored ovog goriva potrebno nam je za prebacivanje materijala, sa naših luka u unutrašnjost, na svaku tonu materijala po 90 1. benzina i nafte, koja treba da bude u srazmjeri do 1/3 u odnosu na benzin.

Do sada se često dešavalo da se materijal nagomilava na nepodesnim mjestima zbog nedostatka goriva.

4.) Treba ispitati mogućnost nabavke od saveznika ili za gotov novac kupovine u Italiji i to:

— pisaćih mašina, aparata za umnožavanje, i kancelariskog materijala,

— alata, pribora i kisika za naše vojno-tehničke radione vojske i mornarice, zatim za potrebe auto-kolone, o čemu ćeš biti obaviješten posebnim pismima,

— konca (bijelog i crnog) za potrebe naših zavoda za izradu vojne odjeće i [za potrebe] naroda,

— pribora za transportovanje ulja, vina, itd.,

— imaj u vidu da nam je od svih potreba, koje dobijamo od saveznika sada, jedna od najvažnijih odjeća i obuća, podrazumijevajući tu sve dijelove odjeće i obuće, zatim ćebad, šat. krila, kišne kabanice, konac, jer će uskoro nastati zima.

5.) Treba urediti sa saveznicima, gdje se smatra [za pogodnije] da mi primamo od njih materijal u Bariji ili na Visu. Pošto naši brodovi prevoze materijal između označenih luka, logično bi bilo da prijem materijala vršiš ti uz pridodato ljudstvo i da ga šalješ našoj određenoj komisiji, preko luke Vis. U ovom slučaju ne treba [niko] od saveznika da prisustvuje prijemu materijala na Visu.

6.) Treba organizovati još bolje transporte od Barija do Visa i na svakom brodu treba odrediti po jedno lice, koje odgovara za materijal koji je na brod natovaren. Ja smatram da komandant, po svome položaju, mora za pošiljku da odgovara. Ali iz opravdanih razloga treba komandantu pridodati za ovaj posao jedno lice. U prisustvu ovog odgovornog lica treba vršiti utovar i njemu predati sprovodnicu po kojoj treba materijal da preda našoj komisiji na Visu.

7.) Treba sve brodove sa materijalom upućivati isključivo preko luke Vis.

8.) Brodove treba bolje iskorišćavati i nastojati da se ne šalju nepotrebne stvari, kao što je bilo do sada da su nam po-

slate razne prazne kante, prazni sanduci itd. Na svakom brodu obavezno slati pogonski materijal, koji je potreban prema tački 3) za transportovanje materijala iz luke u unutrašnjost.

9.) Dobro bi bilo da što češće obavještavaš komisiju na Visu o ekonomskom stanju kod tebe. Svim poslovima na Visu rukovodi drug major Đoko Savićević, član Ekonomskog otsjeka Vrh. štaba.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef Ekonom, otsjeka V. S.
ppukovnik
M. Vujović[3]

® Mitar Vujović

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O ZNAKOVIMA ZA RASPOZNAVANJE AVIONA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE[1]

Depeša br. 1321 od 7-X1-43 — 11" od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Naši avioni imaće odozdo crvenu petokraku zvezdu, a na krilima jug.[oslovensku] zastavu sa zvezdom na belom polju. Nad slob. teritorijom leteće nisko. Objasnite to borcima.

BR. 23

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. NOVEMBRA 1943. SVETOZARU VUKMANOVICU TEMPU DA PITANJE UJEDINJENJA I SAMOOPREDELJENJA MAKEDONSKOG I OSTALIH NARODA JUGOSLAVIJE TREBA POSTAVITI TEK POSLE POBEDE NAD NEMACKOM I KVISLINZIMA[1]

105

[Delegatu Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta KPJ] za Makedoniju

Nepravilno jб još postavljati pitanje ujedinjenja Makedonije već samo oslobođenje i samoopredjeljenje naroda po-

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1. k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske). Isto takvo obaveštenje upućeno je dan ranije i ostalim glavnim štabovima NOV i PO i štabovima korpusa NOVJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408A i 4-41/9, k. 731).

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-42/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

slije pobjede nad Hitlerom i kvislinzima.[2] Federacija balkanskih naroda postavlja se sada za nas kao agitaciona parola.

Nepravilno je sada postavljati i u Metohiji priključenje Albaniji, jer to znači jašiti na repu albanske reakcije i slabiti front svih snaga Metohije u borbi protiv Hitlera kao glavnog neprijatelja na Balkanu.[3] Držite se atlantske povelje i sporazuma u Moskvi.[4]

Tito

9-X1-1943
u 11[h]

Šifrovao za Tempa
9-X1 Mil. Kusovac

[2] Delegat Centralnog komiteta i Vrhovnog štaba uputio je, 16. novembra 1943, kao odgovor depešu Vrhovnom komandantu drugu Titu preko Štaba 2. korpusa NOVJ koja glasi:

»Titu. Pitanje ujedinjenja Makedonije mi smo postavili samo kao pitanje koje će se rješavati poslije oslobođenja. Naime makedonski narod treba da pođe u sveti boj protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu zajedno sa svima balkanskim narodima i samo tim putem će doći do svoga oslobođenja. Samo tim putem će moći izvojevati svoje ujedinjenje poslije pobjede nad fašizmom. Javite da li je pravilno ovako postaviti ovo pitanje ili ga uopšte ne treba postavljati. Napominjemo da je ovo pitanje vrlo važno i da bi ga trebalo postaviti u novoj formi.

16-X1 1943
Pljevija Tempo«

[3] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je prethodno Vrhovni štab NOV i POJ da je k njemu stigao jedan član Glavnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju. Iz razgovora s njim Štab je zaključio da su partizanske snage na Kosovu i Metohiji brojčano slabe, da je albanska reakcija vrlo jaka i dobro organizovana protiv njih, da rukovodstvo ima pogrešan stav po pitanju Kosova i Metohije i da im nije bio poznat stav rukovodstva NOP-a po tome pitanju (Arhiv V.I.I., reg. br. 5-32/9, k. 391 A).

[4] U zajedničkom saopštenju ministara inostranih poslova SSSR-a, Engleske i SAD, poznatom pod nazivom »Moskovska deklaracija«, krajem oktobra 1943. proklamovano je pravo svih naroda na samoopredeljenje i nacionalnu slobodu. (Vidi dok. br. 15, objašnjenje br. 2.)

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA UKAŽE POMOĆ PARTIZANSKIM SNAGAMA KOJE SE IZ ŠUMADIJE PROBIJAJU U PRAVCU SANDŽAKA[1]

2/47

[Štabu] II korpusa

U vašem pravcu kreću neke snage iz Šumadije.[2] Budite im na pomoći ako ustreba.[3] Javite to Drugoj diviziji.

Tito

Primljeno—P1jevlja
9-X1-43 — 0950
Pavle Bojčević

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-41/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Odnosi se na 1. šumadijsku NOU brigadu (formiranu 5. oktobra 1943) koja je polovinom novembra 1943, po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Srbije, krenula iz rejona Aranđelovca (sa Čačanskim NOP odredom) preko Suvob.ora, Kosjerića i Zlatibora u pravcu 2. proleterske i 5 (krajiške) NOU divizije koje su se tada nalazile oko Priboja. Ona je 29. novembra stigla u Prijepolje i kasnije ušla u sastav 2. proleterske divizije.

[3] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je 30. novembra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ da je stigla 1. šumadijska brigada, jačine 320 boraca, a s njom i nekoliko rukovodilaca iz Glavnog štaba NOV i PO i Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju (Moma Marković, Blagoje Nešković, Milan Milosavljević i Radivoje Jovanović). Oni će, kaže se dalje, Vrhovnom štabu dostaviti opširan izveštai preko Štaba 3. korpusa NOVJ (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 5-43/9, k. 391 A).

BR. 41 i

NAREĐENJE ŠEFA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. NOVEMBRA 1943. ŠTABU JUGOSLOVENSKE RATNE MORNARICE O ORGANIZACIJI INTENDANTSKE SLUŽBE U CILJU UREDNOG SNABDEVANJA I ISHRANE JEDINICA[1]

EKONOMSKI OTSJEK V.Š. NOV I POJ
10.11.1943 godine u

ŠTABU MORNARICE

Položaj

Po potrebi službe, a u cilju uredne ishrane operativnih jedinica i bolnica van organskog sastava jedinica, Ekonomski otsjek Vrhovnog Štaba izdaje slijedeće

NAREĐENJE

1. Formira se zajednička intendantura za ishranu i ostalo snabdijevanje svih jedinica koje ulaze u sastav 26. Divizije i pridodatih joj jedinica iz sastava 9. i 20. Divizije.

2. Za načelnika ove intendanture postavlja se privremeno drug Lešo[2] dosadanji intendant 9. Divizije. Na službu [u] intendanturi odredit će ekonomski otsjek dva druga za intendante.

Radi bolje i urednije ishrane ovih jedinica formiraju se tri etapne stanice i to: u Vrboskoj pri Komandi mjesta za otok Hvar, u Podgori pri komandi područja i po potrebi na Biokovu, pod rukovodstvom organa koje odredi Komanda Biokovskog područja.

Svaka etapna stanica snabdjevat će se svima potrebama iz glavne baze sa Visa i svih magazina koji stoje na raspolaganju pri komandama područja, narodno-oslobodilačkim odborima i onim sredstvima koja se nalaze kod stanovništva.

Na etapnoj stanici Vrboska bazirat će sve jedinice koje stoje na otocima.

Na etapnu stanicu Podgora i Biokovo bazirat će ostale jedinice iz sastava 26. Divizije.

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 20-4, k. 13.

[2] Tomaš Kazimir Lešo

3. Za ishranu svih bolnica koje su van organskog sastava jedinica formirat će komisija 1. sektora Ekonomskog otsjeka gtaba 8. korpusa jednu zajedničku intendanturu, koja će se popuniti svim onim ljudstvom koje sada radi po ekonomskoj grani u bolnicama, a po potrebi odrediti jedno novo lice za glavnog intendanta.

Intendantura bolnice bazirat će na glavnu našu bazu Vis ^ na Komandu srednje-dalmatinskog otočkog područja.

4. Svim borcima iz sastava operativnih jedinica, podrazumijevajući tu sve jedinice koje su danas pod komandom Štaba 26. divizije i pod komandom mornarice, zatim svim bolesnicima i ranjenicima, pripada kao dnevno sljedovanje hrana po ovoj tablici:

Hljeba ili	1.000	gr
Brašna ili	750	gr
Biskvita	500	gr
Mesa ili	300	gr
Mesnih konzerva	200	gr
Ribe	250	gr
Tjestenine	300	gr
Suhog krumpira ili konzerv. povrća	250	gr
Ulja	40	gr
Soli	20	gr
Kafe ili	20	gr
Čaja	3	gr
Šećera	40	gr
Vina >	1/2	litre

Napomena uz ovu tablicu:

a) Obavezno izdavati svim borcima, zatim bolesnicima i ranjenicima tri obroka hrane dnevno, i to: doručak, ručak i večeru, kombinujući sve artikle koji su obuhvaćeni prednjom tablicom, tako da se ukupno dnevno sljedovanje ne prekorači.

b) Ostali artikli sa kojima se raspolaže, kao maslac, margarin, pekmez itd. — kao poboljšica, i to prvenstveno bolesnicima i ranjenicima.

c) Za hranu prikupljati preko NOO zelje, krumpir itd.

d) Intendanture svih jedinica i glavna intendantura bolnica moraju uz pomoć vojno-pozadinskih i civilnih vlasti organizovati izradu hljeba u postojećim ili novopodignutim — osposobljenim pekarnicama.

5. Komisija 1. sektora Ekonomskog otsjeka Štaba 8. korpusa propisat će dalje šta je potrebno za pravilnu primjenu ove naredbe.

6. Intendantura operativnih jedinica stajat će neposredno pod ovim otsjekom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski otsjek
Šef potpukovnik
M. Vujović[3] s. r.

BR. 26

»PORUKA SER VILSONA BORCIMA U JUGOSLAVIJI« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TELEGRAFSKE AGENCIJE NOVE JUGOSLAVIJE OD 10. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

PORUKA SER VILSONA BORCIMA U JUGOSLAVIJI

Radio-London doneo je 9. o. m. sledeću naročitu poruku jugoslovenskim borcima od generala Vilsona, glavnog komandanta Srednjeg Istoka:

»Od kapitulacije Italije, jugoslovensko oružje postiglo je protiv Nemaca mnogobrojne uspehe koji su izazvali divljenje celog sveta. Duž svih istočnih obala Jadrana Nemci su izgubili sva uporišta, a u unutrašnjosti zemlje dovedeni su u tešku situaciju. Ovi uspesi jugoslovenskih snaga veoma su značajni.

Ja se obavezujem svima Jugoslovenima da će dm biti ukazana svaka moguća pomoć koja se bude mogla dostaviti. Ali ja u isti mah moram izneti sledeću oštru opomenu:

Čuo sam da u nekim krajevima Jugoslavije, naročito u Dalmaciji, izvesni ljudi sramote četničko ime, pomažući Nemcima u njihovom uzaludnom pokušaju da se održe i pokore oslobodilačke snage. Ovi ljudi, koji su sramno izdali stvar svoje domovine, nanose na sebe još veću sramotu time što tvrde da njihove akcije nailaze na odobravanje Britanske vlade. Ova tvrdnja je potpuna laž. Ja poslednji put opominjem: svaki onaj koji se bori za slo-

[3] Mitar Vujović

[1] Telegrafska agencija nova Jugoslavija, Bilten br. 1, od 10. novembra 194.3, Arhiv V.I.I., k. 29.

bodu svoga naroda dobiće punu podršku od strane saveznika. Svaki onaj, koji bilo iz kojih razloga, služi Nemcima neprijatelj je ujedinjenih naroda. Opominjem one zavedene ljude koji su se iz bilo kojih razloga stavili u službu okupatora, verujući da time pomažu svoju otadžbinu, da ih odmah napuste, jer će se u protivnom slučaju smatrati izdajnicima svog sopstvenog naroda.

Izražavam najveće divljenje našim hrabrim borcima Jugoslavije. Pred nama se nalaze još teške borbe, ali budite uvereni da će se naša zajednička borba protiv Nemaca završiti pobedom. Srdačno vam čestitam«.

Poruka koju je borcima u Jugoslaviji uputio glavni komandant savezničkih snaga na Srednjem Istoku naišla je kod naših boraca i u narodu na veliko interesovanje. Ova se izjava u prvom redu tumači u najširim krugovima kao znak da je prodiranje istine o odnosu četnika prema oslobodilačkoj borbi i prema okupatorima učinilo jedan nov snažan korak napred kod naših saveznika na Zapadu. Priznanje našim borcima, sadržano u izjavi ser Vilsona, kao i njegova srdačna čestitka, ispunjuje naše borce osećanjem ponosa. Isto tako oni s radošću gledaju na obavezu koju je ser Vilson uzeo pred svetskom javnošću, da će našim borcima biti ukazana svaka moguća pomoć koja se bude mogla dostaviti.

Najveće interesovanje, razumljivo, pobudio je onaj deo poruke koji govori o četničkoj službi Nemcima. Ovo je prvi put da je o tome javno pred celim svetom dala izjavu jedna od merodavnih ličnosti savezničkog bloka. U tome i jeste najveći značaj ove poruke. Savezнички blok došao je do saznanja o savezništvu četnika sa okupatorom. Ali se ovde mora istaći kobna uloga takozvane jugoslovenske vlade u Kairu, koja čini sve napore da našim saveznicima što više oteža puni uvid u ovo pitanje. Dve i po godine ona je obmanjivala na krivičan način savezničke vlade lažnim pričama o heroju Draži Mihailoviću i o oslobodilačkoj borbi njegovih četnika. Ona se još uvek upinje da opere čast ovom najvećom izdajniku. Zato smo uvereni da je samo nedovoljna obaveštenost uzrok što služenje Nemcima ser Vilson 'pripisuje samo jednom delu četnika u nekim krajevima Jugoslavije. Puna istina, međutim, jeste da nema nijedne ni najmanje četničke grupe ma gde u Jugoslaviji, koja nije u službi okupatora, na čelu sa Dražom Mihailovićem koji u kraljevo ime svima njima komanduje.

Sve borce raduje tvrdnja ser Vilsona da je potpuna laž da Britanska vlada odobrava izdajnički rad četnika. Ali se mora priznati da su jugoslovenske emisije Radio-Londona išle na ruku četnicima da šire u narodu takve glasove.

Vrhovni štab NOV i POJ više je puta preko stanice Slobodne Jugoslavije objavio da ima nebrojena dokumenta o saradnji četnika sa okupatorima, ustašama i Nedićem. Svetska javnost moći će uskoro da se upozna sa tim dokumentima, kao i sa velikim nizom fotografija koje su takođe neoborivi dokaz četničke izdaje. Prema tome, to ime danas ne samo što je u potpunosti osramoćeno, nego je u svima narodima Jugoslavije zasluženo omrznuto bar isto onoliko koliko i ime Nemaca i ustaša.

U toliko je čudnije što je Radio-London na engleskom jeziku dodao uz poruku ser Vilsona da ova poruka ne dovodi u pitanje čast Draže Mihailovića.—

M. P.[2]

BR. 27

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 11. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE PRAVILNO POSTUPA SA ENGLESKIM VOJNICIMA I OFICIRIMA KOJI PRELAZE IZ ČETNIČKIH FORMACIJA NA STRANU NOVJ ILI SE ZAROBLJAVAJU U BORBI PROTIV ČETNIKA DRA2E MIHAILOVIĆA[1]

[Štabu] II korpusa

17/117

Ako u borbi sa četnicima zarobite kojeg engleskog vojnika ili oficira koji pripadaju eng. misiji, dobro sa njima postupajte i držite ih kod vaših štabova dok ih ne uputite k nama radi odašiljanja iz zemlje. Imamo u tome obaveze prema saveznicima i pazite da se ne dogodi kakva pogreška.[2]

Tito

Pavle, primljeno — Pljevlja П-X1-43 [u] 09,50

[2] Moša Pijade

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4/42-9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Štab 2. korpusa NOVJ je s tim naređenjem upoznao: Glavni štab za Crnu Goru i Boku, Glavni štab za Sandžak i sve štabove jedinica pod svojom komandom. (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 76.)

BR. 48

DEPEŠA EDVARDA KARDELJA OD 11. NOVEMBRA 1943. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE DA UPUTI DELEGATE IZ HRVATSKE I SLOVENIJE NA DRUGO ZASEDANJE AVNOJ-a U JAJCU[1]

Depeša br. 1364 od 11-XI-43 — 9h od V. Š.

[Centralnom komitetu KP Hrvatske]

Andriji. Održaćemo plenum AVNOJ-a kod nas, prikupite delegate iz Hrvatske, Slavonije, Slovenije i dođite s njima ovamo. Delegata neka bude što više. Naročito [da dođu] predviđeni za vladu i prezidium. Ti si odgovoran za organizaciju dolaska.

Sloveniji smo javili. Šaljite kamione što bliže. Obezbedite konje za fizički slabe. Dovedite deo vaše kazališne trupe za festival. Držite sve, naročito mesto plenuma, u najstrožijoj konspiraciji. Pripremite materijal za diskusiju.

Bevc

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 36).

BR. 41 i

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 11. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BORBAMA U OBLASTI GOSTIVARA[1]

[Štabu] II korpusa
Titu.

U oblasti Gostivara neprijatelj dobio pojačanja. Naše jedinice posle žestokih jednodnevnih borbi povukle su se i nanele neprijatelju velike gubitke.[2]

U Metohiji smo imali pravilan stav. Nikako nismo dozvolili da se Metohija priključi Albaniji i premda su to tražili Džiljo i drugovi iz C. K. K. P. Albanije.

Mišljenja smo da treba proglasiti narodnim herojima Jordana Nikolova kandidata za C. K. K. P. J., koji je poginuo kod Vranja 1941 god. kad je prelazio iz Srbije za Makedoniju,[3] Cvetana Dimova,[4] Strašu Pindžura i Mirču Aceva[5] koji su bili članovi [P. K.] i Gl. štaba Makedonije i koji su izdahnuli pod strahovitim mukama u bugarskim zatvorima u Skoplju 1942 g. 5:

Molim vas regulišite sa »Sl.[obodnom] Jug.[oslavijom]« da stalno govori o Makedoniji. Sada imate dovoljno vesti.

Tempo

Primljeno-Pljevlja
11-X1-43 0900
Pavle Bojčević

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/8-2, k. 394.

[2] O tim borbama vidi tom VII, knj. 2, dok. br. 77.

[3] Detaljnije o tome vidi tom VII, knj. 1^dok. br. 12, primedbu 3.

[4] O pogibiji Cvetana Dimova vidi tom VII, knj. 1, dok. br. 29.

[5] O ubistvu Straše Pindžura i Mirča Aceva vidi tom VII. knj. 1, dok. br. 53.

BR. 30

IZVEŠTAJ EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU O PROIZVODNJI I RASPODELI PROIZVODA FABRIKE KARBIDA U JAJCU[1]

EKONOMSKI OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
NOV i POJ
broj 370
11 novembra 1943 godine

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

Tvornica karbiita u Jajcu izradila je do sada 160.000 kg (šesnaest vagona) kartala, upakovanog u burad od 15, 20, 50, 100 i 150 kilograma. Od te količine izdato je:

— za V Korpus NOV i POJ	10.000	kilograma
— za VIII Korpus NOV i POJ	30.000	
— za XI Diviziju	5.300	„
— za K-du područ. Bugojno	5.000	„
— magac. Ek. odsjeka V. Š.	5.700	„
Izdano:	56.000	kilograma

Predlažemo sljedeći raspored		
V Korpusu NOV i POJ	40.000	kilograma,
VIII Korpusu NOV i POJ	40.000	
XI Diviziji	**20.000**	
Jajačka k-da područja	**20.000**	
Glavni štab Hrvatske	**20.000**	
K-da mjesta Prozor	**2.000**	
Magacin Ekon. ods. V. Š.	**18.000**	
Ukupno:	160.000	kilograma

Od količine koja je predviđena za Glavni štab Hrvatske, štabove korpusa i diviziju, raspored bi bio ovakav:

1) *Za potrebe vojske* 20%, koje bi se podijelilo po jedinicama, te ostalim vojno pozadinskim organizacijama.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 5941/X 8-7/43).

2) *Za pomoć narodu* 30%, koje bi se dijelilo besplatno kao pomoć preko sreskih, opštinskih i seoskih N.O.O.-a, na porodicu po 3 kgr. mjesečno. Pravo na besplatno dobivanje imaju porodice:

— izginulih boraca u Narodno-oslob. borbi,
— partizanske porodice nastradale od neprijatelja,
— sve ostale siromašne porodice.

3) *U razmjenu za žito* 50%, što bi preduzele komande područja preko svojih mjenjačnica. Način razmjene bio bi ovakav:[2]

za 1 kgr. karbita 1 kgr. pšenice, ili
„ 1 „ „1 kgr. pasulja, ili
„ 1 „ „ 1.50 kgr. kukuruza, ili
„ 1 „ „ 1.50 kgr. ječma, ili
„ 1 „ „2 kgr. zobi, ili
„ 1 „ „4 kgr. krompira, ili
„ 5 „ „1 litar ulja, ili
„ 2 „ „1 kgr. smokava, ili
„ 1 „ „1 kgr. jabuka.

Pravo na razmjenu imao bi svaki građanin s tim, da ne može izuzeti mjesečno više od 10 kgr. karbita. O ovome bi bile dužne voditi evidenciju komande područja tako, da ne bi pojedinci nagomilavali a poslije švercovali karbit u druge krajeve.
Molimo da se prednje odobri.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Ekonomski Otsjek V. S.
Slob. Filipović[3]

[2] U vezi sa razmenom dobara dopisana je sa strane mastilom, ćirilicom, sledeća napomena: »Ovaj odnos ne bi trebalo uzeti za sve krajeve jednako«.

[3] Slobodan Filipović

BR. 41 i

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. NOVEMBRA 1943. O VAŽNIJIM DEJSTVIMA OPERATIVNIH JEDINICA NA TERITORIJI MAKEDONIJE, DALMACIJE, CRNE GORE I CENTRALNE BOSNE[1]

Naše jedinice vode ofanzivne operacije u Makedoniji, Dalmaciji, Crnoj Gori, Centralnoj Bosni.

U Sloveniji nastavljaju se uporni i odbranbeni bojevi sa jakim njemačkim motorizovanim snagama.

Albanski partizani koji se bore zajedno sa makedonskim jedinicama NOV odbili su sve pokušaje neprijatelja da povrate Debar.

Na jugu od Užica borci V divizije vršili su napad na Palisad i Čajetinu. Bugarske trupe koje se na ovome sektoru bore protiv naših boraca izgubile su 60 mrtvih i veliki broj ranjenih. Naši gubitci iznose 2 mrtva i 9 ranjenih boraca.[2]

U Lici naše jedinice zauzele su selo Pazarište kod Gospića i zarobile 20 Nijemaca i 30 ustaša.[3] Istoga dana naše jedinice koje se bore u Kordunu istrijebile su kod sela Košare 12 Nijemaca, zapalile 2 njemačka teretna automobila.[4]

U centralnoj Bosni jedna jedinica koja ulazi u sastav I divizije razrušila je jednu željezničku stanicu. Za vrijeme ove operacije zarobljeno je 25 četnika i zaplijenjena izvjesna količina oružja i ratnog materijala. Izbačen je iz šina vojnički voz od 35 vagona. 25 vagona bilo je natovareno teretnim automobilima i vojnicima. Uništen je veći dio materijala koji se nalazio u vagonima i ubijeno je 10 vojnika koji su pratili voz. Naši borci zaplijenili su izvjesnu količinu oružja među kojim 6 njemačkih p. mitraljeza. Na cesti Kiseljak — Busovača borci VII brigade zaplijenili su jedan teretni automobil sa 25 hiljada litara benzina.®

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 166, od 12. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Napad na Palisad su, 3/4. decembra, izvršile jedinice 5 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 126).

[3] Borbu u s. Pazarištu je vodila 4. brigada 13. NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 101).

[4] Akciju na kamione kod železničke stanice Košare izveli su, 3. novembra iz zasjede, delovi 2. bataljona 4. brigade 8 (kordunaške) NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 36).

[5] Na području Kiseljaka i Busovače dejstvovale su tada 1. proleterska i 9 (krajiška) brigada (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 34 i 35).

BR. 41 i

»GRADI SE BUDUĆNOST JUŽNIH SLOVENA« — ČLANAK MOSE PIJADE POVODOM PRIPREMA ZA DRUGO ZASEDANJE ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE[1]

GRADI SE BUDUĆNOST JUŽNIH SLAVENA

U toku nekoliko meseci druge polovine ove godine odigrali su se u Jugoslaviji događaji od najvećeg značaja po budućnost svih naroda Jugoslavije i čitavog Balkana.

Tu su pre svega zadivljavajući uspesi N. O. vojske u kratkom razmaku vremena između V ofanzive Nemaca i sloma italijanskog fašizma. Zatim je došlo razoružavanje jednog okupatora, uz oslobođenje mnogih novih oblasti, čak i preko granice nekadanje Jugoslavije. Naposletku, plamen ustanka raspalio se snažno i u onim oblastima gde je borba duže vremena bila svedena na malo uske akcije (Srbija) ili gde se dotle uopšte nije bila jače razvila (Makedonija, Kosovo i Metohija). Nikle su u jedan mah mnogobrojne nove brigade i divizije, koje je naša vojska bila odmah u stanju da primi u sebe, slivajući stare i nove jedinice u jedinstvenu, čvrstu, dobro naoružanu pesnicu koja se odmah svom silom spustila na okupatora i domaće izdajnike. Na granici Makedonije došlo je do saradnje između makedonskih i albanskih jedinica pod rukovodstvom glavnih štabova Makedonije i Albanije.

Svi su ti događaji, uz veliki podstrek koji je borba naših naroda dobila odlučujućim pobedama ruskog oružja kao i pobedama zapadnih saveznika nad fašističkom Italijom, dali silan polet političkom životu u zemlji. Tako su naši narodi ne samo svojim vojničkim uspesima, već i svojim političkim delima, manifestovali visoku zrelost i svoju čvrstu volju da do kraja ostanu sami kovači svoje budućnosti.

Održane su skupštine zemaljskih antifašističkih veća narodnog oslobođenja Slovenije i Hrvatske s najvećim uspehom. Izbori u čitavoj Sloveniji i sama skupština, na kojoj su prvi put u istoriji slovenačkih naroda bili okupljeni Slovenci iz svih krajeva, monolitno jedinstvo čitavog slovenačkog naroda, koje je na skupštini došlo do izražaja, znače politički događaj prvoga

[1] Članak je objavljen u Tanjugu, Bilten br. 4, od 13. novembra 1943, povodom priprema za Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu, Arhiv V.I.I., k. 20.

reda-[2] Taj je događaj zato i učinio tako vanredan utisak u stranoj javnosti. Tome pridolazi i konačna likvidacija svih reakcionarnih belogardističkih bandi.

Skupština ZAVNO Hrvatske, održana od 14—16 oktobra bila je u znaku velike političke pobede Hrvatske Oslobodilačke Fronte i silnoga poleta u mobilizaciji širokih masa hrvatskog naroda u narodno-oslobodilačkom pokretu. U veće je ušao veliki broj novih članova, među kojima i članovi izvršnog odbora HSS: Božidar Magovac, Dr. Zlatan Sremec, Frane Frol, Nikola Sikirica, Dr. Ivan Kuzmić, dr. Ivan Smolić i dr. Zatim su ušli članovi Jugoslovenskog odbora iz Londona iz prošlog rata, dr. Jambrišek i dr. Mandić, koji je ranije sarađivao iz Istre sa ZAVNOH-om. Skupštini je prisustvovao i zagrebački kanonik monsinjor Rittig, koji je održao vrlo lep patriotski govor. Skupština je javno žigosala izdajničku politiku veliko-srpske izbegličke klike i istakla da u ime hrvatskog naroda mogu da govore samo AVNOJ i ZAVNOH. Na skupštini je naglašeno da narodi Jugoslavije, pa ni hrvatski narod, ne mogu preći ćutke preko činjenica da su monarhija i kralj Petar postali centar za okupljanje svih reakcionarnih i izdajničkih elemenata i da provode i organizuju bratoubilački rat između naroda Jugoslavije. Narodno-oslobodilački pokret bori se i za pravo samoodređenja i za novu demokratsku federativnu Jugoslaviju, zajednicu ravnopravnih naroda.

Isto je tako veliki politički polet u Dalmaciji, koja je od prvog dana tako živo učestvovala u oslobodilačkoj borbi. U Bosni i Hercegovini opaža se isti polet, kako u [Bosanskoj] Krajini, tako i u Istočnoj Bosni. Ovde su najznačajnije činjenice likvidiranja ostataka četničkih bandi Draže Mihailovića i masovno prilaženje hrvatskih i muslimanskih masa narodno-oslobodilačkoj borbi. Održane su oblasne skupštine i konferencije i određeni delegati za narodnu skupštinu AVNOJ-a. Mnogi ugledni prvaci iz raznih političkih struja, Srbi, Hrvati i muslimani pristupili, su opštem narodnom pokretu.

Isto je tako živo političko kretanje u Crnoj Gori, Sandžaku i Srbiji, u Makedoniji, na Kosovu i u Metohiji, gde se takođe sprovode izbori ili se .održavaju konferencije i skupštine za izbor delegata za AVNOJ. Tako se kroz sve zemlje i pokrajine Jugoslavije manifestuje čvrsta u borbi iskovana jedinstvenost svih naroda i njihova nepokolebljiva volja da svoju buduću državnu zajednicu izgrade kao demokratsku federaciju — zajednicu Južnih Slavena i da ne dopuste mračnim silama prošlosti da ovo

[2] Na Kočevskom zboru, 1. oktobra 1943, potvrđeni su narodnooslobodilački odbori u Sloveniji i izabran Slovenski narodnoosvobodilni svet kao najviše narodno predstavništvo.

veličanstveno narodno delo ma čime okrnje. Svuda se jasno pokazuje da narodi Jugoslavije konačno raskidaju s ružnom prošlošću i da nikakvim reakcionarnim izbegličkim klikama ne dopuštaju da i dalje igraju pred svetom ulogu njihovih pretstavnika koju im nijedan narod Jugoslavije ne priznaje.

Zbog toga je shvatljivo da u zemlji vlada veliko interesovanje za iduće zasedanje AVNOJ-a, od kojeg se očekuje da će biti veličanstvena manifestacija volje udruženih naroda Jugoslavije u pogledu izgradnje njihove buduće državne zajednice.

M. P.[3]

BR. 33

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 13. NOVEMBRA 1943. O VAŽNIJIM BORBENIM DEJSTVIMA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

RATNI IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

Naše jedinice vode ofanzivne operacije u Slavoniji, Zagorju, Vojvodini, Srbiji, Makedoniji, u Bosni. U Sloveniji se produžavaju odbranbeni bojevi naših herojskih slovenačkih jedinica.[2] U Dalmaciji neprijatelj je poduzeo ofanzivu u više pravaca kako bi zagospodario Primorjem i otocima. Na Pelješcu je takođe prešao u protivnapad protiv naših jedinica.[3]

Naše hrvatske jedinice zauzele su 7. XI gradove Koprivnicu i Viroviticu.[4] Zauzećem ova dva železnička čvora u Podra-

[3] Moša Pijade

[1] Tanjug, Bilten br. 4, od 13. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] O sumarnom pregledu borbi na području Slovenije (u Dolenjskoj), krajem oktobra i početkom novembra, vidi Zbornik, tom VI, knj. 8, dok. br. 98.

[3] Odnosi se na ofanzivna dejstva nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen« protiv jedinica 8. korpusa NOVJ. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 15, 21, 28, 29, 59, 74, 79, 152, 176, 180, 181, 183 i knj. 22, dok br. 134.

[4] Koprivnicu su oslobodile jedinice 28 (slavonske) divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 60), a Viroviticu jedinice 12 (slavonske) NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21. dok. br. 81).

vini je presečena veza Zagreb — Mađarska i veza Osijek — Varaždin. Pošto je pruga Zagreb — Varaždin ranije presečena. saobraćaj na ovom sektoru sasvim je onemogućen za Nemce koji su u poslednje vreme prebacivali preko Podravine velike snage sa itaiijanskog ratišta na Istočni front. U Koprivnici, snage II Op. Zone zarobile su 400 neprijateljskih vojnika. U Virovitici, cela domobranska posada od 500 vojnika sa natporučnikom Urbanom, 12 oficira i 22 podoficira, predala se našem VI Korpusu. Naše jedinice zaplenile su: 8 teških mitraljeza, 12 puškomitr., 500 pušaka, pola miliona metaka, 3 bacača, 300 mina, 2 radiostanice, 500 pari; odela, obuće i dr.

Na granici Sandžaka i Srbije kod Jadovnika jedna četa III Sandžačke brigade i 2 bataljona Italijana razbili su Nemce i miliciju i zaplenili 25.000 metaka, 8 sanduka bombi, 1 bacač i druge ratne spreme. Nemci su pretrpeli velike gubitke.

U Hercegovim se vode uspešne borbe protiv Nemaca i četnika Draže Mihailovića. Od 19 do 30. X. naša X. Hercegovačka brigada u borbama sa neprijateljem nanela je sledeće gubitke: mrtvih i ranjenih vojnika 1663 i 15 oficira. Od toga Nemaca: 540 mrtvih vojnika i oficira, 530 ranjenih, 45 zarobljenih vojnika i oficira. Naši borci zaplenili su 504 puške, 66 mašinki, 7 bacača, 5 topova, 60 konja, 3 radiostanice, 90.700 metaka, 640 raznih granata, 400 granata za laki bacač, 248 granata, za teški bacač. Uništeno je 5 lokomotiva, 67 vagona, 3 kamiona, 5 motorcikla, 90 konja, 2 vagona haubičke municije. Naši gubici 35 mrtvih i 94 ranjenih i uništen 1 puškomitraljez.[5]

U Istočnoj Bosni vode se žestoki bojevi sa okupatorima i četnicima Mihailovića. Kod sela Zlijeba razbijena je Srebrenička četnička brigada. Posle ovoga, svi na silu mobilisani četnici prešli su na našu stranu. Nemai i ustaše su još jednom pokušali ofanzivu sa velikim snagama od Brčkog prema Tuzli i Bijeljini i prodrli 6—10 km. od Brčkog. U toku jednog dana uništen je 1 tenk i istrebljen veliki broj Nemaca.[6] Žestoki bojevi se nastavljaju.

[5] Brigada je vodila borbe protiv delova nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen« (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 15).

[6] Odnosi se na operaciju »Ferkel« 187. nemačke divizije, od 7. novembra 1943, na području Brčko — Tuzla, protiv 16 (vojvođanske) NOU divizije i jedinica 3. korpusa NOVJ. U Radio-biltenu Vrhovnog štaba od 13. novembra 1943, pored ostalog, govori se o borbama u centralnoj i istočnoj Bosni: »Vojvođanske jedinice NOV vode uspješne operacije u centralnoj i istočnoj Bosni. Borci I vojvođanske brigade potopili su na rijeci Savi neprijateljski oklopni brod koji je prevozio vojsku i ratni materijal, drugi brod je teško oštećen, dok je treći brod skupa sa životnim namirnicama zaplijenjen. Borci II i III vojvođanske brigade vode uspješne bojeve sa ustašama i četnicima Mihailovića na planini Majevici« (Radio-bilten Vrhovnog štaba br. 167. u Arhivu V.I.I., kut. 20).

Naše jedinice koje se bore u Srbiji napale su dve nemačke čete u Mokroj Gori. Posle kraće borbe Nemci su pobegli za Užice. Naši borci osvojili su Sargan i ubili 15 Nemaca. Zaplenjen 1 kamion i dr. sprema.[7]

U Crnoj Gori naše jedinice vode borbu sa okupatorom i četnicima Draže Mihailovića koji imaju nemačke uniforme. Četnici Mihailovića razbijeni su i u Kučima. Istrebljeno je 20 izdajnika i zaplenjen 1 teški mitraljez, 1 teški bacač i 1 radio stanica.[8]

U Centralnoj Bosni, na sektoru Derventa — Doboj jedinice V Brigade XI Divizije vode uspešne bojeve sa okupatorom i četničkim banditima. Uništene su železničke stanice Dažnica i Sešlija, iskidana pruga, uništena 1 lokomotiva, 2 vagona i 1 top. Zarobljeno 27 četnika, koji su čuvali prugu. Jedinice iste Brigade u dve noćne akcije pohvatale su 85 četnika bandita Malića. Takođe je uhvaćen razbojnik p. poručnik Pejić, četn. komandant Draže Mihailovića. Ovom prilikom zaplenjeno je 70 karabina. U selu Velika Sočanica zarobljeno 35 četnika Mihailovića sa oružjem. Za poslednja tri dana u ovom kraju zarobljeno je 195 četnika Mihailovića. Mnogi bivši četnici stupili su u naše redove.[9]

Skoro u celoj Hrvatskoj vode se ofanzivni bojevi naših jedinica i uspešni kontranapadi protiv neprijatelja. Po oslobođenju grada Koprivnice, odbijena [je] svaka intervencija neprijatelja od Varaždina i Križevaca sa znatnim gubicima po neprijatelja. U Gorskom Kotaru odbijeni, šestog i sedmog novembra, napadi nemačke motorizovane i oklopne kolone. Uništen 1 tenk sa posadom. Naše jedinice uzele su [brdo] Plavna kod Otoke. Na Kordunu kod Cazina razbijena ustaška banda. Ubijeno 35 i zarobljeno 73. Takođe odbijen napad ustaša od Gospića prema Budaku u Lici. U borbi kod Otoke neprijatelj

[7] Borbe u Mokroj Gori je vodila 1. brigada 5 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 131). U Radio-biltenu Vrhovnog štaba od 13. novembra 1943. se pored ostalog govori i o borbama u Srbiji:

»U Srbiji naše jedinice nastavljaju žestoke bojeve sa okupatorom, nedićevcima i četnicima Mihailovića. Kod sela... razbijena je četnička posavska jedinica. Četnici su izgubili 28 mrtvih i veliki broj ranjenih. Među ubijenim nalazi se jedan četnički komandir. Naši borci zarobili su 25 četnika i zaplijenili su 25 pušaka. U Užičkom kraju nastavljaju se žestoke borbe. U jednom okršaju naši borci ubili su i ranili preko 60 bugarskih vojnika, zaplijenili 2 teška bacača mina, 2 teška mitraljeza i čitavu komoru neprijatelja« (Radio-bilten Vrhovnog štaba br. 167, u Arhivu V.I.I., kut. 20).

[8] Borbe u Kučima vodila je 5. proleterska (crnogorska) brigada protiv četničkih formacija Đorđa Lašića (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 61, 69 i 71).

[5] Opširnije o važnijim borbama 5 (krajiške) brigade na području Derventa — Doboj vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 65 i 87.

je imao 48 mrtvih i 73 ranjena. Napadnuta motorizovana kolona između Dvora i Kostajnice i ubijeno 20 Nemaca.[10] Slavonska omladinska brigada napala ustaše u Lekeniku i naneseni veliki gubici neprijatelju.[11]

Naše dalmatinske jedinice vode uspešne bojeve duž cele Dalmacije nasuprot sve jačim napadima Nemaca u svima pravcima. Oslobođena je Vrlika i zarobljeno 50 četnika Mihailovića, dok je 15 poginulo. Kapetan Mijović, komandant D. Mihailovića odmah je tražio intervenciju Nemaca iz Drniša i Sinja. Vode se žestoke borbe u Cetinskoj dolini.[12] Na Pelješcu Nemci su imali oko 500 izbačenih iz stroja, a naše jedinice 44 mrtva i preko 100 ranjenih.

U Vojvodini, tamo gde nema naših snaga, Nemci pale sela, pljačkaju i ubijaju stanovništvo i to najviše posle naših akcija na pruzi. Međutim, to nije zaplašilo narod u Sremu i on se i dalje uspešno bori protiv okupatora.

[10] O ofanzivnim dejstvima jedinica 4. korpusa NOVJ na području Otoke, Cazina i Gospića vidi tom V, knj. 21, dok. br. 78 i knj. 22, dok. br. 14.

[11] Ta brigada je tada dejstvovala na Žumberku (Zbornik, tom V, [kn]3- 21, dok. br. 48).

[12] O borbenim dejstvima u zoni 19. divizije 6. korpusa NOVJ i zauzimanju Vrlike vidi tom V, knj. 21, dok. br. 53 i 71.

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JE OTEŽANO PREBACIVANJE SAVEZNIČKOG MATERIJALA ZBOG NEPRIJATELJSKE AKTIVNOSTI U SREDNJOJ DALMACIJI[1]

14/X1

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Od Saveznika dobijamo veće količine materijala ali ga ne izvlačimo, jer su nam Nemci presekli put.[2]
Sovjetska delegacija nije još došla ali je bio avion.[3]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ).

[2] U to vreme najveći deo savezničke pomoći stizao je brodovima u pomorske luke srednje Dalmacije i ostrva od Splita do ušća r. Neretve (4. obalski sektor) — sem Omiša, Makarske, Ploča i Stona, u kojima je neprijatelj bio blokiran (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 9-1/9, 20/4, k. 2091). Međutim, 6. novembra 1943, jedinice 7. SS divizije i glavnina 118. lovačke divizije, uz pomoć ustaša i četnika, otpočele su napad na jedinice 26. NOU divizije 8. korpusa NOVJ i uspele da u toku deset dana posednu obalu od Splita do Metkovića i time odseku srednjodalmatinsko primorje ©d njegovog zaleđa.

[3] Sovjetska vojna misija, sa generalom Kornjejevim na čelu, stigla je 23. februara 1944. na oslobođenu teritoriju.

BR. 41 i

TRAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUCA TITA OD 14. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA JJOVJ DA OBAVESTI DELEGATE IZ CRNE GORE I BOKE DA HITNO POĐU NA DRUGO ZASEDANJE ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE[1]

[ŠtabuJ II korpusa

20/97

Neka Milutin najhitnije krene ovamo s delegacijom od 10—15 vijećnika sa punomoćjem za Crnu Goru i Boku.[2] Neka budu mlađi ljudi da mogu da izdrže put. Plenum će se održati oko 25. Idite sa jakom pratnjom preko Boraka za Bugojno.[3]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-43/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ). Dokumenat je bez datuma, pisan, verovatno, 14. novembra 1943. kao odgovor na izveštaj Ivana Milutinovića od 13. novembra 1943. o izboru delegata u Crnoj Gori, Boki i Sandžaku za upućivanje na Drugo zasedanje AVNOJ-a^

[2] Ivan Milutinović uputio je, 13. novembra, preko Štaba 2. korpusa NOVJ, izveštaj u kome javlja drugu Titu da će se, 16. novembra, izabrati za svaki srez u Crnoj Gori i Boki po jedan delegat i zamenik delegata (ukupno 22), a isto tako i u Sandžaku (ukupno 16) i da će delegati iz Crne Gore i Boke s njim krenuti na put, pa traži da ga obavesti gde 'treba da dođu. (Vidi Arhiv V.I.I., reg br. 5-37/9, k. 391A). Petnaestog novembra 1943. sastalo se u Kolašinu Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja za Crnu Goru i Boku na kome je izabrano i upućeno 16 delegata na Drugo zasedanje AVNOJ-a u Jajcu.

[3] Ivan Milutinović je, 17. novembra, izvestio druga Tita da sledećeg dana kreće sa delegacijom na zasedanje plenuma AVNOJ-a (vidi Arhiv v i-I., reg. br. 5-37/9, k. 391A).

BR. 41 i

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PRENESE POZIV SEKRETARU OBLASNOG KOMITETA KPJ ZA HERCEGOVINU O UPUĆIVANJU DELEGATA ZA ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE[1]

[Štabu] II korpusa

18/107 ddd

čokaliji.[2] Kreni odmah u Bugojno sa delegatima za Zem. veće za Bosnu i Hercegovinu koje možeš prikupiti odmah, a ponesi imena onih koje ćeš zastupati i svih delegata.[3] Javi odmah radiogramom. Mostarski bataljon' se nalazi na liniji [od] Glavatičeva ka Borcima.[4]

Prenijeti Hercegovcima
sa ddd[5]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu.; V.I.I., reg. br. 4/43-9, k. 371. Depeša je bez datuma ali se iz knjige prijemnih depeša 2. korpusa NOVJ vidi da je ona predata 14. novembra 1943, istoga dana kad i depeša za delegaciju Zemaljskog antifašističkog veća za Crnu Goru i Boku.

[2] Uglješa Danilović

[3] Osnivačka skupština Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu održana je 26. novembra na kojoj je izabrano 53 delegata od kojih je na Drugom zasedanju AVNOJ-a prisustvovalo 46.

[4] Mostarski bataljon dejstvovao je tada samostalno, pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ, na železničkoj pruzi Sarajevo — Mostar u rejonu Konjica. (Zbornik tom IV, knj. 20, dok. br. 135.)

[5] Hitno (pre svih). Drugi korpus NOVJ bio je tada u radio-vezi sa Štabom 10. hercegovačke NOU brigade u istočnoj Hercegovini.

BR. 41 i

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 14. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

PREGLED OPERACIJA NOV i POJ U VREMENU ~ OD 1 DO 10 NOVEMBRA 1943

I — *Crna Gora, Sandžak, Boka i Hercegovina.* —

Još polovinom oktobra • Nemci, potpomognuti četnicima Mihailovića i albanskim fašistima, otpočeli su jakim snagama ofanzivu sa dve strane, od Peći i Podgorice u pravcu slobodne teritorije istočne Crne Gore i Sandžaka. Posle upornih bojeva i velikih žrtava, Nemci su uspeli da ovladaju s jedne strane dolinom gornjeg Lima, a, s druge strane Mateševom i Kolašinom.[2]

Jedinice II Korpusa, iskoristivši terensku podvojenost neprijateljskih snaga i njihovo udaljavanje od početnih baza, prešle su u snažan protivnapad. Jedna kolona zauzela je Berane i Andrijevicu i proterala neprijatelja ka Čakoru i Peći, a druga je zauzela Kolašin, Mateševo, Vjeternik i Bioče, goneći neprijatelja ka Podgorici. Nemci su tako žestoko razbijeni, da seljaci još hvataju po šumama zalutale nemačke trupe.[3]

Da bi olakšali situaciju razbijenih trupa i obezbedili ugroženu ibarsku komunikaciju, Nemci su ojačali garnizon Sjenicu i odatle pošli u napad prema Prijepolju. Jedinice II Sandžačke brigade zajedno sa italijanskim četama do nogu su potukle Nemce na Jadovniku, odbacivši ih ka Sjenici.[4]

Jedinice III divizije, posle razbijanja nemačko-četničkih snaga kod manastira Oštroga,[5] vrše uspešnu delatnost na sektoru

[1] Tanjug, Bilten br. 5, od 14. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Neprijatelj je, posle jakog otpora od strane jedinica 2. korpusa NOVJ, 22. oktobra, ušao u ta mesta. (Zbornik, tom III, knj. 5, dok. br. 119, 120, 124, 126,- 128, 129, 133 i knj. 6, dok. br. 15, 17, 19, 22, 23, 30, 32 i 36.)

[3] Četvrta proleterska (crnogorska) brigada, koja se tada nalazila u sastavu 3. NOU divizije, 26. novembra je ponovo oslobodila Kolašin, a sledećih dana i Mateševo, Berane i Andrijevicu (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 36, 37, 39, 52).

[4] Odnosi se na 2. dalmatinsku brigadu 2. proleterske divizije. ^ Druga sandžačka *NOU* brigada je formirana tek 1. decembra 1943 (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 62 i 93).

[5] Oštrog su, 18. oktobra, zauzele jedinice 5. proleterske (crnogorske) brigade (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 20).

Nikšić — Podgorica — Cetinje — Crnogorsko Primorje, gde su saveznici u sadejstvu sa našim snagama bombardovali pristanište Ulcinj.

Jedinice 29 divizije, sa slobodnog uporišta u Severnoj i Istočnoj Hercegovini, vrše snažne napade na neprijateljske komunikacije i garnizone u dolini Neretve i Trebišnjice, te ka primorskoj obali.

II — *Makedonija,* — Jedinice Narodno-oslobodilačke vojske Makedonije u sadejstvu sa albanskim partizanima ponovo su zauzele Kičevo, proširujući slobodnu teritoriju zapadno od Vardara. Time je obezbeđeno jako uporište, sa kojeg je uspostavljena čvrsta veza sa partizanskim snagama u Grčkoj, Albaniji, Metohiji i Kosovu. Osećajući se ugroženim, Nemci i njihove albanske sluge pokušali su da iz doline Gornjeg Vardara uđu u Kičevo, a iz Albanije u Debar. Na oba pravca odbijeni su uz velike gubitke.®

Druge jedinice porušile su vardarsku, a Kumanovski i Vranjski partizanski odred moravsku železničku prugu. Londonski radio ovo je pripisao četnicima Draže Mihailovića, što je demantovao Glavni štab Narodno-oslobodilačke vojske Makedonije.

III —*Srbija*. — Jedinice V divizije, obezbedivši čvrsto uporište na sektoru Zlatibora, zauzele su Ljubiš[7] na putu za Užice, i kod Palisada i Čajetine nanele velike gubitke Bugarima. Na ovom sektoru Bugari, nedićevci i Dražini četnici ujedinjeni su pod nemačkom komandom za borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske. Narod je toplo dočekao svoje oslobodioce, stupa u naše redove, dok Draži ne uspeva prisilna mobilizacija i njegove su bande u stalnom raspadanju.

Prelaskom naših jedinica [preko] granice Srbije, oživele su borbe u Šumadiji. Partizanski odredi i II Sumadijska brigada za poslednjih 10 dana izveli su niz uspešnih akcija, od kojih su važnije one kod Stragara, Kosmaja, Darosave, Baćevca i rušenje pruge: Beograd — Smederevo — Požarevac.[8]

[6] Jedinice Glavnog štaba NOV i PO Makedonije oslobodile su 1. novembra 1943. Kičevo i Debar. O neprijateljskim piativnapadima i razvoju borbe na tom sektoru vidi Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 72, 73, 74.

[7] Ljubiš je napadala 6/7. novembra 2. proleterska brigada ali ga nije zauzela (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 127, 128). Sutradan, Bugari su napustili Ljubiš i povukli se prema Užicu (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 74).

[8] Borbe je vodila 1. sumadijska brigada protiv Nemaca i nedićevaca (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 115).

Naše jake partizanske snage s uporištem u Jastrepcu, Kopaoniku i Pasjaci dejstvuju na neprijateljske komunikacije u Ibarskoj klisuri i Moravskoj dolini.[9] Ove jedinice održavaju vezu sa partizanskim odredima na Kosovu i Metohiji, koji u poslednje vreme brzo napreduju.

— *Vojvodina.* — Jake nemačko-belogardističke snage vršile su ofanzivu u Sremu, koja se posle 20-dnevnih borbi završila neuspešno. U svom besu neprijatelj je nad mirnim stanovništvom vršio pogrom. Sada naše jedinice čiste teren od ovih bandi i koče saobraćaj kako na suhoputnim komunikacijama, tako i na Dunavu i Savi, gde su potopljene dve i zaplenjena jedna lađa, kojima su prebacivane trupe i materijal ka Beogradu.

V — *Bosna.* — Završavajući čišćenje Istočne Bosne, jedinice III Korpusa zauzele su Han-Pijesak, Rogaticu, Sokolac i Mokro, spojile su se s onim snagama koje su zauzele Vareš, a zatim blokirale Sarajevo sa severa i istoka. Ovladivanjem Romanije, III Korpus je dobio čvrsto uporište i obezbedio vezu preko Višegrada sa Srbijom, a preko Goražda i Kalinovika sa Sandžakom, Crnom Gorom i Hercegovinom. Zbog toga su ove operacije dobile prvenstveni strategiski značaj.[10]

U Centralnoj Bosni i Bosanskoj Krajini, težište operacija bilo je na neprijateljske komunikacije Brod — Sarajevo,[11] gde su naše jedinice upale u Visoko, zatim na komunikacije Gradiška —• Banja Luka, Banja Luka •— Bosanski Novi, Kostajnica — Bihać.

VI — *Dalmacija.* — Svi pokušaji Nemaca i ustaša da osvoje naša ostrva ostali su bez uspeha. Naša mornarica potopila je sedam neprijateljskih brodova.

Na poluostrvu Pelješcu vode se žestoke borbe sa Nemcima, koji teže da zauzećem ovoga poluostrva obezbede ušće Neretve. U ovim borbama Nemci su imali preko 500 mrtvih i ranjenih. Savezničkа avijacija žestoko je bombardovala Ston, Opuzen, Ploče i Metković.

Da bi ovladali Makarskim primorjem, Nemci čine ogromne napore da se od Imotskog i Trilja probiju ka obali. Borbe se vode sa velikom žestinom i Nemci trpe velike gubitke.[12]

[9] U Ibarskoj i Moravskoj dolini dejstvovali su tada Jastrebački, Rasinski i Kopaonički NOP „odred.

[10] Na području Romanije dejstvovale su tada jedinice 27. NOU divizije i Romanijskog NOP odreda protiv Nemaca i ustaša i oslobodile pomenuta mesta (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 39 i 50).

[11] Na železničkoj pruzi Sarajevo — Brod dejstvovale su jedinice 11 (krajiške) NOU divizije uz sadejstvo mesnih partizanskih odreda (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 30 i 50).

[12] Nemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« je, početkom novembra, otpočela ofanzivna dejstva na obalnom pojasu između Splita i r. Ne-

Sektor Severne Dalmacije takođe je poprište žestokih borbi.[13] Nemci nastoje da se probiju duž komunikacija koje su im zaprečene. Četnici popa Đujića sarađuju sa Nemcima.

VII — *Hrvatska.* — Jedinice VI Korpusa Narodno-oslobodilačke vojske pod komandom pukovnika Petra Ilića postigle su znatne uspehe zauzećem Kravice kod Osijeka, Čačinaca, Virovitice, Brezovca kod Bjelovara i Koprivnice. Treba istaći da je pri zauzeću Virovitice domobranski garnizon iznutra potpomogao našu borbu. Zauzećem ovih mesta oslobođen je dobar deo Podravine, gde su Hrvati s oduševljenjem dočekali[1] oslobodilačku vojsku i u nju masovno stupaju. Slobodna teritorija Slavonije sada je čvrsto vezana sa slobodnom teritorijom u Hrvatskom Zagorju (Ludbreg, Novi Marof, Sv Ivan Zelina, Ivanec, Zlatar, M. Bistrica). Prekinute su sve veze sa Mađarskom na otseku od Osijeka do Varaždina, kuda prolaze dve važne železničke pruge preko Drave, kod Đekenješa i Barča.[14]

Na komunikacijama Sisak — Kostajnica — Bihać — Gračac — Knin i Zagreb — Karlovac — Ogulin — Brod — Sušak jedinice IV Korpusa NO vojske ukočile su neprijateljski saobraćaj i nanele mu velike gubitke. U zahvatu ovih komunikacija svakodnevno se vode žestoki okršaji sa Nemcima i ustašama.[15]

Naše jedinice, posle neprijateljske ofanzive koja se prenela na Sloveniju, proteruju neprijateljske garnizone sa Zumberka.

VIII — *Slovenija.* — Ofanziva u Sloveniji potpuno je propala. Na mnogim mestima slovenačke jedinice sa protivnapadima nanele su Nemcima velike gubitke, zadobivši ratni plen. Nemci se s mukom održavaju u pojedinim većim garnizonima. Sve slovenačke snage prešle su u snažnu ofanzivu. Dok su Nemci vršili ofanzivu u južnom delu, jače slovenačke snage upale su u Gorenjsku i Štajersku, gde su zadobile velike uspehe.

retve. Ona je 6. novembra napala jedinice 26. NOU divizije na prostoru između Splita, Sinja i donje Neretve, i deblokirala ustaške garnizone u Omišu i Makarskoj. Detaljnije o borbama koje su vodile jedinice 8. korpusa NOVJ protiv nemačkih i ustaških snaga u srednjoj Dalmaciji i na Pelješcu vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 15, 21, 28, 29, 59, 74, 79, 152, 176, 180, 181 i 183 i knj. 22, dok. br. 134.

[13] Na području severne Dalmacije sa ostrvima dejstvovala je 19. NOU divizija protiv jedinica nemačke 114. pešadijske divizije.

[14] O ofanzivnim dejstvima 6. korpusa NOVJ, krajem oktobra i početkom novembra 1943, na području Slavonije, vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 60 i 81.

[15] O borbenim dejstvima jedinica 4. korpusa NOVJ u Lici, na Baniji i Kordunu vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 78.

Nemcima nije uspelo da poprave železničke [pruge] koje izvode ka Rijeci i Trstu, kuda se vrši glavni saobraćaj na anglo-američki front u Italiji.[16]

Zaključak:

1) Naše jedinice, obezbedivši čvrsta uporišta, razvijaju uspešne ofanzivne operacije. Mi čvrsto držimo ne samo sva ostrva i dobar deo jadranske obale nego i jadransko zaleđe čak do Save. Usled prekinutih veza, nemačke trupe na jadranskoj obali dovedene su u vrlo težak položaj.

Priliv boraca u naše jedinice velik je. Pojavile su se nove formacije. Od tih novih formacija, zbog borbenih zasluga, brigada »Braće Radić« proglašena je udarnom.

2) Na svim sektorima Nemci se drže u defanzivi. Osećajući se ugroženim kao i da bi obezbedili svoje komunikacije, oni vrše česte lokalne ispade na slobodnu teritoriju. Te njihove kolone većinom su plen naših trupa. U svojoj nemoći pribegavaju i drugom sredstvu. Upućuju na slobodnu teritoriju diverzione grupe sa partizanskim značkama i činovima oficira Narodno-oslobodilačke vojske. Jedna takva grupa uništena je oko Banja Luke, a sa drugom su vođene borbe oko Kulen-Vakufa.

3) Preostale četničke bandice pobegle su u okupatorske garnizone, većinom primile nemačka odela i, posle Talijana, verno služe Nemcima.

A. J.

[16] Od 15. oktobra do 12. novembra Nemci su u operaciji »Wolkenbrnch« angažovali jake oklopne snage (2. oklopni korpus SS »Hauzer« čiju je glavnu snagu predstavljala SS divizija »Herman Gering«) s ciljem da ovladaju teritorijom koju su držale jedinice 7 (slovenačkog) korpusa NOVJ (Zbornik, tom VI, knj. 8, dok. br. 98, 110, 117, 118 i 130).

BR. 41 i

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. NOVEMBRA 1943. O BORBAMA JEDINICA NOV I POJ U SLOVENIJI, HRVATSKOJ I BOSNI'

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

Naše jedinice nastavljaju ofanzivne operacije u Makedoniji, Dalmaciji, Crnoj Gori, Hercegovini i Istočnoj Bosni.

U Sloveniji i dalje se vode odbranbene borbe. Slovenačke jedinice, koje se bore u pozadini neprijateljskih trupa, na Gorenjskom i Štajerskom odsjeku fronta kao i u Slovenačkom Primorju postigle su nove uspjehe, naročito prilikom rušenja njemačkih željezničkih pruga i za vrijeme napada na neprijateljske vozove.

U Gorskom Kotaru, Kordunu, Liki vode se neprekidne borbe. Naši borci odbili su nekoliko napada neprijatelja na naše položaje iz Ogulina i Musulinskog Potoka. Na cesti Mrkopalj — Jasenak za vrijeme okršaja sa našim jedinicama neprijatelj je izgubio nekoliko desetaka mrtvih i 1 tenk. Uspješno je odbijen napad ustaša iz Bilaja kod Gospića na položaje koje drže naše jedinice. Isto tako odbijen je napad njemačkih trupa iz Ličkog Petrovog Sela u pravcu Prijeboja. 6 novembra 2 njemačke kolone, jedna iz Gračaca a druga iz Lapca, počele su da se probijaju u pravcu Srba. Po putu okupatori pale i pljačkaju mirna sela. U Kordunu vode se borbe između Bjelaja i Duge Kose.[2]

U centralnoj Bosni Tešanjski partizanski odred likvidirao je neprijateljski garnizon u Donjem Brdu. Zarobljeno je 30 domobrana i zaplijenjena izvjesna količina ratnog materijala.[3]

[1] Bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 168, od 14. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] O dejstvima jedinica 4. korpusa NOVJ na području Gorskog kotara, Korduna, Like i Banije, vidi operativni izveštaj Štaba korpusa od 15. novembra 1943 (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 78). Glavni štab NOV i PO Slovenije je depešom izvestio, dan ranije, Vrhovni štab NOV i POJ: »Nemci drže Kostanjevicu, Št. Jernej, Novo Mesto-, Grosuplje, Kočevje, Ribnicu. Naši su napali Trebnje, ali je neprijatelj uspeo pobeći. Ostavio je dosta oružja, žužemberk neprijatelj sam napustio. Naši blokirali Novo Mesto i spremni su da ga likvidiraju.

Danas neprijatelj kamionima vozio je vojsku na cesti Sušak — Kočevje — Ljubljana« (Original u Arhivu IZDG u Ljubljani, f. 41).

[3] Ustaško-domobranski bunker na Debelom brdu likvidirale su 3. novembra jedinice Tešanjskog NOP odreda i 12 (krajiške) brigade (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 17 i 173).

j£od Klašnica borci V brigade zarobili su t. zv. planinsku diverzantsku grupu koja je prošla specijalnu obuku.[4]

Hrvatske jedinice NOV, koje se bore u Slavoniji, postigle sU velike uspjehe, zauzevši u blizini mađarske granice važne željezničke čvorove, gradove Koprivnicu i Viroviticu. Osvajanjem ovih gradova prekinuta je željeznička veza između Zagreba i mađarske granice i između Osijeka i Varaždina. U Koprivnici naši borci zarobili su 400 neprijateljskih vojnika. U Virovitici čitav domobranski garnizon na čelu sa jednim nadporučnikom i 32 podoficira predao se našim jedinicama. Među bogatim ratnim plijenom koji je pao u naše ruke samo u Virovitici, nalazi se: 8 teških mitraljeza, 12 p. mitraljeza, 3 bacača mina, 300 mina, 500 pušaka, pola miliona metaka, **2** radio stanice, nekoliko stotina vojnih uniformi i razni ratni materijal.

U Sremu, Srbiji, Makedoniji i Bosni naše jedinice nastavljaju ofanzivne operacije.

U Sloveniji i dalje se vode veliki odbranbeni bojevi.

[4] Nemačka diverzantska grupa je razbijena, 2. novembra, kod Klašnica od strane jedinica 5 (krajiške) NOU brigade (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 65).

BB. 39

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 15. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PRENESU POZIV FRANJE PIRCA AVIJATICARIMA HRVATSKOG DOMOBRANSTVA DA PRELECU NA AERODROME NOVJ'

Depeša br. 1428 od 15-X1-43 od V. б.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Javite preko doktora naše obaveštajne službe u Zagrebu poziv avijatičarima r-b a i—e u k e[2] da sa što više aviona i stručnog osoblja preleću na naše aerodrome kod Otočca i Udbine, Glamoča i Pljevalja. Ovaj poziv upućuje im drug Pirc.[1]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 44).

[2] Pogrešno dešifrovano. Verovatno treba da glasi: avijatičarima u NDH (Nezavisna Država Hrvatska).

[s] Franjo Pire, vazduhoplovni pukovnik NDH, preleteo 29. oktobra 1943. kod Livna na stranu NOVJ.

BB. 39

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 15. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SPRECI PRODOR NEMACA IZ DOBOJA I BRČKOG U PRAVCU TUZLE[1]

15/X1 [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Preduzmite mjere za razbijanje Nijemaca kod Tuzle.[f;] Držite ne manje [nego] jednu dobru Div. na Romaniji radi sadejstva pri našem eventualnom napadu na grad S.[3] Saopćite vaše mišljenje u tom pogledu i koliko bi snaga trebalo.[4]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ).

[2] Štab 3. korpusa NOVJ izvestio je, 12. novembra, Vrhovni štab NOV i POJ da 16 (vojvođanska) NOU divizija već pet dana vodi žestoke borbe protiv neprijatelja koji nastupa od Brčkog prema Tuzli i Bijeljini u jačini od oko 4000 Nemaca i 2000 ustaša uz podršku tenkova i artiljerije, a isto tako da neprijatelj kombinovanim snagama prodire i od Doboja prema Tuzli. Posle dva dana Štab korpusa je izvestio da su neprijateljski tenkovi prodrli u Tuzlu i da Štab 3. korpusa ispituje mogućnost protivnapada (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 1/19-8/1, k. 408A, knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, str. 18).

[s] Odnosi se na Sarajevo.

[4] Sutradan je Štab 3. korpusa izvestio Vrhovni štab NOV i POJ da za napad na Sarajevo ima spremnih šest brigada ali da je mišljenja da bi još trebalo najmanje toliko snaga uz sadejstvo avijacije i prethodno bombardovanje grada. Štab je uveren u uspeh, jer je moral i naoružanje jedinica za napad odličan. Međutim, do napada na Sarajevo tada nije došlo (vidi Arhiv V.I.I, reg. br. 1/19-8/1, k. 408A).

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BOMBARDOVANJU VEĆIH NEPRIJATELJSKIH GARNIZONA U BOSNI I HERCEGOVINI[1]

15/X1 1943

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Saveznici silno bombardovali Mostar, Metković i Banja Luku. Urgirali smo i za Sarajevo. Jučer došao jedan hrv. bombarder sa 7 pilota.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408 (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, depeša br. 57).

[2] Na nemačkom avionu DO-17 preleteli su na stranu NOVJ, 13. novembra 1943, vazduhoplovni oficiri i mehaničari iz NDH: kapetan Džemil Bukovac, kapetan Krunislav Kulušič, poručnik Viktor Tabakovič i mehaničari: Petar Ercigonja, Vinko Putarek, Džemil Ilužinić i Jure Grbić. (Vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2.)

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA CE DOBITI JEDAN DEO MATERIJALA IZ SAVEZNIČKE POMOĆI SA VISA[1]

Depeša br. 1427 od 15-X1-43 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Na Visu ćete dobiti od svega jedan deo.[2] Za Bosnu su nam potrebne velike količine, jer ovde nisu ništa dobili od kapitulacije i razoružanja Talijana.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 44).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 12. novembra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ da su saveznici doturili nešto materijala na Vis, te moli da mu se dodeli što više obuće i odeće, a naročito hrane za stanovništvo na ostrvima (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 47).

BR. 41 i

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 15. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

RATNI IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

za 14 novembar 1943

U Srbiji, Sandžaku, Crnoj Gori i Makedoniji vode se ofanzivne operacije naših jedinica.

Velika borba koja se vodi već 7 dana između naših jedinica XVI divizije i nadmoćnih njemačkih, ustaških i belogardejskih snaga na prilazima ka Tuzli poprima sve krvaviji karakter. Nijemci upotrebljavaju mnogobrojne avione i tenkove. Uprkos svega trpe velike gubitke. Samo u toku 11-XI imali su preko 200 mrtvih. Informacija njemačke Vrhovne komande od 14-X1 da su njemačke prethodnice ušle u Tuzlu jeste lažna, iako nije isključeno da će naše mnogo slabije, tehnički i brojčano, jedinice morati da je napuste. Trpeći već mjesecima poraze na svim frontovima, Nijemci su se požurili da objave bar jedan uspjeh, ali [je] i ovaj lažan.[2]

Velika ofanziva Nijemaca u Sloveniji potpuno je krahirala. Naše jedinice su na mnogim mjestima potukle Nijemce i zadobile priličan plijen. Slovenačke snage N. O. Vojske otpočele su svoju ofanzivu protiv Nijemaca.[3]

[1] Tanjug, Bilten broj 6, od 15. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Nemačke snage (187. rezervna pešadijska divizija) i ustaške snage, koje su iz doline r. Save i Bosne (od Brčkog, Bijeljine i Doboja) u operaciji »Ferkel« poduzele 7. novembra napad protiv jedinica 3. korpusa NOVJ i 16. vojvođanske NOU divizije, uspele su da se iz pravca Doboja, 11. novembra, probiju u Tuzlu, dok su od Brčkog i Bijeljine vraćene uz velike gubitke (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 43, 99). Sutradan je Radio-bilten V.Š. javio da se jake borbe u ist. Bosni nastavljaju i da je kod s. Zlijeba potučena Srebrenička četnička brigada, čiji su četnici, koji su silom mobilisani, prešli s oružjem na stranu NOVJ. Pokušaji Nemaca i ustaša da iz Brčkog prodru u pravcu Bijeljine i Tuzle bili su odbijem uz velike gubitke, tom prilikom je zaplenjen jedan nemački tenk (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 169, od 15. novembra 1943).

[3] Glavni štab NOV i PO Slovenije je toga dana izvestio Vrhovni štab NOV i POJ da njegove jedinice napadaju Novo Mesto i da su zauzele železničku stanicu Zabju Vas i Kandiju.

»Neprijatelj u jačini oko 500 Nemaca i domobrana hteo je pobeći u smeru Škocjana. Naši su ih vratili. U borbi palo je oko 30 bandita. Stična, Trebnje, Zužemberk su slobodni kao što smo već javili. Nepri-

Naše jedinice u Hercegovini oslobodile su Nevesinje, Zimlje i Bišinu.[4] Nijemci i četnici Draže Mihailovića potučeni su do nogu. Između ostalih, zarobljeno je 6 poznatih bandita, »vojvoda« Draže Mihailovića.

U Dalmaciji njemačka ofanziva u toku. Vode se žestoke borbe. Nijemci iz Drniša i Knina koji su na zahtjev četnika napali Vrliku [su] potučeni, kao i ustaška kolona koja je pošla iz Sinja. Zarobljen plijen.[5] Neprijatelj iz Omiša prodro do Baške Vode. Mosorski bataljoni IX Brigade vode borbe sa kolonom Nijemaca iz Lovreča i Klisa. U 6-dnevnim borbama uništeno 2 tenka i izbačeno 200 Nijemaca iz stroja. Kod Posušja vode se svakodnevne borbe.[6] Nijemci izvršili desant na otok Krk i prodrli u Crikvenicu. Borbe na Krku i obali u toku.[7]

Na glavnoj pruzi Zagreb — Beograd naše jedinice minirale su transportni voz i uništile lokomotivu i 40 vagona, od toga 2 vagona nafte i nekoliko vagona sa sijenom i namirnicama.[8]

Jedinice XI Divizije vode borbu sa Nijemcima, ustašama i četnicima Draže Mihailovića u Lijevča Polju. Nijemci vrše represalije i vješaju seljake duž pruge.

jatelj je svuda neaktivan. Rušimo i miniramo sve drumove i mostove«. (Original, pisan mastilom, u Arhivu IZGD u Ljubljani, f. 41.)

[4] Od 2,1. do 30. oktobra 1943. jedinice 10. hercegovačke brigade (Druga udarna grupa) vršile su koncentrične napade prema Nevesinju. Nevesinje nije zauzeto ali su u tim ofanzivnim borbama naneseni znatni gubici Nemcima i četnicima (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 15 i 16).

[5] Borbe u severnoj Dalmaciji, na sektoru Drniš — Knin, protiv 264. nemačke grenadirske divizije, vodile su jedinice 20. NOU divizije uz sadejstvo partizanskih NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 14 i 53).

[6] Na području srednje Dalmacije, u rejonu Mosora i Posušja, dejstvovale su jedinice 26. i 9. NOU divizije protiv delova nemačke 7. SS i 118. lovačke divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 21 i 152 i tom VIII, knj. 1, dok. br. 73).

[7] Trinaestog novembra 1943. Nemci su izvršili desant i zauzeli ostrva Lošinj, Cres i Krk (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 78, primedba 6 i dok. br. 86 i 96). Sutradan, Radio-bilten Vrhovnog štaba je javio da su u Dalmaciji Nemci i ustaše preduzeli ofanzivne operacije, u nekoliko pravaca, sa namerom da razbiju jedinice NOVJ i okupiraju primorje i ostrva kao i da su preduzeli kontraofanzivu protiv jedinica NOVJ na poluostrvu Pelješcu (Bilten br. 169, od 15. novembra 1943).

[8] Akciju je izveo 1. diverzantski bataljon Štaba 6. korpusa NOVJ (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 64).

BR. 41 i

»PREGLED STRANE ŠTAMPE« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 16. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

PREGLED STRANE ŠTAMPE

World Press Review, nedeljni časopis koji izdaje Glavni štab oružanih snaga Srednjeg Istoka, doneo je u broju od 16 oktobra o. g. članak pod naslovom »Balkan kao ratno poprište« od pisca koji se krije pod pseudonimom »Veritas«, što latinski znači »istina«.

Pisac je iznio dosta tačnih opažanja o partizanskom pokretu u Jugoslaviji. Tako on kaže da taj pokret vodi nacionalnu, a ne ideološku borbu i da su »njegovi objavljeni politički ciljevi uvek imali demokratski i umereni karakter«. Partizani okupljaju velike mase Srba, Hrvata i Slovenaca i pokret je po karakteru i vođama jugoslovenski. Pisac priznaje visoki stepen organizovanosti i discipline koji su partizani: postigli, kao i njihove vojničke uspehe. Ali on govori o »brigadama i odredima«, zaboravljajući da govori o N. O. vojsci i njenim divizijama i korpusima, što je u štabu, koji taj časopis izdaje, vrlo dobro poznato. Članak se završava rečima

»Uprkos nemačkih vojnih mera predostrožnosti i mrvica »nezavisnosti« koje su Nemci dali teritorijama koje su ranije bile pod italijanskom okupacijom, hrabrost i inicijativa otpornih snaga učinile su od Jugoslavije zemlju koja vezuje više nemačkih snaga nego ikada dotle. U vremenu kada prebacivanje jedne jedine nemačke divizije zadaje nemačkoj Vrhovnoj komandi veliku brigu, ovo je prilog stvari saveznika od vrlo velike vrednosti i on se vrši na jednom sektoru evropskog fronta koji postaje od osnovne važnosti. Na taj način, anglo-američko napredovanje u Italiji, ruska ofanziva i gerilske borbe na Balkanu, pretstavljaju jednu jedinstvenu celinu«.

Nažalost, članak sadrži i više netačnosti, koje mogu poticati i iz nepoznavanja stvari, ali ima i takvih istorijskih neistina koje očigledno potiču iz tendencije da se spase Draža Mihailović. Nama je žao da su takve istorijske netačnosti našle mesta u listu armije koja s nama sarađuje i koja ima svoje predstavnike kod naše vojske, te lako može doći do tačnih podataka.

Tako je npr. istorijski pogrešno i naivno tumačiti činjenicu, da se Jugoslavija časno odlikuje pružanjem oružanog

[1] Tanjug, Bilten br. 6, od 16. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

otpora nemačkom okupatoru, od prvog dana okupacije, time što je brdovit i šumovit teren Jugoslavije pogodan za gerilsko ratovanje. Ima i u drugim okupiranim zemljama zgodnog terena, pa nema gerile, a u našem vrlo ravnom Sremu i Slavoniji ga ima isto kao i u našim brdima. Nepristrasni posmatrač vrlo će lako utvrditi da izuzetni položaj, koji Jugoslaviji među okupiranim zemljama daje njen oružani otpor, dolazi otuda što je u Jugoslaviji postojala jedna društvena i politička snaga koja je jedina ne samo shvatila nužnost i mogućnost ustanka, nego koja je bila i jedino sposobna da ga povede i organizuje. Osim šake bandita oko Draže, Nedića i Ljotića, nema danas u Jugoslaviji nikakve političke struje koja ne priznaje tu zaslugu Komunističke Partije, koju pisac hoće da predstavi kao malu levičarsku partiju, iako je samo njenih članova i članova komunističke omladine poginulo ili bilo streljano preko 20 hiljada.

Isto je tako istorijski neistinito gotovo sve ono što se u članku kaže o Draži Mihailoviću. Tako je potpuno neistinito da su prilikom nadiranja Nemaca mnoge jedinice jugoslovenske vojske ostale naoružane i povukle se u planine kuda Nemci nisu mogli ići, i da te jedinice čine glavni deo »snaga« generala Draže, kao što je istorijski neistinita i tvrdnja da je organizovani otpor formiran pod Dražom, a da su partizani postali aktivni tek posle napada Nemaca na Rusiju. Netačno je ograničavanje otpora u 1941 na Srbiju, a zaboraviti na julski ustanak u Crnoj Gori i jesenske ustanke u Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj itd. Netačno je da su neke grupe, koje su radile više ili manje nezavisno od Mihailovića u jedno vreme donekle diskreditovale njegovu stvar sarađujući sa italijanskim okupatorskim vlastima, dok je neosporna činjenica da je svaka saradnja četnika sa Italijanima, Nemcima, ustašama, Nedićem i sada sa Bugarima, poticala iz štaba Draže Mihailovića i iz izbegličke jugoslovenske vlade koja je čak i britansku radio stanicu zloupotrebljavala za svoje izdajničke poruke. Da navedemo samo jedan primer: 27 februara ove godine data je u jugoslovenskoj emisiji Radio-Londona poruka: »Odobravamo saradnju sa 33«. A da broj 33 znači ustaše dokazuje se nizom dokumenata sa potpisima Dražinih komandanata i pečatima štabova njegove »jugoslovenske vojske u otadžbini«.

Pored još drugih netačnosti nalazimo u članku i opravdanje Dražine linije čekanja. Pisac kaže: »Njegova (Dražina) politika znatno je bila rukovođena krajnjim divljaštvom nemačkih represalija u Srbiji. Njegov je cilj da sačuva svoje zemljake od uništenja i zato ih ne izlaže masovnim represalijama napadanjem na Nemce što smatra preuranjenim, a za to vreme oruža i vežba svoje snage za dan kad će moći sarađivati sa savezničkom invazijom«.

Ovakva shvatanja i ovakvi ostaci mišljenja iz jednog vremena, kada se netačnost mogla pravdati nemanjem podataka, jako iznenađuju na današnjem stupnju borbe. Mi se ipak nadamo da će već jednom, i to vrlo skoro doći kraj ovako pogrešnom prikazivanju odnosa u narodno-oslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda.

M. P.[2]

BR. 45

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PREKO ENGLESKE VOJNE MISIJE ZAHTEVA SADEJSTVO SAVEZNIČKE FLOTE I VAZDUHOPLOVSTVA PROTIV NEPRIJATELJSKE AKCIJE NA HRVATSKO PRIMORJE I KVARNERSKA OSTRVA[1]

Depeša br. 1456 od 16-X1-43 — 19[h] od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Tražite hitno preko eng. misije sadejstvo savezničke flote i avijacije kod Krka, Lošinja, i Cresa.[2] Engleska i tal. grupa neka ostane kod vas dok ne dobijemo službeno od Engleza da su to njihovi ljudi.

[2] Moša Pijade

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 48).

[2] Na ta ostrva Nemci su se iskrcali 13. novembra izjutra sa tenkovima i blindiranim kolima. Detaljnije o tome vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 78, 86 i 96.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 14. novembra Vrhovni štab NOV i POJ da su Nemci (delovi 71. nemačke divizije) otpočeli akciju na Hrvatsko primorje i desantne operacije na ostrva Kvarnera, da je jedna oklopna kolona ušla u Novi, odakle pokušava da prodire u pravcu Jasenka i Senja ali je zadržana od jedinica 13. NOU divizije i da su Nemci istovremeno izvršili desant na Krk, Cres i Lošinj gde mornarička pešadija vodi borbu. (Vidi Arhiv V.I.I, reg. br. 1-1, k. 119/1). Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je o tome i Glavni štab NOV i PO Slovenije i tražio sadejstvo 15. NOU divizije na komunikaciji Sušak — Ogulin, na sektoru Gornje Jelenje — Delnice (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 49). Detaljnije o tim borbama vidi tom V, knj. 21, dok. br. 101.

Posle izvršene zamjene Dutku Konjhodžić uputiti u Dugo Selo drugu Miki, da je uputi kod druga Sicerja te da tamo ostane na oporavku do daljega. Ili je skloniti u tom kraju.

Erdeljca[3] možete primiti u partiju pošto Dapčevic[4] i svi ostali imaju o njemu dobro mišljenje.

BR. 46

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O FORMIRANJU 29 (HERCEGOVAČKE) NOU DIVIZIJE[1]

[Štabu] II korpusa

Štab Hercegovačke divizije sastavljen je ovako: komandant Vlado Šegrt, politkomesar Dragiša Ivanović, načelnik Rade Hamović, jer ukidamo zamjenika, a on može i zamjenjivati Šegrta ako treba. Štab X hercegovačke brigade: komandant Nikola Ljubibratić, komesar Čeda Kapor, zamjenik Slobodan Šakota. Štab II. herc. brigade: komandant Obren Ivković, politkom Špiro Srzentić. Štab III. herc. brigade: komandant Danilo Komnenović, politkom Đoko Novosel, zamjenik Frane Novak.[2]

Operativni štab za partizanske odrede se ne stvara.[3] Kako ste smjeh predložiti Petra Radevića.

Tito

Primljeno — Pljevlja
16-X1-1943 g.

[3] Petar Erdeljac.

[4] Peko Dapčević

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br 4-44/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je, 9. novembra 1943, Vrhovni štab NOV i POJ, da je u Hercegovini vojna i politička situacija povoljna i da imaju oko 2000 boraca koji dejstvuju u tri grupe bataljona te da postoje svi uslovi za formiranje hercegovačke divizije. Istovremeno Štab Korpusa mu je predložio i sastav štaba divizije i štabova brigada i molio da se o ovom predlogu obavesti. Detaljnije o tome vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 5-34/9, k. 391 A.

3 Štab 2. korpusa NOVJ, pa predlog štaba 10 (hercegovačke) brigade, dostavio je 9. novembra 1943. predlog Vrhovnom štabu NOV i POJ za formiranje operativnog štaba partizanskih NOP odreda za Hercegovinu koji će rukovoditi odredima i vojno-pozadinskim vlastima na oslobođenoj teritoriji (vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 5-34/9, k. 391 A).

BR. 41 i

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI PODATKE O JAČINI NEPRIJATELJSKIH GARNIZONA NA PRIMORSKOM POJASU OD METKOVIĆA DO ULCINJA I NA SEKTORU NIKŠIĆ — PODGORICA — ULCINJ — HERCEG-NOVI[1]

[Štabu] II korpusa X 7/—. III 3/^

Vi i Hercegovci dajte podatke o jačini garnizona na primorskom pojasu od Metkovića do Ulcinja.[2] Kolike su snage neprijatelja na sektoru Nikšić — Podgorica — Ulcinj — Herceg-novi.[3] Dajte mišljenje o mogućnosti otvaranja kanala za snabdijevanje od Dubrovnika preko Trebinja ka unutrašnjosti.[4]

Primljeno — Pljevlja
16-X1-1943
Pavle Bojčević

Prenijeto X. herc. i III. diviziji
17-X1-1943 g.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-44/9, k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Na tom primorskom pojasu nalazili su se tada delovi 7. SS »Princ Eugen« i 181. nemačke divizije koji su držali sve važnije luke kao što su: Ston, Slano, Dubrovnik, Cavtat, Herceg-Novi, Budva, Bar i Ulcinj. Glavnina tih nemačkih snaga držala je garnizone u Crnoj Gori (181. divizija) i Hercegovini (7. SS nemačka i 6. ustaško-domobranska divizija).

[3] Na tom sektoru nalazio se 359. puk 181. nemačke pešadijske divizije koji je bio znatno ojačan italijanskim fašističkim i četničkim snagama koje su posle kapitulacije Italije ostale u skoro svim neprijateljskim garnizonima u Crnoj Gori i Boki. Tako u garnizonu Nikšić pored Nemaca bilo je i 820 fašista i oko 200 četnika; u Cetinju jedan bataljon italijanskih fašista i 400 četnika; u Podgorici, Ulcinju, Baru i Herceg-Novom isto tako (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 125).

[4] Radi odbrane i obezbeđenja obale, Nemci su poseli jačim delovima sve taktički važnije tačke u zaleđu tog primorskog pojasa što je onemogućilo dejstvo jedinica 2. korpusa NOVJ ka primorju.

BR. 48

»JEDNA MEĐUNARODNA POJAVA« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 17. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

JEDNA MEDUNARODNA POJAVA

U okviru opšteg rata demokratskog sveta protiv fašističke kuge, odigravaju se i mnogi posebni ratovi pojedinih demokratija protiv fašističke reakcije. Ne radi se o ratu svake pojedine demokratske nacije protiv fašističkog okupatora, nego 0 njihovom ratu protiv svojih sopstvenih fašista, ratu koji je postao nerazdvojni sastavni deo rata za nacionalno oslobođenje.

Pojava da se narodi Jugoslavije, vodeći svoj nacionalno--oslobodilački rat, moraju istovremeno boriti ne samo protiv Pavelića, Nedića, Ljotića, nego i protiv Draže Mihailovića skupa sa izbegličkom vladom i monarhijom, u čije ime radi ovaj zločinac, pojava da ova poslednja izdajnička grupa još uživa neko bar formalno priznanje kod saveznika i da ima tamo podršku izvesnih reakcionarnih krugova, ta pojava nije samo jugoslovenska. Ona je međunarodna.

Sve okupirane zemlje imaju svoje izbegličke vlade. Gotovo sve izbegličke vlade, s malim izuzetkom, ukoliko su ranije uopšte bile narodne a ne protivnarodne, sve su one izgubile kontrolu nad događajima u zemlji, i politika koju vode iz emigracije nije ni u kakvom skladu sa težnjama i borbom njihovih naroda u zemlji. Svugde gde je izrastao narodno-oslobodilački pokret, gde narod vodi oružanu borbu i na razne načine pruža aktivan otpor okupatoru, svuda ima na jednoj strani pravila rodoljuba i pravih pristaša demokratije, a na drugoj strani izdajnika i reakcionara, raznih Draža i izbegličkih vlada koje čine sve da uguše narodni demokratski pokret i osiguraju vlast reakciji i domaćem fašizmu. Takva je situacija i u Grčkoj i Albaniji, i u Poljskoj. Sve te zemlje imaju svoje narodno-oslobodilačke pokrete i svoje Draže 1_y svoje izdajničke i reakcionarne izbegličke vlade. Takva se situacija počinje razvijati u Francuskoj i nekim drugim zemljama. Donekle razumljiva želja savezničkih vlada da se u toku rata izbegnu unutrašnje krize i sukobi, te da se sva ta pitanja unutrašnjeg uređenja ostave za posle rata, dolazi sve više u sukob sa zahtevima stvarnosti pa prema tome i sa zahtevima i interesima same borbe koju saveznici vode. Gomilaju se pro-

[1] Tanjug, Bilten br. 8, od 17. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

blemi koji neće moći da čekaju neke mirne posleratne uslove da se postave na rešavanje, jer ih narodi sami uzgred ali nužno rešavaju u toku same svoje borbe za oslobođenje. Tu istinu moraju da shvate i savezničke vlade baš u najdubljem interesu osiguranja što brže pobede nad zajedničkim neprijateljem. Svaka druga politika nerealna je, jer su sve te izbegličke vlade postale vrlo, vrlo nerealne.

Svesni da se u sukobu naše zemlje i njene izbegličke vlade ogleda jedna međunarodna a ne samo naša pojava, naši narodi, prednjačeći svim okupiranim narodima u oružanoj borbi protiv fašističkih osvajača, prednjače i u postavljanju na rešavanje sukoba unutrašnje stvarnosti i izbegličkih fantoma. To će biti druga i najveća usluga međunarodnoj demokratiji koju će učiniti narodi Jugoslavije. —

M. P.[2]

BR. 49

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 18. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE NA KONCENTRACIJU JAČIH NEMAČKIH SNAGA U SLOVENIJI I MOGUĆNOST NOVE OFANZIVE[1]

[Glavnom štabu NOV i POj Slovenije

Neka pođu još 4 člana ovamo na Plenum koje ste vi predložili.[2]

Protiv vas se opet sprema ofanziva većeg opsega.[3] U tu svrhu koncentrišu se nepr. snage u Celju, u Žumberku, u Trstu,

[2] Moša Pijade

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 38-2/6, k. 14.

[2] Delegati Slovenije, sa Borisom Kidričem na čelu, izvestili su 16. novembra Centralni komitet KP Slovenije da su srećno stigli u Glavni štab NOV i PO Hrvatske i da 17. novembra putuju dalje sa delegatima iz Hrvatske.

[3] Tih dana je bila završena nemačka operacija »Wolkenbruch« u Slovenačkom primorju, Istri, Notranjskoj i Dolenjskoj, kojom su Nemci uspeli potisnuti jedinice Glavnog štaba NOV i PO Slovenije i obezbediti severnu obalu Jadranskog mora od eventualnog iskrcavanja savezničkih

u **Fijumi, u Gorici, u Udinama, u Puli i u Ogulinu.[4] Tražimo da nam hitno javite šta mislite preduzeti sa vaše strane. Ja smatram da će ovog puta biti i čišćenje i da morate na vrijeme preduzeti potrebne mjere. Vi bi trebali stvoriti 3 grupe. Jedna bi operisala ofanzivno u pravcu Štajerske sa ciljem da se spoji sa hrvatskim snagama u Zagorju. Druga bi operisala prema Karavankama i Austriji, a treća, najjača i sa teškim naoružanjem: topovima i tenkovima, morala bi već sada, ne čekajući nepr. ofanzivu, preduzeti hitno pokret prema Lici i Kordunu. Pravac možemo dati u sporazumu sa Hrvatima. Upozoravam vas, da vi u slučaju jače neprijateljske ofanzive niste u stanju spasiti teška naoružanja, kao što su haubice, tenkovi i drugi teški topovi.**

Pošaljite najhitnije nekoga u Gl. Stab Hrvatske da se dogovorite o koordinaciji operacija vaše 3[-će] grupe.[5]

18. XI. 1943

Tito

trupa i ovladati svim važnijim komunikacijama u Sloveniji radi veze sa savezničkim frontom u Italiji, čime je postignut ograničeni cilj te operacije. Glavni štab NOV i PO Slovenije pristupio je odmah organizacionom učvršćenju svojih snaga da bi ponovo ovladao područjima koja su napustile njegove jedinice za vreme neprijateljske ofanzive. O stanju i rasporedu jedinica Glavnog štaba NOV i PO Slovenije vidi tom VI, knj. 8. dok. br. 110, 115, 117, 127.

[4] Odnosi se na "nemačke jedinice koje su učestvovale u borbama u Italiji (113, 159, 237, 256. pešadijska i 16. SS motorizovana divizija), a koje su otuda upućivane na tu prostoriju.

[5] Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio je tada u Glavni štab NOV i PO Hrvatske Jakoba Avšiča da izradi plan zajedničkih dejstava i predvidi najpovoljnije pravce povlačenja slovenačkih jedinica u Hrvatsku u slučaju nove jače nemačke ofanzive u Sloveniji (vidi tom VI, knj. 8, dok. br. 133). Međutim, tada nije došlo do nove nemačke ofanzive u Sloveniji.

BR. 41 i

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 18. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O USKLAĐIVANJU BORBENIH DEJSTAVA SA JEDINICAMA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SLOVENIJE U SLUČAJU PONOVNE NEMAČKE OFANZIVE U SLOVENIJI[1]

Gl. Štabu Hrv.[atske]

Dobili smo obavještenje da Nijemci ponovno spremaju još veću ofanzivu na Sloveniju da bi uništili slovenačku Nar. osi. vojsku i osigurali sebi zaleđe fronta u Italiji.

U tu svrhu oni koncentrišu svoju vojsku u Gorici, u Udinama, Trstu, Puli, Rijeci, Ogulinu, Žumberku i Celju. Mi smo Slovence na to upozorili i dali upute.[2]

Jedan, član njihovog Štaba trebao bi doći kod vas da se dogovorite o zajedničkoj operaciji sa njihovom najvećom grupom, koja po mome mišljenju, treba sa svim teškim naoružanjem da se osloni na vašu teritoriju zbog čega je potrebno razbiti obruč Ogulin — Karlovac, ili Ogulin — Delnice.[3] Javite vaše mišljenje.[4]

Tito

18. XI. 1943.
87—57, 88—172

[1] Original otpremne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 37-6, k. 14. Ova depeša se nalazi i u knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1/1, k. 119/2).

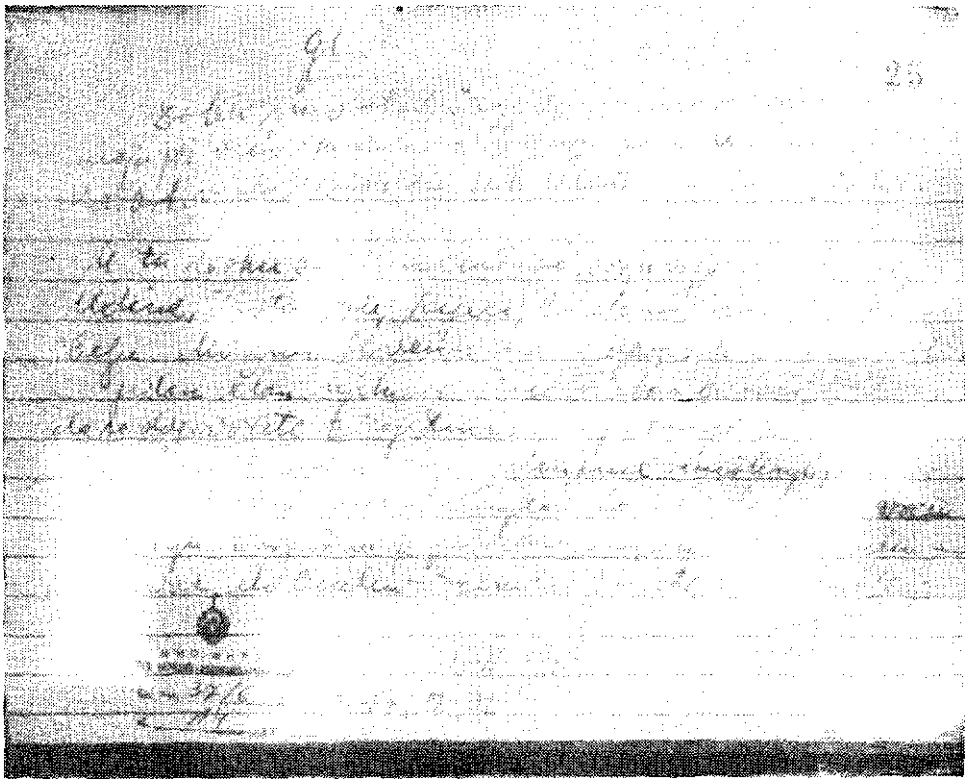
[2] Vidi dok. br. 49.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 22. novembra 1943, radi koordinacije snaga u slučaju nove neprijateljske ofanzive, uputio Glavnom štabu NOV i PO Slovenije depešu sledeće sadržine:

»Molimo javite da li nepr. koncentriše snage u *Gorici,* Udinama, Trstu i Celju u cilju ponovne ofanzive na Vas. Vrhovni štab nas upozorava na to i naređuje da dođe jedan član vašega štaba kod nas da se dogovorimo o zajedničkoj saradnji. Napominjemo da nema nikakvih neprijateljskih koncentracija u Ogulinu, Karlovcu i Žumberku. Molimo javite situaciju i vaše predloge po ovome«. (Arhiv V.I.I., *reg.* br. 1-34/1, k. 119/1.) Glavni štab NOV i PO Slovenije takođe je smatrao mogućnom novu ofanzivu pa je zbog toga uputio u Glavni štab Hrvatske general-lajtnanta Jakoba Avšiča. (Zbornik, tom *VI, knj.* 8, dok. br. 133.)

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je, 22. novembra, uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ odgovor sledeće sadržine:

»Do sad nisu zapažene nikakve koncentracije neprijatelja u Ogulinu, Žumberku i Karlovcu u cilju ofanzive na Sloveniju. Nastojaćemo da iskoristimo što tešnju saradnju sa Slovencima«. (Arhiv V.I.I.,reg. br. 1-34/1, k. 119/1.)

Fotokopija dokumenta br. 50

BK. 51

MAKEĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUГА TITA OD 18. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OBAVESTI ŠTABOVE 3. I 29. DIVIZIJE DA USPOSTAVE RADIO-VEZU SA VRHOVNIM ŠTABOM NOV I POJ[1]

[Štabu] II korpusa

28/38

i

Povežite nas sa Hercegovcima[2] i Radovanom.[3] Sto je uzrok da nas ne zovu. Imate li vezu sa njima.

30/72

Peruničić[4] neka dođe, a nije verovatno da će stići na vreme za Plenum. Zašto već niste hitno krenuli. U Foči su Kostine[5] snage. Zarobljeni koji žele u jedinice Peka.[6]

Tito

18-X1. 1943
Pljevlja

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-45/9, _k. 731 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Odnosi se na Štab 29 (hercegovačke) NOU divizije koja je formirana dva dana ranije a koja se nalazila u sastavu 2. korpusa NOVJ. (Vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 4-44/9, k. 371.) O borbenim dejstvima te divizije u Hercegovini vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 98, 101, 102 i 105.

[3] Radovan Vukanović, komandant 3. NOU divizije. O rasporedu i borbenim dejstvima jedinica te divizije vidi tom III, knj. 6, dok. br. 88, 89, 91, 92, 93 i 97.

[4] Mile Peruničić

[5] Košta Nađ, komandant 3. korpusa NOVJ. O rasporedu i dejstvima jedinica tog korpusa vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99. Foču su držali četnici i Italijani fašisti. Četnici su pobegli, a Italijani su se predali 14. novembra 1943. jedinicama 2. brigade 27. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 71).

[6] Rečenica nejasna. Verovatno se tu misli na Italijane zarobljene u Foči (vidi dok. br. 55).

BR. 41 i

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 18. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SAOPŠTI NEMACKOJ KOMANDI U ZAGREBU DA PRESTANE SA VESANJEM SELJAKA DUŽ PUTEVA — U PROTIVNOM ĆE SE ISTO TAKO POSTUPITI SA ZAROBLJENIM NEMCIMA[1]

Depeša br. 1479 od 18-X1-43 — 15[h] od V. б.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Nemcima treba dati na znanje da oni u zadnje vreme vešaju nedužne seljake duž želj. pruge i da ćemo jednako postupiti s njima ako ne prestanu. Tekst sporazuma može potpisati neko od G. Š. H. u ime V. S.[2]

Engleska misija za Austriju sastaće se kod Vas. Uputite je za Sloveniju. T.[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivi V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 50).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je, 16. novembra, Vrhovni štab NOV i POJ da su Nemci prihvatili zahteve koji su predloženi za razmenu zarobljenika i da su izdali naređenje da se ubuduće zarobljenici NOVJ ne streljaju, i da će garantovati za postupak nemačkih trupa i ostalih (ustaških i Nedićevih), koje su pod njegovom komandom, kao i to da se u Zagrebu već prikupljaju neki zarobljenici koji su traženi za razmenu. Detaljnije o tome vidi Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 55.

[3] Tito

BR. 41 i

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O RAZMEŠTAJU VOJNO-POLITICKOG KADRA[1]

18/X1

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Za političkog komesara 27 div. postavlja se Pavle Goranin[2] a Brkić[3] u pratnji Dizdara[4] neka krene odmah ovamo. Za sekretara Oblasnog postavlja se Aco. Ratko Perić kad ozdravi da preuzme dužnost komandanta Majevičke brigade.[5]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/11-8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ).

[2] Pavle Goranin Ilija, narodni heroj, poginuo 2. januara 1944. od neprijateljske avijacije u s. Žunovi.

[3] Hasan Brkić Aco, tada politički komesar 27. NOU divizije, postavljen je za sekretara Oblasnog komiteta KPJ za istočnu Bosnu.

[4] Nijaz Dizdarević, tada član Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu.

[5] Odnosi se na 1. majevičku (15. istočnobosansku) NOU brigadu 17. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 100).

BR. 41 i

»UNUTRAŠNJI I SPOLJNI POLOŽAJ JUGOSLAVIJE« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 18. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

UNUTRAŠNJI I SPOLJNI POLOŽAJ JUGOSLAVIJE

Odluke Moskovske konferencije, pozdravljene s radošću od svih rodoljubivih elemenata naše zemlje, zatekle su Jugoslaviju u jednoj naročitoj unutrašnjoj i spoljašnjoj situaciji. Samo donekle imaju situaciju sličnu ovoj i susedni grčki i albanski narod.

U čemu je naročitost naše unutrašnje i spoljne situacije u momentu kada otpočinje sprovođenje u život moskovskih odluka?

U Jugoslaviji, kod svih njenih naroda razvio se moćan narodno-oslobodilački pokret, čiji zamah i stepen organizovanosti nije dostigao nijedan slični pokret. Snaga toga pokreta ne ogleda se samo u moćnoj NO vojsci, koja je svojim uspesima stekla ulogu značajnog vojnog faktora u gigantskoj borbi slobodoljubivih naroda protiv fašizma. Ona se ogleda i u političkom jedinstvu svih rodoljubivih elemenata u svakoj zemlji i pokrajini Jugoslavije, kao i u čvrstom ranije nikad nepostignutom jedinstvu svih naroda Jugoslavije koji se zajedno bore za zajedničku stvar. Drugim rečima, iz temelja je izmenjen unutrašnji položaj, korenito su izmenjeni odnosi među narodima Jugoslavije kao i odnosi raznih političkih struja i društvenih slojeva.

Isto se tako snaga narodno-oslobodilačkog pokreta ogleda u novim političkim organizacijama koje su narodi Jugoslavije stvorili u toku borbe za oslobođenje, u Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije i u zemaljskim većima i oslobodilačkim frontovima, koji su izrasli do vrhovnih političkih rukovodećih tela svih naših naroda. Pored toga narod je sam, u toku borbe, stvorio sebi i nove organe demokratske narodne vlasti. Na današnjoj etapi borbe, svi ti organi narodne politike i narodne vlasti sasvim prirodno preživljuju prelaz u jednu višu formu narodnog pretstavništva.

Sve ove pojave, međutim, nemaju ničega zajedničkog sa prošlošću Jugoslavije, pa prema tome ni sa onim izbegličkim krugovima koji bi još uvek hteli da važe kao pretstavnici naše

[1] Tanjug, Bilten br. 9, od 18. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

zemlje u svetu. Dok je stvarnost u zemlji tako duboko izmenjena, dotle je u glavama izbegličke gospode sve ostalo po starom. To, razume se, nije nikakva važna činjenica, još manje tragedija. Ali je važna druga jedna činjenica u vezi sa tom gospodom. Kakvi su da su, ti su se ljudi kod sloma Jugoslavije njihove Jugoslavije — našli pred svetom kao nekakvi njeni pretstavnici. Savezničke vlade dale su im gostoprimstvo i tretirale su ih kao legitimne pretstavnike Jugoslavije. Ali razvoj politike u zemlji pretvorio je te legitimne pretstavnike — što sa narodnog gledišta ni pre nisu bili — *u legitimističke* pretstavnike čija je jedina politika da pokušaju poricati postojeću stvarnost u zemlji iz koje su pobegli, i ne samo poricati je, nego i negativno na nju uticati, ne bi li se ponovo dočepali vlasti na koju ih narod u zemlji nema više namere da pusti.

Tako je došlo- do anomalije, da pred savezničkim vladama Jugoslaviju pretstavljaju ljudi i ustanove u kojima narodi Jugoslavije ne samo da ne gledaiu svoje pretstavnike, nego samo *svoje* zaklete neprijatelje, koji su svoj položaj u inostranstvu do krajnosti zloupotrebili da bi slomili oslobodilačku borbu u zemlji i koji su se u tom prljavom poslu preko svog ministra vojske i načelnika štaba Vrhovne komande povezali ne samo sa Nedićem i Pavelićem nego i sa svima okupatorima. S druge strane, narodi Jugoslavije imaju u Antifašističkom veću Jugoslavije i u zemaljskim većima svoje političko pretstavništvo koje u inostranstvu još nije priznato kao takvo. Isto tako, izbeglička izdajnička vlada ima neku Jugoslovensku vojsku van otadžbine od nekoliko stotina ljudi, kao i Jugoslovensku vojsku u otadžbini, t. j. tako oni krste Dražine razbojničke četničke bande koje ratuju protiv svog naroda pod nemačkom komandom pa sve više i u nemačkim uniformama. Na drugoj strani stoji narodna vojska koju priznaju svi narodi Jugoslavije kao jedinu svoju vojsku, jer su je oni sami i stvorili. A ta vojska opet ima svoju vrhovnu komandu pod čijim rukovodstvom ona tako uspešnb trebi ne samo okupatore nego i sve izdajnike, pa među njima i bande glavnog agenta izbegličke vlade.

Postoji velika oslobođena teritorija sa uređenom demokratskom narodnom vlasti. A tamo preko mora čuči u hotelima jedna tobož jugoslovenska vlada bez teritorije i koja ne dolazi i neće doći u zemlju poglavito zato, jer je jasno da je narod neće primiti, osim zato da je stavi na optuženičku klupu ratnog zločinca. Postoji potreba savezničke strategije da uzra[e] u račun stvarne vojničke snage u zemlji, a to je NO vojska, postoji i početak saradnje naše vojske i saveznika. Postoji, rad-[1] ubrzanja pobede, potreba razvijanja i jačanja te saradnje. ovo pak izbeglički krugovi ne samo da ne mogu biti nikakvi

posrednici, nego su samo jedna smetnja. Naši narodi stvorili su bez velikih ceremonija, ali u slavnoj borbi i sa teškim žrtvama, svoju novu otadžbinu kao zajednicu slobodnih ravnopravnih naroda. Tu je već njihova nova država, tu je u suštini već stvorena federacija južnoslovenskih naroda. Potrebno je, takoreći, da se to samo konstatuje i da se stvorena tela prilagode tome postignutom stupnju. Najzad, na oslobođenoj teritoriji postoje milioni našeg napaćenog naroda, opljačkanog i obolelog. Treba mu pomoći. Jugoslavija je i u tom pogledu izuzetak među ostalim okupiranim zemljama. Naime, ona ***je već prestala biti okupirana zemlja.*** Ona je u stvari slobodna zemlja koja ratuje protiv napadača, koja postepeno i sve više izbacuje okupatore iz svoje zemlje. Zato se za njene narode na oslobođenoj teritoriji i pitanje pomoći za narodne mase postavlja sasvim drukčije nego za druge okupirane zemlje koje za tu pomoć moraju da čekaju da budu oslobođene. A te narodne mase ne mogu nikako trpeti da njih po tom pitanju zastupa Nedićev, Ljotićev i Dražin agent u Americi, Koka Fotić.

Celi ovaj sukob stvarnosti u zemlji i njenog fantoma u inostranstvu traži da već bude rešen na terenu međunarodnih odnosa. To rešenje očekuju naši narodi kao stvar koja se hitno i neodložno nameće u sadašnjem času, kako u interesu njihove dalje borbe, tako i u interesu zajedničke stvari svih saveznika. Naša vojska ne razbija samo nemačke bunkere, — ona je razbila i bunkere izbegličkih lažova i klevetnika. Sada je čas da i naša politička tela u zemlji kažu svoju odlučnu reč. Tu mušku reč možemo sa sigurnošću očekivati u najbližim danima. —

M. P.[2]

[2] Moša Pijade

BR. 41 i

4AOPŠTENJE TANJUGA OD 18. NOVEMBRA 1943. O DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U SRBIJI, HRVATSKOJ I BOSNI[1]

RATNI IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
za 17 novembar 1943

U Srbiji se vode borbe između naših jedinica i Nemaca, **Bugara** i četnika Mihailovića. 16-X1 Nemci i Bugari izvršili su napad na naše jedinice od Kremne. Posle žestoke borbe neprijatelj je odbijen sa gubicima od 30 mrtvih i mnogo ranjenih.[2] Četnici D. Mihailovića pod zaštitom Bugara vrše mobilizaciju i konfiskaciju hrane za Bugare i Nemce u užičkom kraju. Jednu takvu grupu četnika Mihailovića razbile su naše jedinice kod sela Šljivovice, uništile i zarobile nekoliko bandita i zaplenile celu arhivu Zlatiborske četničke brigade, 2 bugarska mitraljeza, jedan šarac, 30000 metaka i drugi materijal.

Naše hrvatske jedinice osvojile su Cazin i odbacile nemačku intervenciju iz Bihaća. Zarobljeno je preko 300 domobrana. Zaplenjeno: 4 haubice, 6 puškomitraljeza, preko 200 pušaka i drugi materijal koji se prebrojava.[3] Borbe sa Nemcima su u toku. — Na pruzi Osijek — Varaždin uništeno je kod Koprivnice 300 vagona, a u Vukosavljevici 1 oklopni voz, 7 vagona i sve skretnice. U Slavoniji naše su jedinice porušile mostove na pruzi Suho Polje — Banova Jaruga i Lipik — Poljana. Na pruzi Beograd — Zagreb porušena 2 železnička i 5 kolskih mostova i na 13 mesta presečena pruga.[4] 13-X1 odbijen je napad nepri-

[1] Tanjug, Bilten broj 9, od 18. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Reč je o napadu 16/17. novembra na bugarske rovove i bunkere u Kremni od strane jedinica 5 (krajiške) NOU divizije. Napad je bio odbijen. Partizani su se povukli prema Šarganu i u pravcu Mokre Gore (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 201). Istoga dana u Radio-biltenu Vrhovnog štaba se pored ostalog javlja da su u Srbiji borci Šumadijske NOU brigade, 10. novembra, vodili borbu protiv četnika, Nedićevih žandarma u s. Kruševici i da je Cačanski NOP odred razrušio železničku prugu, uništio železničku stanicu u s. Ugrinovcima i pobio desetak Nemaca (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 170, od 17. novembra 1943, Arhiv **V.I.I.,** k. 20).

[3] Cazin su zauzele jedinice 7 (banijske) NOU divizije uz sadejstvo 3. brigade 8. NOU divizije noću 14/15. novembra i zarobile i delom uništile celu njegovu posadu (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 84 i 105)..

[4] Sve te diverzantske akcije izveo je 1. diverzantski bataljon 6. korpusa NOVJ (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 104 i 167).

jatelja iz Varaždina prema Ludbregu i neprijatelj nateran na povlačenje sa gubicima od preko 100 mrtvih i ranjenih.[5]

U Hercegovini se vode žestoke borbe oko Trebinja, Ljubinja i Nevesinja. Naše jedinice su istrebile 67 Nemaca i 2 oficira i zaplenile 78 pušaka i 2 mitraljeza.®

Otpočela je ofanziva naših jedinica u Sloveniji. Sa uspehom se ruše mostovi i ceste. Izvršen je napad na Novo Mesto. Borbe za ovaj grad su u toku. Naši delovi su zauzeli železničku stanicu i još neka uporišta.[7]

[5] Opširnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 80. Istog dana Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ je javio da Nemci i ustaše jakim snagama napadaju partizanske položaje kod Vrgorca, Posušja, Duvna, Imotskog i Zadvarja i da su jedinice NOVJ koje brane poluostrvo Pelješac morale isto napustiti usled velike nadmoćnosti neprijatelja (opširnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 60).

[8] O borbama u Hercegovini u toku novembra 1943. vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 141.

[7] Glavni štab NOV i PO Slovenije izvestio je 18. novembra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ i o sledećem:

»U Novo Mesto su Nemci prodrli tenkovima i pojačali posadu. Isto su prodrli u Trebnje s kolonom 600 Nemaca. Bili smo prinuđeni ograničiti se na širu blokadu Novog Mesta i prebacivanje težišta borbe na uništavanje nemačkih kolona na terenu. Odgovornost za neuspeh kod Novog Mesta pada na štab XV. divizije. Napad bio je započet bez svakog nacrta sa podcenjivanjem neprijatelja. Bit ćemo prinuđeni smeniti komandanta jer se u svim akcijama pokazuje kao neozbiljan.

XVIII. divizija u glavnom je sabrala svoje snage i prešla u Suhu Krajinu. Izvršit će napad na Kočevje i jednom brigadom preći odmah na sektor Delnice zbog saradnje s Hrvatima u suzbijanju ofanzive na Dalmaciju. Za par dana preći će čitava divizija na pravac Delnice — Sušak.

XVIII. i naročito XIV. divizija pretrpele su dosta tešku ofanzivu pre svega zbog podcenjivanja neprijatelja sve do poslednjeg momenta. Nemcima je uspelo veće snage blokirati u Mokrcu i Tomšičevu brigadu na Snežniku. Tomšičeva je izašla iz blokade samo razbijanjem u bataljone, koji su se samostalno probijali. Štab XIV. divizije tri nedelje nije imao vezu sa Tomšičevom i Loškom brigadom te se prepustio hajkanju. — Sada su iste svuda uspostavljene i jedinice već prelaze u operacije. Tomšičeva nalazi se u Loškoj dolini, Loška brigada kod Poštojne s druge strane pruge, a Šercerova u Brkinima. Za sada XIV. diviziju upućujemo u Notranjsku za čišćenje posada i ponovnu mobilizaciju.

Nemci se nalaze momentano u Novom Mestu, Trebnju, Grosuplju, Kočevju, Cerknici i Starom Trgu. Nemci upotrebljavaju ceste Ljubljana — Prezid — Sušak i Ljubljana — Kočevje — Sušak. Na uništenje ceste preko Kočevja slata je XVIII. divizija na putu ka Delnicama, za cestu preko Prezida angažovana je Tomšičeva brigada.

U Štajerskoj Šlanderova brigada vodi uspešne akcije u Gornjoj Savinjskoj dolini. Posle oduzimanja jednog bataljona za ojačanje Pohorskog odreda kao jezgra za novu brigadu, ona broji oko 650 ljudi. Kozjanska četa i Koroški bataljon isto vrše uspešne akcije. Šlanderova je u jurišu zauzela uporište Davča.

U istočnoj Bosni skoro potpuno je uništena pruga Višegrad—Sarajevo. Porušeni su mostovi u Podgrabu, Prači, most na Limu, u Višegradu i 20 km pruge. Delovi naših jedinica ušli su u Foču i zarobili 150 Talijana sa 27 oficira i jednim pukovnikom. Zaplenjeno: 15 puškomitraljeza, 100 pušaka, 9 strojnica. Italijani žele da se bore u italijanskim jedinicama u Crnoj Gori protiv Nemaca. Na Majevici četnici Draže Mihailovića predaju se našim jedinicama.[8] XVIII Hrvatska brigada na putu je za Motajicu ubila 60 Nemaca i zaplenila 3 šmajsera i 20 pušaka.

U ofanzivi su se pokazale pre svega dve slabosti: vrlo slabe veze i kurirske i radio-veze i vrlo slaba obaveštajna služba. Poduzeli smo potrebne mere da se to ispravi. Formirat ćemo jače otseke za vezu i obaveštajne centre kod Štajerske i Primorske zone i u svim divizijama. Upotrebit ćemo za taj rad dobre kadrove pre svega iz politkomesarskih redova. Formirat ćemo obaveštajne čete kod brigada i divizija. Formirat ćemo ekipe za organizaciju radio-veza sa stručnjacima pod vodstvom politkomesara, koji odgovaraju za rad tih ekipa.

Ofanziva politički nije pokolebala organizacije. Ljudi, čak belogardisti, koji su dezertirali iz naše vojske sada se kriju i pred nama i pred Nemcima i neće u domobrane. Mobilizacija domobrana vrlo slabo napreduje i brzom akcijom naših jedinica moći ćemo ove dezertere brzo, pokupiti.

Organizacija na terenu je u svim okružjima ponovo uspostavljena. U kadru nije bilo žrtava. Agitprop — pročišćen — ponovo ćemo okupili kod CK. Organizacije su se brzo snašle i vrše se mitinzi. Slabije su se obnele razne komisije. Okružni komiteti su izveli čišćenje aparata i u Cerknici već slali u vojsku sve što je balast na terenu. Slabo su se pokazale sve pozadinske vojne vlasti. Slali smo sve u vojsku i formiramo nove komande sve od starih partizana. VOS je u većini ostao najduže na terenu i prvi se vratio. Politički rad na terenu je moguć, održavanje i utvrđivanje vlasti isto. No ipak, za sada, Nemci još malo patroliraju i iznenađuju naše jedinice sa malim iznenadnim patrolama. Zato je potrebna u radu opreznost i način rada za kontrolirano područje. Osim iznimaka u Suhoj Krajini i nekim belogardističkim selima u Notranjskoj stanovništvo bezuslovno prima našu vlast i podupire je. Ofanziva ih nije demoralizirala.

Primili smo naredbu o davanju činova. Pošto ima nekoliko grešaka, objavit ćemo ono što je u redu, a za ostalo ćemo pismeno javiti. Zaboravljen je drug Novljan — načelnik organizacijskog odeljenja. —

(Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41). Janez«

Radio-bilten Vrhovnog štaba, NOV i POJ je takođe javio da su u Štajerskoj partizani zauzeli utvrđena mesta Radmirje i Rečicu, da je neprijatelj izgubio oko 140 vojnika i da su tom prilikom zaplenili 8 mitraljeza i 100 pušaka. (Zbornik, tom VI, knj. 8, dok. br. 74.)

[8] O dejstvima u toku novembra 1943. u istočnoj Bosni vidi izveštaj 3. korpusa NOVJ Vrhovnom štabu NOV i POJ od 23. novembra 1943 (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 100). Takođe je Radio-bilten Vrhovnog štaba toga dana javio da se na pravcu Sarajevo — Romanija vode jake odbrambene borbe protiv nemačkih snaga iz Sarajeva (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 170, od 17. novembra 1943). Borbe na tom pravcu vodile su jedinice 17 (istočnobosanske) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 59).

Na pruzi Doboj — Derventa u centralnoj Bosni jedinice V brigade sp[a]l^[e] su nemačku kompoziciju sa 2 lokomotive i 23 vagona puna materijala, koji se prevozi za ofanzivu na istočnu Bosnu.[9]

U Zapadnoj Bosni naše jedinice vode uspešne borbe sa Nemcima i ustašama. Likvidirano je posle dvodnevne borbe neprijateljsko uporište Čardak kod Bosanske Krupe i ubijeno 150 ustaških krvoloka.[10] U borbi se istakao politkom VIII brigade Avdo Ćuk koji je herojski poginuo. Na ovom sektoru predalo se 60 domobrana sa oružjem. Snage XIII brigade ušle su u Bronzani Majdan kod Banja Luke. Na pruzi Prijedor — Ljubija srušen je ljubiski most i likvidirana posada, a na pruzi Prijedor — Banja Luka jedan neprijateljski transport.[11]

[9] Akciju je> 13- novembra 1943, izveo 4. bataljon te brigade kod s. Trnjani (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 65).

[10] Odnosi se na borbe i akcije 8. brigade 4 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 72).

[11] O dejstvima 13. brigade 10 (krajiške) NOU divizije u prvoj polovini novembra 1S[43]- vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 57.

BR, 56

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA *OTPOČNE* PREBACIVANJE RANJENIKA I BOLESNIKA BRODOVIMA U ITALIJU[1]

Depeša br. 1499 **od** 19/X1 [1943 **uj** — 19.00 **od** V. **Š.**

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Teže ranjenike i invalide i bolesnike počnite slati *preko* ostrva u Italiju.[2] Zarazne ne slati. Sa ranj.[enicima] poslati najnužnije i pouzdano sanitetsko osoblje. Detalje uredite sa 8. **korp**.[usom] Poželjno bi bilo uputiti **Klajnhapla.**[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 53).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske preneo je sledećeg dana ovo naređenje Štabu 8. korpusa NOVJ i naredio mu da preduzme hitne mere za prebacivanje i obezbeđenje ranjenika. Obala od Senja do Karlobaga i ostrva Rab i Pag bili su tada slobodni. Štab 8. korpusa NOVJ izvestio je 22. novembra Glavni štab NOV i PO Hrvatske da može upućivati svoje ranjenike brodovima za Vis, a odatle će ih Štab korpusa upućivati specijalnim brodovima u Bari na osnovu čega je Glavni štab NOV i PO Hrvatske već sledećeg dana brodom »Cetina« uputio na Vis 120 ranjenika. Prvog decembra 1943. komandant 8. korpusa NOVJ izvestio je, preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, Sanitetski odsek Vrhovnog štaba NOV i POJ da je sa Visa upućeno u Italiju (Bari) 220 teških ranjenika, a da je na Visu ostalo 450 lakih (pokretnih). To je bio ujedno i prvi transport ranjenika NOVJ upućen na lečenje u Italiju. (Vidi Arhiv *V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2,* knj. depeša Glavnog štaba NOV i *PO* Hrvatske, str. 80). Telegrafska agencija Nova Jugoslavija, Bilten broj 13, od 22 novembra, javio je da je postignut sporazum sa savezničkim vojnim vlastima da se teški ranjenici Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije smeste u engleske vojne bolnice u Italiji i da je jedna grupa od 26 teških ranjenika stigla u Italiju i smeštena u jednu od bolnica Crvenog krsta. To je bio prvi kontakt Engleza i Amerikanaca sa partizanima iz Jugoslavije. (Arhiv V.I.I., k. 20.).

3 Dr Franc Klajnhapel

BR. 57

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 19. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O BORBAMA NA SEKTORU DEBAR — KLCEVO[1]

[Štabu] II. korpusa

Titu. Iz Albanije nadire nemačka vojska u jačini jedne divizije, na sektoru Debar — Kičevo. Probija put u pravcu Skoplja. Naše jedinice vode žestoke borbe i nanose neprijatelju velike gubitke. Zaplenili smo dosta ratnog materijala. Naše jedinice povukle su se iz Kičeva.[2]

Peku. Polazimo na put prema Skoplju. Nećemo moći redovno da vam se javljamo. Slušajte nas svaki dan u 8.15, 10.30, 14,45 i 17,15" na talasu 4000 KHC. Mi ćemo se javljati bar jednom od tih predviđenih vremena.

Tempo

19-X1 1943 g.
Pljevija

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/10-2 i 5/11-2, k. 394.

[2] U dopunskom izveštaju, od 24. novembra, koji je Tempo uputio Vrhovnom štabu, stoji da je u tim borbama poginulo preko 80 neprijateljskih vojnika i oficira i da je uništen jedan voz, 7 kamiona, dva topa i veći deo komore (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/11-2, k. 394). On je 28. novembra takođe izvestio Vrhovni štab da su posle žestokih borbi makedonske i albanske jedinice napustile Debar (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/12-2, k. 394). O borbama na sektoru Debar — Kičevo opširnije vidi Zbornik, tom VII, knj. 2. dok. br. 77, 82, 83, 84 i 88.

BR. 57

OBAVEŠTENJE ČLANA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. NOVEMBRA 1943. PREDSTAVNIKU JUGOSLOVENSKE DELEGACIJE O UPUĆIVANJU BRODOVA ZA PRIHVAT MATERIJALA IZ BARIJA'

ETAPNA STANICA BR. 1
19. XI. 1943.

Drugu Machiedu!
Šefu Delegacije NOV i POJ

Bari.—

Obavještavam te, da ćemo broj lađa povećati. Šaljemo ti već 3 nove, a uskoro ćemo poslati jedan veći broj. Nosivost ovih lađa će se kretati do 70 vagona. Da bi ove lađe u potpunosti mogle saobraćati, potrebna nam je veća količina mazivog materijala. Ovo, po mogućnosti, uputiti prvim brodom.

Da bismo mogli da se brzo sporazumijemo sa svim otocima potrebna nam je veća količina telefonskih aparata, kablova (podmorskih i običnih). Dalje ovakovo sporazumijevanje je skoro nemoguće. Molim te učini sve što možeš da učiniš za nalbavku ovog materijala.

Pošto još nemam radio-stanice, dobro bi bilo da mi uputiš jednu kompletnu radio-stanicu, da bih mogao da se sporazumijevam neposredno sa V. Š. i sa tobom. Sporazumijevanje sa tobom nimalo nije manje važno nego sa V. Š. Nadam se, da ćeš ovo moći da svršiš, jer mislim da ti je potreba jasna.

Kod pošiljaka se vrlo često pojavljuje jedan stanovit manjak od 16 džakova, pa mislim da je to zbog pogrešnog prebrojavanja pri utovaru. Skrenuti na to pažnju da bi se spriječila suvišna prepiska.

Ako imaš prispjele obuće i odjeće, obzirom da imamo prilične količine hrane, dobro bi bilo da pošalješ jedan broj, jer zima se primiče i naši borci već gaze snijeg.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Član Ekonomskog Otsjeka V. Š.
Major:
Đoko[2]

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 6/1-4, k. 2091.

[2] Đoko Savićević

BR. 59

OBAVEJŠTENJE SEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. NOVEMBRA 1943. ČLANU ENGLESKE VOJNE MISIJE PRr VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O STANJU SANITETSKIH KADROVA, BROJU RANJENIKA I BOLESNIKA I NAJVAŽNIJIM PROBLEMIMA SANITETSKE SLUŽBE U NOV I POJ[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
19-X1-1943 god.

Gospodinu
Majoru Dr. Mackenzie-u-

Na pitanja koja ste nam postavili u Vašem dopisu od 14-X1 možemo da Vam odgovorimo slijedeće:

Ad 1) U čitavoj našoj vojsci nalazi se sada oko 200 lekara. Ovde nisu uračunati lekari naših jedinica u Sloveniji.

Ad 2) Broj hirurga iznosi 55. Od toga broja 28 su hirurzi specijalisti, a ostali su lekari koji danas rade na hirurgiji, a ranije su se bavili ginekologijom, otorinolaringologijom itd.

Ad 3) Ukupni broj ranjenika i bolesnika iznosi 7.500. Broj ranjenika kreće se između 70 i 90%. Varijacije ovoga brojnog stanja u toku posledŋja tri meseca nisu bile velike, ali ipak postoji stalan i postepen uspon u vezi sa ofanzivnim operacijama naše vojske.

Ad 4) Broj bolnica, ne računajući pokretne divizijske bolnice — iznosi 46.

Ad 5) Hirurških ekipa imamo danas na svaku diviziju po jednu. Njihova oprema može da udovolji samo najurgentnijim potrebama (amputacije i ligature).

Ad 6) Naša je namera da sve naše ranjenike i bolesnike premestimo iz nehigijenskih seoskih kuća u solidne bolničke šatore. Prema tome pri određivanju naših potreba za tim ša-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 42-7, k. 13. (Dokumenat je objavljen i u Zborniku dokumenata sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 1, dok. br. 106, međutim ima bitne razlike u pogledu broja lekarskog osoblja).

* On je bio član engleske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV *i POJ* i prvi savezнički lekar u NOVJ. Spustio se padobranom avgusta 1943. na Petrovo polje.

torima možete se rukovoditi gore navedenim brojnim stanjem ranjenika i bolesnika.

Ad 7) Električna struja u našim gradovima kreće se između 110 do 220 volti, a u Jajcu od 180—220 volti. Nama su međutim potrebniji Roentgen aparati sa akumulatorima za poljske bolnice. Takvih bi nam trebalo oko 20 komada. Imamo tehničara-instalatera za Roentgen aparate. Lekara specijalistu za radiologiju u našoj vojsci nemamo, ali naši hirurzi vladaju tehnikom radioskopije.

Naša statistička služba tek je u razvitku i mi smo na najboljem putu da Vam u skorom vremenu pružamo sve potpunije podatke koji se tiču naše sanitetske službe.

Primili smo i današnji Vaš dopis. Broj teških, hroničnih ranjenika, dakle takvih koji dolaze u obzir za evakuaciju u Italiju, iznosi na teritoriji Bos. Krajine oko 400. Broj autoambulanca koje bi mogli sada iskoristiti u našem saobraćaju iznosi oko 50.

Srdačno Vas pozdravlja

Sef Otseka
pukovnik

(M. P.)

BR. 60

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19, NOVEMBRA 1943. O VAŽNIJIM BORBENIM DEJSTVIMA NOV I PO JUGOSLAVIJE U SRBIJI, HRVATSKOJ I BOSNI[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA

U Srbiji, naše jedinice vode sve uspješniju borbu protiv okupatora i izdajnika srpskog naroda. Borci Prve šumadijske brigade razrušili su rudnik uglja u Junkovcima blizu Lazarevca, čija je produkcija iznosila 30 vagona dnevno. Ovaj rudnik snabdjevao je ugljem električnu centralu koja daje struju beogradskoj radio stanici, vodovodu, industrijskom preduzeću Rakovica, a takođe Obrenovcu, Kragujevcu, Kraljevu i Čačku.

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 172, od 19. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

Zaplijenjeno je mnogo ratnog materijala i istrijebljeno preko 20 četnika koji su pokušali da spriječe izvođenje ove operacije.

U istočnoj Bosni nastavljaju se jaki bojevi [sa] Nijemcima i ustašama; njemačka motorizovana kolona, koja je napredovala iz Doboja, uspjela je pomoću tenkova da prodre u Tuzlu. Bojevi se sada vode u okolini Tuzle.[2]

U Dalmaciji, naše jedinice vode uporne odbrambene bojeve. Njemačke trupe koje su pokušale da iz Drniša i Knina izvrše napad na Vrliku, bile su potučene i primorane da otstupe. Isto tako potučena je jedna njemačka kolona koja je pokušala da iz Sinja napadne naše položaje. Za vrijeme ovog boja naši borci zaplijenili su izvjesnu količinu ratnog materijala. Neprijateljska kolona koja se kreće iz Omiša duž dalmatinske obale uspjela je da prodre u Bašku Vodu. Mosorski partizanski odred i borci XI brigade odbili su napad Nijemaca da zauzmu naše položaje kod Klisa i Lovreča. U toku 6 dana bojeva naši borci uništili su dva tenka i izbacili iz stroja 200 Nijemaca.

Žestoke borbe takođe se vode već nekoliko dana u okolini Posušja i u dolini rijeke Cetine.[3]

U Gorskom Kotaru naše jedinice razbile su napad jedne njemačke motorizovane kolone. Uništen je jedan njemački tenk skupa sa posadom. Naše jedinice zauzele su selo Planu kod Otoke. U borbama kod Otoke neprijatelj je izgubio 84 mrtva i 77 ranjenih.[4]

U Kordunu u blizini Cazina naše jedinice potukle su jednu ustašku kolonu. Istrebljeno je 35 i zarobljeno 33 ustaše.

U Lici naše jedinice odbile su napad ustaša iz Gospića u pravcu Budaka.

U Slavoniji dignut je u vazduh neprijateljski teretni voz na pruzi Zagreb — Beograd. Uništena je lokomotiva, dvije cisterne sa benzinom i nekoliko vagona sa sijenom.[5]

— O —

[8] Nemačke snage, koje su nastupale iz Doboja, ušle su (posle četiri dana borbe) 11. novembra u Tuzlu. Na tom pravcu su im se suprotstavile jedinice 18 (hrvatske) brigade 27 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 99).

[3] O borbenim dejstvima na području srednje i severne Dalmacije vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 152, 195, 196, 197 i knj. 22, dok. br. 2 i 3. Dan ranije, Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ je javio da su Nemci u Hrvatskom primorju, posle žestokih borbi, zauzeli Crikvenicu i iskrcali se na ostrvo Krk i da se na obali i ostrvu vode ogorčene borbe. Takođe je javljeno da su jedinice NOVJ zauzele varošicu Vrliku (Radio-bilten br. 171, od 18. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20).

[4] U Gorskom kotaru dejstvovala je 13 (primorsko-goranska) NOU divizija (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 101).

[8] O borbama u Slavoniji vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 160.

u Centralnoj Bosni između Dervente i Doboja jedinice naše **XI** divizije vode neprekidnu borbu sa njemačkim okupatorima **i** četnicima Mihailovića. Čuvanje željezničke pruge Do-^j____Derventa, koja za okupatore ima veliki značaj, povjereno je četnicima, i zbog toga naše jedinice koje često napadaju ovu prugu, skoro uvijek sukobavljaju se ne samo sa Nijemcima već i sa četnicima koji su s jedne i s druge strane pruge izgradili veliki broj bunkera.

Pošto se u četničkim odredima nalazi priličan broj nasilno mobilisanih seljaka naše jedinice vode neprekidnu propagandu pozivajući ih da ne služe barbarima našeg naroda i da ne čuvaju željezničku prugu već da sa oružjem pređu na našu stranu. Ova propaganda dala je svoje plodove. Između 10 i 13 oktobra borci V brigade XI divizije vodeći bojeve na pruzi Derventa — Doboj zarobili su 195 četnika. Mnogi zarobljeni četnici, koji su silom mobilisani stupili su u naše redove. U jednom selu zarobljeno je 35 četnika sa oružjem. U toku dvije noćne operacije zarobljeno je 85 četnika iz odreda Malić.[6] Među zarobljenim četnicima nalazi se i poznati razbojnik četnički komandir Pejić, bivši podporučnik. Zaplijenjena je izvjesna količina ratnog materijala, među ostalim 50 pušaka. Druga grupa boraca V brigade razrušila je željezničke stanice Šešlija i Dažnica i uništila lokomotivu, 2 vagona i jedan top. Mnogi zarobljeni četnici izjavljuju da su već odavno mislili da pređu na stranu partizana, ali su se bojali za svoje porodice. Oni ujedno tvrde da među četnicima izbijaju stalne svađe a često i međusobno obračunavanje.[7]

* Ilija Malić

[1] O borbama protiv četnika u centralnoj Bosni vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 65, 68.

BR. 57

OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 20. NOVEMBRA 1943. GENERALU VILŠONU O PLANIRANIM OPERACIJAMA DUŽ PRIMORSKOG POJASA UZ SADEJSTVO SAVEZNIČKOG VAZDUHOPLOVSTVA, MORNARICE I TENKOVA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

GOSPODINU GENERALU VILSONU[2]

Gospodine generale,

Radi poremećenja njemačkih planova namjeravam izvesti krupnije operacije na širem prostranstvu.[3] Jedna od tih operacija imala bi za cilj oslobođenje dužeg primorskog pojasa, čime bi bilo omogućeno brže snabdijevanje naše vojske ratnim materijalom od Vas.[4]

Za stvaranje ove polazne primorske baze potrebno bi bilo odgovarajuće sadejstvo Vaše avijacije, mornarice i tenkova, koji bi se iskrcali pošto mi oslobodimo obalu. Operacije bi otpočele krajem ovog mjeseca.

Primite, gospodine generale, izraz mog dubokog poštovanja.

20. XI. 1943 godine

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ,

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 27-2, k. 9 A.

[2] Henri Majtland Vilson, komandant britanskih snaga Srednjeg istoka (Sirija, Iran, Irak), bio je odgovoran za slanje vojnih misija i pomoći državama na Balkanu.

[3] Vrhovni štab je tada nameravao da snagama 2. i 3. korpusa NOVJ iz Sandžaka, Crne Gore i istočne Bosne dejstvuje dublje u Srbiji, a 8. korpusom NOVJ prema jadranskoj obali. Međutim, nemačka zimska ofanziva 1943/44. na jedinice NOVJ omela je izvršenje postavljenih vojnih planova.

[4] Do ove operacije nije došlo zbog toga što su Nemci početkom decembra 1943. otpočeli operaciju »Citen« sa osnovnim ciljem da odbace snage 8. korpusa NOVJ u srednjoj Dalmaciji i jugoistočnoj Bosni i povećaju dubinu svog obalskog pojasa odbrane. Nemački 15. brdski korpus (114. i 118. divizija) je svojim brzim i iznenadnim prodorima uspeo da u toku dva dana zauzme Livno i Duvno (6. decembra) *i* izvrši postavljeni zadatak. Po završetku operacije »Citen« Nemci su delovima 118. divizije, 22. decembra, otpočeli operaciju desanata na srednjodalmatinska ostrva

BB. 62

RAZBOJNIČKA DEMOKRATIJA« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 20. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

RAZBOJNIČKA DEMOKRATIJA

»Slobodna Jugoslavija« objavila je pre dva dana da je poslanik izbegličke jugoslovenske vlade u Americi, Fotić, uspeo da proturi u neke američke listove pamflet protiv našeg narodno-oslobodilačkog pokreta, dokazujući kako je taj pokret antidemokratski. Najlepše u toj stvari je to što sam Fotić navodi da podatke o tome ima od ministra vojske Draže Mihailovića.

Teška je nevolja koja goni E'otića, jednog od najreakcionamijih tipova među izbegličkim reakcionarima, i njegovog prijatelja bandita Dražu, da pred svetom počnu igrati na demokratsku kartu. Na njihovu žalost, vrlo se lako vidi da su ovi kockari markirali karte i da igraju lažno. Demokratski svet izvan naše zemlje već prilično zna kako izgleda demokratija banditskog poglavice. Publikacija autentičnih četničkih dokumenata uskoro će pružiti ćelom svetu do kraja jasnu sliku o demokratizmu Draže Mihailovića i njegovih ministarskih i diplomatskih kolega u emigraciji.

Iz četničkih arhiva, koje je zaplenila NOV, mi ćemo danas citirati samo nekoliko dokumenata. Tih nekoliko mesta dovoljno jasno slikaju kakav demokratski raj očekuje narode Jugoslavije kad bi se dogodilo ono što se neće dogoditi, naime da ovakvi demokrati, kao Draža i Fotić, uređuju stvari u zemlji Jugoslaviji.

U pismu jednom našem komandantu bataljona, koji je ranije bio četnički komandant i koga bi hteo ponovo da pridobije za četničku stvar, piše vojvoda Kerović: »Pobićemo sve što se ne krsti sa tri prsta«.

koja su držale mornaričke i jedinice 26. NOU divizije. Oni su do kraja decembra zauzeli Korčulu i Mljet, a u januaru 1944. Brač, Hvar i ostala ostrva prisilivši jedinice 26. divizije da se prebace na ostrvo Vis. Time su Nemci sebi stvorili povoljne uslove za odbranu Dalmacije od eventualnog iskrcavanja saveznika i da, što je bilo nepovoljnije, spreče prevoženje opreme, hrane i ljudstva između ostrva Visa i dalmatinske obale. Sa ovim zimskim operacijama Nemci su otpočeli istovremeno sa operacijama u Kordunu, Baniji, istočnoj Bosni i Sandžaku. (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. II.)

[1] Tanjug, Bilten br. 11, od 20. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

Jovan Jelovac, komandant Pljevaljske četničke brigade, piše u naređenju komandantu Pljevaljsko-četničkog bataljona Baju Pivijamnu, koji je bio i pretsednik opštine u Gotovuši, pod Pov. br. 457 od 10 februara 1943 sledeće:

»Postupajte i dalje prema već izdatom naređenju. *Hvatajte i ubijajte sve muslimane, žene i decu.*

Držite i dalje svoj određeni položaj i sporazumno sa Radom Leovcem i ostalim četnicima držite patrole i zasede. Hvatajte tu gubu i *sve ubijajte, to je naređenje* naših najviših starešina, mi to moramo izvršavati.

Raditi i samo raditi ovih dana, to je naša svetinja ovih dana.

Radite i držite zasede i ubijajte *sve što vam dođe do ruke.*

S verom u Boga za kralja i otadžbinu

Komandant poručnik
Jovan R. Jelovac

Pečat:
Komanda jugoslovenske
vojske u otadžbini
Gorski štab br. 457«

Pavle Đurišić, major, komandant »Gorskog štaba br. 15 jugoslovenske vojske u otadžbini« (broj 1 nosi Dražin štab), piše 8 februara 1943 pod »strogo poverljivo«, o. broj službeno, komandantu kapetanu *Nikoli Bojoviću* sledeće:

»... Skrenuti pažnju starešinama na obezbeđenje od Drine, a izdati pored toga naređenje pojedinim odeljenjima da prokrstare okolni teren i unište *sav muslimanski živalj na koji naiđu.«*

Nekoliko dana kasnije, 15 februara o. g., piše komandant »Ozrenskog korpusa«, kapetan I klase, *Miloš Jovanović,* komandantu »Zeničkog vojno-četničkog odreda«, bratu Golubu Mitroviću, opširnije pismo u kome mu objašnjava ciljeve četničke borbe kako ih je Draža formulisao. Evo nekoliko interesantnih mesta iz tog pisma:

».. . ciljevi naše borbe *kako ih je Ministar formulisao:*

... 4. *čišćenje državne teritorije od svih manjina i nenacionalnih elemenata.*

5. Stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore kao i između Srbije i Slovenačke. *Čišćenje Sandžaka od muslimanskog življa i Bosne i Hercegovine od muslimanskog* i katoličkog žiulja. (Zajedničke granice znače da u međuprostoru nema drugog življa osim srpskog).

8. U **krajevima očišćenim od narodnih manjina i ana**cionalnih **elemenata** *(muslimana i Arnauta)* **izvršiti naseljenje Crnogoraca...«**

Govoreći kako u Srbiji nema ni traga od Turaka, pisac produžuje:

»To je najbolji dokaz i najbolje jemstvo da ćemo uspeti u ovoj današnjoj svetoj borbi, i da ćemo *istrebiti sve Turke iz svih* naših srpskih zemalja. *Nijedan musliman neće među nama ostati...* Vi ste sigurno čuli za naše najnovije velike uspehe naših boraca oko Foče, Čajniča i Višegrada, pod *vodstvom samoga Ministra.*

Tamo sad nema više ni jednog muslimana ... Čuli ste i za uspeh naših boraca i u srezu stolačkom. Nekada je u tom srezu bilo oko 6000 muslimana i katolika. Sada osim nekoliko familija u Stocu *u samom srezu nema niti jednog muslimana ni katolika. Počelo* je spretno i uspešno, treba samo istrajati i nastaviti.«

Dakle: »Ciljevi borbe« ministra tzv. jugoslovenske vlade — istrebiti muslimane i Hrvate, Arnaute i sve manjine. Dakle: strahoviti pokolji muslimana oko Foče, Čajniča i Višegrada bili su izvršeni pod vodstvom samog ministra, srpskog ustaše.

A ovo je samo jedan mali primer četničke demokratije.—

M. P.[2]

[2] Moša Pijade

BB. 63

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 20. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA NOv I PO JUGOSLAVIJE U SRBIJI, SANDŽAKU, ISTOČNOJ BOSNI I DALMACIJI*

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 20 novembar

U Srbiji naše jedinice uspešno se bore protiv neprijatelja i ruše saobraćaj. Čačanski partizanski odred uništio je železničke stanice u Ljutovnici i Nakučanima. Zaplenjen je jedan puškomitraljez i velika količina novca.

U Sandžaku se produžavaju borbe sa okupatorom koji pokušava prodor na oslobođenu teritoriju. Od Brodareva i Prijepolja odbijeni Nemci i Arnauti. Neprijatelj je imao do sada 600 izbačenih iz stroja.[2] Teški bojevi su u toku.

Posle 19 dana žestokih i krvavih bojeva razbijena je ofanziva neprijatelja od Brčkog i sa velikim gubicima proteran je u grad Brčko. Naše jedinice produžavaju bojeve u istočnoj Bosni. Na Majevici je istrebljeno u borbi 50 četnika Mihailovića i ranjeno 70. Zaplenjeno je 2 puškomitraljeza i 60 pušaka.

U Dalmaciji naše jedinice odbijaju uporne napade Nemaca sa tenkovima od 15 novembra. Žilave [borbe] se vode na liniji Studenci — Lovreč —• Cista. Nemci trpe velike gubitke. Kolona od Imotskog je odbijena. Spaljena su 4 kamiona i istrebljeno mnogo fašista. Naše jedinice su zauzele Studence i Trilj, ali su žestokim kontranapadom Nemci uspeli povratiti ova mesta. Borbe se nastavljaju.[3]

[1] Tanjug, Bilten broj 11, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Na tom sektoru dejstvovale su jedinice 2. proleterske divizije (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 60 i 70).

[3] Na tom sektoru borbe su vodile jedinice 20. divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 59, 87 i 92).

BR. 72

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA OD 21. NOVEMBRA .943 O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE*

NEDJELJNI PREGLED RATNIH OPERACIJA NOV i POJ

U toku posljednjih 10 dana na svim ratištima u našoj zemlji osjećala se pojačana ratna djelatnost. Njemački okupatori pokušavaju da učvrste svoj položaj i da zauzmu važna strateška mjesta i saobraćajne centre koji se nalaze u rukama NOV. U tu svrhu neprijatelj je iz pojedinih krajeva zemlje koncentrisao jake snage i dovukao modernu ratnu tehniku.

Najjači pritisak u posljednje vrijeme Nijemci vrše na naše položaje u Dalmaciji i Hrvatskom Primorju. Jake njemačke snage uspjele su da uzmu Crikvenicu i da se iskrcaju na ostrva Krk i Cres. Na ovim ostrvima naši borci vode sada žestoke bojeve sa jedinicama neprijateljske mornaričke pješadije. Oko Rijeke, u Bakru i Kraljevici Nijemci i dalje dobijaju jaka pojačanja s očiglednom namjerom da se probiju dalje na jug u pravcu Senja. U Dalmaciji Nijemci su uspjeli da zauzmu Trogir koji se preko dva mjeseca nalazio u našim rukama. Druga neprijateljska kolona prodrla je iz Omiša duž obale u pravcu Baške Vode. Žestoki bojevi razvili, su se na obroncima planine Mosora, gdje su borci Mosorskog odreda i borci XI brigade vodili bojeve sa njemačkim jedinicama koje su iz Klisa napale na naše položaje. U toku 6 dana bojeva na Mosoru naši borcj uništili su dva tenka i izbacili iz stroja preko 200 Nijemaca. Njemačke jedinice koje su iz Drniša i Knina napale na Vrliku, bile su potučene. Isto tako bila je potučena i jedna njemačka kolona koja je iz Sinja pokušala da napadne i zauzme naše položaje. Na poluostrvu Pelješcu još uvijek se vode žestoki okršaji. Nijemci su uspjeli da zauzmu jedan dio poluostrva, ali se na drugom dijelu naše jedinice još uvijek drže i hrabro odbijaju mnogobrojne neprijateljske napade. U bojevima do 14 novembra Nijemci su izgubili oko 500 vojnika i oficira, dok naši gubitci iznose oko 44 mrtva i preko 100 ranjenih. Usprkos pojedinih uspjeha njemačkih i ustaških trupa u Dalmaciji i

[1] Radio-Bilten Vrhovnog štaba NOV 1 POJ broj 173, od 21. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

ipq

Hrvatskom Primorju, naše jedinice sačuvale su udarnu snagu i već 16 novembra na nekoliko odsjeka fronta uzele su inicijativu u svoje ruke. Dalmatinske jedinice koje ulaze u sastav I Dalmatinskog korpusa vode uspješnu kontraofanzivu kod Posušja, Imotskog i Zadvarja.[2]

U Bosni takođe se nastavljaju borbe sa nesmanjenom žestinom. Poslije 8 dana upornih bojeva njemačke trupe uspjele su iz Doboja i Brčkog da se probiju u Tuzlu. Borbe oko Tuzle vode se već preko mjesec dana, jer se Nijemci nikako nisu mogli da pomire sa činjenicom da se rudna bogatstva Tuzle nalaze u našim rukama. U bojevima kod Doboja, Brčkog i Tuzle neprijatelj je pretrpio teške gubitke. Samo u toku 10 novembra Nijemci su izgubili preko 200 mrtvih. Naše jedinice koje su odstupile iz Tuzle zaustavile su okupatora na liniji Tuzla — Brčko, gdje se sada vode neprekidne borbe. Svi pokušaji Nijemaca da se probiju u Bijeljinu i Gračanicu ostali su uzaludni. Naši borci, odbijajući napade okupatora, uništili su 11 njemačkih tenkova i dva druga oštetili i istrijebili preko 300 fašista. Neprijatelj je izgubio takođe veliki broj ranjenih i mrtvih vojnika i oficira. U Sarajevu Nijemci i dalje koncentrišu svoje trupe s namjerom da izvrše još jači pritisak na naše oslobođene krajeve u istočnoj i centralnoj Bosni. Oslanjajući se na svoju bazu u Sarajevu Nijemci vrše jak pritisak na Crvene Stijene i> Ozren a takođe u pravcu Travnika. Naše jedinice uspjele su do sada da odbiju sve neprijateljske napade i da zadaju Nijemcima osjetne gubitke.[3] Naši borci izvršili su uspješan napad na jednu njemačku kolonu koja se kretala po cesti Kiseljak — Busovača. Druge naše jedinice razrušile su željezničku prugu Kakanj — Lašva, gdje je uništena jedna lokomotiva. Kod Kadine Vode naše jedinice istrijebile su 60 Nijemaca.[4]

U Bosanskoj Krajini odbijen je pokušaj njemačkih trupa da se probiju u pravcu Sanskog Mosta. Željeznička pruga

[2] Odnosi se na 8. korpus NOVJ. Opširnije o tim borbama vidi Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 90 i knj. 22, dok. br. 134.

[3] O dejstvima u istočnoj Bosni u toku novembra vidi izveštaj Štaba 3. korpusa NOVJ za novembar 1943 (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 48). Istoga dana Radio-bilten Vrhovnog štaba je saopštio da su jedinice, koje dejstvuju u jugoistočnoj Bosni, zauzele Foču i zarobile 150 neprijateljskih vojnika i 27 oficira (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 173. Arhiv V.I.L, k. 20).

[4] Radio-bilten Vrhovnog štaba je toga dana naknadno javio da su na odseku fronta Sarajevo — Travnik, u centralnoj Bosni, Nemci otpočeli napade jakim snagama prema slobodnoj teritoriji ali da su kontranapadima jedinica NOVJ zadržani i odbačeni prema Travniku (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 173, Arhiv V.I.I., k. 20).

Krupa — Novi razrušena je na 6 mjesta; dignut je u vazduh jedan željeznički most.[5]

U Hercegovini inicijativa se stalno nalazi u rukama NOV. Borci X Hercegovačke brigade zauzeli su varoš Nevesinje **L** odbili pokušaj Nijemaca da se probiju u pravcu Bileće. U toku 3 dana bojeva protiv X Hercegovačke brigade Nijemci i četnici izgubili su 1463 mrtvih i ranjenih. Naše jedinice zaplijenile su 5 topova, 7 bacača mina, 66 automatskih pušaka, 500 pušaka i oko 100 hiljada metaka.

Isto tako i jedinice NOV koje se bore u Crnoj Gori ne ispuštaju inicijativu iz svojih ruku. Osujetivši njemačke pokušaje da ponovo osvoje Kolašin, Andrijevicu i Berane, naše jedinice gone sada Nijemce i četnike dolinom Zete i Morače u pravcu Podgorice.

Na granici Sandžaka i Srbije borbe se sada vode u blizini Sjenice. Ovdje su Nijemci dovukli iz unutrašnjosti Srbije svježe jedinice i uz pomoć albanskih fašista pokušavaju da odbace naše jedinice na zapad u pravcu Prijepolja i Pljevalja. Za vrijeme okršaja na planini Jadovniku naše jedinice potukle su jednu njemačku kolonu i zaplijenile ratni materijal. U Srbiji oslobodilačka borba sve se više širi. Partizanski odredi i jedinice NOV svakog dana popunjavaju se novim dobrovoljcima koji pristižu iz raznih krajeva Srbije. Za vrijeme posljednjih bojeva u Srbiji naročito se istakla I Sumadiska brigada. Borci ove brigade razrušili **ČU** rudnik uglja u Junkovcima koji je snabdijevao ugljem električnu centralu koja je davala električnu struju beogradskoj radio stanici i beogradskom vodovodu i industriskim predgrađima Beograda a također Kragujevcu, Kraljevu, Čačku i Obrenovcu. U selu Dragovac blizu Smedereva naši borci ubili su 30 i ranili 40 četnika, dok je zarobljeno 29. Pa ipak najžešće borbe u Srbiji još uvijek se vode u užičkom kraju. Dvije čete Nijemaca bile su do nogu potučene u Mokroj Gori. Ostaci obiju četa odstupili su u pravcu Užica. Jedna naša jedinica zauzela je Šargan, gdje su naši borci istrijebili 35 Nijemaca i zaplijenili jedan teretni automobil. Čačanski partizanski odred razrušio je željezničku stanicu u Ugrinovcima i vodeći okršaj sa četnicima i Nedićevim žandarima istrijebio nekoliko desetaka neprijateljskih vojnika.[6]

[5] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ je toga dana naknadno javio da su Nemci na tom sektoru izgubili dva tenka i 50 vojnika (Radio--bilten broj 173, Arhiv V.I.I., k. 20).

[6] Naknadno je javljeno da su u Banatu partizanski NOP odredi, u blizini s. Šukice, razoružali nekoliko žandarmerijskih odreda i u toku poslednjih nekoliko dana je u redove NOVJ u Banatu stupilo 180 novih boraca (Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ br. 173, Arhiv V.I.I.. **k. 20).**

Hrvatske jedinice NOV koje se bore u Slavoniji, čvrsto drže oslobođenu teritoriju. Pokušaj neprijateljskih trupa da iz Varaždina i Križevaca prodru u pravcu Koprivnice bio je odbijen. Naše jedinice koje su zauzele varoš Koprivnicu zaplijenile su mnogo ratnog **materijala,** između ostalog 4 bacača mina, 20 mitraljeza, 23&8 pušaka, 4 radio stanice, 7 vagona šećera, 20 vagona hartije, 7 lokomotiva i 200 praznih vagona. Slavonska omladinska brigada izvršila je napad na Lekenik i nanijela ustaškom garnizonu velike gubitke. Naše jedinice koje se bore u Slavoniji i dalje vrše uspješne napade na željezničke pruge. Tako su na glavnoj pruzi Zagreb — Beograd naši borci digli u vazduh neprijateljski teretni voz. Uništena je lokomotiva, dva vagona sa benzinom **i** nekoliko vagona sa sijenom i hranom.

Na Kordunu, Baniji, Lici i Gorskom Kotaru nastavljaju se uobičajene borbe. U toku **posljednjih** 10 dana u ovim oblastima nije došlo do značajnijih promjena. U Gorskom Kotaru za vrijeme napada na jednu motorizovanu njemačku kolonu naše jedinice uništile su tenk skupa sa posadom. Selo Plana kod Otoke palo je u naše ruke poslije kraćeg okršaja.

U Kordunu za vrijeme boja sa ustašama kod Cazina naše jedinice istrijebile su 35 i zarobile 73 ustaše.

U Lici naše jedinice bez veće teškoće odbile su napad ustaša iz Gospića u pravcu Budaka.

U Makedoniji nastavljaju se borbe oko Gostivara i Kičeva. U toku posljednjih dana u Makedoniji se vode okršaji manjeg obima sa njemačkim trupama i albanskim fašistima.

U Sloveniji njemačke divizije koje su poslije 12 oktobra neprekidno vodile ofanzivne operacije, bile su primorane da zaustave ofanzivu i da na pojedinim odsecima fronta pređu u odbranu, jer su naše jedinice preuzele inicijativu usvoje ruke i sada vrše jak pritisak na njemačke položaje.

Završavajući naš nedjeljni pregled moramo istaći da su se u posljednjim borbama istakle talijanske jedinice koje se bore na strani NOV. Tako se u Crnoj Gori istakao talijanski bataljon »Aosta« koji je u Bjelopavlićima vodio uspješnu borbu sa Nijemcima i četnicima. Isto tako istakli su se oficiri i vojnici II talijanskog bataljona koji se zajedno sa našim jedinicama bore na granici Srbije i Sandžaka.

BR. 57

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 22. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA GRUPE ITALIJANA SA LOŠINJA PREBACI U POZADINU NEMACKOG FRONTA U ITALIJI[1]

Depeša br. 1536 do 22/XI-[1943]-14,00 od V. S.

Sa Lošinja omogućite da se prebace u Italiju u pozadinu Nijemaca slijedeći Talijani, Valentini Omolina, Kamilo Delle Donne i Frederiko Stampolia.

Članovi misije sa Lošinja mogu se vidjeti sa misijom kod vas. Kažite im što se desilo s onima na Lošinju.[2]

Tito

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2. Depeša se nalazi u knjizi primljenih depeša Glavnog štaba Hrvatske, str. 58.

[2] Odnosi se na američku vojnu misiju koja se s ostrva Lošinja pokušala prebaciti na obalu ali je bila zarobljena od Nemaca.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 21. novembra uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ telegram sledeće sadržine:

»I Misija sa Lošinja sastavljena od osam oficira i italijanske posade pala u ruke Nijemaca. Pokušali uteći brodom sa našim komandantom luke Lošinj ali prisiljeni hidroplanom i motornim čamcima da se vrate.

II Nijemci ukrcali misiju na jedan brod i nekuda odveli. Jedan član misije koji je bio u Senju nalazi se kod nas, jedan Amerikanac je ranjen u brodu kad su pokušali uteći.

III Kairo pita za tu misiju. Englezi kod nas nijesu znali za nju. Šta da im kažemo i da li se preostali član te misije može vidjeti sa misijom kod nas. Javite hitno još danas«.

BR. 57

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 22. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 21 novembar 1943

Njemačka vrhovna komanda dovlači nova pojačanja i koncentriše velike snage u Sarajevu, Mostaru, Imotskom i Banja Luci u cilju ponovne ofanzive na našu slobodnu teritoriju u Bosni i Hercegovini. Ovaj put namjera neprijatelja je da počne sa velikom ofanzivom na više mjesta u isto vrijeme. U vezi sa svim tim Nijemci čine nečuveni teror nad stanovništvom uzduž željezničkih pruga. Tako su prije nekoliko dana iz Zenice odveli 28 seljaka — talaca, većinom muslimana, i objesili ih o telegrafske stubove uzduž željezničke pruge. Nekoliko dana poslije toga pohvatali su desetak mirnih građana i objesili ih isto tako o stubove kod željezničke stanice Busovača. Takva zvjerstva čine Nijemci po svim krajevima Jugoslavije, a naročito u Sremu, u Slavoniji i drugim mjestima. Sve se to čini iz nemoćnog bijesa kao osveta za rušenje pruga od strane partizana.[2]

U Srbiji se nastavljaju borbe sa neprijateljem. Poslije razbijanja bugarskih snaga kod Kremne, neprijatelj doveo jaka pojačanja iz Užica protiv naših jedinica. U žestokim jednodnevnim bojevima Nijemci i Bugari imali su preko 180 mrtvih i ranjenih.

U Sandžaku Nijemci dobijaju stalno pojačanja od Sjenice. Teške borbe se vode na prilazima Prijepolja. Neprijatelj trpi ogromne gubitke.

[1] Tanjug, Bilten br. 13, od 22. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Reč je o pripremama i koncentraciji nemačkih i ustaških snaga za otpočinjanje zimske ofanzive. Seljake, o kojima je reč, Nemci su odveli iz sabirnog logora iz Zenice i obesili ih kod železničke stanice Modrinje. Oni su svi bili iz okoline Žepča i Zavidovića. O represalijama koje je okupator činio nad stanovništvom duž železničke pruge Sarajevo — Zenica — Derventa, kao odmazdu za partizanske napade na toj komu-. nikaciji, vidi izveštaj od 12. novembra 1943. godine koji je Štab 1. proleterske divizije dostavio Telegrafskoj agenciji nova Jugoslavija (Zbornik, tom IV, knj. 19. dok. br. 91).

Naše hrvatske jedinice vodite su uspješne bojeve oko Gline. Na cesti Petrinja — Glina jedan naš bataljon napao je motorizovanu njemačku kolonu i nanio neprijatelju velike gubitke i spalio 7 kamiona. Sutradan kod Gline spaljena su još 2 kamiona.[8] U Lici su ustaše vršile posljednjih dana ispade iz Gospića u nekoliko pravaca prema okolnim mjestima. Ovom prilikom omladina se držala junački i uhvatila nekoliko ustaša. U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju vode se neprestano borbe sa neprijateljem. 16. XI odbijen je napad oklopne kolone Nijemaca iz Novog prema Senju.[4]

U Dalmaciji se i dalje vode teški odbranbeni bojevi. 18. XI neprijatelj je stigao pred Aržano. U žestokim bojevima i to samo sa jednom brigadom Nijemci su imali preko 40 mrtvih i 70 ranjenih. Nijemci stalno dobijaju pojačanja. U Imotski su stigle nove jedinice sa teškim oružjem.[5]

[3] Na komunikaciji Glina — Petrinja dejstvovale su jedinice 7. i 8. NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 94, 95 i 99).

[4] U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju dejstvovale su jedinice 13. NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 101).

[5] Na sektor Aržano stigle su, 16. novembra, 3. ,i 4. brigada 19. divizije radi zatvaranja pravca Provo — Aržano — Livno. Nemci su na tom pravcu koncentrisali svoje snage za otpočinjanje zimske operacije »Citen« (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 2, 18, 134 i 135).

P "

BR, 67

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 23. NOVEMBRA 1943. O DEJSTVIMA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
za 22 novembar 1943

Ofanzivne operacije u Sloveniji uspješno napreduju. U žestokim borbama oslobođena je čitava Bela Krajina zajedno sa gradovima Črnomelj i Metlika. Nijemci su imali velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Na primorskom sektoru su takođe uspješnim ofanzivnim operacijama oslobođeni gradovi- Tolmin i Kobarid.[2] Na Dolenjskom sektoru borbe se produžuju.

[1] Tanjug, Bilten br. 14, od 23. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[1] O dejstvima Goriške divizije na primorskom sektoru 3. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Slovenije vidi tom VI, knj. 8. dok. br. 152. Istoga dana Tanjug je objavio i poseban izveštaj o borbama na teritoriji Slovenije u kome se kaže: »Slovenske jedinice NO vojske vode neprekidnu borbu protiv okupatora, prisiljavajući Romela da u Sloveniji drži nekoliko divizija i da često šalje pojačanja jer Nemci ginu svaki dan, i to po čitavoj Sloveniji. O razmerama bojeva koji se vode u Sloveniji najbolje nam govore sledeći podaci o poslednjim operacijama u raznim krajevima Slovenije:

2. novembra, kod Randola, naši borci su istrebili 70 nemačkih vojnika i zaplenili mnogo oružja i municije. 6. novembra naši borci su napali nemačke položaje u Stični. Borba je trajala čitav sat, i Nemci, izgubivši 70 mrtvih i veliki broj ranjenih bili su prisiljeni da pobegnu iz Stične. Kod Dobrodola naše jedinice su u toku tri dana odbijale jake nemačke juriše. Za vreme okršaja istrebljeno je oko 100 Nemaca, a još više okupatorskih vojnika ranjeno. Noću između 9. i 10. novembra Nemci su pokušali da izvrše napad na jednu našu kolonu koja se kretala cestom Novo Mesto — Semčište. Neprijatelj, izgubivši 20 vojnika, otstupio je на polazne položaje kod Mačkovca; naši borci su napali položaje jedne neprijateljske jedinice i prisilili je na otstupanje. Ovde su naši borci istrebili 30 Nemaca i uništili 3 neprijateljska teretna automobila. Naši borci takođe vode uspešne borbe protiv nemačkih okupatora u Beloj Krajini. Za vreme boja kod Strnila 6. i 7. novembra Nemci su izgubili oko 100 mrtvih vojnika i oficira. Ovde su naši borci uništili i zaplenih 7 neprijateljskih teretnih automobila, a sem toga mnogo oružja i drugog ratnog materijala. Komandant jednog našeg bataljona, Albi, sam je istrebio 8 nemačkih vojnika. Sem toga, zarobljeno je 5 legionara izdajice slovenačkog naroda Rupnika, koji su imali nameru da se iz Ljubljane prebace u Belu Krajinu. Na štajerskom otseku fronta naši borci su izvršili napad na nemačke fašiste u Savinjskoj dolini. Borba sa nemačkina žandarima trajala je dva i po sata. Zaplenjeno je 80 pušaka, mnogo granata, municije i drugog ratnog materijala. Žandari su izgubili nekoliko

U Hrvatskom Primorju usljed stalnog uznemiravanja naših jedinica Nijemci su natjerani da napuste Novi i Bribir. Nastavljaju se borbe ka Crikvenici i Hreljinu.[3] Između Petrinje i Gline 21 novembra pobijeno je preko 100 Nijemaca i uništena 2 kamiona.[4]

U Srbiji se nastavljaju borbe sa bugarskim okupatorima. U vrlo oštroj borbi odbijen je napad na Sargan. Naša artiljerija uništila je 2 neprijateljska topa sa posadom.

U Sandžaku se i dalje vrše velike koncentracije Nijemaca u Sjenici.

Neprijatelj svakodnevno vrši pritisak na naše snage na sektoru Mokro — selo Ozren, u Istočnoj Bosni. Svaki put je odbijen uz velike gubitke. Iz Tuzle su Nijemci pokušali da prodru prema Zivinicama, ali su takođe odbijeni uz velike gubitke.[5]

U Hercegovini se vode teške borbe oko Trebinja i Nevesinja. Zauzeta je Kula Fazlagića. Ustašama su nanijeti veliki gubici.®

U borbama na Crnom Vrhu u Centralnoj Bosni gdje su naše jedinice razbile njemačko-četničku koncentraciju, intervenisala je jedna bojna njemačke »Tigar« divizije iz Banja Luke. I četnici Mihailovića i Nijemci imali su dosta velike gubitke i natjerani u rijeku Vrbas.

mrtvih i ranjenih. U toku nekoliko drugih sukoba na štajerskom frontu, naši borci su istrebili 70 nemačkih žandara, 30 ranili, a 11 zarobili. Gorenjski partizanski odredi izvršili su uspešan napad na nemačke garnizone u Sovodenju. Nemački vojnici i graničari izgubili su 50 mrtvih i 30 ranjenih.

Vodeći neprekidne borbe protiv nemačkih garnizona i kolona, jedinice NO vojske [su] u isto vreme [izvele] uspešne napade na železničke pruge i dižu u vazduh vozove i mostove. 24. i 30. oktobra naši borci su minirali železničke pruge Zidani Most — Gelje i Sava — Litija. Minama su uništena 2 teretna neprijateljska voza. Na železničkoj pruzi Radovljica — Jesenice naišao je na partizanske mine i prevrnuo se nemački teretni voz, koji je prevozio vojsku i ratni materijal. Usled katastrofe poginulo je mnogo Nemaca. Prilikom napada na železničku stanicu Podnart uništena sil dva vagona sa radjo-tehničkim materijalom. Ubijeno je nekoliko nemačkih vojnika.

Ovo je samo jedan deo operacija koje su u poslednje vreme izvele slovenačke jedinice NO vojske.«

[3] Na tom sektoru dejstvovala je 1. brigada 13. NOU divizije. Ona je, 21. novembra, zauzela pomenuta mesta u Hrvatskom primorju (Zbornik, tom V, knj. 21. dok. br. 161).

[4] Te borbe vodila je 4. brigada 7. NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 150).

[5] O dejstvima jedinica 3. korpusa NOVJ u istočnoj Bosni vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99 i 100.

[6] O zauzimanju Kule Fazlagić vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 141.

BE. 68

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 24. NOVEMBRA 1943. O BORBAMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U BOSANSKOJ KRAJINI[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 23 novembar 1943.

Naši dijelovi u Srbiji razrušili su prugu u Ugrinovcima i tukli se sa Nijemcima. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih.[2]

Ofanzivno djelovanje neprijatelja u Istočnoj Bosni od Sarajeva ka Romaniji potpuno je skrahiralo. Neprijatelj je odbačen u Sarajevo uz velike gubitke.[3]

Jedinice V. Brigade kod Jošavke u Centralnoj Bosni srušile su vojni voz i uništile lokomotivu i 16 vagona ratnog materijala, određenog za Primorje. Ubijeno je nekoliko Nijemaca i zaplijenjeno dosta materijala.[4] Naše jedinice u isto vrijeme vodile su borbu sa Čerkezima i s četnicima Draže Mihailovića koji su osiguravali prugu Derventa — Doboj.

Jedinice Kozarskog odreda na pruzi Prijedor — Bosanski Novi u Zapadnoj Bosni uništile su voz sa 10 vagona, i istrije-

[1] Tanjug, Bilten br. 15, od 24. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[3] U Rađio-b-iltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 175, za 23. novembar, pored ostalog se kaže da je Čačanski NOP odred porušio železničke stanice Ljutovnicu i Nakučane i da je zaplenio veću količinu oružja (Arhiv V.I.I., k. 20).

[3] Takođe je Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ toga dana saopštio da su propali nemački i ustaški pokušaji da se iz Brčkog probiju u pravcu Bijeljine, Tuzle i Gračanice i da su im u petnaestodnevnim borbama naneseni veliki gubici u ljudstvu i oružju. Gubitke su pretrpeli i četnici na Majevici koji su pomagali Nemcima i ustašama (Radio-bilten Vrhovnog štaba broj 175, za 23. novembar 1943).

[4] Akciju su, 21. novembra 1943, izvele jedinice 4. bataljona 5 (krajiške) brigade (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 3). Takođe u tom biltenu se naknadno javlja da su jedinice NOV i POJ prilikom čišćenja Crnog Vrha od četnika, u centralnoj Bosni, od 15. do 21. novembra, ubile 15, a zarobile 20 četnika iz bande Tešanovića ,i Rade Radića. Za vreme borbe u Devetini krenuo je u pomoć Nemcima. i četnicima jedan bataljon nemačke divizije »Tigar« koja se sukobila sa 14. krajiškom brigadom. Tom prilikom bataljon iz divizije »Tigar« imao je 17 mrtvih, mnogo ranjenih i 5 zarobljenih. Zaplenjena su *2* bacača, 12 pušaka' i drugi materijal. Razbijeni četnici i pripadnici nemačke divizije »Tigar« naterani su u Vrbas. U drugoj akciji uhvaćeno je 7 četnika sa svojim komandirom.

bile mnogo fašista **i** zarobile 22. Zaplijenjen je sav ratni materijal.[5] Takođe je uništen i jedan blindirani voz sa 4 vagona. **17.** XI. neprijatelj je uspio da se sa jačim snagama i nekoliko tenkova probije u Ljubiju, ali poslije tri časa borbe jedinice VI brigade primorale su ga da se u neredu uz velike gubitke povuče.®

U Hrvatskom Primorju vode se borbe oko Crikvenice.

BR. 69

»JEDAN IZLIŠAN AKT« — ČLANAK MOŠE PIJADE OD 24. NOVEMBRA 1943. OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA[1]

JEDAN IZLIŠAN AKT

Preko londonskog radia objavljeno je juče »naročito saopštenje« da je Petar Karađorđević, »kralj« Jugoslavije, odobrio odluku svoje »vlade« o ukidanju zakona o zaštiti države i zakona o sudu za zaštitu države.

Zakon o zaštiti države koji se zvanično zove Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi donet je 2 avgusta 1921 god. u Ustavotvornoj skupštini glasovima svih poslanika građanskih stranaka, izuzev republikanaca i nekolicine poslanika zemljoradnika. Kao prvu posledicu na samom mestu postanka imao je ovaj zakon ukidanje mandata za 58 od naroda izabranih poslanika Komunističke partije, posle čega je odmah nastalo izbacivanje iz državnih i samoupravnih službа svih koji su smatrani komunistima ili njihovim simpatizerima.

Kao direktan povod za donošenje tog duboko reakcionarnog zakona, na koji se je jednog dana i Ilitler mogao pozvati , s napomenom da jõ Beograd prvi u svetu razumeo opasnost od komunizma, iskoristila je vladajuća klika atentat na regenta Aleksandra o Vidovdanu 1921 i atentat u kome je dvadesetak

[5] Akcija na voz, na pruzi Prijedor — Bosanski Novi, izvedena je 12. novembra 1943. Opširnije 0 tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 68.

[6] Borbu su vodili delovi 6. i 11. brigade 4 (krajiške) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 121).

[1] Tanjug, Bilten br. 15, od 24. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

dana kasnije poginuo tvorac Obznane i vođ velikosrpske reakcije, ministar unutrašnjih poslova, Milorad Drašković. Ti atentati bili su od strane vlade stavljeni na teret Komunističke partije, njenog vodstva i njenog poslaničkog kruga zbog čega je izvestan broj komunističkih poslanika bio od Konstituante izručen sudu još pre donošenja zakona o zaštiti države. Procesi po oba atentata pokazali su da optužba za atentate nije mogla da pogodi ni Komunističku partiju, ni njeno vodstvo, ni njen poslanički klub. Ali je zakon ostao, jer su lažne optužbe samo iskorišćene za proturanje zakona, koji je odavno bio spreman. Već više od godine dana ranije, u ljeto 1920, bio je gotov prvi projekat toga zakona pod imenom zakona o redu i radu, no tadanja Vesnićeva vlada, nije imala hrabrosti da ga podnese ni pred vrlo poslušno, neimenovano Privremeno Narodno Pretstavništvo, ali je na njegovoj poslednjoj sednici od 4 septembra dobila ovlašćenje da može donositi uredbe sa zakonskom snagom. Tako je 31 decembra došlo do jedne nezakonite naredbe Vesnićeve vlade, do Obznane kojom je bila zabranjena Komunistička partija kao i sindikati koji su u celoj zemlji brojali preko 300.000 članova.

Zakon o zaštiti države odigrao je od 1921 godine do sramne kapitulacije, aprila 1941, fatalnu ulogu u životu Jugoslavije. On je u stvari bio njen ustav, osnovni zakon u koji je bio ukalupljen čitav njen politički život. Donet tobože samo protiv komunista, i po svojoj terminologiji antikomunistički, on je redom primenjivan i na svaku drugu struju koja bi se ma kako isprečila planovima velikosrpske klike. On je doživljavao i dopune i izmene koje su ga proširivale i na narodno-oslobodilačke pokrete ugnjetenih nacija, naročito Hrvata. Makedonski narod takođe je imao da oseti svu težinu ovog terorističkog zakonodavstva. Pod vojno-fašističkom diktaturom dodat mu je i zakon o sudu za zaštitu države, o onom aparatu reakcije koji je bio vrhovni dželat za teroristično ugušivanje svakog otpora radničke klase ili ugnjetenih naroda. On je pao i na glave mnogih koji su ga 1921 izglasali.

Ukidanje toga reakcionarnog zakona bio je stalan zahtev kroz 20 godina njegovog postojanja i krvavog primenjivanja ne samo Komunističke partije i radničke klase svih naroda Jugoslavije, nego i svih ugnjetenih naroda i svih naprednih elemenata. Ali ga monarhija i velikosrpska klika nisu mogli ukinuti jer je on bio glavna grana na kojoj je sedela vladajuća reakcija.

Sa slomom Jugoslavije u sramnoj kapitulaciji bio je uništen i taj zakon. Uzevši oružje u ruke u borbi protiv fašističkih okupatora na poziv svoje Komunističke partije, narodi

Jugoslavije i bez formalne odluke brisali su sa lica zemlje i zakon o zaštiti države sa svim ostalim reakcionarnim zakonodavstvom, koje je kroz toliko godina pritiskivalo naše narode i kočilo svaki njihov razvitak i napredak. Svi su ti zakoni nenarodnih režima bili zbrisani jednim potezom, voljom samih naroda.

Zato je ovo naknadno ukidanje zakona o zaštiti države, **milostivo** odobreno od »kralja« Petra, interesantno samo kao otvoreno priznanje da monarhija i njena reakcionarna velikosrpska klika uviđaju svoje potpuno bankrotstvo. Nikakvog drugog značenja nema ovaj »vladarski akt«. On pokazuje da pretstavnici odbačene prošlosti žive u visokim maglama daleko izvan i iznad one stvarnosti koju narodi Jugoslavije grade svojim snagama i svojom voljom, ne samo bez monarhije i njenih reakcionarnih prirepaka nego i naročito protiv njihove volje, sa kojom u vidu četničkih bandi vode krvavu borbu preko 2 godine i zašto će jednog dana nedaleke budućnosti sve te reakcionarne klike doći na optuženičku klupu kao izdajnici naroda i ratni zločinci.

M. P.[a]

BR. 57

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 25. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 24. novembar 1943.

Naše jedinice u Sandžaku vode teške borbe sa njemačkim i arnautskim snagama, koje svim silama nastoje da ponovo uzmu gradove Prijepolje i Bijelo Polje. Naše jedinice nanose neprijatelju velike gubitke.[2]

Na ostalim sektorima fronta vode se bojevi lokalnog karaktera[3]

U posljednjim borbama kod Kremne u Srbiji svi bugarski vojnici koji su zarobljeni od naših jedinica stupili su dobrovoljno u Narodno oslobodilačku vojsku. Čitava jedna bugarska četa već se bori rame uz rame sa našim borcima protiv fašističkih okupatora.

U Vojvodini i dalje se vode borbe protiv okupatora, uprkos velikog terora Nijemaca. Partizani u Banatu bore se zajedno sa rumunjskim partizanima, zajedno prekopavaju drumove, ruše mostove i kidaju saobraćaj. Tako su usred dana banatski i rumunjski partizani razoružali žandarmeriju u Palanci i Vračevgaju.

[1] Tanjug, Bilten br. 16, od 25. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Na sektoru Prijepolje — Bijelo Polje borbu su vodile jedinice 2. proleterske divizije uz sadejstvo 4. brigade 5 (krajiške) divizije (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 63, 64, 65, 67, 69, 70, 73, 74, 82 i 84).

[3] Glavni štab NOV i PO Slovenije izvestio je tog dana Vrhovni štab NOV i POJ o sledećoj vojnoj situaciji kod njih:

»Morali smo napustiti blokadu Novog Mesta. Nemci su dovukli tu jače snage i izmorili stalnim napadima naše jedinice. Čvrsto kontrolišu ceste Novo Mesto — Kostanjevica i Novo Mesto — Trebnje — Mirna — Sevnica. Po 5 puta na jedan dan popravljaju most, koji naši ruše.

XIV. i XVIII. divizija još nisu mogle preći u ofanzivu, tako da Nemci još kontrolišu ceste Kočevje — Vel. Lašče — Ljubljana i Prezid — Turjak — Ljubljana. Mi smo tamo bacili snage ali ne uspevaju dosta brzo rušiti ceste, a Nemci ih vrlo brzo popravljaju. Nemamo dovoljno eksploziva, a u poslednje vreme zbog atmosferskih neprilika nije došao ni jedan engleski avion.

XIV. diviziju upućujemo prema Cerknici i na rušenje cesta ispred Ljubljane. XVIII. divizija prelazi na Kupu i Delnice. Dve brigade već su na ondašnjim položajima. Primorske divizije uputili smo na prugu Ljubljana — Trst.

G.Š.S.«

(Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41).

Naše hercegovačke jedinice potpuno su razbile napad Nijemaca i četnika Draže Mihailovića od Nevesinja i Bileće. Na bojnom polju ostalo je preko 200 mrtvih fašista.[4]

Na cesti Petrinja — Glina kod Prekope u Hrvatskoj napadnuta je jedna njemačka kolona i istrijebljeno 50 Nijemaca, nekoliko zarobljeno. Plijen: 3 teška i 3 laka mitraljeza.[5]

Naša baterija sa Mljeta potopila je jedan neprijateljski brod, a drugi oštetila. Iz Trstenika prebjegao je nama jedan motorni brod.

BR. 71

UPUTSTVO SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 25. NOVEMBRA 1943. OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA KOSOVO I METOHIJU O VOJNO-POLITICKOM RADU NA KOSMETU'

Br. 173

OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA KM[2]

Položaj
P

Dragi drugovi,

: Koristim priliku da Vam napišem nekoliko riječi po drugu Dževdetu[3] koji polazi tamo. Napisao sam Vam jedno pismo preko Skoplja u kojem sam Vam izložio zadatke. Pošto nijesam siguran da ste primili ovo pismo ponoviću neke stvari:

1) Najvažniji politički zadatak vaš danas jeste da ne dozvolite da šiptarska masa ide da se bije protiv naše vojske u Sandžaku i Crnoj Gori. Treba razviti živi politički rad među

[4] O borbama u Hercegovini vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 141.

[5] Nemačku kolonu napao je, 22. novembra, jedan bataljon 4. brigade 7 (banijske) NOU divizije. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 21. dok. br. 110 i 197.

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu Okružnog komiteta SKS za Prištinu, a snimak originala u mikroteci V.I.I., reg. br. 4/434-436.

[2] Kosovo i Metohija

[3] Dževdet Doda, iz Prizrena, član Oblasnog NOO za Kosovo i Metohiju, streljan 1944. u Prizrenu od Nemaca.

šiptarskom masom. Ali pri tome paziti da ne padate na pozicije veliko-šiptarske reakcije kao što ste to radili u vašem listu »Sloboda«. Tamo Vi govorite kako su Kosovo rasparčali i to Mitrovicu, Vučitrn i Podujevo uzeli su srpski četnici, a Kačanik i *neka druga mjesta naseljena Ši'ptarima* su uzeli Bugari. Na drugom mjestu Vi vojsku Kosova i Metohije tretirate kao neku posebnu vojsku, kao neku vojsku koja je saveznik nar. osi. vojske Jugoslavije i N. O. V. Sipnije. Iz svih ovih stavova jasno proizilazi da Vi na Kosmetu zauzimate ustvari veliko-šiptarsku liniju. . . . Naš stav je međutim sasvim drugačiji. Naime, narodi Kosmeta sami će odlučivati o svojoj sudbini ali je potrebno da priđu nar. oslobodilačkoj vojsci Kosmeta koja je sastavni dio nar. osi. vojske Jugoslavije. Dakle, mi se za sada držimo Atlantske povelje i sporazuma u Moskvi.

2) Vojnički vaši zadaci su posve drugačiji danas nego li u vrijeme kad sam ja boravio na Kosmetu. Sada se vojnički postavljaju ovi zadaci: Ostvariti solidne vojne jedinice Kosmeta na tri tačke odn. na tri sektora i to: na sektoru Peći (kod Peka), na sektoru Jablanice i kod .... na sektoru Debar - - Kičevo. Na svim ovim sektorima postoje odlični uslovi za formiranje čvrstih vojnih jedinica koje će se dobro naoružavati i prodirati u pravcu Kosova. Kod nas ima mnogo oružja ali nemamo dovoljno ljudstva. Za to treba odmah šiljati ljudstvo u ova tri pravca. Izuzetno u Malesiji može se ostvariti četvrti centar ako postoje uslovi.

3) Drug Dževdet je stari komunista i on dolazi tamo da radi na političkom i vojnom polju. On će vam mnogo pomoći u radu na mobilizaciji Siptara. On je vrlo ugledan u tom kraju.

Pozdrav svima
Tempo

25 nov.
Položaj primljeno 30/XH

BR. 72

»NARODI JUGOSLAVIJE I MONARHIJA« — ČLANAK MOŠE pIJADE OD NOVEMBRA 1943. OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA[1]

NARODI JUGOSLAVIJE I MONARHIJA

Bez obzira na grehove monarhije od postanka Jugoslavije 1918 do sramne kapitulacije u aprilu 1941, narodi Jugoslavije imaju protiv kralja i monarhije teške optužbe za period oslobodilačkog rata.

Izbegličke jugoslovenske vlade, od prve, koja je prihvatajući sramnu kapitulaciju napustila zemlju, pa do poslednje, koja sedi u luksuznim vilama Kaira, imale su od prvog dana do danas neprijateljsko držanje prema narodnom ustanku u zemlji, prema narodno-oslobodilačkom pokretu i Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Može se reći da je otvorena i prikrivena, javna i tajna borba protiv oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije bila jedini posao, jedina sadržina rada svih inače besposlenih izbegličkih vlada. Zloupotrebljavajući gostoprimstvo saveznika i neutralnih država, njihove simpatije i saosećanja za patnje naših naroda, zloupotrebljujući činjenicu što su se zatekli kao pretstavnici državne vlasti Jugoslavije, zloupotrebljujući čak i nove simpatije i divljenje slobodoljubivih naroda prema junačkoj oslobodilačkoj borbi u našoj zemlji, te su vlade organizovale upornu kampanju najdrskijih laži i najpodlijih kleveta protiv samog naroda u zemlji, protiv oslobodilačke borbe i narodno-oslobodilačkog pokreta. Činjenica, da je Komunistička partija — ona koja je bila zabranjena i proganjana od svih vlada na čelu s monarhijom kroz skoro čitavo vreme postojanja Jugoslavije do kapitulacije, pa ostala zabranjena i za izbeglog kralja i njegove izbegličke vlade do pre neki dan kada su ukinuli zakon o zaštiti države — činjenica, da je ta partija bila organizator i rukovodilac narodnog ustanka, bila je od šake izbegličkih reakcionara iskorišćena za organizovanje te najodvratnije protivnarodne propagandne kampanje kakvu je ikad organizovala ma kakva izbeglička vlada. Nije bilo mere ni granice najbezočnijem obmanjivanju svetske javnosti a naročito savezničkih zemalja, gde su se povezivali s najreakcionar-

[1] Broj i datum na Biltenu Tanjuga su oštećeni i ne mogu se utvrditi. Iz sadržine članka se može zaključiti da je pisan u novembru i da mu je bila namena da se, pred Drugo zasedanje AVNOJ-a još jednom potcrtaju izdajnički rad kralja Petra II i izbegličke jugoslovenske vlade.

nijim krugovima. Činili su za sve vreme sve što su mogli da pred saveznicima diskredituju narodno-oslobodilački pokret, kako bi sprečili da saveznici pruže pomoć našim narodima koji su se uhvatili u koštac s nadmoćnim okupatorima na život i smrt. Zauzeli su mesto na londonskom i američkom radiju i sa njih nazivali narodne borce, partizane, banditima i razbojnicima i slugama okupatora, plaćenicima Hitlera i Musolinija. U isto vreme sve uspehe partizana pripisivali su četničkim bandama Draže Mihailovića kojima su u isto vreme preko istih radio-stanica, specijalnim šifrovanim porukama naređivali i odobravali saradnju s Nemcima i Italijanima i ustašama za borbu protiv sopstvenog naroda. Objavljivali su kraljeve ukaze kojima su kao izdajnici i tuđinske sluge ražalovani i svi oni junački oficiri bivše jugoslovenske vojske koji su se borili u redovima NO vojske, dok su u isto vreme davali ukaze o odlikovanjima Karađorđevom zvezdom za mnoge četničke bandite, za najgore izdajnike koji su ratovali i još ratuju pod okupatorovom komandom protiv svog sopstvenog naroda. Kralj Petar II s ponosom je potpisivao takve ukaze, iako mu je prava istina bila dobro poznata. I sve te laži i klevete u inostranstvu, kao i svi krvavi zločini četničkih bandi u zemlji, svi pokolji Hrvata, muslimana i srpskih rodoljubivih seljaka i građana koji su bili pristalice narodno-oslobodilačke borbe, sve je to vršeno u ime kraljevo i pod njegovim barjakom.

Kralj i monarhistička klika bili su i ostali centar reakcije i velikosrpske šovinističke i terorističke politike ugnjetavanja nesrpskih naroda, koja je u toku ustanka dobila najoštrije forme krvavih masovnih pokolja u cilju istrebljivanja svega što se »ne krsti sa tri prsta« i svega što nije stalo pod njihov reakcionarni barjak. Svojim imenom i autoritetom, Petar Karađorđević pokrivao je kroz dve i po godine izbeglištva sve izdajničke činove svojih vlada i svoga »ministra vojske« i načelnika štaba svoje »vrhovne komande« Draže Mihailovića, koga se nije mogao odreći čak ni posle svog izlišnog odricanja od zakona o zaštiti države.

Stav naših naroda prema izbegličkoj vladi prost je i jasan: nju zemlja ne priznaje i svi naši narodi danas s pravom postavljaju zahtev da i inostranstvo, a u pravom redu naši saveznici, i formalno otkažu svoje priznanje jednoj vladi koja u zemlji ne samo što ni od koga nije priznata, nego se smatra ratnim zločincem, koji treba da odgovara za svoje izdajstvo i teške zločine izvršene nad svima narodima Jugoslavije.

Isto tako je jasan i stav naših naroda prema kralju i monarhiji. Za ono što je radio kao kralj u inostranstvu i ono što je dopustio da se radi u njegovo ime, i za šta nosi punu

odgovornost, kralju Petru mora biti zabranjen dolazak u zemlju sve do onog časa kada će narodi Jugoslavije biti u stanju da u punoj slobodi odluče o obliku vladavine i unutrašnjem uređenju svoje državne zajednice. —

, M. P.

BR. 73

NAREĐENJE EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. NOVEMBRA 1943. ŠTABOVIMA 26. DIVIZIJE I JUGOSLOVENSKE RATNE MORNARICE I UPRAVI BOLNICE NA VISU[1]

EKONOMSKI OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ
Br. služb. 25. **11.** 1943.

ŠTABOVIMA 26. DIVIZIJE I **MORNARICE** I UPRAVI BOLNICE

Radi pravilnije i jednoobraznije ishrane i u cilju što- bržeg i boljeg snabdijevanja vojske dostavlja se slijedeće:

1) Pošto komande mjesta i komande područja nijesu se pokazale sposobne da vrše rukovanje i snabdijevanje naših jedinica na ovom sektoru, to im se [ono] do izvjesnog osposobljavanja oduzima. Ovo važi samo *z&* vojničku hranu. Rad oko snabdijevanja naših jedinica [takvim] rukovanjem vojničkim magazinima koje je uvijek nalazilo završetak u bunkeriranju dokazuje da intendantura 8. Korpusa griješi kada uzima ovaj put kao najpravilniji.

Da bi hrana koja se dodjeljuje našim jedinicama došla na svoje određeno mjesto, osnovane su tri intendanture. Za operativne jedinice 26. divizije i jedinice koje se nalaze u njoj, intendantura sada u Vrboskoj. Intendant ove intendanture je drug Lešo.[2] Za Mornaricu i sve sektore intendantura mornarice

[1] Prepis originala (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 21-4, k. 13.

[2] Tomaš Kazimir

na čelu sa intendantom drugom Ljubom[3] i intendantura bolnice na čelu sa intendantom drugom Petrom.

Gore naimenovani drugovi po primitku ovoga pisma imaju odmah pristupiti organizaciji intendantura, prihvaćajući aparat kojega već imaju u rukama. Najhitnije se povezati sa mnom u Visu. Organizovati prevozna sredstva. Neodložno osposobiti sve pekare za pečenje hljeba. Ovo zbog toga, što je utvrđeno, da mnoge jedinice i pored izvjesnih mogućnosti nespretnošću intendanata još uvijek jedu škrob.

Zalihe koje se nalaze u komandama mjesta i komandama područja intendanture trebaju koristiti do njihove potpune potrošnje.

2) Pošto se u određivanje dnevnog obroka miješaju i oni koji nisu pozvani, a oni koji su pozvani prejahavaju druge, nije rijedak slučaj, da jedna jedinica dobije u istom danu tri tablice plus masu naređenja. Da bi ovaj haos prestao, zabranjuje se svako mijenjanje tablica koje je izdao Vrhovni Stab sve dotle, dok E. O. V. S. bude mogao da prati stanje na ovom sektoru.

Od danas važi tablica koju je izdao E. O. V. S. sa potpisom druga Mitra.[4] Ova tablica će se promijeniti tek onda kada se promijene i njeni uslovi. Za sada je politički i vojnički važno da tablica bude takva i sve treba učiniti da se u potpunosti primijeni.

3) Utvrđeno je, da mnoge jedinice, pa čak i najstarije, organizaciono u pogledu ishrane stoje vrlo slabo. Jedinice nemaju pribor za kuhanje, bataljoni nemaju svojih intendanata, hrana se rasparčava na desetine i grupe ljudi, tako da se nema koristi od hrane koja se dobiva; da te jedinice dobijaju izgled potpune neorganizovanosti i liče na partizanske grupe, a nikako na regularnu vojsku. Ovome pitanju treba pokloniti veliku pažnju. Učiniti sve, da se ovi nedostaci uklone. I najbolje tablice kod ovakvog stanja neće biti dovoljne.

Treba koristiti iskustvo naših najstarijih jedinica i brzo pristupiti stvaranju radnih vodova po bataljonima. Ovo je uvijek moguće a pogotovo danas, kada je priliv ljudstva velik. Praktična korist ovoga je, da štabovi bataljona oslobađaju se brige o ishrani. Uklanja se četni antagonizam, uči se bataljon kolektivnom životu i stvaraju se svi uslovi za centralizaciju ishrane u bataljonu i još dalje za kolektivizaciju ishrane u brigadi. Rezultati ovoga bit će potpuno razumljivi i jasni svim našim štabovima a naročito će se odraziti na učvršćenje bata-

[3] Ljubo Bradičić

[4] Mitar Vujović, šef Ekonomskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ. Za tablicu vidi dok. br. 25.

ljona kao jedinice u odnosu na druge bataljone u brigadi kao i na odnosima prema narodu.

4) Molim da se po ovome pismu odmah postupi i da se navedeni drugovi prema njemu upute na dužnost sa savjetima drugova — komesara a u cilju postizanja najveće moguće pravilnosti i brzine u radu.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski otsjek V. Š.
Đoko[5] s. r.

P. S. U prilogu vam se dostavlja tablica E. O. V. S.

BR. 74

»DVOGODIŠNJICA IZDAJE« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 25. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

DVOGODIŠNJICA IZDAJE

Mesec novembar ostaće u istoriji oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije u teškoj uspomeni kao godišnjica početka četničke izdaje i mučkog napada četnika Draže Mihailovića na partizane koji su bili oslobodili veliki deo Srbije.

U svome organu »Borbi«, koji je izlazio u slobodnom Užicu, objavio je 30 oktobra Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, svoje parole za proslavu 24-godišnjice Oktobarske revolucije. Među parolama bila je i parola: »Da živi jedinstvo i bratstvo partizana i četnika«.

Ali, dok je takav bio stav komunista i svih partizana, bez razlike političkog uverenja, dotle su četničke vođe, na čelu sa Dražom i njegovim komandantima, spremali mučki napad s leđa na partizane.

[5] Đoko Savićević

[1] Tanjug, Bilten br. 16, od 25. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

Tome mučkom napadu prethodilo je izdajničko ubistvo proslavljenog komandanta I Šumadijskog partizanskog odreda Milana Blagojevića. Njega su 27 oktobra u Požezi skinuli s voza 10 četnika, odveli ga u garnizonski zatvor gde je bio isprebijan i iste noći mučki ubijen. U svom saopštenju o ovom zločinu Glavni štab Narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda za Srbiju izjavljuje da će nastaviti borbu za jedinstvo srpskih redova. No »to jedinstvo nije moguće bez odlučne borbe protiv ne samo otkrivenih već i protiv prikrivenih neprijatelja naroda«. »Ova borba«, rekao je Glavni štab, »mora biti zajedničko delo partizana i svih poštenih četnika«.

Drukčije su mislile četničke vođe. One su se tek spremale za izdajnički napad s leđa. 9 novembra »po zapovesti komandanta« — Draže Mihailovića, piše njegov načelnik štaba potpokovnik Drag. Pavlović naređenje majoru Dangiću, komandantu bosanskih četničkih odreda:

»Situacija je takva da sve naše trupe iz Bosne najbržim načinom povučete na Bajinu Baštu, usput i kod vas sve partizane razoružavati i naoružavati naše ljude, na koji način povećati vaše odrede. Čim dođete u Bajinu Baštu, jedan deo snaga uputite pravcem ka Užicu, a drugi na Kosjerić, da napadaju na partizane, da ih razoružavaju i naoružavaju naše .. . Potrebno je da se Užice što pre zauzme ... Pri ovome preseći komunikaciju železnica: Užice — Višegrad i Užice — Požega, te da im pojačanja iz Užica i Požege ne mogu da stignu . . .«

Za to vreme partizani i četnici držali su zajedno u opsadi varoš Kraljevo već mesec dana i spremali odlučan napad za oslobođenje Kraljeva. Kad su Dražini četnici pošli u napad na Užice, potpukovnik Vlada Pavlović naredio je povlačenje četnika s opsade Kraljeva. Na zahtev partizanske komande major Đurić izjavio je da se opsada po svaku cenu mora održati. Ali dok je to izjavljivao, tajno je poslao sve četničke odrede Kraljeva i Čačka da opsednu oslobođeni Čačak. Četnici su se povukli iz opsade Kraljeva, posekavši telefonske veze položaja i pozadine i odnevši svu hranu. U okolnim mestima opustošili su sve magacine. Po naredbi majora Đurića, jedan četnički odred, posle zajedničke večere, napao je mučki i iznenada partizansku oklopnu jedinicu, ubio njenog komandanta Srećka Nikolića i dva partizana i primorao partizane tenkiste da napuste kraljevački front. Major Đurić naredio je Mrsaljskom četničkom odredu da postavi jake zasede, da pobiju i zarobe partizane koji upadnu u zasedu. Sa kraljevačkog fronta četnici su ukrali jedan partizanski top i odvukli komandira baterije i posadu radi bombardovanja Čačka, Ljubića i Preljine.

Tako je otpočeo izdajnički podli rat Draže Mihailovića protiv ustanka srpskog naroda i protiv narodnooslobodilačkih snaga u celoj Jugoslaviji. Sa tim su počela i mučka ubistva, mučenja i grozna zverstva nad uhvaćenim narodnim borcima ili pristalicama Narodnooslobodilačkog pokreta. U vezi sa naređenjem iz Dražinog štaba, koje nosi potpis njegovog načelnika štaba i gde se kaže: »Kolona koja bude dejstvovala na Kosjerić ima da napadne na pozadinu njihovih (partizanskih) trupa...« izvršeno je u Kosjeriću grozno mrcvarenje 9 uhvaćenih građana i građanki. Kosjerićki zločin bio je prvi masovni jezoviti zločin Dražinih četnika protiv poštenih rodoljuba.

Od tih dana do danas kroz dve godine, uživajući punu podršku izdajničke izbegličke vlade u Londonu, četnici nisu prestajali ovaj izdajnički zločinački posao vezujući se sa okupatorima i tesno sarađujući sa njima u svima njihovim uzaludnim pokušajima da unište partizane.

Ni sila okupatora, ni sramna izdaja četnika nisu mogli zaustaviti razvijanje ustanka u Jugoslaviji. Ali su četnici naneli ogromne štete svima narodima Jugoslavije prolivši, u službi okupatora, more nevine narodne krvi.

Danas je ta banda zločinaca i izdajnika u glavnom vojnički i politički razbijena i demaskirana pred čitavim slobodoljubivim svetom. I njihove ostatke i glavne kolovođe u zemlji i u inostranstvu očekuje neizbežna kazna za njihove zločine. —

. M. P.[2]

[2] Moša Pijade

BR. 57

»GODIŠNJICA OSNIVANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 26. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

GODIŠNJICA OSNIVANJA AVNOJ-a

Pre godinu dana, 26 i 27 novembra, održana je u Bihaću u Bosanskoj Krajini prva skupština narodnih pretstavnika iz cele zemlje, na kojoj je stvoreno Antifašističko Veće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije i izabran njegov Izvršni odbor.

Osnivanjem AVNOJ-a bio je obeležen pred zemljom i inostranstvom stupanj na koji se dotle bila podigla oslobodilačka borba naših naroda. AVNOJ je bio izraz velike snage i pobede N.O. Vojske i snažnog i čvrstog jedinstva svih naših naroda u borbi protiv okupatora i njegovih sluga. On je u isto vreme imao da bude i novo moćno sredstvo za dalje jačanje i učvršćivanje tog jedinstva, kao i za dalje snaženje narodne vlasti.

Odgovarajući ondašnjoj situaciji i stupnju borbe, AVNOJ je bio stvoren kao opštepartijsko političko telo i nije u ondašnjim uslovima mogao uzeti karakter jednog zakonodavnog narodnog predstavništva. Protekla godina, ispunjena mnogim slavnim vojničkim i političkim uspesima, donela je punu potvrdu svima onima osnovnim stavovima koji su činili sadržinu odluka osnivačkog zasedanja AVNOJ-a. Nekoliko važnih izjava, koje je njegov Izvršni odbor dao zajedno sa Vrhovnim Štabom NOV i POJ učinile su dubok utisak ne samo u zemlji nego i u inostranstvu, gde je AVNOJ stekao opšte priznanje kao političko rukovodstvo narodnog ustanka.

Ali svi oni krupni vojnički i politički događaji, koji su se odigrali u toku protekle godine kod nas i izvan naše zemlje, nisu samo dali potvrdu onom značajnom istorijskom činu koji je pretstavljao osnivanje AVNOJ-a. Oni su oslobodilačku borbu naših naroda krenuli dalje napred, razvili je i proširili tolikom silinom, da je danas, naročito u vezi sa razvitkom opšte borbe slobodoljubivih naroda sveta protiv fašizma, postalo jasno da sami događaji i zahtevi konačne pobede, koja se približava brzim korakom, nameću podizanje AVNOJ-a na stepen vrhovnog zakonodavnog pretstavničkog tela naše u borbi ujedinjene zemlje. Nastupila je jedna nova etapa naše borbe, u kojoj naši

[1] Tanjug, Bilten br. 17, od 26. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

narodi imaju da u okviru međunarodne borbe protiv fašizins odigraju veoma značajnu ulogu. Ona zahteva jedno čvršće političko rukovodstvo koje će moći da odgovori svim ozbiljni® sudbonosnim zadacima koji se AVNOJ-u danas nameću.
biti prekinuta situacija da Jugoslaviju i njene narode pret' stavlja pred saveznicima i ostalim svetom jedna šaka izbeglica> koji sa narodom i njegovom borbom nemaju nikakve veze> kojima narod ne priznaje pravo da ga oni pretstavljaju ma [11] čemu i ma pred kim. Zato, kao što AVNOJ mora izmeniti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši, zakonodavn[1] organ državne vlasti, tako i Izvršni odbor AVNOJ-a mora izfl^ niti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši izvrsn[1] i naredbodavni organ državne vlasti naše zemlje, u njenu vladtf' Ovo je danas i opšti zahtev narodnih masa u čitavoj Jugosla' viji, svih njenih naroda, koji s pravom žele da sebi obezbed[e] plodove svoje teške i krvave oslobodilačke borbe.

Sa ostvarenjem ovog najvišeg zadatka današnjeg ča godišnjica AVNOJ-a dobija poseban istorijski značaj.—

M. P.

BR. 76

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 26. NOVEMBRA 1943. O DEJ' STVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U TOK^ 25. NOVEMBRA[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 25 novembar 1943

Naše Šumadijske jedinice u Srbiji zauzele su mjest[0] Kosjerić. U ovim bojevima Nijemci i četnici Draže Mihailović[a] borili su se zajedno protiv naših jedinica.[2]

U Makedoniji se vode žestoki bojevi između naših jedinica i njemačke divizije koja nadire iz Albanije. Do sada j[e] istrijebljeno preko 80 fašista, uništen je jedan voz, 7 hamion^' veliki dio komore i dva topa.

[1] Tanjug, Bilten br. 17, od 26. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k.

[2] Kosjerić je, 25. novembra, zauzela 1. šumadijska brigada. Ofl je na tom području razbila četnike Draže Mihailovića, koji su joj $ suprotstavili, i produžila prema Sarganu i Mokroj Gori gde su se nal|, žile jedinice 5 (krajiške) divizije (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 1&

BR. 57

»GODIŠNJICA OSNIVANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE« — ČLANAK MOŠE PIJADE OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA OD 26. NOVEMBRA 1943. GODINE[1]

GODIŠNJICA OSNIVANJA AVNOJ-a

Pre godinu dana, 26 i 27 novembra, održana je u Bihaću u Bosanskoj Krajini prva skupština narodnih pretstavnika iz cele zemlje, na kojoj je stvoreno Antifašističko Veće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije i izabran njegov Izvršni odbor.

Osnivanjem AVNOJ-a bio je obeležen pred zemljom i inostranstvom stupanj na koji se dotle bila podigla oslobodilačka borba naših naroda. AVNOJ je bio izraz velike snage i pobede N.O. Vojske i snažnog i čvrstog jedinstva svih naših naroda u borbi protiv okupatora i njegovih sluga. On je u isto vreme imao da bude i novo moćno sredstvo za dalje jačanje i učvršćivanje tog jedinstva, kao i za dalje snaženje narodne vlasti.

Odgovarajući ondašnjoj situaciji i stupnju borbe, AVNOJ je bio stvoren kao opštepartijsko političko telo i nije u ondašnjim uslovima mogao uzeti karakter jednog zakonodavnog narodnog predstavništva. Protekla godina, ispunjena mnogim slavnim vojničkim i političkim uspesima, donela je punu potvrdu svima onima osnovnim stavovima koji su činili sadržinu odluka osnivačkog zasedanja AVNOJ-a. Nekoliko važnih izjava, koje je njegov Izvršni odbor dao zajedno sa Vrhovnim Štabom NOV i POJ učinile su dubok utisak ne samo u zemlji nego i u inostranstvu, gde je AVNOJ stekao opšte priznanje kao političko rukovodstvo narodnog ustanka.

Ali svi oni krupni vojnički i politički događaji, koji su se odigrali u toku protekle godine kod nas i izvan naše zemlje, nisu samo dali potvrdu onom značajnom istorijskom činu koji je pretstavljao osnivanje AVNOJ-a. Oni su oslobodilačku borbu naših naroda krenuli dalje napred, razvili je i proširili tolikom silinom, da je danas, naročito u vezi sa razvitkom opšte borbe slobodoljubivih naroda sveta protiv fašizma, postalo jasno da sami događaji i zahtevi konačne pobede, koja se približava brzim korakom, nameću podizanje AVNOJ-a na stepen vrhovnog zakonodavnog pretstavničkog tela naše u borbi ujedinjene zemlje. Nastupila je jedna nova etapa naše borbe, u kojoj naši

[1] Tanjug, Bilten br. 17, od 26. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

narodi imaju da u okviru međunarodne borbe protiv fašizma odigraju veoma značajnu ulogu. Ona zahteva jedno čvršće političko rukovodstvo koje će moći da odgovori svim ozbiljnim, sudbonosnim zadacima koji se AVNOJ-u danas nameću. Mora biti prekinuta situacija da Jugoslaviju i njene narode pretstavlja pred saveznicima i ostalim svetom jedna šaka izbeglica, koji sa narodom i njegovom borbom nemaju nikakve veze, kojima narod ne priznaje pravo da ga oni pretstavljaju ma u čemu i ma pred kim. Zato, kao što AVNOJ mora izmeniti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši, zakonodavni organ državne vlasti, tako i Izvršni odbor AVNOJ-a mora izmeniti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši izvršni i naredbodavni organ državne vlasti naše zemlje, u njenu vladu. Ovo je danas i opšti zahtev narodnih masa u čitavoj Jugoslaviji, svih njenih naroda, koji s pravom žele da sebi obezbede plodove svoje teške i krvave oslobodilačke borbe.

Sa ostvarenjem ovog najvišeg zadatka današnjeg časa, godišnjica AVNOJ-a dobija poseban istorijski značaj.—

M. P.

BR. 76

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 26. NOVEMBRA 1943. O DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U TOKU 25. NOVEMBRA[1]

RATNI IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ za 25 novembar 1943

Naše Šumadijske jedinice u Srbiji zauzele su mjesto Kosjerić. U ovim bojevima Nijemci i četnici Draže Mihailovića borili su se zajedno protiv naših jediniea.[2]

U Makedoniji se vode žestoki bojevi između naših jedinica i njemačke divizije koja nadire iz Albanije. Do- sada je istrijebljeno preko 80 fašista, uništen je jedan voz, 7 hamiona, veliki dio komore i dva topa.

[1] Tanjug, Bilten br. 17, od 26. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Kosjerić je, 25. novembra, zauzela 1. šumadijska brigada. Ona je na tom području razbila četnike Draže Mihailovića, koji su joj se suprotstavili, i produžila prema Šarganu i Mokroj Gori gde su se nalazile jedinice 5 (krajiške) divizije (Zbornik, tom I, knj. 5, dok. br. 143).

Nijemci i četnici Draže Mihailovića napali su dijelove naše Pete brigade u Crnoj Gori u Bjelopavlićima. Naše jedinice razbile su neprijatelja koji je imao 52 mrtva i veći broj ranjenih vojnika. Zaplijenjen je jedan laki i jedan teški mitraljez i jedan motocikl.

U Hercegovini se vode žestoki bojevi sa Nijemcima koji se koncentrišu u Nevesinju. Razbijene ustaše u posljednjim borbama kod Fazlagića Kule Jedanaesta hercegovačka brigada progoni ka Stocu. Zaplijenjeno je dosta oružja i municije.[3]

Na pruzi Prijedor — Bosanski Novi u Zapadnoj Bosni dignut je u zrak još jedan blindirani neprijateljski voz. Uništeno je 25 fašista. Na pruzi Kostajnica — Bosanski Novi izbačen je iz šina neprijateljski voz sa trupama i materijalom. U borbi sa neprijateljem koja je trajala 2 sata, ubijeno je 150 Nijemaca a 50 tom prilikom zarobljeno. U borbi sa četnicima Draže Mihailovića, koji sarađuju sa Nijemcima na sektoru Manjače i Sanskog Mosta za posljednjih 5 dana uništeno je preko 25 četničkih izdajnika.[4]

[3] Ustaše iz Kule Fazlagića probili su se 19/20. novembra prema Nevesinju. Opširnije o borbama na sektoru Gacko vidi Zbornik, tom IV, knj. *19, dok.* br. *168.*

[4] Akciju na pruzi Prijedor — Bosanski Novi izvela je, 20. novembra 1943, diverzantska grupa Podgrmečkog NOP odreda, a akciju na pruzi Kostajnica — Bosanski Novi jedinice Kozarskog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 104). Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito je za akciju na pruzi Prijedor — Bosanski Novi, 24. novembra, pohvalio Diverzantsku grupu Podgrmečkog NOP odreda s poručnikom Dušanom Kenjalom na čelu, koja je u toku 6 dana uništila dva neprijateljska blindirana voza, a iz Kozarskog NOP odreda je pohvalio: Stevana Malbašića, Nevenku Radulović, Mića Šorga, Peru Filipovića i Todu Jelisavca, koji su pokazali naročito veliku borbenost i odlučnost u akciji na pruzi Kostajnica — Bosanski Novi (Tanjug, Bilten br. 17, Arhiv V.I.I., k. 20).

BR. 57

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U SRBIJI I HRVATSKOJ[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

U Srbiji nastavljaju se žestoke borbe. Poslije poraza bugarskih trupa kod Kremne, neprijatelj iz unutrašnjosti prebacuje jaka pojačanja i ubacuje ih u borbu protiv naših jedinica. Za vrijeme jakih okršaja Nijemci i Bugari izgubili su preko 180 mrtvih i ranjenih vojnika i oficira.

U Sandžaku njemačke grenadirske jedinice dobijaju neprekidna pojačanja preko Sjenice i vrše jak pritisak sa istočne strane na varoš Prijepolje. U toku upornih bojeva u okolini Prijepolja neprijatelj trpi velike gubitke. Samo borci jedne naše brigade istrijebili su u toku posljednjih bojeva preko 300 Nijemaca i Arnauta.[2]

Hrvatske jedinice NOV vode uspješne operacije u okolini Gline. Na cesti Petrinja — Glina borci jednog našeg bataljona, za vrijeme napada na njemačku motorizovanu kolonu, spalili su 7 teretnih automobila i ubili i ranili priličan broj Nijemaca. Sutradan, borci istog ovog bataljona spalili su kod Gline još 2 njemačka teretna automobila.

U Lici, ustaški garnizon koji se nalazi u Gračacu izvršio je nekoliko napada na okolna sela. U toku bojeva sa ustašama naročito su se istakli svojim junačkim držanjem borci omladinci koji su nanijeli ustašama osjetne gubitke i zaplijenili nekoliko topova.

U Gorskom Kotaru i Hrvatskom Primorju naše jedinice odbile su nekoliko neprijateljskih napada. Njemačka oklopna kolona koja je 16 novembra pokušala da se probije iz Novoga u pravcu Senja, naišavši na jak otpor, bila je primorana da se vrati na polazne položaje.

U Dalmaciji naše jedinice vode odbranbene bojeve sa nadmoćnim neprijateljskim jedinicama. Borci jedne naše brigade.

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 176, od 26. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Snage 1. nemačke brdske divizije, koje su iz Grčke preko Skoplja i Novog Pazara upućivane u Sandžak, prikupljale su se tih dana u rejonu Sjenice za ofanzivna dejstva protiv jedinica 2. korpusa NOVJ (Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 82).

odbijajući neprijateljske napade, istrijebili su 40 Nijemaca i ranili 70. Nijemci preko Imotskog dovlače svježa pojačanja.

Njemački generali dovlače nova pojačanja i nastavljaju sa koncentracijom jakih snaga u Sarajevu, Mostaru, Imotskom i Banjoj Luci. Prema svemu izgleda, Nijemci misle da ponovno odpočnu ofanzivu i to istovremeno u nekoliko pravaca protiv naše oslobođene teritorije u Bosni i Hercegovini.

Osjećajući svoju nemoć protiv narodno oslobodilačke borbe i bijesni zbog velikih gubitaka i neuspjeha, njemački okupatori počinju da vrše neviđeni teror nad mirnim stanovništvom, naročito nad stanovnicima gradova i sela koji se nalaze duž željezničkih pruga. Ogromni spisak zločina, koje su izvršili Nijemci u našoj zemlji, dopunjen je posljednjih dana imenima *novih nevinih* žrtava. Tako su Nijemci prije nekoliko dana odveli iz Zenice 28 talaca, većinom muslimana i objesili ih na telefonskim banderama duž željezničke pruge. Kroz par dana oni su pohapsili nekoliko desetaka građana i također objesili na banderama kod Busovače.

Ovakva zvjerstva njemački razbojnici ne vrše samo u Bosni već i u drugim oblastima naše zemlje, naročito u Sremu i Slavoniji, gdje na banderama duž željezničkih pruga po nekoliko dana vise obješeni rodoljubi. Junačka NOV ne ostavlja nekažnjenim ove gnusne zločine njemačke razbojničke horde, već na svakom koraku sveti nevinu krv naše braće i sestara. Borci, koji vide kako se klate na banderama leševi naših ljudi, još jače stežu pušku, još odlučnije idu u boj. Oni ne znaju za strah i oni žive sa jednom mišlju — *utamaniti što* više njemačkih krvopija i njemačkih razbojnika.

BR. 57

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 27. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DELOM SNAGA VRŠI PRITISAK NA SARAJEVO RADI PODRŠKE SNAGAMA KOJE CE NAPADATI TRAVNIK[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

27/X1 [1943]

Sa VIII Div.[2] zauzmite položaje prema Sarajevu i Palama jer namjeravamo preduhitriti Nijemce, koji se koncentrišu u Travniku, Busovači, Zenici itd. za napad na nas, našom ofanzivom prema Travniku i Sarajevu sa ovog terena. Imamo VI Ličku div. i brigadu Končar u sastavu I Korpusa. Angažovat ćemo XI Div. na pruzi.[3] Sarajevo je meni Vilson obećao bombardovati čim bude pogodno vreme a i ostala mesta.[4]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/12-8/1 (knjiga depeša 3. korpusa).

[2] Štabu 3. korpusa nije bilo jasno na koju se diviziju odnosi, jer u svom sastavu nije imao 8, diviziju; zbog toga je tražio od Vrhovnog štaba da mu se objasni koja divizija treba da zauzme položaje prema Sarajevu. Vrhovni štab je 28. novembra odgovorio depešom: »Napadamo Travnik. Položaj treba da drži XVII-a Div. Potrebno je da jače demonstrira prema Sarajevu«. (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/12-8/1, k. 408 A, str. 48). Sedamnaesta NOU divizija je tada dejstvovala sa Romanijskim NOP odredom istočno od Sarajeva na pravcu Sokolae, Mokro, Sarajevo (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 1, 10, 59).

[3] Jedanaesta (krajiška) NOU divizija 5. bosanskog korpusa NOVJ (sastava 5, 12. i 14,- brigada) dejstvovala je tada između r. Bosne i Vrbasa, na železničkoj pruzi Sarajevo — Bosanski Brod (na odseku Derventa •—• Doboj —• Maglaj) i na komunikaciji Derventa — Prnjavor — Banja Luka. (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 9, 21, 30, 87, 107, 108, **117.)** stab 11. NOU divizije je, 29. novembra, izdao naređenje štabovima 5. krajiške brigade i Tešanjsko-teslićkog NOP odreda da, u vezi s napadom na Travnik, ukoči transport trupa i ratnog materijala na pruzi Derventa — Doboj — Zepče. (Zbornik, tom IV, knj. 19. dok. br. 133.)

[4] Sarajevo je bombardovano 30. novembra, što se vidi iz depeše koju je toga dana uputio Štab 27. NOU divizije Štabu 3. korpusa NOVJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/12-8/1, k. 408).

BR. 57

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTAKA NOV I POJ OD 27. NOVEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE STROGO PRIDRŽAVA PROPISA U RADIO-VEZI I ODOBRENJE ZA STVARANJE MANEVARSKE GRUPE JUŽNO OD SAVE[1]

Depeša br. 1625 od 27/X1 —16,00 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Za slanje vesti naša stanica zvaće svakog dana u 10,30 sati na talasu 77 m. sa poz. znakom ipsilon iks.

Vaša stanica odgovara na talasu od 74 m. sa poz. znakom ipsilon u. e. Za sada ćemo primati samo vesti, a davaćemo preko »Slob. Jugoslavije«.

Strogo se pridržavati propisa. Rad počinje 26. nov. Ovo ne menja ostali rad.

Slažemo se da stvorite manevarsku grupu i prebacivanje 18 div. na južnu stranu Save.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, str. 68.

[2] Odnosi se na 28 (slavonsku) diviziju. Glavni štab NOV i PO Hrvatske je, 25. novembra, dostavio Vrhovnom štabu NOV i POJ depešu sledeće sadržine: »U vezi sa stvaranjem rezerve i veće manevarske grupe južno od Save mislimo da povučemo 28. diviziju iz Slavonije. Sjeverno od Save bi ostalo pet brigada s jedanaest odreda.

Time bi južno od Save imali grupu od dvije divizije, nevezane za teren, za veće operacije. Pored ostalog ne smijemo suviše velike snage držati radi teškog održanja u slučaju ofanzive. Molimo javite da li se slažete« (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-37/1, k. 119/1).

Dobivši saglasnost Vrhovnog štaba, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 29. novembra uputio sledeću depešu Štabu 2. operativne zone: »Hitno prebacite Dvadeset osmu diviziju sjeverno od Siska u Turopolje. Treba krenuti odmah. Javite koliko imate ranjenika i kako su obezbijeđeni.« Dvadeset osma divizija se tada nalazila severno od pruge Slavonski Brod — Zagreb na prostoru Ivanić-Grad — Križ. Prebacivanjem preko r. Save, ona je trebalo da posluži i kao mostobran za ostale jedinice 6. korpusa NOVJ u slučaju nemačke ofanzive u Slavoniji. Drugog decembra Štab 6. korpusa je izvestio Glavni štab Hrvatske da je prebacivanje preko pruge i r. Save jako otežano zbog prisustva jedne nemačke divizije u rejonu Dugog Sela, te joj je, u slučaju da se ne može prebaciti, naređeno da se vrati u Slavoniju. Međutim, 3. decembra 1943, Glavni štab Hrvatske je ponovo naredio 6. korpusu NOVJ da se 28. divizija što pre prebaci preko Save u Pokuplje, bez obzira na koncentraciju nemačkih snaga u zoni korpusa, naglašavajući da to zahtevaju operativni planovi. Šestog decembra je Štab 28. divizije obavestio 6. korpus da se divizija prebacila na desnu obalu Save, da je prelaz bio bez teškoća i da se divizija nalazi kod Kravarskog polja.

BR. 57

OBAVESTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. NOVEMBRA 1943. CENTRALNOM KOMITETU SAVEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE DA SE DRUGI KONGRES UJEDINJENOG SAVEZA ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE ODGAĐA ZA KASNIJE[1]

Depeša br. 1622 od 27/X1 [1943 u] 14.00 od **V. Š.**

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Za C. K. Skoja. Nije moguće izvršiti pripreme za omladinski kongres.[2] Računajte za mjesec januar a datum ćemo ob-

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga prijemnih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 68)..

[2] Zemaljski odbor Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije uputio je sredinom novembra sledeći poziv Centralnom i svim pokrajinskim komitetima SKOJ-a: »II Kongres antifašističke omladine Jugoslavije na oslobođenoj teritoriji naše domovine održaće se na dan 27. decembra 1943. godine na kome će delegati naše omladine raspravljati i donijeti svoj stav o sljedećim pitanjima:

1) Omladina Jugoslavije u borbi za slobodu.

2) Omladina u borbi protiv svih neprijatelja osigurava sebi svoju veliku budućnost.

3) Naše jedinstvo — oružje pobjede.« (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-23/1, k. 119/1).

Povodom toga je sredinom novembra omladini Jugoslavije izdat i proglas koji je dostavljen Centralnom i svim pokrajinskim komitetima SKOJ-a i skojevskim organizacijama u narodnooslobođilačkoj vojsci. Taj proglas, kako ga je prenela Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« glasi: »Omladino Jugoslavije! Na dan 27. i 28. decembra navršava se godina dana od kako je zasedao I kongres antifašističke omladine Jugoslavije, koji je bio najveći dan u istoriji naše borbe. Kroz godinu dana omladina je izvršavala zadatke koje je postavio Prvi kongres. Kroz godinu dana borbe nastale su velike promene u svetu i kod nas. Sada je ponovo potrebno da omladina Jugoslavije izvrši svoju borbenu smotru i kaže svoju reč po svim pitanjima današnje borbe i svoje sutrašnjice.

Zemaljski odbor Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije, koji je nikao na Prvom kongresu, odlučio je da sazove II kongres antifašističke omladine Jugoslavije, koji će se održati na oslobođenoj teritoriji na dan godišnjice I kongresa 27. i 28. decembra.

Omladino Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore, Makedonije, Vojvodine, Bosne i Hercegovine, spremaj se još sada za II kongres. Omladino još okupiranih delova naše domovine, pridruži se pripremama. Još sada biraj svoje delegate i šalji ih na oslobođenu teritoriju. Omladino i omla-

javiti kasnije. Predviđene pripreme vršiti. Poziv će biti objavljen preko Slob. Jugoslavije odmah.[3] [U]mjesto predkongresnog takmičenja [najstavite konferencije.

K-

BR. 81

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 27. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O DEJSTVIMA 1. MAKEDONSKO-KOSOVSKE NOU BRIGADE PROTIV BUGARSKE FAŠISTIČKE VOJSKE U REJONU KRUSEVA[1]

[Štabu] II. korpusa

59/90

Titu. Jedinice Prve brigade[2] vodile su borbe sa bugarskom vojskom i policijom u blizini Kruševa. Zarobljeno **je** preko 10 bugarskih vojnika i policajaca. Zaplenjen je jedan teški mitraljez, nešto pušaka i municije.[3]

Tempo

27-X1-1943
Primljeno
Pljevija

dinske organizacije, u pojačanom radu i borbi pripremajte se za ovaj veliki dan. Pratite redovno naše radioemisije.

Smrt fašizmu •— sloboda narodu!

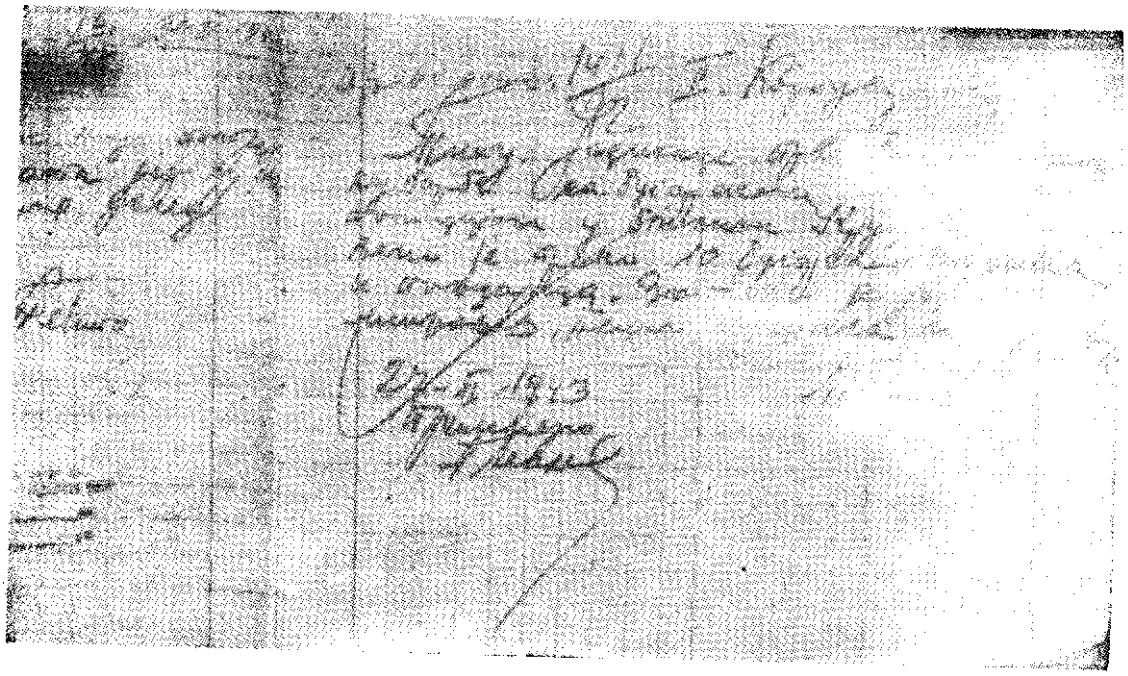
Zemaljski odbor Ujedinjenog saveza antifašističke omi. Jugosl.« {Arhiv V.I.I., reg. br. 1-25/1, k. 119/1.)

[3] Drugi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije počeo je tek 2. maja 1944. u Drvaru. Na njemu je govorio **i** drug Tito.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/12-2, k. 394.

[2] Prva makedonsko-kosovska NOU brigada formirana je 11. novembra 1943. u s. Slivovo (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 78).

[3] Opširnije o tim borbama vidi tom VII, knj. 2, dok. br. 102.

Fotokopija dokumenta br. 81

BR. 82

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 28. NOVEMBRA 1943. O VAŽNIJIM BORBAMA I AKCIJAMA JEDINICA NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE U HRVATSKOJ, SANDŽAKU, BOSNI I MAKEDONIJI[1]

IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

za 27 novembar

Naša I Brigada u Makedoniji vodila je borbe sa Bugarima i žandarmima u blizini mesta Kruševa. Zarobljeno je preko 10 bugarskih okupatora i zaplenjen je jedan teški mitraljez, dosta municije i pušaka.[2]

U Sandžaku se vode ogorčene borbe između naših jedinica i Nemaca sa kojima sarađuje milicija i četnici Draže Mihailovića. Teški bojevi vode se oko Prijepolja i Brodareva. Neprijatelj je uspeo da zauzme Novu Varoš, koju su odmah zatim naše krajiške jedinice ponovo povratile.[3]

U Istočnoj Bosni XVII divizija vodi žestoke borbe sa Nemcima koji pokušavaju da zauzmu Crvene Stijene na Romaniji. Svi napadi neprijatelja dosada su odbijeni i Nemcima su naneseni gubitci od 250 mrtvih i ranjenih.[4]

Neprijatelj je u dva navrata pokušao prodor iz Travnika na oslobođenu teritoriju u Centralnoj Bosni. 22-X1 neprijatelj je izvršio ispad na liniji Kasapovići — Rankovići, a 24-X1 u selu Đakovići. Oba puta neprijatelj je posle višečasovne borbe u paničnom begstvu nateran natrag u Travnik.[5]

[1] Tanjug, Bilten broj 19, od 28. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Vidi dok. br. 81.

[8] Manji delovi 1. nemačke brdske divizije, uz pomoć četnika Zlatarske četničke brigade, ušli su 22. novembra u Novu Varoš koju su držali delovi 4. brigade 5 (krajiške) divizije, a istoga dana, uz pomoć muslimanske mesne milicije i u Brodarevo, koje su držali delovi 3 (sandžačke) brigade 2. proleterske divizije, ali su istog dana odbačeni nazad. Opširnije O' borbama oko Prijepolja, Nove Varoši i Brodareva vidi Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 84.

[4] O borbama na Romaniji vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br- 59 i 99.

[5] Borbe na ovim pravcima protiv Nemaca i ustaša iz Travnika vodile su 9. i 7. brigada 10 (krajiške) divizije (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 106).

Ramski partizanski odred koji se bori na granici Bosne 1 Hercegovine izvršio je poslednjih dana dve akcije na pruzi Sarajevo — Mostar. Železnička stanica Bradina potpuno je uništena kao i nekoliko stotina metara pruge. Osim toga naše jedinice su uništile dve lokomotive i 12 vagona. Na ovoj pruzi još nema saobraćaja. Intervencija neprijatelja i pokušaj prodora na oslobođenu teritoriju potpuno su onemogućeni.[6]

Naše jedinice u Podravini porušile su 20 km pruge Virovitica — Đurđevac. Sa Nemcima i ustašama bore se i četnici Draže Mihailovića, koji pale sela u Podravini.

U borbi kod Bukovice u Slavoniji oštećena su 2 neprijateljska tenka, ubijeno preko 30 neprijateljskih vojnika i nekoliko zarobljeno. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza i oko 20 pušaka.[7]

Banijske jedinice zauzele su Hrastovicu kod Petrinje i porušile most na Petrinjčici.[8] U ovim borbama zarobljeno je 37 Nemaca i 26 domobrana, dok je 20 Nemaca istrebljeno. Plen: 2 bacača, 2 mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 60 pušaka, 30.000 metaka. Sada se vode borbe na sektoru Glina — Petrinja i za sam grad Glinu. Sva pojačanja neprijatelja odbijena su.

U Hrvatskom Zagorju naše jedinice razoružale su neprijateljsko uporište Vinicu. Zarobljeno je 12 žandara i zaplenjeno nešto pušaka i municije.

Turopoljske jedinice porušile su mostove na cesti i pruzi Zagreb — Beograd. U Hrvatskom primorju naše jedinice vode borbu sa Nemcima u Crikvenici.[9]

U severnoj Dalmaciji neprijatelj je zauzeo otok Ugljan.

[6] Ramski NOP odred je zauzeo Bradinu noću 14/15. novembra i porušio 600 m železničke pruge (Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 106).

[7] Borbe na tom sektoru vodila je 28 (slavonska) NOU divizija (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 103).

[8] Odnosi se na 3. bataljon 2. brigade 8 (kordunaške) NOU divizije. Akcija je izvedena 25. novembra (Zbornik, tom V, kni, 21, dok. br. 128, 156, 158, 200).

[9] U Radio-biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ istog dana kaže se da su Nemci pod jakim pritiskom jedinica 13 (primorsko-goranske) divizije morali napustiti garnizone Novi i Bribir (Radio-bilten broj 77 od 27. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20).

BR. 57

SAOPSTENJE TANJUGA OD 28. NOVEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA NOV I PO JUGOSLAVIJE NA PODRUČJU SANDŽAKA, BOSNE I SLAVONIJE[1]

IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
za 28 novembar

U Crnoj Gori vode se borbe sa Nemcima i četnicima Draže Mihailovića u Bjelopavlićima. Neprijatelj trpi velike gubitke.

U Sandžaku je neprijatelj prešao u defanziva na sektoru prijepolje — Sjenica. Bugarski vojnici nisu hteli da se bore protiv naše NO vojske i zbog toga su nemački okupatori morali da razoružaju celi jedan bataljon Bugara. Na sektoru Nova Varoš naše jedinice potpuno su razbile četnike Draže Mihailovića i poterale ih preko Uvca. Prilikom ove poslednje ofanzive Nemaca u Sandžaku četnici su bili stalno sa Nemcima imajući svog pretstavnika kod nemačke komande u Sjenici. Naši borci oslobodili su ispod četničkog ropstva nekoliko zarobljenih vojnika crvenoarmejaca.

U Centralnoj Bosni napadnuta je pruga Derventa — Doboj i odbijeno pojačanje neprijatelja, te uništen jedan kamion i ubijeno oko 15 Čerkeza.[2]

Osječki partizanski odred sačekao je kod Podgorača u Slavoniji neprijatelja i spalio 6 kamiona. Isti odred uništio je jedan most kod Jelisavca na pruzi Našice — Osijek.[3] Diljski odred sačekao« je neprijateljsku kolonu u selu Kondrić i tom prilikom ubijeno je nekoliko fašista a nekoliko ranjeno. Zaplenjen je izvestan ratni materijal.[4]

[1] Tanjug, Bilten broj 19, od 28. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ saopštio je toga dana da su jedinice NOV i POJ u borbama na Crnom vrhu, u centralnoj Bosni, razbile Nemce i četnike i nanele im znatne gubitke. Takođe je javljeno da su jedinice 3. 'korpusa NOVJ skoro potpuno uništile železničku prugu Sarajevo — Višegrad i digle u vazduh mostove kod Podgraba i Prače kao i most preko Lima južno od Višegrada. (Radio-bilten broj 178, od 28. novembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20).

[3] Diverzantske grupe Osječkog NOP odreda su 19/20. novembra uništile most na železničkoj pruzi Našice — Osijek kod sela Jelisavca, dugačak oko 15 m, a 21. novembra uništile kamione kod Podgorača i zarobile 12 neprijateljskih vojnika (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 127, 196 i 199).

[4] Akcija je izvedena 19. novembra 1943. na cesti Selce — Kondrić. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 21, dok. br. 108.

L

Zbog pritiska naših snaga u Gorskom Kotaru ustaše su se povukle iz Gomirja ka Ogulinu.

U Dalmaciji vrši se koncentracija neprijatelja u Metkoviću.[5] Mosećki odred je 27-X1 u zasedi na cesti Drniš — Split zarobio nekoliko neprijateljskih vojnika i zaplenio 2 mitraljeza, 3 bicikla i 6.500 kg namirnica."

[5] U nedeljnom pregledu, objavljenom u Radio-biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. novembra 1943, dat je opširan izveštaj o koncentraciji nemačkih i kvislinških snaga u Sandžaku, Bosni i Dalmaciji za otpočinjanje zimskih operacija 1943/1944. na slobodnu teritoriju u kome se, pored ostalog, kaže:

»Njemačka vrhovna komanda prebacila je u posljednje vrijeme u našu zemlju nove jedinice, i neke od njih već ubacuje u borbu s namjerom da zadrži napredovanje naših bataljona, brigada i divizija. Druge pak njemačke jedinice koncentrišu se u Sarajevu, Banjaluci, Mostaru i Imotskom. Prema svemu izgleda Hitlerovi feldmaršali Romel i fon Vajks spremaju plan da ponove ofanzivu protiv naše oslobođene teritorije u Bosni i Hercegovini. Neprijatelj računa da odpočne ofanzivu istovremeno u nekoliko pravaca. Naše jedinice već su dobro upoznale taktiku njemačkih okupatorskih trupa i spremne su da prirede neprijatelju doček onako kako to zaslužuju razbojnici i pljačkaši.

Okupatori, pomoću zvjerskog terora nad mirnim stanovništvom, pokušavaju da zaplaše naš narod i da na taj način uoči ofanzive osiguraju svoju pozadinu po selima i gradovima koji se nalaze na željezničkim prugama, jer do sada nisu bili u stanju da obezbijede normalan saobraćaj ni na jednoj željezničkoj pruzi. Oni vrlo dobro znaju da bez urednog saobraćaja svaka malo ozbiljnija operacija osuđena je na propast. To isto znaju i naši borci, zbog toga Nijemcima neće pomoći nikakve drakonske mjere. Vozovi će i dalje nailaziti na mine, dalje će letiti u vazduh mostovi i rampe za utovar i istovar.

Što se tiče ofanzive, koju Nijemci spremaju u Bosni i Hercegovini možemo već unapred reći, znajući naše snage i snage neprijatelja, da će se Nijemci sprovesti još gore nego što su se proveli krajem prošlog i početkom ovoga mjeseca u Sloveniji, gdje su također preduzeli jaku ofanzivu i to sa 5 divizija i velikim brojem tenkova«. (Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 178, Arhiv V.I.I., k. 20.)

[6] Mosećki NOP odred u zasedi u Muću uništio je tri kamiona, zarobio neprijateljske vojnike u njima i zaplenio transport (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 162, 203, 208).

BR. 57

»RAZVITAK OSLOBODILAČKE BORBE NARODA JUGOSLAVIJE U VEZI SA MEĐUNARODNIM DOGAĐAJIMA« — REFERAT VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I PO JUGOSLAVIJE DRUGA TITA ODRŽAN 29. NOVEMBRA 1943. NA DRUGOM ZASEDANJU AVNOJ-a[1]

RAZVITAK OSLOBODILAČKE BORBE NARODA JUGOSLAVIJE U VEZI SA MEĐUNARODNIM DOGAĐAJIMA

Izvještaj na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 29 novembra 1943 god.

I.

Naša Narodno-oslobodilačka borba može se podijeliti u četiri etape svog razvitka, i to:

Prvo, na kapitulaciju Jugoslavije i početak narodnog ustanka, koji je u svom začetku primio oblike formiranja mnogobrojnih partizanskih odreda za borbu protiv okupatora;

Drugo, prerastanje partizanskih odreda u regularne vojne jedinice, bataljone, brigade i divizije i stvaranje Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije;

Treće, prerastanje narodno-oslobodilačkih odbora u pravu narodnu vlast i stvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, i

Četvrto, na etapu u kojoj se sada nalazimo, a to je — pretvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije iz općepartijskog tijela u najviše zakonodavno tijelo i stvaranje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, kao privremene narodne vlade.

Prva etapa. — Uzroci onako brze kapitulacije Jugoslavije i porobljavanja naše zemlje od strane njemačkih, talijanskih, mađarskih i bugarskih osvajača danas su već sasvim jasni većini našeg naroda. Dvadesetogodišnje ugnjetavanje naroda Jugoslavije (kao što su Hrvati, Makedonci, Slovenci i drugi) od šake velikosrpskih hegemonista; dalje, nečuvena korupcija vladajućih krugova unutar zemlje i njihovo povezivanje u inostranstvu sa najreakcionarnijim krugovima —• a naročito njemačkim i talijanskim — u cilju održavanja na vlasti; zatim

[1] Referat je prvi put objavljen u knjizi »Odluke Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije«. Kasnije je u svim krajevima naše zemlje, na razne načine, umnožavan, bilo posebno, bilo s ostalim materijalima Drugog zasedanja AVNOJ-a.

Redakcija ga ovde preštampava iz knjige: Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma narodne skupštine FNRJ, Beograd 1953.

nečuveno izdajstvo i špijunaža u našoj vojsci, a naročito u generalštabu, — sve su to bili uzroci katastrofalnog i sramotnog poraza jugoslovenskih armija u ratu. Taj je poraz imao katastrofalne posljedice za narode Jugoslavije. Kralj i vlada, zajedno s grupom ljudi koji su bili odgovorni za takvu sudbinu naše zemlje, pobjegli su u inostranstvo. Jugoslavija je bila raskomadana i postala je plijenom takvih osvajačkih pljačkaša, kakve ne poznaje historija. U zemlji je nastao nečuven teror i istrebljivanje ne samo najnaprednijih ljudi, nego istrebljivanje čitavog srpskog stanovništva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Vojvodini, slovenačkog stanovništva u Sloveniji itd. Njemački i talijanski osvajači doveli su u Hrvatskoj na vlast krvave ustaške zvijeri, a u Srbiji najogavnijeg izdajnika Nedića, pomoću kojih su počeli izvršivati svoj pakleni plan istrebljivanja Slovena na Balkanu. U toj teškoj, sa sigurnošću mogu reći najtežoj situaciji u historiji naših naroda, našla se jedna jedina organizacija u našoj zemlji, koja se dvadeset godina nalazila tako reći izvan zakona i bila progonjena od svih vlastodržaca u Jugoslaviji, i koja je sada sve iskustvo i organizatorske sposobnosti, sve svoje oprobane borce stavila u službu svog porobljenog naroda. Jedino je Komunistička partija bila ta koja je povela narod na oružani ustanak, koja nije klonula duhom, već je visoko digla zastavu oslobodilačke borbe, i koja je do danas u toj 'borbi, zajedno sa svojim narodom, istrajala.

Počeli su se stvarati partizanski odredi, najprije u Srbiji, Bosni i Hercegovim, pa onda opći narodni ustanak u mjesecu julu u Crnoj Gori, zatim širenje partizanskog pokreta u Hrvatskoj, Sloveniji itd. Sve je to pokazalo da je naša zemlja, iako porobljena, ostala nepokorena, i da su naši narodi spremni doprinijeti i najveće žrtve za svoje oslobođenje. Maleni, skoro goloruki partizanski odredi počeli su brzo rasti i razvijati se u krupne jedinice, koje su otimale od neprijatelja oružje, zadavale neprijatelju sve jače i jače udarce i pokazale da se ne mogu uništiti uprkos svim njemačkim, talijanskim i ostalim osvajačkim snagama, koje su bile upućivane u borbu za ugušivanje partizanskog pokreta u raznim krajevima zemlje.

Odolijevajući tako svim navalama neprijatelja i pretvarajući se sve više u krupne partizanske jedinice, odlukom Vrhovnog štaba, u jesen 1942 godine, partizanski odredi formirani su u regularne vojne jedinice, tj. stvorena je Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije.

Nastaje druga etapa u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Stvorene su brigade, divizije i korpusi, oslobođena su čitava područja od neprijatelja i njihovih ustaških i četničkih slugu. Naša mlada Narodno-oslobodilačka vojska pokazala je odmah

na početku, da je sposobna da riješi i najteže zadatke. Oslobođeni su mnogobrojni gradovi, na primjer: Livno, Glamoč, Mrkonjić-Grad, Jajce, Ključ, Bihać, Krupa, Slunj itd. Stvaranjem Narodno-oslobodilačke vojske nastao je novi polet ustanka u krajevima gdje je do tada vladalo relativno zatišje.

U tom razdoblju Narodno-oslobodilačka borba dobija sve stabilniji oblik, a samim tim i povjerenje sve širih narodnih masa u svim krajevima Jugoslavije.

Narodno-osloibodilački odbori, koji su se do tada stvarali na oslobođenoj teritoriji, počeli su se stvarati i na poluoslobođenoj, pa čak i na okupiranoj teritoriji, jer je ta nova кИса narodne vlasti u narodu postajala sve popularnija i narod se prema njoj odnosio sa sve većim povjerenjem. Dok su ispočetka narodnooslobodilački odbori bili stvarani više kao pomoćni organi partizanskih odreda u vođenju oslobodilačkog rata, u vrijeme stvaranja Narodnooslobodilačke vojske ti se odbori pretvaraju u jedinu i pravu narodnu vlast. Pred njih su se sada postavljali i mnogi drugi zadaci, osim pomaganja partizanskih jedinica i Narodno-oslobodilačke vojske. Nastaje treća etapa, koja je nužno nametnula stvaranje jednog jedinstvenog općepartijskog narodnog tijela, koje će biti centralni organ i koje će ujediniti sve te i stvarati nove narodno-oslobodilačke odbore.

Sazvana je historijska skupština Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Bihaću. Na toj su skupštini donesene velike i važne odluke. Stvoren je prvi put, poslije okupacije naše zemlje, jedan centralni politički organ od pretstavnika svih naroda Jugoslavije. Prvi put se sastalo jedno narodno pretstavništvo, koje je poniklo iz samog naroda i to u najtežim časovima njegove historije, pred kojim je Vrhovni štab mogao da odgovara za svoj dotadašnji rad.

Stvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije jeste jedna od najvećih tekovina naše Narodno-oslobodilačke borbe do tog vremena. Položeni su temelji na kojima se gradi jedno novo, pravednije uređenje u zemljsgna Jugoslavije, položeni su temelji na kojima se stvara istinsko bratstvo i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije, temelji jedne prave, istinski demokratske, narodne vladavine. Stvaranjem Zemaljskog antifašističkog vijeća Hrvatske, a još prije toga stvaranjem slovenačke Osvobodilne fronte i njenog izvršnog organa, počeli su se sprovoditi u praksi principi ravnopravnosti naroda Jugoslavije, počele su se ostvarivati vjekovne težnje pojednih naroda Jugoslavije da sami sobom upravljaju.

U toku godine dana, otkako je osnovano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, dogodile su se velike

promjene ne samo u našoj zemlji, već i u čitavom svijetu. Mi smo, naročito u toku ove godine dana, morali voditi teške i krvave borbe sa okupatorom. Pred naša Narodno-oslobodilačku vojsku bili su postavljeni veliki, ali časni zadaci. U razdoblju od šest mjeseci, od januara pa sve do mjeseca jula 1943 godine, mi smo prebrodili dvije velike neprijateljske ofanzive, Četvrtu i Petu, koje su bile preduzete s ciljem da unište našu Narodno-oslobodilačku vojsku i ponovo okupiraju našu oslobođenu teritoriju. To su bila teška iskušenja za našu Narodno-oslobodilačku vojsku. Izdržali smo ogromne napore, u kojima su sinovi naših naroda pokazali takva nečuvena junaštva i samoodricanja, sa kojima će se vjekovima ponositi pokoljenja naših naroda. Bez obzira na ogromnu brojčanu i tehničku nadmoćnost neprijatelja, on nije uspio da uništi jezgro naše Narodno-oslobodilačke vojske. Naprotiv, on je pretrpio ogromne gubitke, a mi smo tom teškom i krvavom borbom stekli pred čitavim naprednim svijetom velike simpatije i divljenje — s jedne strane, a s druge, — prvi put su saveznici počeli priznavati našu Narodno-oslobodilačku vojsku time što su poslali u Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije svoju vojnu misiju. U toku tih velikih borbi, naročito u toku Pete ofanzive, mi smo pretrpjeli teške gubitke. Pale su hiljade najboljih sinova naših naroda. Među njima nalaze se članovi Izvršnog odbora Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije Nurija Pozderac, Veselin Masleša, Sima Milošević i nekoliko članova AVNOJ-a. To su teški i nenadoknadivi gubici. Odajmo počast ovim slavnim sinovima našeg naroda, koji su dali svoje dragocjene živote za bolju i srećniju budućnost naroda Jugoslavije.

Trebalo je proliti potoke dragocjene narodne krvi, trebalo je da deseci hiljada najboljih sinova naših naroda polože svoje živote u toku dvogodišnje nejednake borbe sa neprijateljem, da bi na kraju istina o stvarnom položaju u Jugoslaviji prokrčila sebi put pred svjetskom javnošću. Možda nikada ni jedan mali narod nije tako skupo došao do toga da uvjeri svjetsku javnost da je krv koja je prolivena u Jugoslaviji, njegova krv, a ne onih sramnih izdajnika čije poglavice uživaju gostoprimstvo u savezničkim zemljama.

Jedna nečuvena prevara čitave poštene svjetske javnosti raskrinkana je u periodu ove godine dana. Izdajnička londonska vlada preko dvije godine varala je čitavi svijet time što je govorila da borbu u Jugoslaviji vodi njen ministar Draža Mihailović. Da bi ironija bila još veća, četničke bande, na čelu sa tim ministrom izdajnikom, vodile su kroz čitavo to vrijeme i još danas vode borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske i

partizanskih odreda, na strani okupatora. Ali te pokvarenjake ništa nije smetalo da u isto vrijeme prikazuju uspjehe Narodno-oslobodilačke vojske kao svoje. Za vrijeme Četvrte ofanzive izdajnik Draža Mihailović napravio je sporazum sa Nijemcima, Talijanima i ustašama da zajedno zadaju smrtni udarac našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Mnogobrojni dokumenti, koji su nam pali u ruke za vrijeme naše ofanzive protiv četnika Draže Mihailovića, jasno otkrivaju taj pakleni plan i nečuvenu izdaju tih narodnih izroda. Kao što je već našoj javnosti poznato, za vrijeme naših velikih i slavnih borbi na rijeci Neretvi i kod Gornjeg Vakufa, Draža Mihailović je mobilizirao u Srbiji, Sandžaku, Crnoj Gori, Hercegovini i Istočnoj Bosni oko 18.000 ljudi i doveo ih na Neretvu, da bi nam tu zabili nož u leđa. Naše slavom ovjenčane I, II, III i VII divizija i jedinice IX dalmatinske divizije razbile su na rijeci Neretvi ne samo Nijemce, ustaše i Talijane, već su prešle i u odlučnu ofanzivu protiv četnika Draže Mihailovića, goneći ga od Neretve do Kolašina, gdje su mu zadale konačan udarac i likvidirale njegove četnike kao neku ozbiljnu vojničku snagu.

Sve su to činjenice koje izdajnička izbjeglička londonska vlada nije mogla zataškavati pred svjetskom javnošću. Tako je prevara bila konačno otkrivena.

Uslijed događaja izvan naše zemlje, tj. usljed pobjeda slavne Crvene armije na Istočnom frontu i razbijanja elitnih Hitlerovih armija, stvoreni su bili uslovi za pobjede ostalih saveznika, Engleske i Amerike u Africi, stvoreni su bili uslovi za iskrcavanje saveznika na Siciliji i na kraju u Italiji i za kapitulaciju glavnog Hitlerovog partnera, fašističke Italije. Ovdje moram da naglasim da je, kod izbacivanja Italije iz stroja, veliku ulogu odigrala i naša Narodno-oslobodilačka vojska, koja je u toku čitavog ovog rata prikivala uz sebe 16—20 talijanskih divizija. Još do kapitulacije Italije, jedinice naše Narodno-oslobodilačke vojske, prešavši ponovo u ofanzivu poslije Pete ofanzive neprijatelja, oslobodile su skoro čitavu Istočnu Bosnu, veći dio Centralne Bosne i Bosansku Krajinu.

Kapitulacijom Italije i razoružanjem deset talijanskih divizija u našoj žemlji, naša je Narodno-oslobodilačka vojska došla ne samo do velikog naoružanja, već je i sama narasla najmanje za 80.000 novih boraca i oslobodila nove velike predjele u Dalmaciji, Sloveniji itd. Na taj su način stvoreni uslovi za nove pobjedničke operacije jedinica Narodno-oslobodilačke vojske —• s jedne strane, a s druge — naša Narodno-oslobodilačka vojska stekla je kod saveznika glas ozbiljnog vojničkog faktora, s kojim danas računaju ne samo saveznici kao sa svojim saveznikom, nego i fašistički osvajači kao s pro-

tivnikom koji veže uz sebe veliki broj njihovih divizija. Poslije kapitulacije Italije, došlo je do neviđenog poleta narodnog ustanka u Sloveniji, Dalmaciji, pa i u ostaloj Hrvatskoj. Tako danas nema više ni jedne oblasti u Jugoslaviji gdje se nije rasplamsao plamen narodnog ustanka. Do 1 novembra ove godine oslobođeni su ogromni novi prostori naše zemlje. Oslobođen je veliki dio Dalmacije sa ostrvima, veliki dio Hrvatskog Primorja, veliki dio Slovenije, Bosanske Krajine, čitava Istočna Bosna, veliki dio Centralne Bosne, čitav Sandžak, veliki dio Crne Gore i jedan dio Hercegovine.

Nekoliko naših divizija već je prešlo granicu između Sandžaka i Srbije. Počelo je ponovno oslobađanje srpskog naroda od njemačkih i bugarskih osvajača, Nedićeve vojske i četničkih bandi Draže Mihailovića. Jedna od vrlo značajnih činjenica jeste da su naše partizanske snage u Makedoniji, u posljednje vrijeme, postigle znatne uspjehe i već po drugi put zauzele Kičevo, Debar i tako stvorile uslove za još jače razvijanje partizanskog pokreta u Makedoniji. Partizanski pokret u Makedoniji usko je povezan sa partizanskim pokretom u Albaniji i Grčkoj i u isto vrijeme javlja se kao ozbiljna podrška u razvijanju partizanskog pokreta i u samoj Bugarskoj.

Jedan od najljepših uspjeha našeg narodnog ustanka, uspjeh od velikog historijskog značaja, jeste oslobođenje Istre i Slovenačkog Primorja, poslije kapitulacije Italije. Dvadesetogodišnje ropstvo slovenačkog i hrvatskog naroda nije moglo, uprkos svim naporima fašista, oduzeti našoj porobljenoj braći njihovo nacionalno obilježje i oslabiti njihove težnje za sjedinjenjem sa svojom braćom i ostalim narodima Jugoslavije.

Kao što se već iz naprijed izloženog vidi, situacija se u Jugoslaviji i u svijetu, naročito posljednje godine, potpuno izmijenila. Zahvaljujući pobjedama Crvene armije, Hitlerova ratna mašina stoji pred katastrofom, a pobjeda nad ovim najvećim neprijateljem čovječanstva više nije daleko. U toku ove godine dana raspao se fašistički blok. Italija je izbačena iz stroja. Kod Hitlerovih satelita vlada još veća zabuna i raspadanje. Odnosi između saveznika — Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike — postaju sve čvršći što je naročito došlo do izraza na Moskovskoj konferenciji pretstavnika triju velikih savezničkih sila. Sve ove činjenice imaju ogromno značenje i za našu Narodno-oslobodilačku borbu. Vjera u blisku pobjedu i konačno oslobođenje naših naroda ispod okupatorskog jarma zahvata sve šire slojeve naroda Jugoslavije, što se izražava u masovnom prilivu novih boraca u našu Narodno-oslobodilačku vojsku, što se izražava u pristupanju našoj Narodno-oslobodi-

lačkoj borbi mnogih istaknutih političkih, kulturnih i javnih radnika u svim zemljama Jugoslavije. Sve to utiče, s druge strane, na sve brže raspadanje marionetskih državnih aparata Pavelića i Nedića, i na taj način na slabljenje okupatorskih pozicija u našoj zemlji.

Ali jedna stvar se nije izmijenila ni u toku posljednje godine dana, uprkos svim činjenicama koje smo naprijed naveli. To je politika izdajničke vlade koja se sada nalazi u Kairu i koja, nažalost, još uvijek važi pred našim saveznicima kao legitimni pretstavnik naroda Jugoslavije. Nemam namjeru da u ovom kratkom izvještaju ulazim podrobnije u to, zašto je to tako, zašto saveznici trpe tu vladu, koja nema nikakva oslonca u našem narodu, jer, preko svog ministra Draže Mihailovića, sarađuje s okupatorom već dvije i po godine protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske, odnosno protiv naroda Jugoslavije; zašto trpe vladu koja je izrazito reakcionarna i velikosrpska, što se naročito vidi iz njena sastava, jer u njoj učestvuju takvi ljudi kao što je poznati šestojanuarac Pera Živković i drugi. Ali jedno mogu kazati: nema nijednog borca u Narodno-oslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima, koji ne bi osjetio bol u srcu, koji ne bi osjetio ogorčenje svaki put kada pomisli da ta vlada, koja ima na duši toliko zločina i kojoj je mjesto na listi ratnih krivaca, još uvijek sjedi i uživa gostoprimstvo kod naših saveznika. Nama je vrlo dobro poznato da ta vlada čini sve što može da se na bilo koji način prokrijumčari u našu zemlju (to isto vrijedi i za kralja) — prije no što narod rekne svoju odlučnu riječ o njihovoj sudbini. Mi znamo i to da postoje u inostranstvu izvjesni reakcionarni krugovi koji podupiru tu vladu i kralja u njihovim nastojanjima. Ali mi znamo i to da ogromna većina naprednih demokratskih elemenata u savezničkim zemljama iskreno želi da naš narod sam odluči o svojoj sudbini i stvori takvo državno uređenje, kakvo nađe za potrebno.

Nas su klevetali i još uvijek klevetaju sa svih strana — ali po jedinstvenom planu. Svi okupatori, njihovi kvislinzi — prodane izdajice, ustaše, nedićevci, četnici Draže Mihailovića u zemlji i njihovi ' gospodari u inostranstvu •— govorili su i govore da je naša Narodno-oslobodilačka borba u Jugoslaviji čisto komunistička stvar: boljševizacija zemlje, pokušaji komunista da uzmu vlast, ukidanje privatne svojine, uništenje crkve i vjere, uništenje kulture itd. Ove su klevete stare i otrcane. One su potekle iz Gebelsove kuhinje i sada su postale glajhšaltovana hrana kojom Gebelsovi istomišljenici hrane stanovništvo »nove Evrope«, a pokušavaju je eksportirati i izvan Evrope. Ali u te laži malo ko još vjeruje, a najmanje narodi Jugo-

slavlje. Naša borba za opstanak suviše je krvava i teška, mnogo i premnogo su naši narodi u toku ove tri godine prepatili da bi ih, takvim otrcanim klevetama, iko mogao skrenuti s puta ove velike i slavne borbe za nezavisnost, za bolju i srećniju budućnost. Prošla su ona vremena kada je šaka reakcionara pripisivala, ponekad sa uspjehom, komunistima Jugoslavije takve i slične stvari, da bi ih izolirala od naroda. Kroz ovu veliku oslobodilačku borbu narodi Jugoslavije uvjerili su se da su komunisti najvjerniji sinovi svog naroda, uvijek spremni na najveće žrtve za njegovu sreću.

U vezi sa svim tim, a naročito s razvitkom sveopćeg narodnog ustanka, u vezi s oslobođenjem sve većih teritorija, u vezi sa sve većim zadaćama koje se postavljaju pred naše narode i u vezi s razvojem događaja u inostranstvu, potrebno je blagovremeno poduzeti sve mjere za dalje uspješno razvijanje Narodno-oslobodilačke borbe; potrebno je poduzeti sve mjere, da bi naši narodi osigurali sebi takvo državno uređenje, koje bi se zasnivalo na bratstvu i ravnopravnosti svih naroda Jugoslavije i koje bi garantiralo istinsku slobodu i demokratiju svim slojevima društva. Kroz dvadeset i tri godine monarhija se potpuno kompromitovala kod naroda. Ona nije bila nosilac demokratskih načela, već diktature najreakcionarnije klike. Monarhija nije bila spona za bratstvo naroda Jugoslavije i temelj za stvaranje snažne državne narodne zajednice. Monarhija je bila nosilac velikosrpske hegemonije i ugnjetavanja drugih naroda. Pokojni kralj Aleksandar 1929 godine raspustio je parlamenat i uveo vojnu diktaturu. Uveo je režim terora i nasilja. Kralj Petar II postao je već od početka centar oko koga se okupljala sva ona reakcija koja je upropastila našu zemlju. Štaviše, on je sve vrijeme podržavao i još uvijek podržava najsramnijeg izdajnika Dražu Mihailovića i njegove vojvode. O tome ima na stotine i hiljade dokaza i to znaju svi naši narodi. U vezi s tim, samo republikanski demokratski oblik vladavine može spriječiti da se našim narodima ne dese nikad više slične nesreće.

Takva je situacija u četvrtoj etapi razvitka naše Narodno-oslobodilačke borbe. I dosljedno tome, našem narodnom pretstavništvu nameće se dužnost da preduzme sve potrebno i opravda povjerenje ogromne većine slobodoljubivih naroda Jugoslavije. U ovoj četvrtoj etapi, u vezi s unutrašnjim i vanjskim događajima, nameće se potreba stvaranja takvih narodnih organa, političkih i zakonodavnih, kao i izvršnih, koji iz njih proističu, a koji će biti kadri da savladaju sve teškoće u ovoj situaciji i koji će dostojno reprezentirati narode Jugoslavije — kako u samoj zemlji, tako i izvan nje, koji će biti spo-

sobni spriječiti svaki pokušaj, došao on bilo s koje strane, koji bi išao za tim da onemogući ostvarenje težnji za koje je naš narod prolio toliko krvi u ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi. Danas je potrebno da Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije postane zaista najviše zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije. Danas je već došlo vrijeme da se stvori jedan izvršni organ u formi jedne privremene vlade, koji će biti sposoban da rukovodi svim poslovima koje mora da vrši jedna prava narodna vlada.

Mi danas imamo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje je stvoreno prije godinu dana. U tom Antifašističkom vijeću zastupljeni su svi narodi Jugoslavije. U njemu su zastupljeni svi slojevi društva. Prvi put u svojoj historiji naši narodi šalju u taj svoj organ pretstavnike koji su iznikli iz njihove sredine, koje oni slobodno biraju i u koje oni imaju zaista puno povjerenje.

Razumije se, tako krupan korak jednog naroda, kao što je stvaranje njegovog najvišeg izvršnog organa, u konkretnom slučaju stvaranje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, može u prvom momentu naići i na eventualne smetnje i na nerazumijevanje čak i kod naših saveznika u inostranstvu. A to naročito zbog toga što u inostranstvu postoji još neka tobožnja vlada. Ali, u toku ove dvije godine i devet mjeseci teške i krvave borbe za svoju slobodu i nezavisnost, narodi Jugoslavije stekli su pravo da sami odlučuju o svojoj sudbini, a to pravo stoji potpuno u skladu s Atlantskom poveljom. Mi smo uvjereni da naši saveznici neće krivo shvatiti ovaj historijski korak naših naroda, već na protiv, da će saveznici i sami sve učiniti da našem narodu pruže moralnu i materijalnu pomoć i potporu i preko pretstavništva koje je narod sam u zemlji izabrao.

II

A sada nekoliko riječi o našoj slavnoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Mogu smjelo tvrditi da je stvaranje narodne vojske, pod onakvim uvjetima pod kakvima se stvarala naša jedinstven primjer u historiji. Iz golorukih partizanskih odreda, bez ikakvih tvornica oružja i municije, bez magazina i raznih vojnih rezervi namirnica, bez ičije pomoći bilo s koje strane, stvorena je armija od blizu četvrt miliona, ali ne u mirnom periodu, već u periodu najstrašnije i najkrvavije borbe koju su ikada narodi Jugoslavije vodili. To je tekovina kojom se narodi Jugoslavije mogu ponositi i kojom će se ponositi buduća njihova pokoljenja.

Stvaranje naše Narodno-oslobodilačke vojske, i to pod takvim uvjetima, bilo je veoma težak posao. Mi nismo imali vojnih akademija i škola, mi nismo imali oficirskih kadrova. Sve se to stvaralo i rađalo u procesu same borbe. Prvog maja 1943 godine Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije izdao je dekret o uvođenju oficirskih i podoficirskih činova u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Seljaci i radnici, studenti i ostala narodna inteligencija, koji su rasli i razvijali se u Narodno-oslobodilačkoj borbi, postali su oficiri naše narodne armije. To su najbolji sinovi naših naroda, koje su istakli iz svoje sredine sami borci. Takvim svojim oficirima i podoficirima mogu biti ponosni narodi Jugoslavije.

Ovo što mi sada ovdje vršimo krupan je događaj i u odnosu na inostranstvo, u odnosu na naše saveznike, jer time naši narodi, preko svoga pretstavništva, jasno i odlučno izvršavaju svoju volju. Ali je potrebno napomenuti i to da su svi oni oficiri bivše jugoslovenske vojske koji su od samog početka stupili u naše redove, iako u malom broju, zauzeli dostojno mjesto u našoj vojsci. Razumije se da bi taj broj bio veći, da veliki broj jugoslovenskih oficira nije dopao njemačkog ropstva, čime im je onemogućeno da učestvuju u Narodno-oslobodilačkoj borbi. — Vrhovni štab unapredio je i proizveo preko 5.000 oficira. I ja, u ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, ovdje molim ovo visoko narodno pretstavništvo za potvrdu dekreta od 1 maja 1943 godine i dekreta od 1 novembra 1943 godine o proizvođenju i unapređenju oficira Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije.

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije donio je dekret o uvođenju ordena, i to: 1. — Ordena Narodnog heroja, 2. — Ordena partizanske zvijezde prvog stepena, 3. — Ordena partizanske zvijezde drugog stepena, 4. — Ordena partizanske zvijezde trećeg stepena, 5. — Ordena narodnog oslobođenja, 6. — Ordena za hrabrost, 7. — Medalje za hrabrost, 8. — Ordena bratstva i jedinstva. Ja molim visoko narodno pretstavništvo da potvrdi dekret Vrhovnog štaba o uvođenju ordena u Narodno-oslobodilačkoj vojsci, od 15 avgusta 1943 godine.

Organizacija naše Narodno-oslobodilačke vojske još nije završena. Mi smo do danas formirali osam armijskih korpusa, koji imaju sav potreban vojnički i politički kadar. Ali priliv novih boraca je svakim danom sve veći. Stvaraju se nove brigade i divizije, stvaraće se i novi korpusi. Dosad je stvaranje naše Narodno-oslobodilačke vojske bilo uglavnom na dobro-

voljnoj bazi. Ali otsada, pošto će naši narodi imati svoj izvršni organ — Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, dužnost tog izvršnog organa biće i to, da izda dekret o općoj vojnoj obavezi svih građana ove zemlje od 18—50 godina. Razumije se, pri tome će i dalje ostati pravo svakog građanina da dobrovoljno stupi u našu vojsku i izvan ovog doba života. U isto vrijeme, Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije moraće dati izjavu o svim onim vojnicima i oficirima koji bi se i nadalje nalazili na strani Nijemaca, bilo u hrvatskoj vojsci ili u kojim drugim jedinicama.

U vezi s konferencijom triju velikih savezničkih sila u Moskvi postalo je aktuelno da se naše narodno pretstavništvo izjasni o mnogim važnim pitanjima koja interesiraju naše narode, kao: a) pitanje ratnih zločinaca; b) pitanje brodova, ratnih i trgovačkih, koje je Italija, pri okupaciji naše zemlje, oduzela našem narodu; v) pitanje naših interniraca u Italiji i u drugim zemljama; g) pitanje opljačkane narodne imovine od strane talijanskih okupatora i vraćanje iste našem narodu. Sve su to važna i hitna pitanja, koja treba da se što prije riješe.

Kao što je naprijed spomenuto, u mjesecu maju 1943 godine došla je u Vrhovni štab delegacija engleske Vrhovne komande u Kairu. Već nekoliko dana prije toga spustila se jedna slična delegacija kod Glavnog štaba Hrvatske. Te su delegacije imale zadatak da uspostave kontakt sa Narodno-oslobodilačkom vojskom Jugoslavije i da pripreme teren za dolazak jedne glavne delegacije pri Vrhovnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, na čelu s jednim engleskim generalom. Vrhovni štab dao je pristanak da jedna takva delegacija dođe. I u mjesecu septembru ove godine u naš štab došla je engleska vojna misija od nekoliko viših oficira, na čelu s brigadnim generalom Maklinom, koji je imao punomoć Vilsona, vrhovnog komandanta na Bliskom Istoku. U akreditivnom pismu vrhovnog komandanta Vilsona navedena je svrha te delegacije, i to uspostavljanje što tješnjih odnosa između naše Narodno-oslobodilačke vojske i engleskih snaga, organizacija slanja ratnog materijala našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i koordinacija vojnih operacija.

Saveznici su nam već od mjeseca jula počeli slati izvjestan ratni materijal pomoću aviona, ali u neznatnoj količini, što je bilo i razumljivo, pošto su avioni bili jedino sredstvo transporta. Oslobođenjem dalmatinske obale i otoka pružila se mogućnost primanja većih količina materijala za našu vojsku i, zaista, saveznici su nam poslali brodovima veću količinu ratnog materijala i namirnica. U izgledu je da ćemo morskim Putem dobiti još veće količine ratnog materijala, koji nam je

potreban za vođenje rata. Razumije se, nama je danas potrebno i teško savremeno naoružanje, kao što su tenkovi i avioni. U tom pravcu Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije poduzeo je izvjesne korake kod saveznika.

Pošto je Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije uspostavio kontakt sa saveznicima, oni se sve češće obraćaju njemu i u pitanjima koja nisu više čisto vojničke prirode, već su politička pitanja, koja spadaju u kompetenciju vlade. S druge strane Vrhovni štab odnosno Vrhovni komandant, također je uputio saveznicima izvjesne zahtjeve i molbe koje u normalnim prilikama, pri postojanju vlade, spadaju u njenu kompetenciju. Vrhovni štab je već uputio u Italiju jednu delegaciju radi primanja ratnog materijala, radi organizacije i primanja naših zarobljenika i interniraca i njihovog repatriranja u domovinu. Dalje je Vrhovni štab već postavio pred saveznike zahtjev da se vrate ratni i trgovački brodovi koje je Italija otela našem narodu. Također je postavio pitanje naših interniraca i zarobljenika. Postavio je pitanje isporučivanja našoj vojsci teškog savremenog naoružanja — tenkova, avijacije i/ dr., kao i stvaranja pomorske i avionske baze u Italiji. U vezi sa svim tim, Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, uz pristanak engleske Vrhovne komande u Kairu, uputio je jednu svoju delegaciju, koja će tamo, na licu mjesta, pokušati da riješi sva ta pitanja.

Iz svega toga vidi se koliko je potrebno i važno formiranje privremene vlade, koja bi mogla većinu tih pitanja rješavati i u inostranstvu istupiti kao jedini legitimni i pravi pretstavnik naroda Jugoslavije.

Vrhovni štab je uspio uspostaviti kontakt sa saveznicima, to jest sa Engleskom i Amerikom, čiji se vojni pretstavnici nalaze kod nas, dok se sada radi na tome da dođu i pretstavnici Sovjetskog Saveza. Zelja je svih naših naroda, kao i naše vojske, da se što prije uspostavi veza s ovom velikom bratskom državom, u koju narodi Jugoslavije imaju najveće povjerenje, kao u svog najvećeg zaštitnika.

Borba naših naroda i sjajni uspjesi koje su oni postigli na bojnom polju pomoću svoje slavne Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda stvorili su nam pred čitavim naprednim svijetom velike simpatije, stvorili su sve uvjete da naši narodi ostvare svoje težnje — slobodnu, istinski demokratsku, federativnu Jugoslaviju.

BR. 85

OBAVEŠTENJE EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. NOVEMBRA 1943. OPERATIVNOM ŠTABU ZA ODBRANU OSTRVA HVARA O UPUĆIVANJU ORUŽJA I MUNICIJE[1]

EKONOMSKI OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
N. O. V. i P. O. JUGOSLAVIJE
Br. si. 29. XI. 1943.

OPERATIVNI ŠTAB

H v a r [8]

Šalje vam se oružje i municija za vas, Brač i Šoltu, po rasporedu kako ste ga predvidjeli sa jednom razlikom od 5 protikolskih pušaka, koje sam izdao IX Brigadi.[3]

Mine nagazne, koje sam javio drugu Cerniu[4] istovarene su na Korčuli.

Kod nas se nalazi jedan priličan broj šina za pravljenje prepreka, te bi se iste zajedno sa žicom kojom raspolažemo mogle upotrebiti za eventualne prilaze.

Hitno mi javite kalibre topova da bih mogao da vas snabdijem municijom.

Za topove od 47 mm imamo municije dosta, organizujte prihvaćanje iste.

Ako postoji odlučnost odbrane imamo uslova da jedinice snabdijemo sa svim potrebama,

ч Drugaski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski Otsjek V. Š.
major:
Doko

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 36/1—9, k. 2021.

[2] Operativni štab za odbranu ostrva Hvara formiran je 18. novembra 1943. Formirao ga je Operativni štab za odbranu ostrva kome su operativno bile podređene sve jedinice NOVJ koje su se nalazile na ostrvima.

U sastavu Operativnog štaba za odbranu ostrva Hvara nalazile su se sledeće jedinice: tri bataljona 11. dalmatinske brigade i dva bataljona Hvarsko-viškog NOP odreda (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 85).

[3] Deveta brigada 20. NOU divizije se dan ranije prebacila sa Brača i Šolte na sektor Trogir — Marina (Zbornik, tom VIII, knj, 1, dok. br. 85).

[4] Josip Černi, tada komandant Mornarice NOVJ.

n»

BK. 86

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 30 NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O BROJU I IMENIMA DELEGATA IZ MAKEDONIJE ODREĐENIH ZA DRUGO ZASEDANJE AVNOJ-a[1]

Najhitnije

[Štabu] II. korpusa

65/82
ddd

Titu. Javi hitno da li se može pričekati do 5 decembra sa slanjem imena [delegata] za AVNOJ. Neke poznate ličnosti još se nisu prebacile na oslobođenu teritoriju usled provale u Skoplju i ofanzive na nas.[2]

Predlažemo da Metodije Andonov Cento uđe kao potpretsednik Nac. komiteta, a Strahil Gigov kao član.®

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/12—2, k. 394.

- Iz Makedonije je za Drugo zasedanje AVNOJ-a delegirano 42 većnika, ali, usled slabe radio-veze, do početka zasedanja su prijavljena imena samo sedam delegata, i to: Dimitra Vlahova, Lazara Koliševskog, Mare Naceve, Mihaila Apostolskog, Bane Andrejeva, Vlada Pop-Tomova i Metodija Andonova. Njihove mandate je verifikacioni odbor AVNOJ-a osnažio u njihovoj odsutnosti.

Jedanaestog decembra 1943. Svetozar Vukmanović je uputio drugu Titu sledeću depešu: »Predlažu se za članove Prezidijuma AVNOJ-a: Vlado Pop-Tomov; Cvetko Uzunovski, radnik iz Prespe i pol. kom. Gl. štaba; Doričo Arsov, trgovac iz Štipa; Venko Markovski, pesnik iz Skoplja; Nikola Minčev, učitelj iz Kavadara; Todor Pecov Cipovski, radnik iz Tetova; Petre Piruze, advokat iz Ohrida.

Predlažu se za članove Vijeća: Kole Nikolov, advokat iz Bitolja, pol. kom. 2. bataljona II. brigade; Naum Naumovski, radnik iz Kruševa, polkom. 3. bat. I. brigade; Risto Bajalski, bank. čin. iz Đevđelije, polkom. 1. bat. II. brigade; Zlate Biljanovski, radnik iz Puste Reke, polkom. 2. bat. I. brigade; Čede Filipovski, radnik iz Gostivara, zam. komandanta I. brigade; Naum Toškov Veslievski, seljak iz okoline Resna, kom. 3. bat. I. brigade; Kuzman Borisov Josifovski, stud. iz Prilepa; Ljubčo Arsov, ban. čin. iz Štipa; Pantelja Pančevski, sveštenik iz Debra; Dr Vlada Položinovski, adv. iz Kičeva; Nedšat Agoli, sudija iz Debra; Veselinka Malinska, st. iz Kumanova; Tomo Kuturec, čin. iz Kruševa; Vera Aceva, radnica iz Prilepa; Vančo Burzevski, iz Sv. Nikole; Nako Georgijev, svešt. iz Skoplja; Lazar Džajkovski, seljak iz Debra; Lazo Kalajdžijev, radnik iz Negotina; Ećel Majsev, radnik iz Skoplja; Jonče Kolev.

Tempo«

(Arhiv V.I.I., reg. br. 5/16-2, k. 394.)

[3] Metodije Andonov je bio bivši zemljoradnički poslanik za prilepski srez, a Strahil Gigov član Centralnog komiteta Komunističke partije Makedonije. Vidi raniji opširniji predlog (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/9—2, k. 394).

Mi smo bili odlučili da predložimo Dimitra Vlahova u pretsjedništvo Antifašističkog sobranja Makedonije. Slažemo se potpuno da uđe kao potpretsednik AVNOJ-a. Isto tako slažemo se za Pop-Tomova.[4]

Kumanovski odred u zajednici sa jednom jedinicom Vranjskog odreda sačekali su kod Stracina poteru bugarske vojske i policije i potpuno je razbili. Neprijatelj je imao 9 mrtvih i veliki broj ranjenih, jedan bugarski oficir je zarobljen. Isti odredi sukobili su se sa Dražinim četnicima i potpuno ih razbili. Na mestu borbe ostalo je preko 10 mrtvih dražićevaca.

Viktoru.[5] Pisali smo C. K. Bugarske i Grčke ali odgovor od njih ne možemo dobiti pre 20—30 dana. Mi smo mišljenja da se mogu objaviti pozdravi, ako je hitno, od strane Otačestvenog fronta, C. K. Bugarske i Štaba grčkih partizana i C. K. Grčke. Oni neće praviti nikakvo pitanje."

Tempo

30-X1 1943 god.

[4] Vlado Pop-Tomov. U radio-depeši Svetozar Vukmanović Tempo je, 15. novembra, dostavio drugu Titu preko radio-stanice Štaba 2. korpusa da će naknadno dostaviti imena Makedonaca koji se predlažu za članove Prezidijuma AVNOJ-a (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/9-2, k. 394).

[5] Sterje Atanasov, član Centralnog komiteta Bugarske radničke partije (komunista). On je ispred Centralnog komiteta BRP (k) uputio pozdrav učesnicima Drugog zasedanja AVNOJ-a u Jajcu.

[8] Pozdravna depeša Plenumu Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije stigla je samo od Centralnog komiteta Bugarske radničke partije (komunista) s čijom sadržinom su se upoznali delegati Drugog zasedanja AVNOJ-a. (Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, str. 170—173, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ —• Beograd.)

BB. 87

UPUTSTVO SEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. NOVEMBRA 1943. SANITETSKOM ODSEKU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE O DALJEM RADU SANITETA[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
30 XI 1943 god.

SANITETSKOM OTSEKU GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE

1). Primili smo do sada vaše sledeće izveštaje: od 27 VI, 20 VIII, 19 IX i 20 X tg.,[2] kao i spiskove sanitetskog osoblja.

Isto tako stiglo nam je i nekoliko brošura: »Crijevne zarazne bolesti«, »Uput za ocenu sposobnosti« i »Hirurgija« kao i neki primerci bolesničkih džepnih novina. Svi izveštaji kao i poslati materijal omogućili su nam barem donekle uvid u položaj, probleme i rad vašeg saniteta. Nažalost, prilike još uvek ne dozvoljavaju da jedan od članova SOVŠ-a krene na put u Hrvatsku da bi na samom terenu stekao još potpuniju sliku o vašem radu, ali je naša težnja da to što skorije bude.

2). Po naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ treba da izmenite naziv »Glavni Sanitet NOV i POH« u naziv: Sanitetski otsek Glavnog štaba Hrvatske.

3). Vaše izveštaje šaljite nam i dalje, onda kada se i sa vaše strane oseti potreba za tim, tj. kada se zaista ima o čemu izvestiti. Nije dakle obavezno da se u tome pogledu držite jednog krutog termina. Jedino tražimo da nam se *redovno,* tj. svakih 15 dana šalje izveštaj: o brojnom stanju ranjenika i bolesnika (posebno zaraznih) na čitavoj vašoj teritoriji i popis lekara, njihova stručna sprema i trenutni raspored. U ovome pogledu nastojte da budete što tačniji i ekspeditivniji.

Još nas naročito interesuju *kursevi* koje održavate. Obradite ovo pitanje u jednom posebnom izveštaju (programi, rezultati, kursevi za medicinare i lekare itd.).

[1] Original se nalazi u Arhivu istorijskog odeljenja Vojnomedicinske akademije JNA (neregistrovan). Pisan je u Jajcu. Dokumenat je objavljen prvi put u Zborniku dokumenata sanitetske službe u NOR-u, dok. br. 108.

Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR-u, knj. 2, dok. br. 14, 26, 33 i 37.

Stručnom obrazovanju naših bolničarki i njihovom proizvođenju u podoficirske i oficirske činove treba posvetiti danas najveću pažnju, naročito s obzirom na znatan priliv novih, neizgrađenih elemenata u redove našeg saniteta.

Da li ste ostvarili neki stručno medicinski list?

4). Iz vaših izveštaja vidimo da ste uveli »rang listu« iekara i ostalog osoblja. Mislimo da u sadašnjoj etapi naše borbe još ne postoje dovoljni uslovi za pravilno postavljanje ovakvih lista. One bi trebalo da budu rezultat dugotrajnog i tačnog upoznavanja svih osobenosti naših kadrova, a to nam u ovom periodu burnog razvitka NO borbe još nije moguće ostvariti. S toga će se neminovno desiti da ovakva lista ispadne nepotpuna i formalna, što može izazvati nezdrava raspoloženja među lekarima.

5). Kako vidimo, sa organizacionim pitanjem vašeg trupnog saniteta još uvek nije dobro. Izveštavate nas o poteškoćama prilikom transporta ranjenika od položaja do pozadinskih bolnica usled daljeg puta i višekratnog prekrcavanja ranjenika iz jednih kola u druga. U toj činjenici ogleda se vapijuća potreba za uspostavljanjem divizijskih prihvatnih pokretnih bolnica. Ovaj nedostatak oseća se naročito teško onda kad divizija krene na duži pokret, kada se još više udaljava od pozadinskih bolnica, kao što je to bio slučaj sa 6 divizijom. Ova divizija, istina, imala je upravnika divizijske bolnice, ali nije imala i bolnice! Ulaskom te divizije u 1 proleterski korpus rešeno je u potpunosti i to pitanje.

Smatramo da će uvođenje drugarica u bolničarske čete biti nepodesno s obzirom na veoma teške fizičke napore koje treba da podnese ovakva četa. Svakako nam saopštite vaša iskustva po ovome pitanju.

6). Nedavno smo vam preko radio-veze javili da pripremite sve teške, nepokretne hronične ranjenike za prebacivanje u Italiju. Da li ste primili ovo uputstvo? Sada vam saopštavamo da su saveznici odobrili prihvatanje oko 1.600 naših ranjenika u bolnicama u Italiji. Prebacivanje sa dalmatinskih otoka u toku je.[3]- Prekid komunikacija između obale i pozadine za sada je onemogućio daljnje prebacivanje. Postoji li mogućnost za vas da ovaj transport obavite od vaše obale morem do Visa? U čitavom ovome poslu treba da imate vlastitu inicijativu. Što se tiče osoblja, SOVŠ će poslati u Italiju jednu centralnu upravu za sve bolnice. Vi šaljite osoblja onoliko ko-

[3] O prebacivanju ranjenika na lečenje u Italiji vidi Zbornik do-Immenata sanitetske službe, knj. 2, dok. br. 55 i 57.

liko je neophodno za transport, ali neka bude po kvalitetu probrano da bi nas moglo u inostranstvu dostojno reprezentovati. Smatramo da bi trebalo tamo uputiti i Dr. Franca koji bi reprezentovao partizansku hirurgiju. Javite ako imate boljih predloga.

7). Izvestite da li ste primili pošiljke sanitetskog materijala od Saveznika kao i količine najvažnijih artikala.

8). Do sada smo vam slali redovno sva naša izdanja i to:

»Lekarskii bilten« 6 brojeva

»Tekući problemi našeg trupnog saniteta«[4]

»Uputstvo za postavljanje Diteriksove udlage«

»Novo u razvitku naše sanitetske službe«.[8]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef otseka
pukovnik
Dr. Gojko

\

[4] Referat dr Gojka Nikoliša na konferenciji sanitetskih referenata održan 7. avgusta 1943. u Jajcu (Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 95).

[5] Članak dr Gojka Nikoliša objavljen u Vojnopolitičkom pregledu br. 7—8 od 1. novembra 1942 (Arhiv V.I.I., reg. br. 6—1, k. Š. 3).

r

BR. 117

UPUTSTVO ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. DECEMBRA 1943. SANITETSKOM ODSEKU 3. KORPUSA NOVJ O DALJEM RADU KORPUSNOG SANITETA[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
1-XII 1943 god.

SANITETSKOM OTSEKU 3 NOU KORPUSA

Primili smo Vaš izveštaj od 16 oktobra tg. Pošto je od tada prošlo već duže vremena (nismo imali mogućnosti sve do sada da Vam odgovorimo), to su mnoge pojedinosti iz toga izveštaja izgubile svoju aktuelnost, pa se na njih nećemo osvrtati.

1). Osnivanje sanitetskog otseka korpusa, kao rukovodećeg tela, u osnovi je pravilno. Vaša iskustva sa Tuzle veoma oštro to zahtevaju. Smatramo samo da bi u otsek trebalo da uđe još i jedan lekar.

2). Direktive za rad, za koje se obraćate na nas, izložene su u brošuri »Tekući problemi«. Bitnih promena za sada nema. Daleko smo od vaših prilika da bi smo mogli dati ma kakva konkretnija uputstva. Želimo samo da vam još jednom podvučemo važnost odeljka o kadrovima. Događaji koji su nastupili posle toga referata potpuno su potvrdili pravilnost našeg stava po pitanju kadrova. Događaji su to pitanje čak i zaoštrili utoliko, ukoliko smo oslobođenjem Dalmacije i Hrvatskog Primorja dobili veliki priliv novih, politički neizgrađenih, indiferentnih elemenata u naš lekarski kadar. Pred tom činjenicom naročito iskače ogromno značenje vaspitanja, stručnog podizanja i unapređenja u činove podoficira i oficira naših starih, odanih bolničarki — partizanki. Potreban bi nam bio jedan posebni izveštaj o tome kako vi u vašoj praksi vodite politiku kadrova, kako ste shvatili i u praksi primenili uputstva iz brošure »Tekući problemi«.

3). Zatražili smo od Saveznika da vam se hitno pošalje materijal koji ste zatražili u depeši od pre nekoliko dana. Obećano je.

[1] Original se nalazi u Arhivu Istorijskog odeljenja Vojnomedicinske akademije JNA (neregistrovan). (Dokumenat je prvi put objavljen u Zborniku dokumenata sanitetske službe u NOR-u, knj. 1, dok. br. 109.)

4). Saveznici su odobrili da prime u svoje bolnice u Italiji 1.600 ranjenika. Za sada dolaze u obzir jedino ranjenici sa dalmatinskih otoka pošto za prebacivanje ostalih nema vojničkih mogućnosti. Uz ranjenike slaćemo i vrednije medicinare na praktičnu izobrazbu. Ako raspolažete sa takvim uputite ih ovamo.

5). Vaše izveštaje možete izrađivati po sledećem planu:

a). Organizaciono stanje saniteta.

b). Zdravstveno stanje boraca.

c). Zarazne bolesti i borba protiv njih.

d). Sanitetska agitacija i propaganda.

e). Kadrovi.

Ovakve izveštaje treba slati povremeno, tj. kada vam se ukaže potreba za njima, ali svakako barem svaka 2 meseca.

Pored ovoga nama su neophodni petnaestodnevni izveštaji i to:

a). Brojno stanje ranjenika i bolesnika, naročito zaraznih (prilažemo vam formular),

b). Spisak lekara sa podacima o njihovoj stručnosti i rasporedom u jedinicama, odnosno ustanovama.

Šaljemo vam brošure: »Uputstvo za gradnju vrućih komora«, »Novo u razvitku naše sanitetske službe« i cirkular o zdravstvenim stanicama.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef otseka
Dr. Gojko

\

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SNAGAMA JEDNE DIVIZIJE DEJSTVUJE NA KOMUNIKACIJI BIHAĆ — LAPAC — SRB — KNIN[1]

Depeša br. 1714 od 1-XII-[1943 u]-14. 15. s. od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Sa jednom divizijom napadnite i izbacite iz saobraćaja komunikaciju Bihać, Lapac, Srb — Knin. Ta div. mora [o]stati na toj komunikaciji.[2] Ovo je hitno. Podaci govore da se na nas spr.fema ofanziva].[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4—1, k. 119/2 (depeša se nalazi u knjizi depeša Glavnog štaba Hrvatske, str. 79).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je, istog dana u 20 časova, da su Nemci prodrli od Sušaka u Lokve, da koncentrišu jače snage u Generalskom Stolu i da su obavešteni da iz Austrije stižu dve nemačke divizije u Karlovac, te da zbog tako nastale situacije nisu u stanju da odmah upute neku od bližih divizija na cestu Lapac—Srb—Knin, ali da će u cilju izvršenja toga zadatka prebaciti 8. NOU diviziju iz Pokuplja, koja je bila orijentisana za dejstvo na komunikaciji Zagreb—Sisak i čije će prebacivanje trajati nekoliko dana (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—44/1, k. 119/1).

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je, istoga dana, uputio 6 (slavonskom) korpusu. NOVJ depešu sledeće sadržine: »U slučaju neprijateljske ofanzive na Vas upravljajte se po sljedećem: 1) da bi izbjegli opkoljavanju i stvaranju obruča oko vas, čemu će neprijatelj težiti sa koncentričnim nadiranjem, Vi ćete vaše jedinice resporediti tako, da se mogu brzo zabaciti u nepr. pozadinu gdje će nastaviti dejstvo na partizanski način, prepadima i zasjedama po odredima i brigadama, održavajući sa istim neposrednu vezu. Izbjegavajte podmetanje jedinica neprijateljskim ofanzivnim nadiranjima, čemu će on težiti da bi vas uništio. Brzim manevriranjem, a iznenadnim i tajnim pokretima posvetiti Punu pažnju. Službu obavještavanja i izviđanja razvijte do maksimuma. 2) Budite u vezi sa II zonom u Sremcima. 3) Ranjenike, magacine i teška oruđa brižljivo sklonite na vrijeme. Već sada razradite plan rada. 5) Radiostanica da bude u ispravnom stanju i da ste u stalnoj vezi sa nama. Radiostanica mora ostati u Slavoniji« (Arhiv V.I.I., reg. br. 10—8, k. 483).

BR. 90

PISMO ČLANA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. DECEMBRA 1943. SEFU DELEGACIJE NOV I PO JUGOSLAVIJE U BARIJU ZA UREDNIJE TRANSPORTOVANJE MATERIJALA NA OSTRVO VIS[1]

EKONOMSKI OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
N. O.V, i P. O. JUGOSLAVIJE
Br. si. 1.XII.1943.

Seju Delegacije N. O. V. i P.O.J.
drugu M a c h i e d u

Bari

Primio sam tvoj dopis br. 75, iz kojega vidim da raznorazne intervencije kompliciraju stvar, a da bi mogle da dovedu i do težih stvari. Da bismo ovome stali na put, predlažem da bez prethodnog sporazuma između nas dvojice ne može i ne smije ni jedan transport odstupiti od redovne linije. Nikakovi vanredni slučajevi ne dolaze u obzir kao što nisu ni do sada dolazili u obzir. Eventualne potrebe i hitnost mogu se zadovoljiti i odavde. U najmanju ruku toga ćemo se držati ja i ti, za propuste drugih pozivat ćemo ih na odgovornost. O ovome treba obavijestiti i svakog sprovodnika broda, kapetane i političke komesare u koliko ih ima.

Nije ovo prvi slučaj, već to su redovite pojave otoka Korčule i Hvara. Njihova sitna traženja i neobazrivost u razgovorima sa savezničkim oficirima dovele su do toga da mi danas u pošiljkama dobivamo bodljikavu žicu, šine i drugi nepotrebni materijal na uštrb osnovnih naših potreba. Ja sam već nekoliko puta zabranio to iskrcavanje, odredio čovjeka za Korčulu, ali sve je uzalud. Prije dva dana skrenuo sam pažnju savezničkim oficirima, da sa svoje strane izdadu naređenje, da bi^e spriječila ovakva odstupanja, naglašavajući im da nedolazak robe u Vis i njeno iskrcavanje ma gdje drugdje onemogućava pravilnu saradnju i ničim nam ne mogu tvrditi da su nam je predali.

Obavještavam te, da nisam nikakav posebni materijal zahtijevao i da neću zahtijevati, a koliko nešto bude naročito potrebno, to ću tražiti preko tebe.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 12/1—9, k. 2091.

Materijal koji je donio brod **»Bakar«** prilično je neuredno stigao tako da se među balama nalazi i jedna bala stare razne robe, što mi daje mogućnost da vjerujem da je zamjenjena. Prilikom povratka broda tamo prokontroliši posadu.

, Forsirati treba naročito slanje odjeće i obuće kao i hrane. Ostalo prema tvojim prilikama. U buduće će biti vrlo korisno ako me budeš izvještavao o količinama i vrsti robe koja čeka tamo na otpremu, tako da bih ja mogao da imam preglednost u pogledu isticanja potrebe. Dobro bi bilo da prije svake otpreme broda me izvijestiš kada će brod poći i šta nosi, da bih mogao da unaprijed predvidim sve potrebno za brzo istovarivanje kao i sprečavanje nagomilavanja materijala ovdje. U buduće nije potrebno da šalješ pismo o hitnom povratku brodova, to je već za nas pravilo.

Što se tiče tvojeg naređenja o dozvoli kupovanja hrane u Bari-u posadama brodova, sa njim se slažem sa mišljenjem da treba dopuniti ograničenje u pogledu trajanja te hrane. Tim će se spriječiti [nepravilno] korištenje toga naređenja.

Molim te da postupiš po pismu koje sam uputio preko kapetana Tofta.

Obavještenja o kojima sam ti ranije pisao možeš slati preko savezničke radio stanice na Vis, o čemu će oni mene sigurno obavijestiti.

Uputite nam što više boje za štampanje novina, i boje za ciklostil. Ti već znaš za koga.

Za sada drugo ništa, drugarski te pozdravljam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

»oko

BR. 91

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA OBEZBEDI PREBACIVANJE DELEGATA KOJI SE VRAĆAJU SA DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEČA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE U JAJCU[1]

Depeša br. 1720 od 2.X11 [1943 u] -9 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

2. decembra nas 77. Pripremite kamione i javite VIII. Korpusu pravac. Za 60 Slovenaca pripremite put dalje. Osigurajte hranu.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4—1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, strana 80).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je Vrhovnom štabu, istoga dana u 18,30 časova depešom, da prelaz delegata iz Hrvatske i Slovenije preko ceste Knin—Srb—Lapac nije moguć, da kamioni zbog velikog snega mogu saobraćati samo do Korenice i da je Štab javio 8. korpusu NOVJ da delegati sačekaju tamo dok se ne otvori put za prolaz (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—44/1, k. 119/1, strana 87).

BR. 117

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 2. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA NA PODRUČJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE[1]

5/65

[Štabu] II. korpusa

67/65

Jedinice Prve brigade razrušile su veliki most na drumu Ohrid — Bitolj, koji pretstavlja glavnu saobraćajnu vezu Nemaca između Albanije i Makedonije.[2]

O zločinu u Vataši. U toku jula meseca, posle neuspele ofanzive na naš odred na kavadarsko-đevđeliskom području, bugarski okupatori zaklali su 12 dece u selu Vataši, kod Kavadaraca. Ovaj zločin je izvršen po naređenju pukovnika Apostolova.[3]

Na kičevsko-gostivarskom području Nemci uz pomoć albanskih izdajnika i dražićevaca vrše strašne pokolje i pljačke nad mirnim stanovništvom. Tako su ovih dana streljali 6 seljaka iz sela Karbunice kod Kičeva.

Tempo

2-XII-1943
primljeno
Pijevija

Milutinu. Javi odmah da li je kurir stigao kod tebe i da li si dobio izveštaj. Ako ga nisi dobio poslaću ti odmah preko radia.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/14—2, k. 394 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Akciju na drumu Ohrid—Resen izveo je 1. bataljon »Mirče Acev« (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 102).

[3] Opširnije o zverstvima bugarskih fašističkih četa u s. Vataši kao i u s. Sivecu, Mramorecu i Drenovu vidi Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 59.

BR. 117

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. DECEMBRA 1943. O BORBAMA I AKCIJAMA NOV I PO JUGOSLAVIJE PROTIV NEMAČKIH I KVISLINŠKIH SNAGA U MAKEDONIJI, HRVATSKOJ, SLOVENIJI I BOSNI[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

U Makedoniji, borci I makedonske brigade, vodeći borbu sa Bugarima kod Kruševa, zapadno od Prilepa, ubili su i ranili nekoliko desetina neprijateljskih vojnika i oficira. Zarobljeno je 15 bugarskih vojnika; zaplijenjena je izvjesna količina ratnog materijala.

U Sandžaku nastavljaju se uporne borbe između naših jedinica i njemačkih okupatora. Naročito žestoke borbe vode se oko Prijepolja i Brodareva.

U istočnoj Bosni, neprijateljske jedinice uspjele su da prodru u grad Vareš, ali su borci naših krajiških brigada, poslije kraćeg okršaja, razbili fašiste, natjerali ih u bjekstvo i ponovo zauzeli Vareš. Jake njemačke snage pokušale su nekoliko puta da zauzmu Crvene Stijene na Romaniji. Sve ove napade uspješno su odbili borci XVII divizije koji su ubili i ranili 251 njemačkog vojnika i oficira.

U centralnoj Bosni, neprijateljske trupe koje se nalaze u Travniku neprekidno pokušavaju da se probiju na oslobođenu teritoriju. 22 novembra neprijatelj je napao na naše pozicije na sektoru Kasappvići — Rankovići, a 24 novembra na sektoru Đakovići. Poslije okršaja koji je trajao nekoliko sati, fašisti su u panici pobjegli u Travnik ostavljajući na bojištu mrtve, ranjene i oružje.[2]

U Podravini naše jedinice razrušile su 20 km. željezničke pruge Virovitica — Đurđevac.

U Baniji naše jedinice zauzele su selo Hrastovicu kod Petrinje i digli u vazduh most na Petrinjici. Za vrijeme ovih bojeva zarobljeno je 37 Nijemaca i 26 domobrana, dok je 20 njemačkih vojnika ubijeno. Među zaplijenjenim ratnim materijalom nalazi se: 2 bacača mina, 4 mitraljeza, 60 pušaka i 30 hi-

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. decembra 1943, broj 180, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Borbe u centralnoj Bosni, u rejonu Travnika, vodili su, 24. novembra 1943, bataljoni 7. brigade 10 (krajiške) NOU divizije. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 144.

ljada metaka. Sada se borbe vode između Gline i Petrinje i u samom gradu Glini.[3]

U Hrvatskom Primorju naše jedinice vode borbu sa Nijemcima u Crikvenici.

U sjevernoj Dalmaciji Nijemci su zauzeli malo ostrvo Ugljan koje se nalazi nasuprot Zadra.

U Sloveniji uspješne bojeve sa njemačkim okupatorima vode jedinice naše XV divizije, koje su na dolenjskom odsjeku fronta zadale okupatoru velike gubitke.[4]

BR. 94

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA MAKEDONIJU OD 3. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU O AKCIJAMA PROTIV BUGARSKE OKUPATORSKE VOJSKE NA PODRUČJU 3. OPERATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE*

[Štabu] II. korpusa

61/124

Na kavadarsko-đevđelijskom području naše jedinice pod komandom Nikole Minčeva napale su jedan rudnik i potpuno ga uništile. Ubijeno je 10 Nemaca. Zaplenili smo 15 pušaka, 1 puško-mitraljez, 1 mašinsku pušku i ostali ratni materijal. Sto radnika javili su se dobrovoljno u našu vojsku.

Oktobra meseca jedinice naše vojske napale su bugarski pogranični štab na kavadarsko-đevđelijskom području. Zarobljen je jedan bugarski oficir i 35 vojnika. Zaplenjeno je 60

® Akciju su, '25. novembra 1943, izveli delovi 2. brigade 8 (kordunaške) NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 128).

[4] O borbama 15 (slovenačke) NOU divizije, krajem novembra 1943, vidi Zbornik, tom VI, knj. 8, dok. br. 149 i 154. Glavni štab NOV i PO Hrvatske je dan ranije depešom izvestio Vrhovni štab da su u Notranjskoj likvidirane domobranske posade i da Rupnik nije uspeo da izvrši mobilizaciju na tom području (Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41).

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/14—2, k. 394. (Depeša je upućena Vrhovnom štabu preko radio-stanice 2. udarnog korpusa.) (Knjiga depeša 2. korpusa NOVJ.)

pušaka, jedan puško-mitraljez i 1 mašinska puška i mnogo drugog ratnog materijala. Zaplenjeni su puni magacini vojničke spreme; 12 bugarskih vojnika dobrovoljno je prišlo na našu stranu.[2]

Tempo

3-XИ-1943 god.
primljeno
Pljevija

BR. 95

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 3. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE U MAKEDONIJI, BOSNI I SLAVONIJI[1]

IZVESTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

Nemci u poslednje vreme dovlače nove divizije u Jugoslaviju. U Karlovac su već došle dve nemačke divizije koje su Nemci povukli iz Austrije. Sa druge strane dovlače iz Grčke nove snage u Hercegovinu i na obale Dalmacije sa ciljem zauzimanja otoka i ofanzive na slobodnu teritoriju. Među novim divizijama koje Nemci šalju u Jugoslaviju ima mnogo ratnih zarobljenika iz Rusije, Poljske i Francuske i drugih zemalja, koje su Nemci pod najsvirepijim pritiskom prisilili da stupe u njihovu vojsku. Mnogi od ovih vojnika, uglavnom ruskih zarobljenika, prelaze na stranu Narodno-oslobodilačke vojske. Pre nekoliko dana 80 ruskih zarobljenika, koji su bili nasilno strpani u nemačku vojsku, digli su u zrak u Bihaću 2 magazina municije i benzina i pod borbom kroz nemačke redove probili se k našim partizanskim odredima. Ovi borci su sa oduševlje-

[2] Rudnik Leticu i bugarski pogranični štab u karauli Lukar, u đevđelijskom srezu, prema grčkoj granici, zauzele su 21/22. oktobra jedinice 1. bataljona (»Strašo Pindžur«) 3. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 89.

[1] Tanjug, Bilten broj 22, od 3. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

njem stupili kao samostalna četa u jednu našu elitnu diviziju davši izjavu da će se boriti do poslednje kapi krvi protiv ne**mačkih** fašista.

Na svim frontovima naše jedinice vode žestoke borbe sa okupatorima i njihovim slugama. U Makedoniji naš Kumanovski i Vranjski odred sačekali su neprijatelja kod Stracina i potpuno razbili jedinice bugarskog okupatora. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih. Jedinice jedne makedonske brigade porušile su veliki most kod Debra, koji je bio glavna saobraćajna veza između Makedonije i Albanije. Naši delovi sukobili su se sa četnicima Draže Mihailovića koji se tamo bore zajedno sa bugarskim i nemačkim okupatorima i zadali im velike gubitke.

U Slavoniji Nemci vode operacije ofanzivnog karaktera. Njihove jedinice zauzele su Čačinac i teže da prodru dalje prema oslobođenoj teritoriji. Naše jedinice daju snažni otpor. Naše jedinice zauzele su Čazmu, istrebile 270 fašista i ranile 80. Zarobljeno je 270 neprijateljskih vojnika iz I Gorske pukovnije. Zaplenjena su 2 topa, 2 teška bacača, 6 mitraljeza, 24 puškomitraljeza, 500 pušaka, mnogo municije i ostale spreme. Nemačke motorizovane jedinice napale su našu XII diviziju u Podravini. Naši delovi vodili su borbu sa levim krilom neprijatelja i uništili jedan tenk, 2 oštetili. Zaplenjen je 1 mitraljez i više pušaka.

U Istočnoj Bosni vode se uspešne borbe protiv Nemaca. Jedna krajiška jedinica zauzela je Kasindo kod Sarajeva, i zaplenila veliki ratni plen. Na sektoru Trnova razbijena je jedna nemačka kolona; Nemci su imali 50 mrtvih i vraćeni su u Sarajevo. Razbijen je pokušaj nemačkog prodora prema Mokrom. Partizanski odred »Gavrilo Princip« tri puta je potukao Nemce i četnike D. Mihailovića koji su hteli preko Strmice da prodru u Bos. Grahovo u Zapadnoj Bosni. Neprijatelj je imao velike gubitke. Kod Han Kola i Bronzanog Majdana naše jedinice pobile su 26 i ranile 30 četnika Draže Mihailovića, i zaplenile dosta oružja i municije koje je dobijeno od Nemaca.

BR. 108

»POVODOM DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a« — ČLANAK MOŠE PIJADE OD 3. DECEMBRA 1943. OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA[1]

POVODOM DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a
3 decembar 1943.

Narodi Jugoslavije učinili su ovih dana jedan značajan korak u svojoj oslobodilačkoj borbi koju hrabro i uporno vode već dve i po godine. Ovaj korak ima najveći istoriski značaj za sve narode Jugoslavije, kao što je značajan i za njihov međunarodni položaj. On daleko premašuje ranije zvanično proslavljano ujedinjenje od 1 decembra 1918, na čiju je 25 godišnjicu pao. Ujedinjenje od 1918 stvarano je odozgo, pod vodstvom reakcionarnih velikosrpskih krugova, koji su u novoj državi hteli da zatru nacionalne individualitete nekoliko južnoslovenskih nacija. To je ujedinjenje bilo lažno i ono je urodilo stalnim unutrašnjim trzavicama' i borbom nekoliko ugnjetenih nacija protiv velikosrpske hegemonije. Narodi Jugoslavije bili su razjedinjeni i u međusobnoj borbi. Tu političku liniju velikosrpske šovinističke reakcije koja je Hrvate i Slovence htela da svede na stepen plemena, dok Crnogorcima i Makedoncima nije priznavala čak ni toliko, skupo su platili svi narodi Jugoslavije, a najskuplje sam srpski narod.

Sramna kapitulacija vlastodržaca stare Jugoslavije u aprilu 1941 i njihovo bekstvo iz zemlje imalo je tu dobru stranu da se zemlja njih oslobodila. Sav stari državni i samoupravni aparat koji svi oni bili stvarali prešao je u službu okupatora. Narod je bio prepušten sam sebi. Fašistički osvajači cepali su i komadali Jugoslaviju uz pomoć domaćih izdajnika. Razdvajanje pojedinih naroda Jugoslavije i njihovo guranje u međusobno istrebljivanje bila je politika okupatora. Toj politici dali su punu podršku ne samo reakcionarni šovinisti svih naroda u zemlji, nego i izbegli vlastodršci na čelu sa Petrom Karađorđevićem. Kako izdajničke kvislinške klike oko Pavelića, Nedića, Rupnika i crnogorski i makedonski izdajnici, tako i izbegli vlastodršci oslonili su se za sprovođenje svojih reakcionarnih šovinističkih ciljeva na okupatore, čime su svoju stvar vezali za stvar okupatora. To je oslobodilačkoj borbi protiv okupatora dalo naročito obeležje i urodilo je danas nužnim

[1] **Tanjug, Bilten broj 26, od 7. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.**

istoriskim posledicama. Narodi Jugoslavije poveli su gotovo od prvog dana okupacije oružanu borbu protiv okupatora i dali su politici njihovog razdvajanja i bacanja u bratoubilačku međusobnu borbu neočekivano snažan odgovor. Zajednička borba ujedinila ih je, i to ih je prvi put u njihovoj istoriji ujedinila stvarno i istinski. Sto je njihova borba protiv okupatora bivala uspešnija, to su se izdajničke klike i stari vlastodršci sve tešnje povezivali sa okupatorima. Zbog toga, vodeći borbu protiv okupatora narodi Jugoslavije imali su pred sobom, na neprijateljskoj liniji, i svoje stare vlastodršce. Tako je borba protiv okupatora imala uzgred i karakter obračuna sa prošlošću čiji povratak ni jedan narod nije želeo. Sve što im se isprečavalo na putu u borbi protiv okupatora, oni su nužno morali zbrisati.

Već pre godinu dana dostigla je narodno-oslobodilačka borba takav stupanj, da.se nametala potreba stvaranja jednog političkog organa koji bi još više ujedinio i razvio oslobodilačke napore svih naroda Jugoslavije. Stvoren je AVNOJ kome je na čelu stajao Izvršni odbor. Ali za godinu dana od njegovog osnivanja zbili su se mnogi važni događaji koji su jasno pokazali do koje se velike visine digao narodni ustanak i do koje je mere unutrašnja situacija otišla napred, te je imperativno zahtevala preduzimanje odlučnih političkih mera. Drugo zasedanje AVNOJ-a, održano 29—30 novembra, odgovorilo je ovom zahtevu razvitka narodno-oslobodilačke borbe.

MP.[2]

[2] **Moša Pijade**

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 4. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA 28 (SLAVONSKU) DIVIZIJU SA REJONA PETRINJA — SISAK NE PREBACUJE NA PRAVAC KNIN — BIHAĆ — GORNJI I DONJI LAPAC[1]

108—104

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Slavonsku diviziju nemojte prebacivati sa sektora Petrinja — Sisak na sektor Lapca.[2] Ta jedinica nije vična tako teškom terenu već bi trebali da prebacite kordunašku ili koju drugu jedinicu. Osim toga tamo kod Petrinje i dalje prema Bos. Novom treba da stalno dejstvuje jedna jača jedinica.

Tito

4. XII. 43.

[1] Original otpremne depeše (pisan plavim mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 53—1, k. 7A.

[2] Istoga dana u 19 časova Glavni štab NOV i PO Hrvatske je obavestio Vrhovni štab da on nije nameravao da prebaci 28 (slavonsku) diviziju na sektor Lapac—Knin, već je mislio da je upotrebi na prostoru Zagreb—Sisak i Zagreb—Karlovac, a da je za dejstvo na komunikaciji Lapac—Knin bio predvideo jednu brigadu 19. NOU divizije, ali je zbog njenog odlaska u srednju Dalmaciju taj pravac ostao bez potrebnih snaga i kontrole. (Tamo je dejstvovao samo Lički NOP odred, koji je, 5. decembra, izvršio napad na jednu motorizovanu nemačku kolonu i naneo joj znatne gubitke.) U izveštaju se takođe kaže da će na tu cestu prebaciti jednu brigadu 8 (kordunaške) NOU divizije, jer se na pravcu Knin—Velika i Mala Popina—Srb nalaze jake nemačke motorizovane snage koje su stigle iz Dalmacije (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—48—49/1, k. 119/1).

BR. 98

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O KARAKTERISTIKAMA RADIO-STANICA PREKO KOJIH CE SE DAVATI VESTI TANJUGA I PRIMATI IZVEŠTAJI ZA TANJUG[1]

Depeša br. 1776 od 4. XII [1943 u] — 16 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Naša radio stanica davat će svaki dan radiotelegrafskim putem vijesti agencije Tanjug na talasu 4977 k. c. Pozivni znak stanice C Q D ipsilon Jug, poziv 10 minuta. Početak u 09.00 sati, naše vrijeme.

Dajte vaše izvještaje za telegrafsku agenciju Tanjug na talasu od 50 m otvorenim slogom. Mi vas slušamo svaki dan u 8 sati. Vaš poz. znak je: ipsilon — u — ipsilon.

Potreban je telegrafist koji pravilno, čitko i srednjom brzinom otkucava.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. brg. 4—1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, str. 88). Karakteristike za slušanje Tanjuga upućene su svim radio-starucama koje su bile u radio-vezi sa stanicom Vrhovnog štaba.

BR. 108

NEKROLOG MOŠE PIJADE OD 4. DECEMBRA 1943. POVODOM SMRTI SEKRETARA SAVEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE IVE LOLE RIBARA[1]

IVAN-LOLA RIBAR

Pre nekoliko dana poginuo je Ivo-Lola Ribar, vođa omladine Jugoslavije, a 2 decembra bio mu je pogreb.

Lola Ribar uzdigao se još davno pre rata do omiljenog vođe sve rodoljubive i napredne omladine Jugoslavije. Od 1937 godine pa do pre kratkog vremena, kad se primio drugih dužnosti, bio je sekretar Saveza Komunističke Omladine Jugoslavije. Takođe od 1937 pa do svoje smrti bio je i član Centralnog komiteta Komunističke partije.

Od onog dana kad je prišao komunističkom pokretu pa do svoje tragične smrti, Lola Ribar bio je neumorni radnik na okupljanju sve napredne omladine u borbu za njenu lepšu budućnost, bio je partiski radnik koji nikad nije znao za oklevanje u izvršenju zadataka koje su mu postavljali Partija ili omladina. Takav je bio u godinama pre rata, kada su omladina i KPJ imali da se bore pod najtežim uslovima u reakcionarnoj Jugoslaviji, takav je bio i u dve i po godine narodnog ustanka. Dva puta u toku tih dveju i po godina išao je sa oslobođene teritorije u ustaški Zagreb, baveći se tamo po pola godine i više pomažući rukovodstvu KP Hrvatske, u isto vreme dok je ustaška propaganda, u svojim glupim proizvodima, uzimajući baš njega za primer, govorila o salonskim komunistima i o gospodskoj deci koja su otišla u komuniste, ne sluteći da Lola Ribar radi u srcu ustaške »države« na rušenju te nakazne fašističke tvorevine, ne bojeći se smrti koja ga je u Zagrebu vrebala na svakom koraku. Lola Ribar umro je mlad, ali je bilo ogromno delo koje je on dao kroz samo desetak godina svoga političkog rada. Njegova smrt pretstavlja nenaknadivi gubitak ne samo za Komunističku partiju i omladinu nego za čitavu novu, demokratsku Jugoslaviju koju je toliko voleo, za koju je toliko uradio i za koju je i život položio.

Lola Ribar bio je sin uvaženog pretsednika AVNOJ-a, dr. Ivana Ribara i brat omladinca Jurice Ribara, mladog umetnika,

[1] **Tanjug, Bilten broj 26, od 7. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k.** 20.

koji je pre manje od dva meseca poginuo u Crnoj Gori, žaljen duboko od svih boraca IV proleterske brigade u kojoj je bio tako omiljen.

Na pogrebu Lole Ribara oprostio se sa pokojnikom u ime Centralnog komiteta KPJ drug Moša Pijade, u ime SKOJ-a drug Svabić. Ali ogromna masa prisutne vojske i građana bili su tronuti do srži oproštajnim govorom koji je Loli Ribaru održao njegov otac. On je izneo razvitak svojih sinova i kako je poslednjih godina on sam počeo da uči od njih, naročito od Lole. Reči dr. Ribara potresle su sve prisutne i ispunile ih veličanstvenim, najuzvišenijim osećanjima i ponosom, jer takvu decu i takve roditelje može dati samo oslobodilačka borba kakvu danas vode naši narodi.

Slava narodnom borcu Ivi-Loli Ribaru!

M. P.[r]

BR. 100

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ ZA VOJNO-POLITICKI RAD NA SEKTORU KORPUSA[1]

5/XH [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Ostavljamo vam odrešene ruke na vašem sektoru. Rukovodite samostalno. Stvarajte odrede za kontrolisanje terena i učvrstite vlast u pozadini. Stvarajte uporišta gdje ih nismo imali.[2] «

[2] Moša Pijade

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/13—8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, strana 12).

[2] Treći korpus je tada dejstvovao na prostoru istočne i centralne Bosne.

Travnik nismo mogli zauzeti.[3] Nijemci ušli u Prijepolje.[4] Sto kanite od snaga na kalinovičkom sektoru.[5] Držite li Vareš?[6]

16 Div. javlja:[7] Kroz Valjevo za Zvornik prošlo 500 kamiona Nijemaca. Iz Sapca za Koviljaču 132 vagona sa topovima.— Nijemci govore da 6 ov. mj. počinju sa prodorom iz Tuzle, Sarajeva i Mostara.

* Travnik je 29/30. novembra 1943. napadala 1, proleterska divizija, ali usled prodora jačih nemačkih snaga iz Sarajeva i Zenice, grad nije zauzet (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 9, 10, 11 i 19).

[4] Motorizovane jedinice 1. nemačke brdske divizije upale su 4. decembra u 5 časova izjutra u Prijepolje i iznenadile snage 2. proleterske divizije nanevši im velike gubitke. To je bio početak šeste neprijateljske ofanzive u Sandžaku (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181 i tom I, knj. 16, dok. br. 86, 88, 94).

[5] Na kalinovičkom sektoru se nalazila tada 2. krajiška brigada 27. NOU divizije koja je krajem novembra oslobodila Trnovo i Kijevo, vršila mobilizaciju i održavala vezu sa 29. hercegovačkom divizijom kod Uloga, zatvarala pravac Sarajevo—Kalinovik—Nevesinje. Usled novonastale situacije, ona je napustila taj sektor i smenila delove 17. NOU divizije na pravcima Sarajevo—Goražde i Sarajevo—Sokolac—Romanija; 2. krajiška dobila je tada sektor Sokolac—Goražde (Arhiv V.I.I., reg. br. 2—8/1, k. 408 A).

[6] Vareš su tada držale jake ustaške jedinice. Komandant 3. korpusa NOVJ izvestio je istoga dana Vrhovni štab da je u Varešu pravo bezvlašće i da se na području Kalinovika formira Kalinovički NOP odred od oko 1.000 boraca (Arhiv V.I.I., reg. br. 1/22—8/1, k. 408 A). U rejonu Vareša nalazili su se bataljoni 6. bosanske brigade, 17. NOU divizije i delovi Romanijskog NOP odreda. Dvadesetog decembra Vareš i Brezu su zauzele jedinice 27. NOU divizije. Brezu su morali napustiti zbog protivnapada Nemaca. Uništena su sva radionička postrojenja. Vareš je branilo oko 100 ustaša. Uništeno je oko 50 ustaša, a zarobljene 33 i veća količina oružja i municije. Partizani su imali 7 mrtvih i 22 ranjena (Arhiv V.I.I., reg. br. 2—80/8/1, k. 408 A).

[7] Šesnaesta (vojvođanska) NOU divizija nalazila se tada pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, a dejstvovala je na Majevici i na komunikaciji Zvornik —Tuzla, održavajući povremeno veze sa partizanskim snagama preko Drine u zapadnoj Srbiji (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 1).

BB. 101

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 6. DECEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ ZA STVARANJE OPERACIJSKE OSNOVICE U SANDŽAKU I CRNOJ GORI ZA PRODOR U SRBIJU[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
6. XII. 1943 g.

ŠTABU II KORPUSA

Dajemo vam nekoliko podataka da bi potpuno shvatili situaciju u svim krajevima naše zemlje:

I. Slomom Italije naša vojska u Sloveniji prerasla je u pravu armiju. Danas oni imaju 5 divizija, 2 do 3 samostalne brigade i nekoliko partizanskih odreda. Ukupan broj partizana premašuje cifru od 30.000 boraca. Bela garda i ranije je bila politički potpuno raskrinkana, a sada je vojnički potpuno uništena, vođe i organizatori većinom su streljani. Njeni bedni ostaci pod komandom generala Rupnika prišli su Nemcima, Time su politički potpuno onemogućeni.

Slovenci oskudevaju u vojničkom starešinskom kadru, pa smo im poslali preko 30 oficira. Oni od nas traže oficira za više jedinice, pa ćemo im morati i u ovom pogledu izaći u susret.

Politička situacija u Sloveniji je vrlo dora. Slovenačka vojska biće u stanju ne samo da lako reši sva pitanja u Sloveniji, nego i da potpomogne rešiti situaciju i na drugim sektorima.

Pošto postoji bojazan od velikog nagomilavanja slovenačke vojske na uskom prostoru, već sada smo naredili prodiranje pojedinih operativnih grupa ka Gorskom Kotaru, ka Zagorju, ka Slovenskim Goricama, ka Trstu.

II. U Hrvatskoj su se prilike izmenile kako u političkom, tako i u vojničkom pogledu. Hrvatski narod je u ogromnoj većini uz narodnooslobodilačku borbu. Domobranska vojska u jačem stepenu prelazi na našu stranu. Nekoliko kompletnih garnizona do sada su prišli nama. Uskoro će procenat Hrvata u našim jedinicama u Hrvatskoj nadmašiti Srbe. Hrvatski Glav-

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 48—1, k. 7 A.

ni Stab danas ima 2 Korpusa, nekoliko Brigada i Odreda van sastava ovih Korpusa. Hrvatske jedinice potpuno pokrivaju celu hrvatsku teritoriju. Zbog naglog povećanja njihovih jedinica mi smo uzeli jednu diviziju i jednu brigadu za sastav našeg I Korpusa.

Nakon sloma Italije u Dalmaciji su formirane 4 brojne divizije i nekoliko partizanskih odreda.

Svi pokušaji Hrvatske seljačke stranke da formira neke svoje odrede ostali su bez uspeha. Viđenije vođe HSS-a prišli su našem pokretu, dok izdajnik Maček sa nekoliko njegovih agenata povezao se sa ustašama i okupatorom. Njegov uticaj na hrvatske mase je sve manji i manji. Od hrvatskih seljaka i oficira mi smo formirali brigadu »Braće Radića« koja se hrabro bori sa našim ostalim jedinicama. U hrvatske jedinice je veliki priliv radnika i omladine iz svih hrvatskih gradova.

Čvrsto vođena, ova vojska je u stanju da reši sva pitanja u Hrvatskoj. Napominjemo vam da se je hrvatska vojska slomom Italije prilično naoružala, ma da nije onako kako je to trebalo da bude. Naprotiv, Slovenci su mnogo više iskoristili italijansko razoružanje. Na ovom mestu vam napominjemo da su slovenačke jedinice čvrsto vođene i postižu izvanredne rezultate. Kod hrvatskih jedinica oskudeva brzina pokreta i manevra, više se ustaljuju na položajima, ali će se i ovo stanje u komandnom pogledu popraviti. Slavonski Korpus pokazao se je pokretan i sposoban za brze manevre i udare. Dalmatinske jedinice vrlo su borbene, ali više komandovanje nije uspelo da te veće mase brzo upotrebi i iskoristi. Tu se mora učiniti korak napred.

III. Vojvođanski Glavni Stab do sada ima jednu diviziju, 2 brigade i nekoliko odreda. Njihova divizija nalazi se **u** severnom delu Istočne Bosne. Ova pokrajina je potpuno uz narodno-oslobodilačku borbu. Pokušaj prodiranja četnika u nju je potpuno propao. Prebačene četničke bande iz Srbije bile su potpuno od naroda uništene. U Banatu imamo malih partizanskih grupa, koje se povezuju sa rumunskim partizanima. Mobilisana omladina prebacuje se iz Banata u Srem. Četnici pokušavaju da iz Srbije prodru preko Kovina u Banat, ali zbog kompaktnosti srpskih masa uz naš pokret — u tome ne uspevaju. Otpočinjanjem naših borbi u Banatu i Bačkoj, srpska reakcionarna klika, na čelu sa Dunđerskim, Đakom Popovićem i drugima, izdala je proglas protiv nas i tako otvoreno stala na stranu okupatora. Naravno, ovo je političko ubistvo za te reakcionarne klike.

Dakle, Vojvodina je dobra baza i rezervoar ljudstva za naše jedinice. Ove jedinice, obuhvatno postavljene prema

Srbiji, odigraće važnu ulogu. One već sada stvaraju vezu sa Srbijom. Iz Mačve su mobilisali izvestan broj ljudstva u samostalan odred koji se nalazi na sektoru Semberije. Trebaće poraditi na neposrednoj vezi partizana Požarevačkog kraja sa onima u Banatu.

IV. Kao što vam je poznato Bosna je skoro sva oslobođena sem nekoliko gradova. Mi tu raspolažemo sa dva Korpusa i više partizanskih odreda van njihovog sastava. Ovde je važno istaći da su hrvatske mase, naročito Istočne Bosne, aktivno stupile uz našu borbu. Isto tako i muslimani se pokreću ma da sporije. Radi radoznalosti napominjemo vam da broj partizana u jedinicama Bosne premašuje 35.000 boraca. Ove jedinice, pošto reše situaciju na svom sektoru, upotrebiće se kao strategijska rezerva najverovatnije prema Istoku.

Na ovom sektoru nalazi se i naš I Korpus koji u svome sastavu ima I, V i VI Diviziju. V Divizija već se nalazi na Užičkom sektoru. U punom sastavu brojno stanje ovog Korpusa dostići će do 20.000 boraca.

V. Sektor Sandžaka, Hercegovine, Crne Gore i Boke vama je skoro bolje poznat. Zbog izmenjene političko-vojne situacije, ovaj sektor treba i mora da postane naša solidna baza. Svi ostali sektori su posednuti od strane okupatora mnogo jače. što znači da su uslovi rada na njima mnogo teži. Vaš sektor može postati dobrim rezervoarom za priliv novog ljudstva. Prema tome, treba uraditi sledeće:

— Prodrijeti na one sektore gde sada nema naših jedinica i gde je do sada naš uticaj bio slabiji.

— Otpočeti sa organizacijom čvrste pozadinske vojne vlasti. Bez te organizacije neće se moći suzbiti štetan rad četničkih odbeglih bandi.

— Pribeći intenzivnom političkom radu, šireći našu literaturu, organizujući zborove i razne manifestacije.

— Na važnim sektorima organizovati partizanske odrede, koji će živeti vojničkim životom i izvoditi partizanske akcije. Odredi treba da posluže kao mobilizaciona škola za ljudstvo, koje iz tih odreda treba postepeno prebacivati u Brigade. Znači, odredi ne smeju biti veliki. Njihov broj treba da se kreće između 100—200 boraca.

— Na vašem sektoru morate organizovati vojničke kurseve, vojne škole, političke kurseve i političke škole. Kroz ove kurseve i škole treba da prođe što više boraca i starešina, čak i mesno stanovništvo, kako bi se otrglo od četničke propagande i uticaja. Trebate imati u vidu da nam je baš na tom sektoru kroz celo vreme naše borbe nedostajao masovni politički rad

i uticaj u masama, prvenstveno našom greškom. Međutim, naš politički uticaj na te mase je veliki i to treba produbiti.

Izgleda nam da još niste potpuno aktivirali sektore oko Cetinja, oko Grahova, južne Hercegovine i Boke.

VI. Stanje u Srbiji, Metohiji i Albaniji, poznato vam je jer su svi izveštaji išli preko vas. Mi ćemo vam skrenuti pažnju na izvesne činjenice:

1. Pošto je situacija zapadno od reke Drine povoljna za nas, mi ćemo postepeno prenositi težište ka istoku u Srbiju. To je važan čvor u odnosu na Jugoslaviju, a u odnosu balkanskih događaja od prvenstvene je važnosti. Ona treba da nam posluži kao uporište sa koga će se moći razvijati naš povoljan rad i akcije. Samo iz Srbije može se pružiti ruka bratskom bugarskom narodu, čija vojska može odigrati prvenstvenu ulogu u razvoju balkanskih događaja. Ta je vojska do sada netaknuta. Prvi naši dodiri sa tom vojskom već su karakteristični i obećavaju lepe uspehe. U jednoj povoljnijoj situaciji to će ići bržim tempom.

2. Što se tiče samoga Draže i njegovih četnika, oni su politički potučeni. Treba samo u samoj Srbiji dotući preostale bande i tako istrgnuti iz ruku poslednje adute reakcionarnih klika iz inostranstva, koje tvrde da Draža drži situaciju u Srbiji u svojim rukama. Vi znate da je većina naroda u Srbiji uz nas, a ne uz Dražu.

3. Predeli Srbije, Metohije i Kosova, Makedonije, pretstavljaju veliki rezervoar za mobilisanje novih snaga. Mi te mase moramo blagovremeno prihvatiti i zatalasati.

Zbog svega ovoga predeo vašeg sektora je od izvanredne vojno-političke važnosti. On treba da bude naša glavna baza za prodiranje ka Istoku. Na vama je da ga vi svojim uticajem i radom takvim učinite.

Slažemo se sa vama, da u Srbiju treba upasti sa jačim snagama. Mi takve snage spremamo. Imali smo nameru još pre zime da tamo upadnemo. No razvoj događaja nije nam dozvolio. Trebalo je prethodno popuniti i reorganizovati mnoge jedinice. Trebalo je iskoristiti slom Italije i zaplenjeno oružje uvesti u jedinice.-Sve se ovo nije moglo izvesti i učiniti bez našeg prisustva i bez intervencije mobilnih snaga koje su bile pri ruci Vrhovnog štaba. U tome nas je zatekla zima. Morate priznati da je pokret jačih snaga preko besputnog planinskog zemljišta težak. Upad u Srbiju po zimi ne bi dao one rezultate kakvi bi se očekivali. Za takav upad treba prethodno obezbediti polaznu bazu, a to je vaš sektor. Još treba puno rada pa da vaš sektor to i postigne. Dakle, do tog vremena vi vršite lokalne, dublje ispade u pravcu zapadne Morave, Ibarske klisure,

Metohije i Kosova u cilju hvatanja veza sa našim jedinicama i organizacijama, u cilju mobilizacije i izvlačenja ljudi iz Srbije. Od velike je važnosti da se dobro povežete sa našim snagama u jugoistočnoj Srbiji, kao i onima u Metohiji i Albaniji. Bilo bi od velike koristi da se u predeo Toplice dostavi jedna radio-stanica. Ovo bi trebalo organizovati i uputiti jednu odabranu grupu koja bi se tamo probila.

Potrebno je pribavljati podatke o neprijateljskim snagama u Srbiji kao i o tome kako'se razvijaju političke prilike. Imajte u vidu to da u Srbiji bi trebalo najkasnije upasti sa trenutkom otvaranja drugog fronta u Evropi. Ovo vam napominjemo iz tog razloga što se može dogoditi da sadašnjim vašim trupama može biti dodijeljen taj zadatak. Inače mi mislimo za najkraće vreme, do proleća prebaciti na taj sektor jače snage za upad u Srbiju, upravo za operacije ka Istoku. Naravno, te operacije biće kombinovane sa upadom naših jedinica iz više pravaca, kako bismo razvukli neprijatelju pažnju na više strana. Dakle, vi treba da budete budni posmatrači čitavog tog istočnog dela i da nam redovno dostavljate realne izveštaje i vaša mišljenja za sva dejstva. Ovo znači da vaši prednji delovi treba tako reći da osmatraju celo kretanje Srbije. Mi sada sa Srbijom nemamo radio veze, a ta veza bi bila od velike moralne i političke vrednosti. Nastojte da u ovom pogledu nešto učinite i dajte nam predlog po tome.

Još jednom vam napominjemo važnost veze i sadejstvosa albanskim partizanima. Englezi već sada tretiraju albanske partizane našom vojskom.

VII. Mi mislimo da je taj prodor Nemaca od Sjenice privremenog karaktera. Verovatno Nemci nastoje da se probiju ka Višegradu i Sarajevu i na taj način uspostave prekinutu vezu između Bosne i Srbije. U ovoj situaciji nije verovatno da će oni u Sandžaku držati jače snage. Smanjivanje neprijateljskih garnizona treba da iskoristite, ove zauzmete i stvorite od Sandžaka našu solidnu bazu.

Naročito je potrebno da na liniji Ustiprača — Goražde — Foča održite i upostavite čvrstu vezu sa delovima III Korpusa. Mi smo naredili III Korpusu da u predio Jahorine ostavi neku svoju jedinicu. No i vaš je zadatak da na sektoru Foča — Kalinovik — Goražde uspostavite našu čvrstu pozadinsku vlast. Tome do sada niste posvetili dovoljno pažnje. Pojedine partizanske straže mogu se formirati sa terena Šavnika i Pive i uputiti ka Miljevini, Jabuci i Kalinoviku. Tako biste sigurno obezbedili i ishranu sa jedne veće prostorije. Ova prostorija dobija tim veći značaj ukoliko bi Ulog, Gacko i Avtovac zadržao neprijatelj u svojim rukama.

Čim vam dozvole prilike, tako malobrojnu dalmatinsku brigadu uputite na južnodalmatinsko Primorje.[2] Prethodno ju morate popuniti sa nešto Crnogoraca. Četvrta Crnogorska i ta nova Sumadijska brigada ulaze u sastav II Divizije. Ulazak Crnogoraca u sastav II Divizije je od velikog političkog značaja, što ste i vi sami dobro uvideli. Nastojte da se II Divizija popuni i pravilno oformi.

Nepravilan je bio vaš zahtev da iz sastava V Krajiške divizije izvučete mobilisane Srbijance. Baš treba svim silama da nastojite da u tu diviziju ulazi što više Srbijanaca, tim pre što se ta divizija udaljila od svoje baze. To popunjavanje imaće velikog političkog značaja kako za samu diviziju, tako i za dalje uspešno vođenje borbe u Srbiji. V Divizija, po našem mišljenju, je dobra borbena jedinica i treba nastojati da se ona što više ojača.

U Drugu proletersku diviziju mobilišite i dovodite ljudstvo iz Srbije i iz samog Sandžaka.

V Crnogorska brigada treba da posluži kao skelet novih mobilisanih brigada u Crnoj Gori. Vaša osnovna težnja treba da bude stvaranje pokretnih udarnih brigada.

Vi znate da je sandžačko ljudstvo dosta mekano. Morate mu posvetiti pažnju da bi se borbeno podiglo i učvrstilo. Te sandžačke formacije provodite kroz borbu sa vašim jedinicama. Što se tiče ljudstva Krezovićevog Odreda,[3] prepuštamo vam da to na licu mesta rešite. Pošto to ljudstvo nije učvršćeno vojno-politički, može se primiti rešenje da se razdeli na naše borbene jedinice. No imajte u vidu da treba na prostoru Čajniče — Rudo da ostane jedan manji partizanski odred, koji bi služio za mobilizaciju i bezbednost onog sektora.

Engleska misija doći će kod vas. Na nju morate budno paziti da se ne poveže sa Dražinim elementima za došaptavanje. Na ovo vam skrećemo pažnju, jer tamo Draža ima svoju mrežu. Nastojte da preko te misije dobavite što više materijala.

Obaveštenja o neprijatelju:

118 divizija, koja je bila u Crnoj Gori i Boki premeštena je u Mostar, sa sektora Herceg-Novi, Metković — Omiš. Vidite koje su nemačke jedinice zadržane na njeno mesto u Crnoj Gori i Boki. Divizija »Princ Eugen« trebala bi da posedne garnizone u istočnoj Hercegovini, dok po drugim podacima trebala bi da dođe u Sarajevo. Stvarno, ona je izvršila pokret u pravcu istočne Hercegovine. V Nemačka, 369 i delovi još

[2] Odnosi se na 2. dalmatinsku brigadu koja se nalazila u sastavu 2. proleterske divizije.

[3] Gojko Krezovie, komandant Drinskog NOP odreda, poginuo početkom decembra 1943.

jedne nemačke divizije nalaze se u Sarajevu, 264 divizija — Drniš, 114 divizija — Knin, 373 divizija — Bihać, 187 divizija Brod, jedna čerkeska divizija na komunikaciji Brod — Sarajevo. Primećuje se dovlačenje nekih nemačkih snaga u Tuzlu. Ovo smo vam napomenuli raspored nemačkih snaga koje vas mogu interesovati. Inače, u ostalom delu Hrvatske i Slovenije, Nemci imaju još desetinu divizija. Kako vidite mi smo opkoljeni sa jakim nemačkim snagama. Stalno nam prete sa nekim ofanzivama, koje se još ne ostvaruju. Uopšte, primećuje se jače grupisanje Nemaca u zapadnom i severozapadnom delu naše zemlje. Karakteristična je jedna činjenica da Nemci sa obale povlače ka Bihaću teški ratni materijal. Inače su Nemci dobro poseli celu dalmatinsku obalu i sprečili veliko prebacivanje materijala koji nam je doturen na ostrva. Dobro bi bilo ostvariti neki kanal na hercegovačkom i crnogorskom Primorju. Promislite o ovim mogućnostima i predložite nam nešto konkretno. Pošto se izvukla 118 divizija iz Crne Gore, izgleda da je Crnogorsko Primorje slabo posednuto.

Predlog za proizvođenje oficira i podoficira morate postaviti na široj osnovi. To pitanje naročito je osetljivo kod Crnogoraca. Stari borci, posle dve i po godine rata, zaslužuju bar podoficirske činove. Dakle tome posvetite veliku pažnju. Imajte u vidu da naša vojska vrlo brzo raste i svi stari borci uskoro će poprimiti komandna mesta u vojsci. Za to ih treba unapred pripremiti.

Šaljemo vam nekoliko radio telegrafista. Nastojte da u sve vaše brigade uvedete radio vezu. Tražite stanice od Engleza.

Primite naše drugarske pozdrave

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
Maršal Jugoslavije,

BR. 117

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 6. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DOSTAVLJANJU PREDLOGA O PROIZVOĐENJU KOMANDNOG KADRA U OFICIRSKE I PODOFICIRSKE ČINOVE[1]

6/XII [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Naredili smo 16 Div. da napadne komunikaciju Capardi — Zvornik. Ne možemo svakog časa menjati komandovanje nad tom divizijom. Politički je nepravilno jer zašto postoji Gl. Štab Vojvodine. Ta div. mora da koordinira operacije sa vašim Korpusom.[2]
Do kraja ove godine dostavite nam podatke za imenovanje preostalih oficira. Pitanje podoficirskih činova šire postaviti. Stari borci načelno trebaju da imaju čin.[3]

T.[4]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/13—8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, strana 12).

[2] Komandant 3. korpusa NOVJ zamolio je, 4. decembra, Vrhovni štab da naredi 16. vojvođanskoj NOU diviziji da dejstvuje na pravcu Capardi—Zvornik i da se, u vezi sa neprijateljskom ofanzivom na istočnu Bosnu, ta divizija stavi pod neposrednu komandu njegovog korpusa. Dan kasnije on je izvestio Vrhovni štab da se vode žestoke borbe protiv Nemaca na liniji Tuzla—Kladanj i Tuzla—Zvornik i zatražio da se bombarduju Doboj, Tuzla i Zvornik (Arhiv V.I.I., reg. br. 1/22— 8/1, k. 408 A).

[3] Depeša iste sadržine u pogledu činova upućena je glavnim štabovima NOV i PO: Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore i ostalim većim štabovima NOVJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 4—1, k. 119/2).

[4] Josip Broz Tito

BR. 113

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA MOŽE IZUZETI VEĆU KOLIČINU ODECE SA OSTRVA VISA[1]

Depeša br. 1805 od 6. XII. [1943 u] — 03.45 od V. б.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Za Vaše jedinice možete primiti veće količine odeće na Visu. Javite šta najpre trebate.[2] Možete li osigurati transport do vas sa otoka. Da li ste šta dovezli brodovima sa Visa. Nastojte hitno saznati namere Nemaca u Karlovcu, Bihaću, Srbu i t. d.[3]

C. K. Skoj-a. U vezi sa pripremama Omladinskog Kongresa održavajte svuda sastanke, konferencije i zborove omladine. U kratkim rezolucijama i pismima, potpisanim od što većeg broja omladine, isticati značaj — zasedanje AVNOJ-a, obrazovanje Nac. komiteta oslob. Jugoslavije, odluka koje su donesene za stvaranje i izgrađivanje nove Jugosl. Kongres u januaru, a datum ćemo javiti.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4—l, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, strana 95).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je istoga dana depešom u 20 časova da im je najviše potrebna obuća i odeća, a zatim benzin i da transport brodovima mogu osigurati do Senja. (Arhiv V.I.I., reg. br. l—51/1, k. 119/1.)

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske prethodno je izvestio Vrhovni štab da su u Karlovac stigle dve nemačke divizije, da je pruga Zagreb—Karlovac blokirana i. da je iz Dalmacije prošlo za Bihać 2.000 nemačkih vojnika, 300 konjanika i veći broj motorizacije (Arhiv V.I.I., reg. br. l—49/1, k. 119/1). Kasnije (8. decembra u 10 časova), Glavni štab je javio da su nemačke snage sa sektora Karlovac—Ogulin preduzele napad na Kordun sa dve kolone jačine od po 1.500 boraca sa motorizacijom, i 7. decembra izbile na liniju Sjeničak—Vojnić, i da je jedna kolona prešla Mrežnicu kod Tržića i izbila do Primišlja gde je zadržana i vraćena nazad preko Mrežnice; žbog takve situacije morali su na Kordunu zadržati celu 8. diviziju (Arhiv V.I.I., reg. br. l—53/1, k. 119/1, str. 105).

BR. 117

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 6. DECEMBRA 1943. SVETOZARU VUKMANOVICU TEMPU O STAVU CENTRALNOG KOMITETA KPJ PO PITANJU SARADNJE MEĐU NARODNOOSLOBODILACKIM POKRETIMA BALKANSKIH NARODA[1]

6 decembar 1943 godine

GLAVNOM ŠTABU
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA MAKEDONIJE

— Za druga Tempa —

Dragi druže Tempo,

Ovih dana je na zasedanje AVNOJ-a doputovao drug Milutin,[2] pa nam je-doneo i materijale koje si za nas poslao. Nismo stigli da te materijale detaljno proučimo, pa ti ne možemo poslati po svim problemima iscrpniji odgovor.[3] Ali, pošto kuriri moraju putovati večeras, to ćemo ti ukazati na izvesne najvažnije momente.

Pre svega želimo podvući da je tvoj rad imao ogromne koristi — kako se iz materijala vidi — za razvoj narodno-oslobodilačke borbe u tim krajevima. Ali, o tome ćemo razgovarati opširnije. Mislimo da je mnogo važnije da ukažemo na izvesne greške — i to samo političke prirode — koje mogu imati veoma krupnih posledica ne samo za razvoj pokreta tamo i za budućnost pokreta naroda Jugoslavije, nego i za pokret na čitavom Balkanu.

Prvo. Formiranje ma kakvog balkanskog štaba iz osnova je pogrešno. Nema nikakvog razloga koji bi u današnjoj situaciji — međunarodnoj — a takođe i ovde na Balkanu, govorio za to. Baš svi razlozi govore protiv toga. U Jugoslaviji se — od

[1] Kopija originala, bez potpisa, koju je redigovao sekretar Centralnog komiteta KPJ drug Tito, nalazi se u Arhivu IRPJ, reg. br. 1976 I 3—3 (43); objavljena je u Istorijskom arhivu KPJ, tom VII (Makedonija u NOR i Revoluciji 1941—1944), dok. br. 98, str. 289—293.

[2] Ivan Milutinović

[3] O tim materijalima vidi Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 53, 65, 69, 70, 72, 99, 143, 161, 172 i 215 (indeks 3) i Istorijski arhiv KPJ, tom VII, dok. br. 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77 i 78.

svih zemalja — razvija najsnažniji narodno-oslobodilački pokret, i sve reakcionarne klike, kako u zemlji tako i izbeglice u inostranstvu, kako nemački fašisti tako i reakcioneri u Engleskoj i Americi, rade na tome da naš pokret izoluju ili podrede. Balkanski štab, koji je, kako se vidi, jedna besmislica — jer takav ne postoji niti može postojati (sa 4 komandanta i 4 komesara), — ustvari bi trebalo da potisne našu narodno-oslobodilačku borbu, Vrhovni štab i AVNOJ sa nekakvim opštebalkanskim pokretom, koji se još ni približno nije iskristalisao u procesu borbe. S druge strane, mi moramo strogo voditi računa — s obzirom na međunarodni položaj — o Jugoslaviji kao celini, kao državi koja je postojala i još je priznata u inostranstvu kao takva, čuvajući se da, formalno, legalno ne prekoračimo te okvire u našim parolama i da raznim frazama ustvari koristimo reakcionarnim klikama koje pokrete balkanskih naroda — u balkanskim državama — hoće da prikažu kao neki balkanski boljševizam, boljševizaciju Balkana i tome slično. Nije ni potrebno isticati kakve bi sve teškoće — a bez ikakvih rezultata — izazvalo i za nas i za bratske partije ako bismo pošli tim putem. Mesto toga pravilno je razvijati snage narodno-oslobodilačkih pokreta u svim zemljama Balkana, politički sarađivati i menjati iskustva sa bratskim partijama, pomažući ih da i one u svom radu, na osnovu kod nas već postignutih uspeha, iskoriste sva neiscrpna bogatstva naše borbe, kako političke tako i vojničke.

Drugo. Što se tiče Makedonije, iz postojećih materijala vidimo da ni ti, ni drugovi tamo (Grci i Bugari) niste pravilno prišli ovom pitanju. Makedonski narod ima pravo da se opredeli, pa i da se otcepi. Ovo pravo demokratskim putem on treba da prisvoji, kao svaki suvereni narod. Ako makedonski narod, odnosno drugi narodi Jugoslavije, preko naše Partije ne istaknu i ne prisvoje ovo pravo, teško je i govoriti o tome da će makedonski narod s poverenjem gledati u novu Jugoslaviju. Bilo bi vrlo dobro da na nekoj skupštini Zemaljskog antifašističkog veća Makedonije ta skupština u principu prisvoji to pravo u ime makedonskog naroda. Ali bi to pravo bilo pogrešno tretirati kao prinudu. I ne samo kao prinudu, nego **u** sadašnjoj situaciji opštenarodne borbe protiv fašizma bilo bi štetno suviše naglašavati to pravo, jer se ono stiče u aktivnoj oružanoj borbi s ostalim narodima Jugoslavije. Makedonski narod, suveren u svojim pravima, ima pravo da se **prisa**jedini federativnoj zajednici drugih naroda, to on danas i treba da čini i da se pridruži zajedničkoj borbi ostalih naroda Jugoslavije protiv nemačkih zavojevača i bugarskih okupatora, — jer je to jedina garancija da se u Makedoniji razvije istinski demo-

kratski nacionalni pokret, — garancija bolje budućnosti makedonskog naroda. Mislimo da će vam u tom pogledu poslednje odluke AVNOJ-a umnogome olakšati posao. Na sličan način treba postaviti pitanje i Kosova i Metohije. Parola o prisajedinjenju Kosova i Metohije Albaniji danas, koju predlaže Miladin, kao i stav o komandi albanskog Glavnog štaba nad Metohijom, ustvari bi išla na ruku svim neprijateljima narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji i svim reakcionarnim i fašističkim klikama, koje idu za tim da od demokratskog pokreta naroda Jugoslavije otržu parče po prače i ističu u prvi plan ne pitanja borbe protiv okupatora, nego razgraničenja nacionalnih suprotnosti itd. U tom smislu smo pisali i drugu Miladinu i CK-u Albanije.

Treće. Ukazujemo ti kao na vrlo važnu činjenicu — na saradnju sa drugovima iz grčke i bugarske partije. U tom pogledu treba da si taktičan i da vodiš računa o tome da su to samostalne partije. Ali, time ne mislimo reći da u političkim pitanjima treba biti popustljiv. Ti se nalaziš sada na mestu koje je od prvenstvene važnosti, i tvoj rad ima ogromnu važnost za razvitak narodno-oslobodilačkog pokreta na Balkanu i za onemogućavanje izolacije oslobodilačke borbe naših naroda.

Četvrto. U svetlu svega ovoga treba da ti je jasno da naša aktuelna parola ne može biti ni balkanska federacija, a ni ujedinjenje s Bugarima, iako mi, opštepropagandno, postavljamo i ističemo želju naroda Jugoslavije da Bugari stupe s njima u jednu jedinstvenu buduću federativnu zajednicu, a govorimo opšte propagandno i o bratstvu i jedinstvu naroda Balkana. Ti vidiš iz radio-vesti da se sada u Engleskoj i Americi prave kombinacije sa najraznovrsnijim federacijama srednjoevropskim, balkanskim itd. Svi ti planovi imaju za cilj iskorišćavanje neravnomernosti razvitka oslobodilačkih pokreta u pojedinim zemljama, gušenje tih pokreta reakcijom onih zemalja u kojima se pokreti još nisu razvili, izolaciju Sovjetskog Saveza itd. Treba budno da pratiš razvoj međunarodnih prilika i da se strogo pridržavaš naših parola i stavova, a ne upuštaš u krupne i apstraktne kombinacije.

Situacija je kod nas dobra i dobro se razvija. To možeš videti po »Slobodnoj Jugoslaviji«.

Ovih dana naš CK je zadesio težak gubitak — od bombardovanja je poginuo drug Lola Ribar.

Gledaćemo da ti se javimo što pre opširnije.

S drugarskim pozdravom

6 decembra 1943 godine

BR. 105

»MARŠAL JUGOSLAVIJE TITO« — ČLANAK MOŠE PIJADE OD 6. DECEMBRA 1943. POVODOM ODLUKE PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a DA SE VRHOVNOM KOMANDANTU NOV i POJ DRUGU TITU DODELI ZVANJE MARŠALA JUGOSLAVIJE[1]

MARŠAL JUGOSLAVIJE TITO

Sve radio stanice sveta i sva svetska štampa donele su vest o odluci Drugog zasedanja AVNOJ-a da se Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Josipu Brozu, koji se proslavio pod imenom **Tito,** dodeli naziv maršala Jugoslavije. Danas objavljujemo tekst te značajne odluke.

Uvođenje naziva maršala u Narodno-oslobodilačkoj vojsci i dodeljivanje tog naziva njenom Vrhovnom komandantu, pretstavlja čin odavanja od strane pretstavnika svih naroda Jugoslavije zasluženog priznanja celoj našoj dičnoj vojsci kao i lično njenom komandantu.

Izrasla iz malih partizanskih i diverzionih grupa, iznikla iz samog naroda u toku njegove ustaničke borbe, savlađujući mnogobrojne i jake neprijatelje, probijajući se kroz nečuvene teškoće, razvijajući iz dana u dan sve više svoju vojničku i političku delatnost, naša NO vojska, dostigla je uz najširu podršku i ljubav svih naših naroda, kojima je ona najmilije rođeno čedo, visoki stepen naoružanja, organizacije, discipline, patriotske svesti, političke izgrađenosti i stručne spreme kadrova. Ona je tukla nebrojene slavne bitke i nametnula čitavom svetu priznanje i divljenje. Po načinu svoga postanka i po veličini postignutog uspeha u uslovima jedne okupirane i razoružane zemlje, naša NO vojska stoji bez sličnog primera u istoriji sveta. Može se slobodno reći da mi danas kao savremenici i učesnici događaja nismo u stanju da u punoj meri ocenimo sav značaj uloge koju je ona do sada odigrala i koju tek ima da odigra u životu južnih Slovena. Ujedinjujući se u četama i bataljonima kao borci protiv okupatora i njegovih slugu, rodoljubi svih naših naroda iskovali su kroz borbu, kroz zajedničke patnje i uspehe, svoje nerazdruživo jedinstvo, bratsku zajednicu koju niko više ne može razoriti. Kroz 22 godine postojanja stare Jugoslavije njeni narodi bili su od nenarodnih vlastodržaca gonjeni u međusobnu mržnju i borbu, pa su i najgnusnija nasilja i gaženja nacionalnih prava vršena pod firmom jedin-

[1] **Tanjug, Bilten broj 25, od 6. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.**

stva i radi jedinstva. Od pet južnoslovenskih nacija, koje su živele u Jugoslaviji htelo se na silu stvoriti neku jugoslovensku naciju što je bilo samo maska za reakcionarno velikosrpstvo. Kod ugnjetnih nacija to je dalo maha reakcionarnim separatistima u vezivanju svoga naroda za strani fašizam. Danas, ta razjedinjena, u međusobnoj borbi raskrvavljena Jugoslavija, postoji još samo u poslednjim naporima okupatora i njegovih slugu. Stara Jugoslavija je pokopana. Njeni narodi su prvi put istinski ujedinjeni. Ogromni deo zasluge za ovo pripada našoj vojsci koja je bila ona silna poluga pomoću koje je to veličanstveno delo ostvareno. I to njeno veliko političko delo izdvaja našu vojsku od svih ostalih.

Ta i takva vojska delo je druga Tita. Ona je njegovo delo kao što je njegovo delo pozivanje naših naroda u oružanu borbu protiv okupatora, organizovanje te borbe, rukovođenje njome, postavljanje političkih ciljeva i zadataka toj borbi, jednom reči on je njen genijalni vojnički i politički organizator i rukovodilac.

Naši narodi i naši junački borci pozdravljaju sa najvećim oduševljenjem i zadovoljstvom odluku Veća o dodeljivanju naziva maršala drugu Titu. Narodni pretstavnici, donoseći tu odluku progovorili su iz dna narodne duše, bili su izraz želje, misli svih naših naroda. Zato će ta odluka biti potsticaj za nove junačke podvige, ona će dati nove snage našim borcima koji danas stoje pred novim, teškim i velikim zadaćama. —

M. P.[2]

[2] **Moša Pijade**

BR. 117

ДАВЕШТЕНЈЕ VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. DE-fl^MBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE C\ MOŽE PREUZETI ODREĐENU KOLIČINU RATNE ГОРREME I DRUGOG MATERIJALA SA OSTRVA VISA[1]

pek0eša br. 1817 i 1818 od 7. XII [1943 u] — 15.00 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Šaljite svakog dana do 8 sati izvještaj o vremenu. Izvje-j *A* da sadrži stanje vremena i pokrivenost neba, na pr. vrijeme P.i0vito, vrhovi Velebita ili Durmitora pokriveni oblacima, ili ^jjeте oblačno, vrh Durmitora čist i nepokriven, niska magla v vrijeme vedro i čisto. Ovo je potrebno zbog pomoći savezničke i'^jacije. Odjeće možete dobiti nekoliko hiljada pari na Visu. ^ vite što vam još osim toga najviše treba. Materijala možete jflfriti još nekoliko stotina tona.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu rfi reg. br. 1—52/1, k. 119/1 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske,

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je o tome Štab Mor-rjce NOVJ i zamolio ga da na sebe preuzme prijem i utovar celo-!\pnog materijala na dva broda, koji su na Visu, i hitno ih uputi u jrJjj dok se situacija nije promenila, a ukoliko oni imaju jedan ili dva Shodna broda neka ih daju da bi se jednovremeno dopremio sav odo-j£ęii materijal (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—1, k. 119/1, str. 103).

stva i radi jedinstva. Od pet južnoslovenskih nacija, koje su živele u Jugoslaviji htelo se na silu stvoriti neku jugoslovensku naciju što je bilo samo maska za reakcionarno velikosrpstvo. Kod ugnjetnih nacija to je dalo maha reakcionarnim separatistima u vezivanju svoga naroda za strani fašizam. Danas, ta razjedinjena, u međusobnoj borbi raskrvavljena Jugoslavija, postoji još samo u poslednjim naporima okupatora i njegovih slugu. Stara Jugoslavija je pokopana. Njeni narodi su prvi put istinski ujedinjeni. Ogromni deo zasluge za ovo pripada našoj vojsci koja je bila ona silna poluga pomoću koje je to veličanstveno delo ostvareno. I to njeno veliko političko delo izdvaja našu vojsku od svih ostalih.

Ta i takva vojska delo je druga Tita. Ona je njegovo delo kao što je njegovo delo pozivanje naših naroda u oružanu borbu protiv okupatora, organizovanje te borbe, rukovođenje njome, postavljanje političkih ciljeva i zadataka toj borbi, jednom reči on je njen genijalni vojnički i politički organizator i rukovodilac.

Naši narodi i naši junački borci pozdravljaju sa najvećim oduševljenjem i zadovoljstvom odluku Veća o dodeljivanju naziva maršala drugu Titu. Narodni pretstavnici, donoseći tu odluku progovorili su iz dna narodne duše, bili su izraz želje, misli svih naših naroda. Zato će ta odluka biti potsticaj za nove junačke podvige, ona će dati nove snage našim borcima koji danas stoje pred novim, teškim i velikim zadaćama. —

M. P[2]

[2] **Moša Pijade**

BR. 117

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA MOŽE PREUZETI ODREĐENU KOLIČINU RATNE OPREME I DRUGOG MATERIJALA SA OSTRVA VISA[1]

Depeša br. 1817 i 1818 od 7. XII [1943 u] — 15.00 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Šaljite svakog dana do 8 sati izvještaj o vremenu. Izvještaj da sadrži stanje vremena i pokrivenost neba, na pr. vrijeme kišovito, vrhovi Velebita ili Durmitora pokriveni oblacima, ili vrijeme oblačno, vrh Durmitora čist i nepokriven, niska magla ili vrijeme vedro i čisto. Ovo je potrebno zbog pomoći savezničke avijacije. Odjeće možete dobiti nekoliko hiljada pari na Visu. Javite što vam još osim toga najviše treba. Materijala možete dobiti još nekoliko stotina tona.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1—52/1, k. 119/1 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, strana 98).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je o tome Štab Mornarice NOVJ i zamolio ga da na sebe preuzme prijem i utovar celokupnog materijala na dva broda, koji su na Visu, i hitno ih uputi u Senj dok se situacija nije promenila, a ukoliko oni imaju jedan ili dva slobodna broda neka ih daju da bi se jednovremeno dopremio sav odobreni materijal (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—1, k. 119/1, str. 103).

BR. 117

SAOPŠTENJE TANJUGA OD 7. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE NA TERITORIJI SRBIJE, BOSNE I HRVATSKE I O SADEJSTVU SAVEZNIČKE AVIJACIJE[1]

Ч

IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

za 6 decembar 1943

Jedinice koje se bore u Srbiji napale su Kremnu gde je bila velika grupa Bugara, Nemaca, četnika Draže Mihailovića i Arnauta. Napad nije potpuno uspeo, ali su neprijatelju zadati veliki gubitci.

U Sandžaku Nemci i nešto četnika Draže Mihailovića pokušavaju ispade i prema Priboju. Oni vrše oštre napade na naše jedinice koje daju žestok otpor.[2]

Naše jedinice u Istočnoj Bosni vode velike borbe sa četnicima Mihailovića i njihovim gospodarima Nemcima na liniji Tuzla — Kladanj i Tuzla — Zvornik. Naša hrvatska brigada[3] razbila je jednu kolonu Nemaca i zaplenila 2 mitraljeza i druge ratne spreme.[4]

3-XII-minirana je pruga između Maglaja i Zepča u Centralnoj Bosni. Uništena je lokomotiva i vagoni kao i 2 tenka sa topovima. Zarobljeno je 10 neprijateljskih vojnika i zaplenjen ratni materijal. Također je porušena pruga Doboj — Teslić i kod Križa vođena borba sa dva eskadrona Čerkeza. Zaplenjeno je nešto ratne spreme i ubijeno 11 neprijateljskih vojnika. U Osinji delovi naših jedinica ubili su 20 i ranili oko 30 Čerkeza. Jedinice naše 11 divizije koje se bore na sektoru Doboj — Sarajevo za 5 dana istrebile su preko 200 kozaka koji su postavljeni da čuvaju prugu i koji u isto vreme čine nedela i okolnim selima.[5]

[1] Tanjug, Bilten broj 26, od 7. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Nemačka 1. brdska divizija otpočela je 4. decembra 1943. ofanzivu protiv jedinica 2. korpusa NOVJ u Sandžaku na pravcu Bijelo Polje — Priboj.

[3] Odnosi se na 18 (hrvatsku) brigadu 27 (istočnobosanske) NOU divizije, koja je formirana kod Tuzle.

[4] O borbama i akcijama jedinica 3. korpusa NOVJ u istočnoj Bosni vidi Zbornik, tom IV, knj. 19, dok. br. 99 i knj. 20, dok. br. 1 i 40.

[5] Prvu konjičku kozačku diviziju, sastavljenu od Čerkeza, Nemci su upotrebili u centralnoj Bosni, na sektoru Doboj — Derventa — Zepče, za odbranu komunikacije Sarajevo — Bosanski Brod protiv jedinica 11 (krajiške) NOU divizije. O tim borbama vidi opširnije tom IV, knj. 19, dok. br. 140.

U Hrvatskom Primorju naše jedinice zauzele su Biograd na moru. Zadarski odred razbio je kolonu Nemaca kod Zadra 1 ubio 17 fašista.

Jedinice Ličkog odreda napale su kolonu Nemaca na cesti Lapac — Bihać i ubile 20 Nemaca, dok je 15 ranjeno.

Jedinice naše 28 divizije imale su uspešnu akciju na cesti Delnice — Mrzla Vodica gde je uništeno oko 30 Nemaca koji su pripadali 194 puku 71 nemačke divizije.[6]

Vazdušne operacije saveznika na teritoriji Jugoslavije

Savezничка avijacija aktivno pomaže akcije NO vojske u borbi protiv zajedničkih neprijatelja. Tako su od 1 novembra do 1 decembra, prema izveštaju savezničke komande vazduhoplovstva, savezнички avioni bombardovali sledeća mesta: 1 novembra Splitsku luku gde su uništili 2 hidroaviona i pogodili 2 broda. Istoga dana 22 savezничка bombardera napala su Podgoricu.

2 novembra savezнички avioni uništili su severno od Splita 2 neprijateljska aparata tipa Dornier 24.

6 novembra uništili su kod Metkovića 40 motornih vozila i oštetili 50. Istog dana oštetili su 2 motorna čamca kod Makarske i pogodili. . .[7] kod Ploča. 7 novembra bombardovan je Split. Tom prilikom potopljen je motorni brod od 3500 tona i zapaljeno stovarište benzina. Istog dana uništena je na pruzi Mostar — Metković jedna lokomotiva i 3 vagona.

10 novembra savezничка avijacija napala je splitsku luku i postigla 4 puna pogodka na motorni brod od 4000 tona. 12 novembra bombardovana je Podgorica. Istog dana uništena su 3 i oštećena 2 neprijateljska aviona u Mostaru. 14 novembra napadnut je Metković gdje je uništen čitav jedan voz od jedne lokomotive i 20 vagona ulja. Istog dana oštećena je lokomotiva i 8 vagona u Sarajevu. Između 16 i 19 novembra uništeno je u Dalmaciji 68 vagona, 5 lokomotiva, 1 avion i 1 avion oštećen.

27 i 28 novembra bombardovano je šibeničko pristanište , gde su izazvane mnoge eksplozije i požari, dalje Dubrovnik gde su pogođena skladišta sa ratnim materijalom, i Zadar.

29 novembra savezничка avijacija bombardovala je sa velikim uspehom aerodrom u Mostaru. Aerodrom je oštećen i na njemu uništena 4 nemačka aparata. Istog dana veća formacija sav. aviona napala je Sarajevo. Izazvane su eksplozije i požari.

[6] U Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru dejstvovala je tada 13 (primorsko-goranska) NOU divizija dok se 28 (slavonska) divizija nalazila u rejonu Bjelovara (Zbornik, tom V, knj. 21, dok. br. 161).

[7] Dokumenat je na tom mestu oštećen.

BR. 108

»POGOĐENA IZDAJNIČKA KLIKA« — ČLANAK MOSE PIJADE OD 7. DECEMBRA 1943. OBJAVLJEN U BILTENU TANJUGA[1]

POGOĐENA IZDAJNIČKA KLIKA

Juče je Radio London javio: »Delegati Drugog zasedanja AVNOJ-a koje je naimenovalo generala Tita za maršala i obrazovalo novu privremenu vladu, izabrani su tajno u okupiranim delovima zemlje a javno u oslobođenim oblastima. Članovi vlade Božidara Purića na specijalnoj sednici porekli su svako pravo jugoslovenskoj privremenoj vladi i osudili njen pokret kao nasilnički koji se u svakom pogledu suprotstavlja demokratskim i socijalnim shvatanjima naroda i njegovog nacionalnog duha. Ovaj pokret ide za tim da onemogući vladama u emigraciji njihov povratak u zemlju i njihova prava ospori kao zakonitih pretstavnika naroda. Ovaj se pokret najpre javio u fašističkim državama, ali se on nažalost sada pojavljuje u nekim delovima slobodnog sveta.« Zanimljivo je da je odmah iza ove vesti bez nekog odmora Radio London dodao i ovo: »Pretsednik privremene vlade je Dr Ivan Ribar koji je bio pretsednik prvog jugoslovenskog parlamenta posle prošlog rata. Među potpretsednicima se nalaze Moša Pijade, Srbin, poznati akademski slikar iz Beograda, zatim Antun Augustinčić, Hrvat, jedan od najpoznatih jugoslovenskih vajara. Ministar unutrašnjih dela je Vlado Zečević, srpski sveštenik iz Krupnja, poznat sa svoga rada u demokratskoj stranci. Posle 1941 on je bio jedan od Titovih komandanata.« U emisiji na slovenačkom doneta je prva gore navedena rečenica o načinu izbora delegata AVNOJ-a bez saopštenja o stavu Purićeve vlade, a na srpskom to saopštenje više nije ponavljano.

Za sada su se čula samo dva glasa protiv narodne privremene vlade: Nedićevog Beograda i izdajničke izbegličke vlade. Jedni prostački, drugi podlački i klevetnički. Sta se ima kazati na saopštenje o stavu Purićeve vlade? Prvo, pada u oči da dajući tu vest Radio London izbegličku vladu naziva Purićevom vladom, a Nacionalni Komitet *jugoslovenskom privremenom vladom,* te da odmah uz to saopštenje ističe nekoliko ličnosti iz pretsedništva AVNOJ-a pogrešno uzimajući ovo pretstavništvo kao privremenu vladu. Drugo, što se tiče samog stava Purićeve vlade, ova je vrlo dobro razumela da joj u zemlju nema povratka, ma da još nije u inostranstvu bila objavljena

[1] **Tanjug, Bilten broj 26, od 7. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.**

odluka Veća o oduzimanju prava zakonite vlade izbegličkoj **vladi i** o zabrani povratka u zemlju kralju Petru. Stav izdajnika iz izbegličke vlade u zemlji nikoga ne interesuje. To je stav očajnika koji daju izraza svojoj žalosti u času kad shvataju da su završili svoju varaličku karijeru. Pouzdano očekujemo da će te varalice ubrzo i od strane naših saveznika biti onemogućeni u izdajničkoj protivnarodnoj propagandi, te da će im se i formalno oduzeti pravo da pretstavljaju ma koga drugog osim same sebe i svoje prljave reakcionarne interese. —

M. pa

BR. 109

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA MANEVROM SNAGA IZBEGAVA JAČE GRUPISANJE NA GLAVNOM PRAVCU NASTUPANJA NEPRIJATELJA NE DOZVOLJAVAJUĆI OPKOLJAVANJE I NEPOTREBNE GUBITKE[1]

8/XII [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Štab V Div. javlja danas da su Nemci 6. zauzeli Čajniče.[2] Već su sigurno stigli i u Goražde. — Uzmite ovo u obzir. Orijentišite jednu div. prema Foči i povežite se s Pekom i Moračom[3] ako vas Nemci prisile na povlačenje.[4] Ne dajte se suviše zbiti na jednom mestu s jačim snagama.

Tito

[2] Moša Pijade .

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/13—8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, strana 12).

[2] Odnosi se na delove 1. brdske nemačke divizije koji su, 7. decembra, prodirući iz pravca Prijepolja i Pljevalja. zauzeli Čajniče (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181 i tom I, knj. 16, dok. br. 93 i 94).

[3] Peko Dapčević, komandant 2. korpusa NOVJ, i Milutin Morača, komandant 5 (krajiške) NOU divizije.

[4] Dan ranije, komandant 3. korpusa NOVJ izvestio je Vrhovni štab da je neprijatelj počeo koncentričan napad na istočnu Bosnu iz

BR. 117

IZVESTAJ KOMANDE OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU O BROJNOM STANJU SLUŠALACA II KLASE[1]

OFICIRSKA ŠKOLA
VRHOVNOG ŠTABA NAR. OSL. VOJSKE
I PARTIZ. ODREDA JUGOSLAVIJE
Br. 69
8 decembra 1943 god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

U prilogu dostavljamo spisak slušalaca na **II** kursu Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ sa njihovim podacima i sa njihovim dosadašnjim karakteristikama, u koliko smo ih do sada dobili.[2]

Na kursu ima:

3	sadašnja	komandanta brigade
6	„	zamenika komandanta brigade
1	„	komandant odreda
3	„	zamenika komandanta odreda
14	„	komandanta bataljona
16	„	zamenika komandanta bataljona
3	„	operativna oficira bataljona
35	„	komandira čete
1	„	polit, komesar čete
4	„	zamenika komandira čete
10	„	vodnika
5	„	desetara
6	„	boraca
108		slušalaca svega.

Sarajeva, Tuzle, Zvornika i Drinjače, da se vode žestoke borbe kod Kladnja, Caparda, Šekovića, na Romaniji, Sokolcu i Rogatici i da Nemci i četnici trpe velike gubitke. Istoga dana, po prijemu depeše, on je izvestio Vrhovni štab da Nemci napadaju na jedinice 3. i 2. korpusa i 5. diviziju snagama do jednog korpusa i da je naredio 27. diviziji da uhvati vezu i sadejstvuje Pekovim i Moračinim snagama (Arhiv V.I.I., reg. br. 1/23—8/1, k. 408 A, strana 22).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. bi. 3774/XII, 3—10 (43).

[2] Spisak slušalaca sa karakteristikama nalazi se u Arhivu V.I.I., pod istim registarskim brojem.

Bilo je 110 slušalaca, od kojih je jedan otišao u bolnicu IV NOU divizije, a jedan se vratio u XIII Kraj. NOU brigadu, po potrebi službe.

Od navedenih 108 slušalaca sedmorica su iz Proleterske NOU divizije kao vanredni slušaoci koji su spremni da odmah pođu, ako pođe njihova jedinica, a 101 su redovni slušaoci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
J. Marinović

Komandant pukovnik,
Branko Poljanac

(M. P.)

BR. 111

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA IZVESTI O JAČINI NEMAČKIH SNAGA U BIHAĆU I NA UNSKOJ KOMUNIKACIJI KNIN — LAPAC[1]

[Glavnom štabu NOV i PO] Hrvatske

Javite najhitnije koncentraciju Nijemaca u Bihaću i kolike su snage na sektoru Lapac — Srb — Knin.[2]

[1] Original (pisan plavim mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 41—6, k. 14. 'Glavni štab Hrvatske registrovao je radio-depešu u knjizi prijelnih depeša 9. decembra u 11 časova pod reg. br. 4—1, k. 119/2, strana 104.

[2] Istoga dana, u 14 časova, Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je Vrhovni štab da se u rejonu Bihaća nalazi 373. nemačka pešadijska divizija »Tigar«, jačine oko 10.000 boraca heterogenog sastava i da su u Bihać, poslednjih dana, prispela pojačanja i materijal 114. nemačke lovačke divizije, da četnici popa Momčila Đujića aktivno sarađuju sa Nemcima i da su upali u Bukovicu (Arhiv V.I.I., reg. bn 1—56/1, k. 119/1, str. 110). O dejstvirna 373. nemačke divizije vidi Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 18, primedba 2).

Dalje javite kakva je situacija sada u Slavoniji.[3] Da li je stigla delegacija već do vas.[4]

Smatrate li mogućim neku ofanzivu protiv vas?[5]

9. XИ-43 [u 11.00 časova]

Tito

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je sutradan naređenje 6. slavonskom korpusu NOVJ u kome traži da pošalje izveštaj kako se završila započeta ofanziva u Slavoniji i da li neprijatelj drži uporišta na liniji Virovitica—Našice. Stab 6. korpusa NOVJ je 10. decembra u 0800 časova poslao radio-telegram u kome izveštava Glavni štab Hrvatske da se smanjila koncentracija neprijatelja u njegovoj zoni, da izgleda da za sada neće biti ofanzivnih akcija i da je stanje skoro normalno, da neprijatelj drži uporišta: Viroviticu, Slatinu, Burđenovac i Našice, a da se u našim rukama nalaze: Cačinci, Orahovica, Suho Polje i Đulavec, da je pruga Osijek — Zagreb razrušena od Kloštra do Đurđevca, a pruga Virovitica — Banova Jaruga od Vinkovaca do Pakraca. Međutim, radilo se o pregrupisavanju nemačkih snaga za otpočinjanje šeste neprijateljske ofanz.ive (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 47, primedba br. 4 i Arhiv V.I.I., reg. br. 10—11/8, k. 483).

[4] Odnosi se na delegate Hrvatske i Slovenije koji su učestvovali na Drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu. Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je toga dana u 14 časova Vrhovni štab da se delegacija nalazi kod 5. korpusa NOVJ i zamolio ga da javi 5. korpusu NOVJ da obavesti delegate da se još ne mogu prebaciti zbog ofanzive na Kordunu (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—56/1, k. 119/1).

[5] Nemci su, 6. decembra, počeli operacije sa sektora Ogulin—Karlovac (u centralnom delu Hrvatske) protiv jedinica 4. korpusa NOVJ (operacija »Panter«) na Kordunu (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 43). Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je idućeg dana u 16 časova Vrhovni štab NOV i POJ da nemačka 371. pešadijska divizija nastupa pravcem Ogulin—Tounj—Primišlje—Slunj, da potiskuje jedinice 8. NOU divizije i da neprijatelj pali i pljačka sela (Arhiv V.I.I., reg. br. 1—56/1, k. 119/1, str. 113). Dva dana ranije (4. decembra), Nemci su otpočeli sa operacijom (»Citen«) u Dalmaciji i jugozapadnoj Bosni protiv 8. i delova 1. i 5. korpusa NOVJ.

BR. 112

DNEVNA ZAPOVEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. DECEMBRA 1943. POVODOM NEMAČKE OFANZIVE NA SLOBODNU TERITORIJU U DALMACIJI, KORDUNU, JUGOZAPADNOJ I ISTOČNOJ BOSNI I SANDŽAKU[1]

DNEVNA ZAPOVIJEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV i POJ MARŠALA TITA

Borcima, komandirima i političkim komesarima NOV i POJ.

Njemačko-fašistički okupatori skoncentrisali su u raznim mjestima Jugoslavije veoma jake snage i na nekim sektorima naše oslobođene teritorije gdje 14 dana vode ofanzivu. Njemačko-fašistički okupatori vode ofanzivu protiv jedinica naše slavne NOV zajedno sa ustašama, četnicima, nedićevcima, bugarskim i albanskim kvislinzima. Rasplamtile su se borbe u Sandžaku, Istočnoj Bosni i Hrvatskoj, gdje naše jedinice pružaju jak otpor neprijatelju, koji već šesti put pokušava da uništi našu NOV Jugoslavije.

Drugovi borci, komandiri i politički komesari!

Došao je odlučni trenutak kada treba napregnuti sve snage, svu energiju da se spriječi ova namjera neprijatelja i da se još jedanput pokaže čitavom svijetu da je naša NOV Jugoslavije nepobjediva i da je ona dostojna povjerenja.

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 44-1, k. 7-A. Dokumenat je bez datuma, ali se iz Biltena Telegrafske agencije nova Jugoslavija broj 28, od 9. decembra, vidi da je ta dnevna zapovest vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita izdata za 9. decembar 1943. Tanjug je toga dana objavio sledeće:

»Maršal Tito Vrhovni komandant NOV i POJ dao je danas naredbu vojsci i partizanskim odredima povodom ofanzive koju neprijatelj sa pomagačima otpočinje na slobodnu teritoriju. U naredbi se kaže:

»Došao je odlučni trenutak da napregnemo sve snage, svu upornost da osujetimo paklene namere neprijatelja i da još jedanput pred čitavim svetom pokažemo da je naša NOV nepobediva i dostojna onog poverenja koje uživa kod naših saveznika«.

Partizanima se naređuje da ruše nemilosrdno saobraćajne veze, mostove i puteve, da udaraju bez oklevanja na neprijatelja, gde ga stignu, da dižu u vazduh fabrike i vojne objekte.

Svima jedinicama na teritoriji gde momentano nema neprijateljske ofanzive, naređuje se da odmah počnu ofanzivne operacije na najvažnije neprijateljske strategijske tačke«.

Partizani Jugoslavije!

Nemilosrdno rušite željezničke pruge, ceste i mostove, progonite neprijatelja svuda, dižite u vazduh fabrike i ratne objekte, kočite prebacivanje neprijateljskih transporata i trupa.

Svim vojničkim jedinicama, koje se nalaze na teritoriji gdje neprijatelj još nije prešao u ofanzivu:

NAREĐUJEM

Da smjesta otpočnu ofanzivne operacije protiv najvažnijih neprijateljskih strateških mjesta.

Borci, komandiri i politički komesari NOV i PO Slovenije, Srbije, Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Makedonije i Vojvodine, s oružjem koje vi držite u rukama, treba da branite ono što je bilo izvojevano u toku dvije i po godine krvave borbe, da branite bratstvo i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije u demokratskoj federativnoj novoj Jugoslaviji.

Naprijed u borbu za potpunu pobjedu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Tito

BR. 113

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA HITNO PREBACIVANJE TEŠKIH RANJENIKA BRODOVIMA ZA ITALIJU[1]

Depeša br. 1847 od 9. XII. [1943 u] 11.00 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Od 12.000 pari odijela dobivate 7.000 i 1500 pari cipela, 2250 tona brašna, 50 posto benzina i nafte koje se tamo nalaze.[2] Ostalo u dogovoru s intendantom.[3]

Sve teške ranjenike hitno prebacite na otoke prvenstveno Vis, a odavde će se za Italiju.

V.Št.fab]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, strana "104).

[2] Glavni štab-NOV i PO Hrvatske obavestio je istoga dana u 12 časova Štab Mornarice NOVJ o naređenju Vrhovnog štaba i zamolio da što pre utovari robu na brodove i uputi za Senj. Istovremeno ga je obavestio o nemačkoj ofanzivi na Kordunu radi čega su im brodovi hitno potrebni za transport teških ranjenika na Vis i dalje za Italiju, tražeći da ih obaveste šta su preduzeli (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-56/1, k. 119/1, strana 110).

[3] Sledećeg dana je šef Ekonomskog odseka Vrhovnog štaba obavestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske da je naređeno Štabu Mornarice NOVJ da im se pošalje sprema sa Visa i da stupe u vezu sa Štabom Mornarice ili 8. korpusa NOVJ radi organizacije transporta (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, str. 113).

BR. 117

SAOPŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. DECEMBRA 1943. STANOVNIŠTVU NA TERITORIJI JUGOSLAVIJE DA NAPUŠTA GRADOVE GDE SE NALAZE VOJNI OBJEKTI I NEPRIJATELJSKI VOJNICI[1]

SAOPŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

U vezi s time što s našim jedinicama svakodnevno sarađuje saveznička avijacija, saopštavamo svima stanovnicima gradova u Jugoslaviji da blagovremeno napuste sva mesta i delove gradova gde se nalaze neprijateljski vojni objekti i neprijateljske jedinice. Radnike železničare i radnike raznih fabrika, koji rade za vojne svrhe neprijatelja, takođe pozivamo da napuste sva preduzeća. Stanovništvo je dužno davati tačne podatke o mestu gde se nalaze neprijateljski objekti, neprijateljske jedinice i njihovo kretanje. To je potrebno zato, da ne postrada mirno stanovništvo.

Iz Vrhovnog štaba NOV i POJ

[1] Original ovog saopštenja Vrhovnog štaba NOV i POJ redakcija nije mogla pronaći. Dokumenat je objavio prvi put Tanjug (Tanjug, Bilten broj 28, od 9. decembra 1943, Arhiv V.I.I., neregistrovano, k. 20).

BR. 115

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U BOSNI, MAKEDONIJI I SLAVONIJI[1]

IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA ZA 8 DECEMBAR

Nijemci pomoću Bugara, ustaša i četnika otpočeli su na raznim otsjecima fronta ofanzivne operacije protiv naše oslobođene teritorije. Naročito se žestoki bojevi vode u Bosni na otsjecima fronta Sarajevo — Travnik, Sarajevo — Mokro, Mokro — Tuzla — Kladanj, Imotski — Duvno, Sinj — Livno i kod [Bos.] Grahova. U Sandžaku poslije kraće pauze Nijemci su bacili u borbu svježe jedinice, prebačene iz Grčke, Albanije i Austrije. Jedinice II divizije odbijaju jake napade njemačkih trupa koje su prodrle u Prijepolje i pokušavaju da zauzmu Brodarevo i da se prebace na lijevu obalu Lima.[2]

Kod Bos. Grahova njemački okupatori pomoću četnika Đujića i Rokvića uspeli su 3 decembra da prodru u Grahovo, ali su ih sutradan 4 decembra naše jedinice izbacile iz varošice.[3]

Makedonske jedinice NOV vode bojeve sa Nijemcima kod Kičeva i Gostivara. Njemački okupatori vrše zvjerski teror nad mirnim stanovništvom u Makedoniji. Oni su zajedno sa albanskim jedinicama i četnicima opljačkali selo Kasabinci i poubijali veliki broj ljudi, žena i djece.[4]

U Slavoniji naše jedinice vrše uspješne napade na njemačke kolone i garnizone.

U Moslavini borci jedne naše brigade razoružali su preko stotinu Nijemaca i zaplijenili 15 kamiona, 7 mitraljeza i drugi ratni materijal. Za vrijeme bojeva kod Čazme naši borci istri-

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ, broj 184, od 10. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] O otpočinjanju nemačkih zimskih operacija 4. decembra 1943. u Sandžaku i prodoru nemačke 1. brdske divizije na sektor Bijelo Polje — Prijepolje vidi tom I, knj. 16, dok. br. 86 i ostale koji slede.

[3] O dejstvima koja je neprijatelj poduzeo na pravcu Knin — Bos. Grahovo vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

[4] O nemačkoj ofanzivi u Makedoniji vidi Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 101, 102 i 103.

jebili su 165 i zarobili 270 hitlerovaca. Među zaplijenjenim ratnim materijalom nalaze se 4 topa, 6 mitraljeza, bacač mina, 270 pušaka, 300 topovskih granata, 2 teretna i 3 putnička automobila. Nad Čazmom oborena su 2 neprijateljska aviona.[5]

BR. 116

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. DECEMBRA 1943. O BORBAMA 26 (SLOVENAČKE) DIVIZIJE[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA ZA 9 DECEMBAR

Naše jedinice vode uporne odbrambene bojeve u Bosni i Sandžaku. Neprijatelj, koji ubacuje u borbu svježe jedinice trpi velike gubitke.

U Sloveniji borci XXVI divizije[2] razrušili su 120 metara željezničke pruge i digli u vazduh željeznički most kod Koritnice. Za vrijeme ove operacije zarobljena su 34 njemačka vojnika i 1 oficir. Zaplijenjeno je 5 mitraljeza, 35 pušaka, izvjesna količina municije i drugi ratni materijal. Sva utvrđenja i bunkeri oko željezničkog mosta dignuti su u vazduh. Usljed ove operacije prekinut je na duže vremena željeznički saobraćaj između Gorenjske i Primorja. Borci iste ove divizije, vodeći ofanzivne operacije zauzeli su utvrđeno mjesto Trebija gdje se nalazio jaki njemački garnizon. U isto vrijeme vođeni su bojevi i na drugim sektorima. U toku ovih bojeva zarobljena su 32 Nijemca i izvjesna količina materijala.

U Slavoniji borci Diljskog partizanskog odreda izvršili su napad na neprijateljski garnizon u Gromačniku. Garnizon je bio potučen i naši borci zaplijenili su 2 oklopnih kola. Zarobljeno je 16 neprijateljskih vojnika.

Na drugim otsjeeima fronta vode se lokalne borbe.

*

[5] Odnosi se na napad jedinica 28 (slavonske) NOU divizije i Moslavačkog NOP odreda od 29. novembra 1943. u kome je uništen ustaško-nemački garnizon u Čazmi. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 12, dok. br. 163 i knj. 22, dok. br. 139.

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 184, od 10. decembra 1943, Arhiv VJ.I., k. 20.

[2] Docnije 31 (triglavska) slovenačka divizija. -

Borbeno jedinstvo našeg naroda strašno uznemiruje okupatore i ustaške bande, jer oni vrlo dobro znaju da je nemoguće pobijediti narod koji se svjesno bori za svoju slobodu i nezavisnost. Zato se ustaška propaganda i upinje iz petnih žila da razbije to borbeno jedinstvo. U tu svrhu ona ponavlja cijelo vrijeme otrcane fraze kako se u Vrhovnom Štabu i NO pokretu nalaze tobože sami Srbi i Zidovi. O tome ko se nalazi u NO pokretu i njegovoj vojsci najrječitije govori druga skupština AVNOJ-a. Na skupštini su u jednakoj mjeri bili zastupljeni i Hrvati i Srbi i Slovenci i Makedonci, jednom riječi druga skupština AVNOJ-a protekla je u duhu uzajamne tijesne saradnje i borbene odlučnosti svih naših naroda. Među delegatima skupštine nalazili su se profesori, radnici, seljaci i pravnici, inžinjeri i sveštenici, privatni namještenici i diplomate, radićevci i komunisti — drugim riječima pretstavnici sviju demokratskih slojeva bez razlike na političku, vjersku i nacionalnu pripadnost. Skupština je svojim jednodušnim odlukama prodemonstrirala pred cijelim svijetom željezno jedinstvo naših naroda u borbi protiv hitlerovskih osvajača i izdajnika. To narodno jedinstvo nisu u stanju razbiti nikakve laži i klevete okupatora i njihovih plaćenika. Jednodušne odluke druge skupštine AVNOJ-a još će čvršće ujediniti naše narodne snage za oslobođenje ispod hitlerovsko-ustaškog jarma. One će nama dati još veći potstrek za odlučnu borbu protiv svih krvnika našeg naroda. Pomoću ostvarenog borbenog jedinstva naš narod ostvariće svoju težnju za slobodom i stvoriti moćnu zajednicu slobodnih naroda ujedinjenih u istinski ujedinjenoj Jugoslaviji.

BR. 117

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 10. DECEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA JE IZDAO NAREĐENJE 2. PROLETERSKOJ DIVIZIJI DA IZVRŠI POKRET IZ REJONA CELEBICA, PREBACI SE PREKO LIMA I UVCA U SRBIJU I DEJSTVUJE NA PROSTORU IZMEĐU IVANJICE I IBARSKE DOLINE[1]

[Štabu] II Korpus[a]

Povesti istragu zbog poraza II Divizije. Javite gubitke.[2]

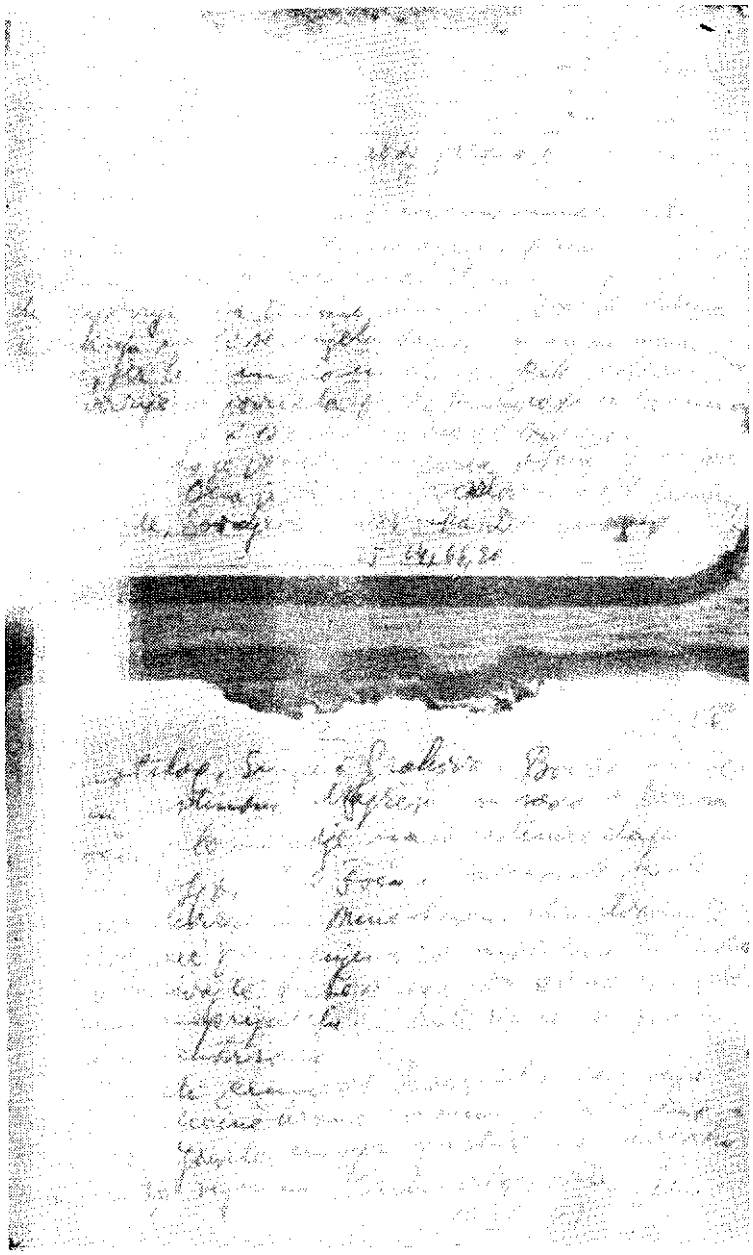
Pošto sa vama nismo imali veze dali smo II Diviziji na njezin prijedlog odobrenje da se prebaci preko Uvca u Srbiju i da dejstvuje na terenu Ivanjica — Ibarska dolina.[3] II Diviziju ne bi se smjelo baciti u neke odbranbene borbe, jer bi to moglo imati teških posljedica. V Divizija se povukla preko Višegrada u Bosnu a sa njom je i 150 boraca iz II. Divizije.[4] Protiv nas je počela najveća ofanziva u toku ovog rata. Ona je počela od Karlovca i od Sjenice, od Tuzle, Sarajeva, Zvornika, Drinjače,

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 42-6, k. 14.

[2] U saslušanjima od 16. januara 1944. o uzrocima razbijanja i poraza 2. proleterske brigade 2. proleterske divizije i 1. šumadijske brigade u Bijelom Polju, koja su dali članovi pomenutih štabova, stoji da još nije moguće doći do tačnih podataka o gubicima. Međutim, komandant 2. proleterske divizije je izjavio da je 2. proleterska brigada imala oko 139 poginulih i nestalih. Te gubitke imali *su 1.* i 2. bataljon koji su se nalazili na desnoj obali Lima (Arhiv V.I.I., reg. br. 7/5, k. 732). Artiljerijski divizion iz divizije »Garibaldi« imao je gubitke od 100, a italijanski radni bataljon, koji se nalazio u pokretu za Rudo — oko 250—300 ljudi. U saslušanju koji je dao Radivoje Jovanović, komandant 1. šumadijske NOU brigade, stoji da je njegova brigada imala 200 mrtvih i nestalih (bez ranjenika) ali da i ta cifra nije definitivna. To je bio težak poraz jer je Brigada tada brojala 330 boraca (Arhiv V.I.I., reg. br. 5-16/2-1, k. 736). Gubici 2. proleterske i 1. šumadijske su bili oko 350 boraca, a divizije »Garibaldi« 350—400 Italijana. Ukupni gubici iznosili su oko 700—800 boraca. Gubici u naoružanju iznosili su naoružanje za dva bataljona.

[3] Zbog vrlo teške situacije u kojoj su se našle jedinice *2.* proleterske divizije posle prodora 1. nemačke brdske divizije od Prijepolja prema Pljevljima, čajniču i Goraždu, na teškom terenu između Tare, Drine i Ćeotine, Štab divizije je dao predlog Vrhovnom štabu da izvuče jedinice sa te prostorije. Vrhovni štab im je dao pravac izvlačenja prema Srbiji. Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 93, 99 i 109.

[4] Peta (krajiška) NOU divizija, koja je bila pod neposrednom komandom i u radio-vezi sa Vrhovnim staoom, dobila je 9. decembra naređenje od Vrhovnog štaba da se pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga prebaci sa prostora Višegrad — Rudo — Kremna u istočnu Bosnu (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

Fotokopija dokumenta br. 117

Imotskog, Sinja i Grahova. Borbe se vode svom žestinom. Najžešće su sada u Istočnoj Bosni gdje naše jedinice daju silan otpor. U Foču i Kalinovik ušle snage divizije SS »Princ Eugen«.[5] Ne stvarajte front, već primjenjivajte mobilnu taktiku.

Zabazirajte vaše snage ponovo u pozadinu neprijatelju. Držite vaše snage dekoncentrisane.

Tražiti ćemo od Saveznika da pošalju veće količine hrane avionima za Italijane[6] i za vas. Javite mogu li se spustiti na Žabljaku i je li to sigurno. Hitno odgovorite.[7]

Tito

10. XH-43.

[5] Prema naređenju borbene grupe »Petersen«, 13. SS brdski lovački puk 7. nemačke SS divizije »Princ Eugen« nastupao je 4. decembra 1943. iz rejona Gacko preko Ćemerna i dolinom Sutjeske prema Foči (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 95).

[6] Odnosi se na italijansku partizansku diviziju »Garibaldi«.

[7] Aerodrom na Negobudi kod Žabljaka bio je tada osposobljen i obezbeđen za spuštanje materijala.

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JEDNA DALMATINSKA BRIGADA OSTANE NA SEKTORU GRACAC — SRB[1]

Depeša br. 1858 od 10. XII. —9.03 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Brigada neka ostane na sektoru Gračac — Srb.[2] Nijemci uzeli Livno i Duvno.[3] Dalmatinci se prebacuju s otoka. Javite nam da li [je] moguć napad na sektoru Srb — Lapac i čišćenje tog sektora.[4]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, strana 106).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je dan ranije obavestio Vrhovni štab NOV i POJ da je na sektor Gračac — Srb stigla iz severne Dalmacije 3. brigada 19. NOU divizije (to je bila 7. dalmatinska brigada, jer se 3. dalmatinska nalazila u sastavu 9. divizije); trebalo je, po naređenju Vrhovnog štaba, da ta brigada ide na Dinaru (Redakcija ne raspolaže ovim naređenjem). Zbog prodora neprijatelja na tom pravcu Glavni štab je zamolio da mu se dozvoli da tu brigadu zbog nemanja snaga zadrži na sektoru Gračac — Srb (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 108 i Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 33 (primedba 7) .i 49).

[3] O zauzimanju Livna i Duvna u neprijateljskoj zimskoj ofanzivi »Citen«, vidi tom V, knj. 22, dok. br. 18.

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je istoga dana Vrhovnom štabu da bi na tom sektoru mogli postići veće uspehe, presecanjem glavne komunikacije, kad bi na taj sektor stigle i ostale snage 19. divizije; zato je tražio odobrenje od Vrhovnog štaba da se u tu svrhu hitno prebace i ostale dve brigade 19. divizije (5. i 6. brigada nalazile su se tada na liniji Aržano — Posušje) (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 49).

BR. 117

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 10. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O OTPOČINJANJU NEMAČKE OFANZIVE U MAKEDONIJI NA PODRUČJU KIČEVO — STRUGA[1]

[Štabu] II. korpusa

7/124

Titu. Dolaskom novih nemačkih snaga iz Albanije otpočela je nova nemačko-albanska ofanziva na našu oslobođenu teritoriju na području Kičeva i Struge. Posle žestokih dvodnevnih borbi Prva[2] brigada probila se u pravcu Prespe. Neprijatelju su naneti teški gubici u ljudstvu i materijalu.®

Tempo

10-XII-1943 g.
primljeno
Mojkovač

Preneseno: 43/82, 44/41

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/15-2, k. 394 (knjiga depeša 2. korpusa NOVJ).

[2] Odnosi se na 1. makedonsko-kosovsku NOU brigadu.

[3] Nemačka zimska ofanziva koja je otpočela početkom decembra 1943. u Jugoslaviji i Albaniji zahvatila je i oslobođenu teritoriju Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 101, 102).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O MESTIMA SLETANJA ZA LAKE I TEŠKE AVIONE[1]

Depeša br. 1887 od 11. XII [1943 u] —09.37 od V.St..

[Glavnom, štabu NOV i PO Hrvatske]

Englezi pitaju da li [se] mogu u slučaju potrebe njihovi avioni spustiti na Udbinsko polje. Odgovorite i koja sletilišta dolaze u obzir.[2]

Primer [za meteorološke podatke]: vreme pola oblačno, oblaci visoki, nema kiše i snega, jaka sumaglica, jači vetar, vidljivost? ae 10.30.

Sa kojom stanicom ste nas spojili.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/1 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske str. 110).

[2] Istog dana u 16 časova Glavni štab NOV i PO Hrvatske je odgovorio Vrhovnom štabu da se engleski avioni mogu, u slučaju potrebe, spustiti na Udbinsko polje, prostor severno od Udbine, od kote 706 do kote 726, a na Bjelo polje samo manji avioni; za veće avione trebalo bi urediti teren (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133). Dan ranije Glavni štab ih je izvestio da su aerodromi na Krbavskom polju upotrebljivi i za teže avione, a na Bjelom polju samo za lakše i da im u slučaju dolaska treba unapred javiti vreme i znakove za signalizaciju sa zemlje i doček.

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE ZADRŽI U PREDELU KONJUH-PLANINE IZMEĐU REKA BOSNE I KRIVAJE[1]

11/XИ [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

V. Div. juče javila da su Nemci utekli iz Rogatice. V. Div. se nalazi na sektoru Višegrad — Rogatica.[2] II Div. javlja da su Nemci došli u Suhu, na Sutjesku i Foču.

Vaše uporište neka bude masiv Konjuha, sektor između Krivaje i reke Bosne. Zabacite odmah jedinice u pozadinu neprijatelja i ne podmećite vaše snage pod njegov udar. Javite pravac udara Nemaca. Javite se stanici Rudnik, oni vas slušaju.[8]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/13-8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ).

[2] Štab 3. korpusa NOVJ naredio je sutradan Štabu 27. NOU divizije da uhvati vezu sa 5. NOU divizijom na komunikaciji Višegrad — Rogatica i da ga o tome izvesti (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180). O rasporedu i dejstvima jedinica 5. NOU divizije, početkom decembra 1943, na području Višegrad — Rogatica, vidi Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181. Štab 3. korpusa NOVJ je takođe sutradan izvestio Vrhovni štab NOV i POJ da se 5. divizija sa delovima srpskih brigada nalazi u Semeću i 2epi i da je s njom uhvatio vezu (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

[3] Odnosi se na radio-stanicu Glavnog štaba i Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, koja je bila sa 1. šumadijskom NOU brigadom u Sandžaku, u rejonu Pljevalja.

BR. 117

PISMO INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA KPJ ZA MAKEDONIJU OD 11. DECEMBRA 1943. KUZMANU JOSIFOVSKOM O FORMIRANJU 1. MAKEDONSKO-KOSOVSKE NOU BRIGADE I O NEMAČKOJ OFANZIVI NA SLOBODNU TERITORIJU MAKEDONIJE[1]

PISMO DOBRIVOJA RADOSAVLJEVICA KUZMANU JOSIFOVSKOM

11 decembar 1943 g.

Dragi druže Pitu,[2]

poslednju tvoju poštu primili smo preko Pr.[3] i to: izveštaj Goceta,[4] pisma za T.[5] preko Vase[6] i bugarski materijal; u svim paketićima tražili smo tvoje pismo, ali ništa nismo našli. Čak ni spisak stvari koje nam šalješ.

Pošto su se kod nas odigrale prilične promene i pošto ti ovu poštu šaljemo preko novog kanala, još neproverenog, to ti ovog puta pišem kratko i najhitnije stvari.

Prvo, početkom novembra formirana je Prva makedonsko-kosovska narodno oslobodilačka udarna brigada.[7] Ova brigada izvršila je nekoliko uspešnih akcija (vidi Izvestije br. 2).[8] S obzirom da se brigada nalazila na uskom terenu to je napravljen plan prelaska brigade a i naše baze na bugarsku teritoriju. I napravljen je pokret krajem novembra sa velikom komorom (oko 40 konja) prema Brodu. Ali pokazalo se da sa tako velikom komorom ne možemo postići zadatak — brzog i širokog dejstva brigade — to smo, posle nekih manjih akcija (razoružanje 4 žandara i 1 šumara u s. Plasnici [južno] brodsko

[1] Prepis originala na srpskohrvatskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, reg. br. 19040/III 5-8/43. Kopija se nalazi u Arhivu istorijskog odeljenja CK KPM.

[2] Kuzman Josifovski Pitu, član Pokrajinskog komiteta KPJ i Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju, ubijen u Skoplju 25. februara 1944.

[3] Prilep

[4] Ljupčo Arsov

[5] Svetozar Vukmanović Tempo

[6] Vaso Smajević

[7] Brigada je formirana 11. novembra 1943. u s. Slivovo od bataljona: Debarsko-kičevskog »Mirče Acev«, 1. i 2. kosovskog i Cete pratećih oruđa. Posle formiranja upućen je pozdrav vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 78).

[8] Vidi Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 87 i 88.

[područje], jedne borbe s bugarskim vojnicima gde smo zaplenili 1 teški mitraljez, 2 mazge i zarobili 2 vojnika, miting u s. Pusta Reka — kruševsko [područje]), resili da komoru i štab vratimo nazad i tako oslobodimo brigadu za dejstva na širem terenu bugarske [okupirane] teritorije. Prvi makedonski bataljon »Mirče Acev« od 1—6 decembra minirao je most na drumu Resen — Ohrid i ima uspešne mitinge u s. Zlatari i još 2—3 sela u resenskom [području]. Drugi makedonski bataljon u isto vreme dejstvovao je nešto severnije. Imao je uspešan miting u selu Brezovu, kruševsko [područje], i borbu s poterom bitoljskih žandara i vojnika 5 decembra od 11—16 časova na terenu od Brezove pa sve do Puste Reke, u kojoj borbi je ubio 10 žandara a sam ostao bez gubitka. Istovremeno je jedan kosovski bataljon opkolio Nemce i mefailovce[9] u jačini od 120 ljudi u s. Belici i pobio 4 neprijatelja. Istovremeno grupa partizana Malesije ubila jfe tri Nemca na drumu Struga—Debar, a u s. Lokovu druga grupa 2 Nemca.

Opšta ofanziva Nemaca na partizane u Jugoslaviji i Albaniji zahvatila je i našu oslobođenu teritoriju. Ovu smo ofanzivu očekivali; a s obzirom i na naš plan da štab sa brigadom krene na teren odakle će se moći šire dejstvovati i zahvatiti važnija teritorija, to smo se posle prvog dana ofanzive (oko 1.400 Nemaca i 300 Arnauta) i prvih borbi povukli sa brigadom jednim dugim i napornim maršem sve do terena druga Ljiljka.[10] Prvog dana borbe neprijatelju su naneseni gubitci od 30 vojnika Nemaca i Albanaca a naš jedan ranjen. Ta borba je vođena oko s. Mramoreca i Turja.

Sada ti se javljamo sa puta prema Ljiljku, gde smo već blisko. Tamo treba da formiramo Drugu brigadu i da guramo na sever iz raznih pravaca. S nama je i Abas.[11] Na starom terenu ostao je Majski[12] sa jednim odredom, koji će tamo partizanski dejstvovati. Neprijatelj je na starom terenu spalio, popljačkao i zverski terorisao neka sela, tačne podatke još nemamo. Očekujemo patrolu. Na novom terenu nadamo se mnogo većim uspesima, široj mobilizaciji i jačanju naše mlade vojske.

Drugo, s obzirom na naše premeštanje potrebno je da preorijentišemo i veže. Mi smo već preduzeli neke mere u tom

[9] Mefail, vođa balista iz kičevskog sreza

[10] Borko Temelkovski Ljiljak, član Centralnog komiteta KP Makedonije, nalazio se na terenu 3. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Makedonije koja je obuhvatala kavadarski, veleški i đevđelijski srez.

[11] Cvetko Uzunovski (Ibrin, Abas)

[12] Petre Piruze Majski, komandant 2. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (Zbornik, tom VII, knj. 2, dok. br. 1).

pogledu i nadamo se da ćemo s tobom imati čvršće veze. Sada ti se javljamo preko Lene,[13] te je potrebno ti s njom da učvrstiš svoje veze. U tom smislu pišemo i njoj ali i ti joj pomogni da sve što bolje organizuje. Drugi kanal preko mesta gde je bio onaj bugarski novinar Makedonac ili bolje preko Dimčetovog mesta rođenja.[14] Treći, eventualno, terenom do tvog mesta rođenja.[15] Pitanju naše veze posveti golemu pažnju jer veza nam je neophodna, naročito s obzirom na postojeće događaje.

Treće, Kumanovski odred treba da prodire prema K[rivoj] P[alanci] i Kr[atovu] a odatle što više na jug da bi se eventualno negde sreli. A ako mu nastane teška situacija onda neka se sklanja na Vasin teren.[16] U odnosu na dražićevce[17] vidi se kod Goceta izvestan kolebljiv stav. Nužno je zauzeti sasvim oštar stav prema tim izdajnicima. Ukoliko oni još imaju mase pod svojim uticajem, što je izgleda slučaj u tom kraju, onda je nužno učiniti sve da se prvo *politički* raskrinkaju *a tek posle toga* razbiju i vojnički. Na svaki način nužno je da u borbi protiv dražićevaca naši usko sarađuju sa Vasinim jedinicama.

Četvrto, Deda[18] poručuje kao neobično važno preko Tita a Tito nama da sa braćom[19] učvrstimo što bolje veze naročito s obzirom na nastupajuće događaje. Za to ti o ovome odmah obavesti braću i reci da drug T.[20], koji je kod nas, traži da braća učvrste vezu s nama preko tebe a i da nam daju javke za Petrič i taj kraj što više na jug prema terenu Ljiljka,[21] da bi mi prodrli do njih i tako ostvarili terensku vezu do njihove prve i nama najbliže organizacije.

Peto, da bi se moglo objaviti ime Gocetovog oca zajedno sa ostalima u vezi sa otvaranjem Antifašističkog sobranja Makedonije, što će uskoro biti, to ga šalji ili kod nas, ili ga odmah skloni. O ovome nas odmah obavesti[22].

[13] Vera Orovčanec i

[14] Đevđelija

[15] Prilep

[16] Srez Vranje

[17] Pristalice Draže Mihailovića

[18] Komunistička internacionala

[19] Odnosi se na Centralni komitet Bugarske radničke partije (komunista).

[20] Svetozar Vukmanović Tempo

[21] Odnosi se na područje 3. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[22] Prvo zasedanje Zemaljskog antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije održano je 2. avgusta 1944.

Ako možeš pošalji baterije za radio i farbu za geštetner **i** ako možeš dva-tri dobro izrađena valjka za ručni geštetner.

Javi se što pre i što opširnije.

O promeni ovih veza obavesti Prfilep]. Sve za oblasni **ko**mitet neka šalju preko Lene.

Mnogo drugarskih pozdrava od sviju drugova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tvoj,
Lj.[23]

[23] Dobrivoje Radosavljević Ljubo

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI PODATKE O NEMACKIM SNAGAMA KOJE IZ SANDŽAKA I SEVERNE HERCEGOVINE NASTUPAJU PREMA ISTOČNOJ BOSNI[1]

[Štabu Trećeg Korpusa NOVJ]

12/XII [1943]

Prema podacima, div. »Princ Eugen« treba da zaposedne Sandžak. Njeni prednji delovi primećeni kod Foče. Proverite ovo. Pratite raspored neprijatelja. Navodno neki nemački delovi iz Nevesinja i Gackog stigli su na Sutjesku i Foču. Jesu li akcije imale cilj oslobođenja komunikacija ili čišćenja većih prostorija. Prikupite podatke i izvedite zaključke.[2] Javite. Peta div. drži Rogaticu i Višegrad.[3]

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A.

[2] Štab 3. korpusa NOVJ dostavio je istoga dana izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ prema kome neprijatelj teži da obuhvatom iz Tuzle razbije i uništi partizanske snage na Romaniji i da glavnim snagama od Sarajeva razbije jedinice 2. korpusa NOVJ i 5. NOU divizije u cilju sprečavanja njihovog prodiranja prema Ivanjici i Užicu (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

Sedma nemačka SS divizija »Princ Eugen« nije imala zadatak da posedne Sandžak. Ona je u limsko-drinskoj operaciji, dejstvujući iz Hercegovine sa linije Nevesinje —• Gacko pravcima Nevesinje — Kalinovik i Gacko — r. Sutjeska — Zelengora, 13. decembra, izbila bez otpora na liniju severno od komunikacije Rogatica —• Sokolac.

Da bi razbila jedinice NOVJ u Sandžaku i istočnoj Bosni, koje su predstavljale opasnost za prodiranje prema Srbiji, nemačka Vrhovna komanda Jugoistoka otpočela je protiv njih zimsku operaciju »Kugelblitz«. Prema planu 2. oklopne armije, operaciju je izvodio 5. SS korpus s ciljem da snage 2. korpusa NOVJ u Sandžaku nabaci preko Drine na snage 3. korpusa NOVJ u istočnu Bosnu na prostor Sokolac — Vlasenica — Srebrenica, okruži ih i uništi (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 2, str. 13—17).

[3] Peta divizija prebacila se noću 9/10. decembra na levu obalu Drine i porušila most kod Višegrada. Ona se toga dana nalazila severno, od ceste Višegrad — Rogatica (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI PODATKE O JAČINI, RASPOREDU I PRAVCIMA DEJSTVA NEPRIJATELJSKIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

[Štabu Trećeg Korpusa NOVJ]

12/XH [1943]

Javite kuda kreću nem. snage Ist. Bosne. Da li ima pokreta od Sarajeva preko Kalinovika za Hercegovinu. Prema dosadašnjem razvoju recite kako se kreće nepr. ofanziva. Može li se zaključiti smer tih trupa i njihov raspored posle akcije u Sandžaku i Istočnoj Bosni. Ostavljaju li garnizone.[2] Kuda se kreću dve nemačke divizije koje su preko Sandžaka došle u oblast Goražda i da li je to tačno.[3]

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A.

[2] Štab 3. korpusa NOVJ izvestio je istog dana Vrhovni štab NOV i POJ da neprijatelj u prodiranju ne ostavlja posade po garnizonima, da su iz Nevesinja stigle izvesne snage 7. SS divizije u Foču, da su jedinice 3. korpusa razbile nemačku diviziju koja je nadirala iz Tuzle i prešle u proti vnapad.

[3] U Sandžaku je dejstvovala samo 1. nemačka brdska divizija na dva divergentni pravca: 99. brdskim pukom pravcem Priboj — Višegrad i 98. brdskim pukom pravcem Priboj — Pljevlja — Goražde — Rogatica. Desno, preko r. Lima, održavala je vezu sa delovima 24. bugarske divizije, a levo sa 7. SS divizijom koja je iz severne Hercegovine delom snaga dejstvovala dolinom Sutjeske prema Foči i Goraždu (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 14—15).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 13. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE ZA FORMIRANJE 9. KORPUSA NOVJ[1]

Primljeno od Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije dne 13. XII. 1943. do 13 sati 50 minuta

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Slažemo se da formirate novi korpus koji ima broj 9. a div. 31. i 32, jer 26. div. imaju Dalmatinci. Slažemo se sa predloženim štabom.[2]

Saveznička Vrh. komanda iz Kaira povlači sve svoje oficire od Draže Mihaiilovića i zamolila nas, da ih prihvatimo. Preduzmite mere za dolazak oficira. Postupajte s njima dobro. Obavestite sve vaše jedinice.

Telegrafisti nisu našim sporazumom napustili službu. Ako žele mogu pristupiti u partizane ali stanice moraju vratiti Englezima ako oni traže. Ne smete na takvim pitanjima dolaziti u sukob sa saveznicima sa kojima se naši odnosi sve više učvršćuju. Englezi su spustili druge telegrafiste koje trebate primiti.[3]

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Instituta za izučavanje radničkog pokreta u Ljubljani.

[2] Glavni štab NOV i PO Slovenije je, 11. decembra, izvestio Vrhovni Stab da su u Primorskoj formirane 26. i 27. divizija i da su krajem novembra sprečile novu nemačku ofanzivu. Dvadeset šesta divizija prošla je bez težih gubitaka i spasla živu snagu i oružje, a 27. divizija na Soči i u Beneškoj Sloveniji bila je teže pogođena.

Na kraju izveštaja se kaže:

»Uspostavljena je radio-veza među nama i Primorskom. Javite, da li možemo od 26. i 27. divizije formirati novi korpus. Za komandanta mi bi predložili Mirka Bračiča, komandanta XIV. divizije. Komesar Janez Hribar, zamj. komesara — Vlado Balič, nač. štaba Milutin Dapčević, kapetan, op. oficir Danilo Šorović. Time bi otpala III. Alpska op. zona. Svi njezini otseci prešli bi u štab korpusa. Formirali bi primorsku i gorenjsku grupu odreda sa svojim štabovima, podređenim štabu korpusa. Korpus b,i imao oko 8000 boraca formiranih u divizijama« (Arhiv IZDG U Ljubljani, f. 41).

O formiranju 9. korpusa NOVJ vidi Zbornik, tom VI, knj. 9, dok. br. 98 i 112.

[3] Glavni štab NOV i PO Slovenije izvestio je, 11. decembra, Vrhovni štab da su u Primorskoj ukinute sve direktne veze Engleza sa Kairom i da su se radio-telegrafisti sa aparatima stavili na raspolaganje njima.

BR. 117

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 13. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JE ODOBRIO DOLAZAK BRODOVA SA ITALIJANSKIM DIVERZANTIMA NA DUGI OTOK I NJIHOVO PREBACIVANJE U OKUPIRANU ITALIJU[1]

Depeša br. 1946 od 13.X11. [1943 u] — 14[B0] č. od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Saveznička vrhovna komanda iz Kaira povlači sve svoje oficire od Draže Mihailovića i njegovih četnika. Oni će preći nama. Prihvatite ih i postupajte lijepo.

Odobrio sam dolazak dva ili tri broda sa italijanskim diverzantima na D[ugi] otok odakle će se prebaciti iza njem. linije u Italiji.[2]

I komande područja i mjesta su vojne ustanove sa oficirima. Pitanje činova postavite što prije.[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, str. 120).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je, 7. decembra, zahtev Vrhovnom štabu NOV i POJ kojim traži da se reši pitanje italijanske vojno-informativne misije generala Badolja, koja je, sa kapetanom Moline na čelu, još početkom novembra 1943. stigla podmornicom iz Brindizija na ostrvo Lošinj sa odobrenjem savezničke komande. Misija je imala zadatak da se preko' ostrva i Istre, uz pomoć NOVJ, prebaci u okupiranu Italiju i da organizuje kanal za dalje prebacivanje italijanskih vojnih misija i vojske (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 18, 19, 65, 70, 88, 102).

[3] Pitanje je postavio, 11. decembra, Glavni štab NOV i PO Hrvatske (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133).

BR. 117

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE 16. VOJVOĐANSKA DIVIZIJA NALAZI NA PROSTORU KALESIJA — KREZLUK[1]

13/XII [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Lekić[2] javlja da se sa dve brig.[ade] nalazi na sektoru Kalesija — Krezluk.[3] U Zvorniku 1000 Nijemaca sa 5 tenkova. U Prnjavoru 500 zelenoga kadra pod njem. komandom. Drum Tuzla — Zvornik aktivan. Javite plan da vas uključimo u Lekićevu stanicu.[4]

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A.

[2] Danilo Lekić, komandant 16 (vojvođanske) NOU divizije, koja se tada nalazila na prostoru istočno od ceste Tuzla — Brčko, dejstvujući istovremeno i na komunikaciju Zvornik — Tuzla iz kojeg su pravca Nemci jakim motorizovanim snagama vršili prodore ka Majevici (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/14-8, k. 408).

[3] Na tom sektoru su se nalazile 2. i 4. vojvođanska brigada (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 13). Treća brigada te divizije je dejstvovala na sektoru Srebrnik — Sokol, gde je u borbama od 8. do 12. decembra, uz sadejstvo Trebavskog NOP odreda, razbila zeleni kadar dejstvujući dalje prema Gračanici (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/14-8, k. 408).

[4] Šesnaesta divizija se nalazila u radio-vezi i pod neposrednom komandom .Vrhovnog štaba NOV i POJ. Ona je takođe bila i u stalnoj radio-vezi sa Štabom 3. korpusa NOVJ i od njega primala naređenja za sadejstvo.

BR. 117

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 13. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA PRIHVATI SAVEZNIČKE OFICIRE KOJI PREMA NAREĐENJU SAVEZNIKA NAPUŠTAJU DRAŽU MIHAILOVIĆA[1]

13/XИ [1943]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

Saopštavamo vam sledeće: Savezn̈ička Vrh. komanda u Kairu povlači sve svoje oficire od Draže Mihailovića i njegovih četnika i zamolila nas je da prihvatimo njih kod naših štabova do daljnjega.[2] U vezi s tim preduzmite sve da osigurate njihov dolazak kod vas. Nije isključeno da će im četnici postavljati zasede. Nastojte to sprečiti. Postupajte s njima najbolje. Obavestite sve naše jedinice.

[Tito]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A (knjiga depeša 3. korpusa NOVJ, str. 161). Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito uputio je, 13. decembra, depeše slične sadržine, sa svojim potpisom, Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, a preko Štaba 2. korpusa NOVJ, glavnim štabovima NOV i PO Srbije i NOV i PO Makedonije (Arhiv V.I.I., reg. br. 45-6, k. 14 i reg. br. 4-1, k. 119/2). Verovatno da su o tome obavešteni i ostali viši štabovi NOVJ.

[2] Ocenjujući veoma negativnim politički položaj vlade kraljevine Jugoslavije, na čelu sa Božidarom Purićem, Čerčil je nastojao da putem kompromisa sa rukovodstvom NOP-a obezbedi jugoslovenskoj buržoaziji jače pozicije u budućem društvenom uređenju Jugoslavije. On je pokušao da radi na ostvarenju saradnje između partizanskog vodstva i izbegličke jugoslovenske vlade. Da bi na toj liniji došlo do pregovora između zainteresovanih strana, Čerčil je, početkom decembra 1943, zahtevao da se vlada Božidara Purića odrekne Draže Mihailovića i da se dužnost ministra vojske poveri osobi koja se nije kompromitovala neprijateljskim radom protiv NOP-a. Kada je vlada Božidara Purića odbila zahteve Velike Britanije, čerčil je odmah izdao naređenje Komandi savezničkih snaga za Sredozemlje da povuče britanske vojne misije koje su se još od 1941. neprekidno nalazile kod Draže Mihailovića. U isto vreme se general Vilson, komandant Sredozemlja, obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ s molbom da jedinice NOVJ prihvate članove engleskih vojnih misija kada ovi napuste četnike i da im se omogući evakuacija za Veliku Britaniju (Dušan Plenča: Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svetskog rata, str. 228).

BR. 117

PREDLOG 1. VAZDUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ OD 13 DECEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU ZA ORGANIZACIJU METEOROLOŠKE SLUŽBE[1]

I. Vazduhopl. baza[2]

Referat o uspostavljanju meteor, službe Vazduhoplovstva i Mornarice NOV i POJ.

Kod uspostavljanja ratne meteor, službe Vazduhoplovstva i Mornarice NOV i POJ moramo uzeti u obzir slijedeće uvjete:

1. Naročite metode i radni sistem ratne meteor, službe.
2. Obavještajni karakter ratne meteor, službe.
3. Ograničenje u pogledu rada.

a. Prostorno ograničenje uzduž itinerera odn. kursa brodova.

b. Ograničenje u pogledu trajanja preleta odn. vožnje brodova.

4. Naročita taktika našeg pokretnog ratovanja i naročita primjena vazduhoplovstva u pokretnom ratovanju.
5. Meteor, podatci moraju biti što novijeg datuma.
6. Primljeni meteor, podatci na aerodromu moraju se što korisnije i stručnije obraditi za spec. svrhe vazduhopl. odn. brodarstva.

S gornjim u vezi stoje uslovi za organizaciju ratne meteor, mreže i smještaj osmatračkih pokretnih ili stabilnih stanica:

1. Meteor, posmatračke stanice moraju imati što bolju, bržu i sigurniju direktnu ili indirektnu telefonsku, telegrafsku ili radiografsku vezu sa predviđenim glavnim aerodromom.

2. Kod zadataka avijacije da potpomaže operacije na terenu moraju meteor, osmatračke stanice biti smještene u blizini operativnog područja (operativni štabovi).

3. Smještaj meteor, osmatračkih stanica na pomoćnim aerodromima (na pr. Livno, Glamoč, Lika i dr.) u vezi sa naročitim zadacima vazduhopl.

4. Meteor, osmatračke stanice za potrebe Mornarice.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 3845/XII 5-1/43).

[2] O formiranju Prve vazduhoplovne baze Vrhovnog štaba NOV i POJ u Livnu 14. oktobra 1943. i njenom daljem radu u toku narodnooslobodilačkog rata vidi Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 183, primedba 2. Prva vazduhoplovna baza NOVJ nalazila se tada u Glamoču.

5. Ostale pokretne ili stabilne osmatračke meteor, stanice treba da budu smještene na glavnim aeroputevima i na glavnim meteor. markantnim mjestima, što se daje odrediti na temelju potrebe i iskustva stečenog prilikom raznih vazduhopl. preleta i akcija. To su t. zv. »prelazne stanice« jer se one poglavito nalaze na mjestima, preko kojih prelaze avioni, a osim toga predočuju vremenski markantne tačke prelaza iz jednog vremenskog tipa u drugi. Podatci su ovih stanica od osobite važnosti za naše vazduhoplovstvo u vezi sa raznolikom konfiguracijom našeg područja. Ove bi stanice mogle ujedno da služe kao izviđačke stanice za kontrolu i registraciju kretanja neprijateljskih a i vlastitih aviona prilikom preletanja dotičnog mjesta.

6. Pretpostavljam da će glavna aerobaza primati sva naređenja za akcije direktno od V. S. između kojih će dakle postojati direktna radiografska veza. S time u vezi treba da se i svi meteor, podatci dostavljaju Glavnoj aerobazi preko V. Š. osim onih stanica, koje moguće imaju bližu i direktnu vezu sa glavnom aerobazom (na pr. Komanda Mornar.). V. S. prema tome predstavlja centar meteor, obavještajne službe, kojemu sve ostale stanice dostavljaju svoje meteor, podatke. To je važno iz slijedećih razloga:

a. V. S. ima sigurno najbolju i najbržu direktnu ili indirektnu vezu sa ostalim štabovima i s onim područjima, gdje su predviđene operacije odn.. gdje su smještene meteor, osmatračke stanice.

b. Za meteor, stanicu na samoj glavnoj aerobazi (aeronautička meteor, centrala) od velike je važnosti da ova u što kraćem vremenu primi kompletni pregled vremenskog stanja, dakle meteor, podatke sa svih stanica odjedanput, da bi se ti podaci mogli što prije, bolje i korisnije obraditi za svrhe vazduhoplovstva odn. brodarstva. Dostavljanje podataka od mjesta posmatranja pa do glavne aerobaze ne smije s obzirom na karakter ratne meteor, službe trajati dulje od 2 sata uključivši pri tome i trajanje rada oko šifriranja i dešifriranja podataka.

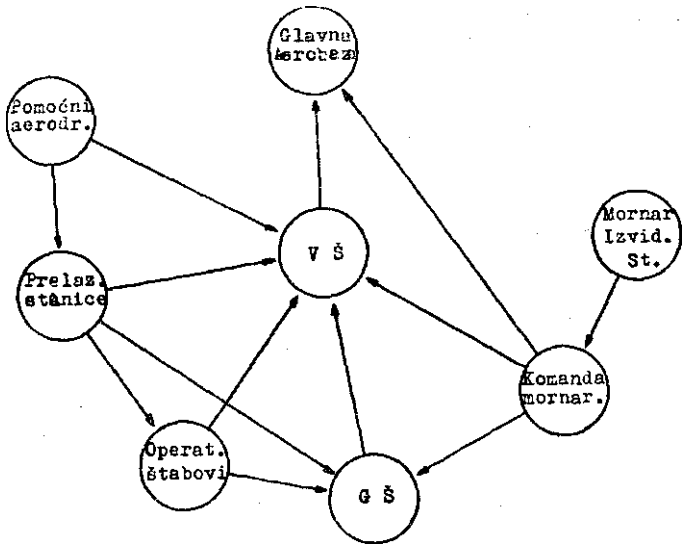
c. V. S. sam je interesiran iz taktičkih razloga o vremenskom stanju na pojedinim sektorima, jer mnoge operacije suhozemne i avijatičke ovisne su o vremenskom stanju, na dotičnom području.

d. Za slučaj da su predviđene naročite akcije Vazduhoplovstva u vremenskom razmaku između redovitih meteor, osmatranja ili u noći, potrebna su t. zv. vanredna osmatranja meteor, stanica na dotičnom području. U tom slučaju V. S. izdaje naređenja dotičnim stanicama za ovakova vanredna osmatranja i

dostavlja ovakove podatke glavnoj aerobazi zajedno sa naređenjem za predviđeni zadatak.

e. Svi pokreti Štabova i jedinica, a time i meteor, osmatračkih stanica odn. sve nastale izmjene u rasporedu meteor, obavještajne službe veze, mora da se drže u tajnosti. Zbog toga ne trebaju meteor, osmatračke stanice i sama glavna aerobaza biti upućeni o samom položaju štabova i dojavnom sistemu pojedinih stanica kao i o svim izmjenama toga sistema. V. Š. dostavlja prikupljene podatke Gl. aerobazi jedino sa oznakom mjesta posmatranja, a bez oznake da li se na tom mjestu nalazi posmatračka stanica ili koja meteorol. stanica drrge vrste.

Na temelju gore navedenih uslova predlažem slijedeći raspored meteor, obavještajne službe (vidi šemu) i smještaj meteor, osmatračkih stanica kako slijedi:

1. Pri V. S. ova dostavlja svoje i prikupljene meteor, podatke od drugih stanica, s kojima stoji u direktnoj ili indirektnoj vezi, radiografskim putem glavnoj aerobazi.

2. Pri Glavnim Štabovima. Dostavljaju svoje i podatke ostalih po vezi podređenih stanica direktnim ili indirektnim putem V. Š-u.

3. Pri Operativnim Štabovima (Štabovi Korpusa, Divizija i t.d.). Dostavljanje svojih i podataka obližnjih prelaznih stanica vrši se prema mogućnosti i najbržoj vezi telefonskim ili radiografskim putem i to direktno V. Š-u ili indirektno preko G. Š-a.

4. Na pomoćnim aerodromima na pr. Livno, Glamoč, Lika i dr. Svoje podatke i podatke jednog dijela najbližih prelaznih meteor. stanica dostavljaju se prema mogućnosti direktno radiografski ili indirektno telefonskim putem V. Š-u.

5. Za potrebe Mornarice predviđam:

a. Pri Komandi Mornarice.

b. Dve do tri meteor, osmatračke stanice pri izvidnim stanicama Mornarice pod upravom Komande Mornarice.
Izvidne meteor, stanice na Jadranu treba da u prvom redu služe potrebama Mornarice, te njihov smještaj treba prepustiti Komandi Mornarice.

Svi podatci meteor, stanica pri samoj Komandi Mornarice i podatci mornar, izvidnih stanica moraju se također dostavljati V. Š-u odn. glavnoj aerobazi od Komande Mornarice, jer su ti podatci od velike važnosti za Vazduhoplovstvo, a naročito u slučaju ako bi glavna aerobaza bila predviđena na Jadranu. Kod preleta preko mora na kopno i obratno igraju te stanice još veću ulogu s obzirom na oštru meteor, i klimatsku granicu uzduž gorskih lanaca na našoj obali.

6. Prelazne stanice. Dostavljaju svoje podatke prema mogućnosti postojeće veze ili direktno V. Š.-u ili indirektno preko Glavnih Štabova ili Operativnih Štabova ili preko pomoćnih aerodroma.

7. Aeronautička meteor, centrala pri glavnoj aerobazi prima kao meteor, centrala Vazduhoplovstva sve redovite i vanredne podatke osmatračkih stanica izravno od V. Š-a.

8. Sveukupni broj ovako predviđenih meteor, osmatračkih stanica iznosio bi na sada oslobođenom području 10—12.
Konačni konkretni plan i sistem meteor, obavještajne službe mora da ostane u tajnosti, a njegova izrada ima se povjeriti mjerodavnim krugovima V. Š-a koji poznaju postojeću službu veze. Taj raspored je i mnogo ovisan o samom položaju i o dojavnim mogućnostima glavne aerobaze. Osim toga će se raspored meteor, mreže i njene službe za vezu zbog raznih pokreta Štabova i jedinica prema prilikama morati izmjenjivati. U tom slučaju ima se V. Š. brinuti za redovito dostavljanje podataka meteor, osmatračkih stanica glavnoj aerobazi.

Rad i uređaj meteor, stanica Vazduhoplovstva i Mornarice NOV i POJ.

1. Meteor, osmatračke stanice.

Njihova je zadaća vršiti dnevna osmatranja nekih meteor, elemenata, a podatke takovih osmatranja dostaviti u obliku t. zv. meteora onom mjestu, koje će ga dalje dostaviti V. Š-u odn.

Glavnoj Aerobazi. Takova su osmatranja redovna (3 do 4 puta na dan) ili vanredna (na naročitu zapovijed). Redovna osmatranja unose se u meteor, osmatrački dnevnik. Osmatranja odnose se na nekoje glavne meteor, elemente, a to ovisi o tome, sa kakovim spravama raspolaže dotična osmatračka stanica. U najjednostavnijem obliku mogu se meteor, osmatranja vršiti potpuno bez instrumenata, a podatci tih osmatranja sadržani su u t. zv. malim meteorima. Mali meteori sadrže glavne meteor. elemente najvažnije za vazduhoplovstvo. Sastavljaju se po internac. meteor, ključu u tri skupine po 5 brojeva:

III, Ci, C_m WW, V, h, N_h DD, F, W, N. • E.

Kod toga znači:

III = ime odn. broj stanice
Ci = Vrsta niskih oblaka
C_m = Vrsta srednjih oblaka
WW = Vrijeme u času osmatranja
V = Horizontalna vidljivost
h = Visina podnožja niskih oblaka
Nh = Dio neba pokriv. niskim oblacima
DD = Smjer vjetra
F = Jakost vjetra
W == Tok prošlog vremena
N = Ukupna oblačnost
E — Stanje tla

Ovaj se ključ mora u toliko izmijeniti što se u našem slučaju radi najviše o pokretnim stanicama, pa se u tom slučaju ne označava broj stanice, nego mjesto, gdje se ova nalazi (vidi tačku e na str. 2). Osim toga će se meteori morati iz internac. ključa dalje prešifrirati po vlastitom tajnom ključu.

T. zv. veliki meteori sadrže osim spomenutih triju skupina još tri skupine po 5 brojeva. U ovim su sadržani oni meteor, elementi, za čije posmatranje su potrebni meteor, instrumenti (vidi str. 5).

Prema mogućnostima nabave ovakvih skupocjenih instrumenata dostavljat će meteor, osmatračke stanice svoje podatke po ključu malog ili velikog meteora. Najveća je vjerojatnost da će ih biti miješanih, t. j. stanica sa instrumentima i stanica bez instrumenata. U tom slučaju se raspoloživi instrumenti imaju u prvom redu dodijeliti stabilnim prelaznim i stanicama na pomoćnim aerodromima i to iz razloga stručne tehn. naravi. Rad meteor, osmatračkih stanica ograničuje se dakle samo na

lokalna osmatranja nekojih meteor, elemenata i na davanja podataka tih osmatranja u formi meteora. Meteor, osmatračke stanice nemaju dakle za zadatak da event. pokušavaju iz podataka ovakovih osmatranja postavljati vremenske prognoze bilo kakove vrste.

Za vršenje ovakve službe na meteor, osmatračkim stanicama dovoljan je jedan podučeni osmatrač, koji ujedno obavlja šifriranje meteora, primanje drugih i skupno dostavljanje na daljnje nadležno'mjesto.

Prema tome se cijeli sistem meteor, osmatr. mreže na oslobođenom području svodi na to, da se pri štabovima i na prije spomenutim mjestima postavi po jedan meteor, osmatrač. Samo dostavljanje meteor, podataka V. Š-u odn. Glavnoj Aerobazi obavljaju za to kompetentni organi štabova i ostalih mjesta.
Meteor, osmatrači mogu biti za tu službu dodijeljeni iz redova već izučenih osmatrača sa svršenim meteor, osmatračkim kursom. U nedostatku ovakovih mogu se održati kratki meteor, kursevi (5—8 dana) ili se podučavanje može vršiti za svakog pojedinačno po onima, koji su ovakav kurs već završili.

II. Rad i uređaj aeronautičke meteor. Centrale na gl. Aerobazi:

1. Primanje meteor, podataka radiografskim putem:

a. Primanje svih redovnih i vanrednih podataka cjelokupne meteorološke mreže od V. Š-a.

b. Obavještajna radioslužba za prikupljanje podataka o meteor, stanju na neprijateljskom području (po raznim radiovijestima o športskim priredbama, manifestacijama i t. d.)

c. Prikupljanje meteor, podataka od nekojih savezničkih i neutralnih država.

2. Davanje meteor, podataka savezničkoj avijaciji.

3. Aeronautička sinoptička služba:

a. Grafički meteori za Komandu aerobaze.

b. Vremenski profili itinerera i grafikoni područja za avijatičare prije leta.

4. Određivanje povoljnosti meteor, stanja i tendence za izvjesne vazduhopl. akcije u izvjesnom smjeru i trajanju.

5. Meteor, savjetovanje pilota i izviđača prije leta na temelju spec. zato obrađenih meteor, podataka (Određivanje kursa i najpovoljnije visine leta pri izvjesnom vremenskom stanju i t.d.)

6. Prikupljanje meteor, opažanja od avijatičara poslije leta.

7. Osmatračka služba (redovna osmatranja).

8. Spec. aeronautička osmatarnja za školsko letenje i obuku vazd. osoblja:

a. Aerološka ispitivanja avionima.

b. Aerološka mjerenja vjetrova na visini pomoću pilot-balona.

c. Ispitivanje vertikalne vidljivosti i inverzionih slojeva pomoću aerodromskih reflektora.

9. Meteorološka obuka vazduhopl. osoblja.

a. Kursevi i predavanja iz spec. vazduhopl. meteorologije.

b. Meteor, referati i diskusije na temelju stečenog iskustva i opažanja avijatičara.

c. Naročiti meteor, zadatci prilikom školskog letenja (meteor, fotografir.)

10. Meteor, statistika i aeronautička klimatologija:

a. Iznalaženje najpovoljnijih itinerera pri izvjesnom vremenskom stanju.

b. Aeronautičko klimatološko ispitivanje daljnjih pomoćnih aerodroma.

Za vršenje ovakove službe na gl. Aerobazi potrebno je:

1. Radioprijemna i emisiona stanica sa 2 radiotelegrafista.

2. Sinoptičko odjeljenje sa jednim podučenim crtačem.

3. Osmatračnica snabdjevena sa potrebnim instrumentima za aeronautičku meteor, stanicu na aerodromu sa jednim podučenim osmatračem.

4. Na čelu cjelokupne meteor, službe stoji referent za meteorologiju, koji ujedno nadzire rad svih stanica, vrši sva potrebna spec. ispitivanja i osmatranja, savjetovanja pilota, obuku vazduhoplovnog i sebi podređenog pomoćnog osoblja i daje upute za daljnji rad.

Raspored za organizaciju meteor, službe Vazduhoplovstva i Mornarice:

1. Raspis V. S-a da se pismeno jave svi drugovi, koji su već svršili kurs meteor, osmatrača.

2. Izrada šeme meteor, obavještajne službe.

3. Izrada meteor, šifre za male meteore.

4. Udjelba osmatrača na mjestima po prije navedenom rasporedu meteor, osmatračkih stanica. Dodijeljeni osmatrači treba odmah da počinju vršiti meteor, osmatranja, voditi meteor, dnevnik i dostavljati meteor, podatke po izrađenom obavještajnom rasporedu V. Š-u bez obzira na momentano stanje Vazduhoplovne baze.

5. Prikupljanje meteor, instrumenata postojećih na oslobođenom području i nabava novih prema mogućnosti.

6. Pouka vazduhopl. osoblja baze u obliku spec. kursa i seminara (spec. poglavlja vazduhopl. meteorologije).

7. Po uspostavi Glavne Aerobaze može odmah započeti predviđeni rad u vezi sa dotle već uspostavljenom meteor, mrežom.

8. Dogovor sa Kom. Mornarice.

Potrebne sprave i pomagala za meteor, službu Vazduhoplovstva i Mornarice.

Predviđeno 10 pokretnih osmatračkih stanica sa slijedećim spravama odn. pomagalima:

1. Aneroid barometar (samo za odred. bar. tendence)

2. Termometar (obični, Minimum i Maksimum)

3. Higrometar

4. Ručni anemometar

5. Busola

Kod nekojih fabrikata postoje i kombinovani aparati i to:

Barometar, termometar, mikrometar i busola spec. zajedno ugrađeni za pokretne meteor, stanice.

6. Tablice za redukciju barometr. pritiska

7. Tabilce sa slikama oblaka.

8. Internac. kodeks za šifriranje meteor, podataka.

9. Priručnik za meteor, osmatrače sa potrebnim uputama i tablicama.

Sve tablice, slike, kodeks i priručnici mogu biti i na ruskom, engleskom, francuskom, talijanskom ili njemačkom jeziku.

Na samom aerodromu potreban je kompletan uređaj za vazduhopl. meteor, stanicu po mogućnosti sa aerološkim instrumentima za pilot-balone i jedan t.zv. meteorograf (kombinovani termograf, barograf i higrograf) za obuku vazduhopl. osoblja, i mjerenja stanja atmosfere u vezi sa prognostikom odn. frontologijom.

Ing. Viktor Rekveni
docent meteor, i vazduhopl. meteorolog

13. XII. 1943.

Vrhovnom Štabu NOV i POJ — Dostavlja se prednji referat na uviđaj. Ovaj Stab načelno se slaže sa predloženom organizacijom meteorološke službe u okviru mogućnosti i tehničkih sredstava. U V. S. trebalo bi da postoji jedno meteorološko stručno lice,

koje bi vršilo organizaciju i kontrolu cjelokupne meteorološke službe. Ing. poručnik Viktor Rekveni je docent iz meteorologije i specijalista za meteor, službu, no momentalno se ne predlaže za tu dužnost u okviru V. S. dok ne stignu za njega podatci iz G. Š. za Hrvatsku o njegovoj političkoj prošlosti. Kada stignu pozitivni podatci iz G. S. predložiti ćemo por. Rekvenija za tu dužnost. Za sada, [sem ovog] meteorologa stručnjaka, u ovoj Bazi drugih nema.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Polit, komesar:
P. Vasiljević

Komandant
Vazd. pukovnik:
M. Pavičić[3]

BR. 130

IZVESTAJ SRETENA ŽUJOVICA OD 14. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VOJNO-POLITICKOM STANJU U 8. KORPUSU NOVJ[1]

15/XII/1943. s. Vaganj
(pisano 14/XII u 23^{30} h)

Dragi druže Tito,

Stigao sam ovamo 8. o. m. po podne.

Štab je bio u Stekerovcima.[2] Pozvao sam ga u s. Vaganj, gde se i danas nalazimo. Oni nisu imali veze sa svojim jedinicama, već su pretpostavljali da se nalaze na određenim mestima, što je u stvarnosti bilo tačno samo za Grahovski sektor. Nisu bili od uticaja na dosta stvari, iako su u to verovali. Tako npr. oni su dali uputstva šta treba raditi sa Glamočem, a desilo se sasvim obrnuto od toga.

[3] Mile Pavičić

[1] Original (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu IRPJ, reg. br. 5850/VI 5-26 (43).

[2] Odnosi se na Štab 8. korpusa NOVJ, gde je toga dana stigao Sreten Zujović i po naređenju Vrhovnog štaba preuzeo komandu nad jedinicama. Brzo i neočekivano prodiranje nemačkih snaga, u zimskoj operaciji »Citen«, duboko u pozadinu 8. korpusa NOVJ i zauzimanje

Stab (Veljko[3] i Jordan,[4] Milić[5] je na otocima, pošao zajedno kad i Vlatko[6]) nije umeo da proceni situaciju. Na moje pitanje nisu imali nikakvog predloga za neku akciju ili neki nov raspored jedinica. Hteli su se prebaciti u Tičevo, dajući kao argument to da sa IX diviz., koja je sa dve brigade na pravcu Livno — Glamoč, imaju radio vezu, dok sa XIX (Grahovo) nemaju, kao ni sa XX (čija stanica je dobra, ali ne uspevaju sa kontaktom). U svakoj drugoj situaciji ovo bi izgledalo normalno. U pitanju Livna zauzeli su bili stav da ga je nemoguće resiti sa snagama koje se imaju, ali zapravo nisu uopšte ulazili u dublje razmišljanje po tome. Smatrali su da se pred njih postavlja moguć zadatak: sačuvati živu snagu uz lokalne akcije.

Preuzeo sam komandu obavezujući ih na rad, što uostalom nije potrebno jer su oni stvarno odani i unose se u posao, naročito Veljko, koji i vidljivo preživljava stvari i smenjivanje ga se duboko dojmilo. Stvar je samo u tome što njihovi načini rada i kapacitet njihovog shvatanja i kapacitet njihove delatnosti ne može da obuhvati sve pojave i događaje ili nije dovoljan da da najbolje potrebno rešenje problemima i pitanjima koja oni treba da reše.

Obišli smo zajednički i održali sastanke sa Štabom IX divizije, koji je bio u Dolcu. Zatim zajed. sastanak sa diviz. [ijskim] i štabovima brigada (III i IV). Postavljen je perspektivni plan produžnih ofanzivnih akcija sa zauzećem Livna kao prvo. U pogledu Korpusa ubrzanje procesa učvršćenja^ vojne organizacije i njeno razvijanje na kvalitativan nivo udarnih i prolet. brigada, izvršiti preokret energičnijim metodom rukovođenja radom i ljudima i jačanje principa jedinstva i autoriteta Komande. Održao sam sastanke (zajednički) sa politkomesarima, zamenicima brigada i politodelom. Pored gornjeg postavio pitanje rada Partije, njenog uticaja i odgovornosti članova u

Livna, Duvna i Bosanskog Grahova i nanošenje Korpusu ljudskih i materijalnih gubitaka Vrhovni štab je ocenio kao nebudnost, nedovoljnu organizaciju komandovanja i slabo grupisanje snaga na važnijim pravcima unutar zone Korpusa, zbog čega je odmah, kao prvu pomoć, u Štab 8. korpusa uputio Sreteha Žujovića (člana Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta KPJ) da preuzme komandu, sredi .prilike i rukovodi daljim operacijama Korpusa. Vrhovni *štab* je, 11. decembra, takođe s tim upoznao Glavni štab NOV i PO Hrvatske i zahtevao da se predloži izmena u komandnom sastavu 8. korpusa (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, str. 110). Za novog komandanta 8. korpusa, Glavni štab Hrvatske je, 15. decembra, predložio Pera Četkovića, dotadašnjeg komandanta 8. NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133).

[3] Pavle Ilić

[4] Ivan Kukoč

[5] Makso Baće

[6] Vladimir Velebit

vezi sa zadacima postavljenim pred Korpus. — Održali smo potom sastanak i sa Štabom VI brigade XIX div. i načelnikom štaba ove divizije po istim pitanjima.

Opšte stanje brigada IX div. i VI brigade XIX divizije: mala brojčanost, slabo odelo i dosta velika bosotinja, ishrana ispod prosečne, neprebrođena nekolektivna nastrojenja, labavost i slaba komanda i komandni kadar. Ali pored svega toga moralno stanje prosečno dobro, borbenost prilična, poneke jedinice vrlo dobre (III brigada IX div., V bataljon I brigade, koji ide uz III brigadu). Prevladano je dezerterstvo, borci podnose mnogo bolje nego ranije sve napore i teškoće, iako su dosta slabe fizičke kondicije (pri napadu na Livno na noć 9/10. XII govore da su borci III brigade IX diviz. jurili preko kamenja iako je dobar procenat boraca potpuno bos, čak nema ni čarape na nogama i stalno vodio ranije borbe oko Posušja).

Borci se još ne snalaze, nisu imali većih borbi, niži kadar se tek podiže. Treba priznati da se ni štabovi brigada u tom pravcu nisu snalazili, niti toj strani pitanja obraćali dovoljno pažnje. Proces unutarnje izgradnje više je prepušten samom toku, nego svesnom uticaju na njega, ili je nedovoljan.

Njihove brigade stvorile su se i stvarale u naročitim uslovima (kapitulacija Italije). Mnogi su •— upravo ogromna većina — računali da će se rat završiti kroz petnaestak dana. To se tek sada preovlađuje. Niko nije imao u glavi teškoće i napore borbe i rata. Mentalitet ljudstva je specifičan, potrebno je duže vremena priučiti ga organizaciji, disciplini i kolektivnom životu. — Ako se tome doda da ni vojno rukovodstvo, ni part. organizacija nisu umeli uočiti razne negativne pojave i njihov uzrok i angažovati se za njihovo otklanjanje, nije čudo što i sada većina rukovodioca govori samo o smetnjama i teškoćama, a još ne uviđa dosta pozitivnih, objektivnih i povoljnih uslova za pravilan rad i siguran uspeh.

Terenska razvučenost otežava usku povezanost jedinica Korpusa i neposredno rukovođenje što u slučaju nemanja radioveze može stvarno da dovede u pitanje celishodnu i efikasnu upotrebu i korišćenje jedinica. Ali to samo otežava pronalaženje i kombinovanje raznih i drugih načina u komandovanju, a nikako ne isključuje isto.

Neracionalna upotreba jedinica, koja se do sada očitovala, kako u nemanju rezultata u dosadanjim borbama, tako i u rasporedu trupa, mislim da njeno objašnjenje ne može ležati samo u argumentu da se čekalo na zamišljenu orepaciju Dalmacija

Neretva (Veljkov argument), čim je neprijatelj počeo dublje razvijati svoje jedinice nastupio je momenat drukčije upotrebe naših trupa. Fakat je, koji priznaju ovde — da postoji mlakost u rukovođenju, a ona ne nailazi na energičan kurs komande odozgo. S druge strane propuštanje raznih negativnih pojava, koje su se naročito ispoljile iznenađenjem na Livno i naročito Glamočka afera,[7] dokaz su da se u korpusu nije osećala čvrsta ruka komande i vodstva.

Naš predviđen napad na Livno izvršiće se sutra na veče. Probijanje Nemaca do Sujice menja nam plan, jer dovodi u pitanje, a možda sasvim isključuje učešće III Krajiške. Uostalom videćemo noćas šta će nam štab III odgovoriti (on je oko Malovana).[8]

Šteta je ako se Livno ne bombarduje. Jutros smo čuli huku većeg broja aviona nad Glamočkim poljem, koji se od magle nisu videli.

Podaci obavešt. službe govore već o određenim namerama Nemaca. Ja sumnjam da će oni moći, čak iako su naumili, da izvrše i do kraja sprovedu neki plan. Prvo zbog same naše snage i mogućeg našeg otpora i manevrisanja, a drugo ne smeju suviše angažovati svoje trupe, koje bi mogli teško pribrati u kratkom vremenu u slučaju jačeg obrta situacije, koji može brzo uslediti, bilo samo zbog njihovih većih poraza na Istočnom frontu, bilo i zbog mogućeg iskrcavanja Saveznik^.

U prilogu ti šaljem prepiše informacija o namerama Nemaca.[9]

Moram ti na žalost javiti o događaju u Glamoču. Zbog glupave panične telefonske vesti pomoćnika kom-nta mesta Glamoč sa Korićne (gde je bio osmatrač sa telefonom- i motociklom) u Glamoču je nastao haos i panika, koje naši ni vojni, ni politički rukovodioci nisu mogli savladati. Vesti su povero-

[7] Tada je uništena 1. vazduhoplovna baza NOVJ i jedan deo njenog osoblja kao i nekoliko članova iz Okružnog komiteta KPJ za Livno, a u Glamoču je došlo do panike koja je nanela znatne materijalne štete (Arhiv IRPJ, reg. br. 3846/XII 3-24/43 i 3848/XИ 3-26).

[8] Opširnije o tom napadu i neprijateljskim snagama kao i o ranijim neuspelim napadima na Livno vidi tom V, knj. 22, dok. br. 54 (primedba 2), 57, 135 i tom IV, knj. 20, dok. br. 74.

U drugoj knjizi Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945 stoji da je napad jedinica 8. korpusa imao samo demonstrativan karakter. Međutim, samo 3. dalmatinska brigada (9. divizije) i 6. dalmatinska brigada (19. NOU divizije) te noći su imale preko 30 mrtvih i oko stotinu ranjenih boraca (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 99).

[8] Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

vali i najodgovorniji drugovi (sekretar OK Partije), jer su za osmatrača poslali najsigurnijeg čoveka (partijac dobar, partizan stari, seljak iz ove okoline, dobar od uvek na radu itd.). Međutim nikom u Glamoču na pamet nije palo da ovu vest proveri i ako ništa, oslušne da čuje huku tenkova. Zapaljeni su magacini sa hranom (dobra polovina izgorela, polovina spasena jer su neki partizani počeli gasiti), zapaljen je sav benzin, zapaljen je avion i zgrada avio-baze. Za avion se pravdaju da nisu imali ulja, ali je to sumnjiv izgovor. Odmah čim sam stigao naredio sam istragu. Sama stvar je jasna: uzrok, neposredni povod je telefonska vest, ali posle toga je nastalo beskontrolno stanje iz kojeg je moglo proisteći i više štete jer je mogao raditi — ko je hteo — što god hoće. Međutim je evakuacija dva dana ranije bila predviđena i funkcionisala (bolnica — teški ranjenici i mnoge stvari su već bile evakuisane). Panika je potpuno prekinula njen tok i celog dana (7/XII od 9 l/2[h]) do uveče nije se ništa radilo.—

Milić je na otocima. Pošao je bio kad i Vlatko da vidi šta se radi na Visu, da održi sastanak sa štabovima Mornarice i XXVI divizije. Na otocima ima dosta vojske oko 8.000 (XXVI div. — 3500, I dalmat. brigada — 1500, Štab Mornarice i otočki odredi — 3000, ne znam detalje). Štab Korpusa hteo je dovesti I dalm. brigadu. Međutim Milić i Ćeća[10] sa drugima intervenišu da ona ostane tamo, jer je jedina udarna snaga sa kojom se može računati na efikasnu odbranu otoka i s druge strane drži i podiže borbenu sposobnost ostalih jedinica. Naročito podvlače da bi ona bila nužna za akciju na Pelješcu koja se želi voditi u sadejstvu saveznika. Pristao sam na to, naročito posle tvog telegrama o odbrani otoka.[11] Ali zato mislim da prebacim jednu otočku brigadu ovamo, jer se otoci brane i sa kopna, na kome nema baš mnogo snaga i ne sadejstvuju povezano.

Tako imamo svega dve brigade IX div. (III i IV) sa oko 1000 boraca ukupno; dve brigade XIX (V i VI) sa po 500 do 600 boraca svaka (iz IX div. I dalm. [brigada] je na otocima a VII iz XIX ostala sa Kuprešaninom[12] na terenu Bukovice, sev.Dalmacija). VII brigadu XIX div. GŠH[13] zadržava i uključuje u novoformiranu operativnu grupu za dejstvo na prostoru Gračac —• Lapac po tvome naređenju.[14] Tako su obe ove divizije umanjene sa po jednom svojom brigadom. No GŠH traži da i

[10] Svetislav Stefanović

[11] Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

[12] Milan Kuprešanin, komandant 19. NOU divizije

[13] Glavni štab NOV i PO Hrvatske

[14] Odnosi se na Operativni štab za Liku. O tom naređenju Vrhovnog Štaba NOV i PO detaljnije vidi dok. br. 118.

cela XIX divizija ode gore na komunikaciju Lapac — Knin.[15] Međutim je jedna brigada na sektoru Grahovo za sada,[16] a druga će učestvovati u akciji na Livno[17] gde zbog potiskivanja III Krajiške nećemo imati rezerve. XX divizija sa dve brigade sadejstvovaće akcijom na s. Prolog, čišćenjem Vagnja i posedanjem i rušenjem komunikacije Livno — Vaganj — Sinj jednom ili sa obe brigade, što će zavisiti od rezultata kod Livna.[18] Treća brigada XX divizije otišla je na obalu da se snabde odelom i obućom, da obezbedi transport i ponese (svaki borac) spremu i za ovd. jedinice.[19] Ova divizija ima oko 2500 ljudi.

Moraću posvetiti pažnju odredima, jer obaveštenja o njima govore da se rad na njihovom sređivanju ne razvija najbolje (u Zadarskom, koji je najgori, četnici imaju svoje ljude i grupe, u većini odreda nacionalna zaoštrenost, itd).

Po svim stvarima još nisam ušao u suštinu, te još nemam potpunu sliku i ne mogu još kompletno formulisati predloge i mere, kako u pogledu postavke akcija i rasporeda jedinica, tako i u pogledu organizacionih nedostataka i rada, što se nadam učiniti i izvestiti te.

Postavlja se pitanje rada Maljčika.[20] Ja sam prikupio podatke i šaljem neke materijale, pa te molim da ih pregledaš ako imaš vremena i daš Marku da da svoje mišljenje. Izgleda mi da on komplikuje stvar i stvarno postaje »treći deo« Narodno-oslobodilačkog pokreta. Poslao je ovamo tri čoveka za organizaciju te svoje službe (jedan je otišao sa Vickom,[21] jedan na Kninski sektor a jedan je ovde. Sa ovim sam razgovarao. On nema jasnu pretstavu o toj njihovoj organizaciji). Maljčik je to zamrsio te pripada i GŠH-**AJ** i CK-u, a bogami po malo i ne pripada nikome. Mislim da bi trebalo to po ugledu na Pekića[22] priključiti preko Zavnohovog otseka za unutar, poslove povereniku za unut. poslove Nac. komiteta NOJ. (Legitimacija ovoga druga ovde koga je Maljčik poslao interesantna je, pa

[15] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je, 10. decembra, Štab 8. korpusa NOVJ da komandant Milan Kuprešanin ostaje sa brigadom na sektoru Gračac — Srb i da je dao predlog Vrhovnom štabu NOV i POJ da na taj'sektor dođu i ostale dve brigade (8. i 9. te divizije za dejstva na komunikaciji Knin — LapacK Ovaj predlog nije usvojio Vrhovni štab (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1/1, k. 119/1, str. 114).

[16] Odnosi se na 5. dalmatinsku NOU brigadu.

[17] Odnosi se na 6. dalmatinsku NOU brigadu.

[18] U napadu na Livno sadejstvovale su 8. i 9. brigada te divizije (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 75).

[19] Odnosi se na 10. dalmatinsku brigadu koja se tada nalazila u rejonu Trogira.

[20] Dalibor Jakaša

[21] Vicko Krstulović

[22] Pavle Pekić

šaljem prepis. Naziv je Glav. obavešt. centar, pečat je GSH—Ob. odel, a u elaboratu »Uputstava« »neposredno odgovara Ob. otseku V. Š-a. Ovaj drug na moje pitanje kome zapravo oni pripadaju odgovara: i GŠ-u, i CK-u KPH, a i samostalni su). Pitao sam G3 da li Maljčik radi po njihovim uputama. Dobio sam odgovor da pripada G.Š.H. i CK KPH, a Šimić (obaveštajac VIII Korpusa) P.K-u Dalmacije i uska veza sa Korpusom. I tako dalje. Neka mi Marko[23] javi vaše mišljenje.—

Još jedna stvar. G5 je tražio da mu se »najhitnije dostavi po kuririma spisak svih radiotelegrafista koji vrše službu na radio stanicama te njihove točne karakteristike i gdje službu vrše. Tako karakteristike svih stanica koje su u radu, talasne opsege ili opis svih kristala. Pozivne znake svih radioveza i raspored rada. U buduće kažu, izvještavajte prema gornjem za svaku stanicu pa makar je i manjeg dometa. Izvijestite zašto to do sada nijeste učinili.« Na moj upit ko ih traži i zašto, odgovaraju: »Radi kontrolne i *prislušne* službe«. — Bojim se da i to ne bude neka zbrka. Podatke im nisam poslao, no ako misliš da je ovo u redu, molim te, javi mi.

I još jedna stvar. GOC (Maljčik) preko radioveze javlja POC-u za Dalm. »Prigodom imenovanja druga Tita održite vi i vaši ROC-evi partiske sastanke i pošaljite pozdravne dopise i depeše preko nas«. Isto tako politkomesar Rade Zigić formalistički to postavlja. Organizujte, kaže, proslave i šaljite pozdravne telegrame drugu Titu. Međutim ovde nemaju još nikakvog materijala sa zasedanja. Bojim se da oni to ne uproste i jednostavno svedu samo na pozdravne telegrame. Odgovorio sam Zigiću da »pitanje priznanja drugu Titu od strane Avnoja proizvođenjem za Maršala. Jugoslavije za genijalno rukovodstvo NOV i Nar. osi. pokretom treba politički izraziti proučavanjem referata druga Tita, deklaracije i odluke Avnoja i njihovom popularizacijom. Masovno objašnjenje i rad dovešće do punog shvatanja novog razvoja Nar. osi. pokreta i velike uloge druga Tita u istoriji naših naroda i odraziće se i u masovnom oduševljenju naroda i boraca i njihovim čestitkama drugu Titu«. Molim te, Stari, reci Marku da nam, kad se odštampa brošura, pošalje je po specijalnom kuriru otuda, a ne preko V Korpusa, radi bolje sigurnosti. Materijali nam se strašno gube po putu. Ovde će se vršiti proslave povodom čina unapređenja.

Mitar Vujović je stigao danas ovde. Ja sam već preduzeo štošta radi prebacivanja materijala, ali kapacitet toga neće moći ni izdaleka obuhvatiti količine koje se tamo nalaze i koje se mogu dobiti. — Mislim, Stari, da bi možda bilo pitanje

[23] Aleksandar Ranković

snabdevanja sa obućom i odelom rešeno sa Amerikancima pomoću aviona. Zato molim te javi tvoju odluku da ovlastimo Stab Mornarice da oformi što pre te pošiljke i to na sektore svih korpusa. Isto tako javi da li možemo upotrebiti u ovome ove naše pilote?

Štab XIX divizije izveštava nas pod 13. o. m. da su kod njih stigli Augustinčić[24] i drugi. Dali su im pratnju do XX divizije, a ova će ih dalje sprovesti.

Drug Škorpik[25] je stigao ovamo.

Štab XIX još izveštava da je po nekim obaveštenjima u Knin stiglo 2000 skijaša. — Ovaj Štab je na našu naredbu skupio karavan od 200 konja i uputio na obalu radi transporta stvari.

• Šaljem sledeće:

1) Pismo za Marka
2) „ sa šifrom Štaba Mornarice
3) Nekoliko depeša (6 komada)
4) Makiedovo pismo
5) 4 izveštaja ob. službe
6) Pismo Pagoma, sekret. OB Glamoč
7) Naredbu za napad na Livno od 13-XII-43
б) Maljčikova uputstva o ob. službi
9) Izveštaj Štaba Mornarice
10) Ob. izveštaj u kovertu
11) 3 nemačka letka
12) 3 broja »Šib. Glasnika«
13 Vesti XIX divizije
14) 11 brojeva zadarskog lista »Giornale di Dalmazia«.

Tebe i ostale drugove mnogo pozdravljam i volim

^ **Crni**

[24] Antun Augustinčić

[25] Josip Škorpik

BR. 117

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. DECEMBRA 1943. ČETVRTOJ (KRAJIŠKOJ) NOU DIVIZIJI 5. KORPUSA NOVJ ZA VELIKU UPORNOST I JUNAŠTVO U IZVRŠAVANJU NJEGOVE DNEVNE ZAPOVESTI[1]

IV. DIVIZIJI 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima IV. Divizije 5. Korpusa, koji u neprekidnim bojevima nanose neprijatelju teške gubitke, i koji su naročito posljednjih dana s velikom upornošću i junaštvom počeli da ostvaruju Dnevnu zapovijest od 10 decembra 1943 godine. —[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Dne 14 decembra 1943 g.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
Maršal,
TITO, s. r.

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 5-4, k. 875.

[2] Četvrta divizija se tada nalazila u Bosanskoj krajini, na prostoru Prijedor, Sanski Most, Ljubija, vodeći svakodnevne borbe protiv 373. nemačke divizije »Tigar« (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 50, 52, 65 i 84).

BR. 117

OBAVESTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O USTANOVLJENJU ZASTAVA ZA JUGOSLOVENSKU RATNU I TRGOVAČKU MORNARICU[1]

G. S. Hrvatske

Zastava naše ratne mornarice već je utvrđena i 40 naših brodova u inostranstvu već je nose.[2]

Zastava ratne mornarice jeste:

Jugoslovenska zastava sa crvenom zvijezdom na sredini zastave, a u zvijezdi sidro.

Zastava trgovačke mornarice jeste: Jugoslovenska zastava sa petokrakom zvijezdom u sredini.

Dajte kratku karakteristiku drugova delegata u inostranstvu da bi dobili činove.[3]

Tito

14. XII-43 133—84
134—24

[1] Original (pisan plavim mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I, reg. br. 46-6, k. 14.

[2] Dan ranije je Štab jugoslovenske Ratne mornarice uputio predlog Vrhovnom štabu NOV i POJ preko Glavnog štaba Hrvatske za »dredivanje zastava za jugoslovensku Trgovačku i Ratnu mornaricu.

* Odnosi se na delegate pri savezničkoj komandi u Italiji za pthvat materijala u Bariju.

BR. 117

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE U KOME MU SE ZAHVALJUJE NA ČESTITKI UPUĆENOJ POVODOM NJEGOVOG IMENOVANJA ZA MARŠALA JUGOSLAVIJE ODLUKOM PREDSEDNIŠTVA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE[1]

Depeša br. 1968 od 14. XII. [1943 u] — 14^h30 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Dragi moji ratni drugovi. Mnogo Vam se zahvaljujem na čestitki koju ste mi poslali povodom moga imenovanja maršalom Jugoslavije. Ova velika nagrada koju su narodi Jugoslavije dodijelili meni jeste zaslužena nagrada za bezgranično herojstvo boraca, komandira, komandanata, politkomesara naše slavne N. O. vojske. Slava za uspjehe u dosadašnjoj borbi pripada svima, i ja se ponosim što nosim ovo veliko zvanje na čelu armije koja se borila besmrtnom slavom i koja će biti ponos budućih pokoljenja naroda Jugoslavije. Sa borbenim pozdravom Smrt fašizmu — sloboda narodu.

Vrh. K-dant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga depeša, str. 125. Ovo pismo je Glavni štab Hrvatske dostavio svim štabovima korpusa i zona NOVJ, s napomenom da se saopšti svim jedinicama pred strojem (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133).

f

BE. 134

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. DECEMBRA 1943. VLADIMIRU NAZORU, PREDSEDNIKU ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE, POVODOM ČESTITKE O DODELJIVANJU ZVANJA MARŠALA JUGOSLAVIJE[1]

Depeša br. 1969 od 14. XII [1943 u] — 14^h45 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske] -

Drugu Nazoru, pretsjedniku ZAVNOH-a.[2]

Dragi moj ratni druže, srdačna hvala na čestitki povodom velike nagrade koju su mi dodijelili narodi Jugoslavije. Rado preuzimam na sebe velike i teške obaveze koje sa nazivom maršala padaju na mene. Dijelim rado ovu veliku nagradu sa borcima, komandirima i politkomesarima naše slavne N. O. vojske, jer slava za sve uspjehe u dosadašnjoj borbi pripada svima podjednako. Srdačno te pozdravlja s borbenim pozdr. Smrt fašizmu — sloboda narodu.

Vrh. k-dant N. O. V. i P. O. J-e.
Maršal — Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2;, knjiga depeša, str. 125.

[2] Vladimir Nazor, predsednik Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske uputio je dragu Titu, povodom odluke Predsedništva AVNOJ-a o njegovom im^5ovanju za maršala Jugoslavije, sledeće pozdravno pismo:

»Maršalu Jugoslavije Titu, predsjedniku Privremene vlade Jugoslavije, na Položaju.

Srcem punim udivljenja obraćam se k Tebi, proslavljeni zapovjednice naše Narodno-oslobodilačke vojske i predsjedniče Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije da Ti — prigodom uzvišenja na maršala i na poglavicu njezine Privremene vlade a u ime svih ustanova ZAVNOH-a — izrazim radost zbog priznanja, kojim Ti se, na taj način, uz bratske narode federativne nam države, od Tebe osvješćeni i na veliko djelo potaknuti hrvatski narod, također haran, odužuje.

Puni vjere u Tvoj genij, prožeti vjernošću i odanošću, spremni na nove borbe i žrtvovanja, stupamo nadalje s Tobom, sigurni da će nas Tvoje vojničke i građanske kreposti dovesti do potpune pobjede naših ideala.

Zdravo druže Maršale!

Vladimir Nazor
predsjednik ZAVNOH-a«

(Arhiv V.I.I., reg. br. 1-52/1, k. 119/1, str. 104).

BR. 117

OBAVESTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE 5. NOU DIVIZIJA PRIVREMENO STAVLJA POD NJEGOVU KOMANDU[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

14/XII

Slažemo se da V bude privremeno pod vašom komandom na sektoru Srebrenica.[2] Primite njihove teške ranjenike i dobro smestite. Sa njima je i Južnomoravska Bda sa 1450 boraca. Zaslužujete pohvalu za vaš dosadašnji rad. Nastavite ovako.

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A.

[2] Dan ranije je Štab 3. korpusa NOVJ dostavio Vrhovnom štabu depešu u kojoj traži da se 5. NOU divizija stavi pod njegovu komandu radi upotrebe na sektoru Srebrenica — Zvornik, ako Vrhovni štab nema u vidu neku drugu kombinaciju s njom. Takođe moli da ga Vrhovni štab poveže radio-putem sa 5. divizijom (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

BR. 136

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 15. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOTURI U REJON MAZINA ODELO I OBUĆU ZA 6 (LLCKU) DIVIZIJU[1]

G. Š. Hrv.fatske]

Prebacite odmah 1000 pari cipela i toliko odijela u blizinu Mazina za VI Diviziju koja će biti nedaleko odande.[2] U toj diviziji ima mnogo bosih. Veći dio materijala sa otoka dobivaćemo i mi preko vas, jer je ovdje zatvoren put do mora.

14. XII. upućeno vam je 5000 pari odijela i cipela.

Tito

15. XII. 43.
135—88

[1] Original (pisan plavim mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 48-6, k. 14.

[2] Šesta (lička) divizija 1. proleterskog korpusa NOVJ nalazila se tada na prostoru Šujica — Livno (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 85). Ona je vodila ofanzivna dejstva protiv nemačkih i ustaško-domobranskih. snaga koje su učestvovale u ofanzivnim dejstvima »Citen« (Tom V, knj. 22, dok. br. 18, primedba 2).

BR. 117

NAREDBA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O POSTAVLJENJU KOMANDNOG KADRA U 8. KORPUSU I 8. DIVIZIJI NOVJ[1]

Depeša br. 1992 od 15. XII. [1943 u] —14.40 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Prihvaćamo vaš prijedlog da komandant korpusa bude Vlado Četković, načelnik Kuprešanin. Za komandanta [Devetnaeste NOU divizije] se postavlja Mićun Šakić. Za komandanta [Osme NOU divizije] Miša Sumonja, [a] za politkom. Aleksa Backović. Sumonja se proizvađa u čin p. pukovnika.[2]

Dajte karakteristike delegata u inostranstvu i činove.

Šta je učinjeno za prebacivanje ranjenika u Italiju?

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu **V.I.I.,** reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga depeša, str. 128.

[2] Prema naređenju Vrhovnog štaba, od 11. decembra 1943 (Arhiv **V.I.I.,** reg. br. 4-1, k. 119/2, str. 110), Glavni štab NOV i PO Hrvatske je istoga dana dostavio predlog o postavljenju komandnog kadra u štabovima 8. korpusa NOVJ i 8. i 19. NOU divizije, koji je Vrhovni štab u cjelini prihvatio (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O JAČINI I PRAVCIMA DEJSTVA NEPRIJATELJSKIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

16/XII [1943]

Javite hitno situaciju i položaj V Div. Njoj smo naredili da se prebaci preko ako bude ugrožena.[2]
Plan rada sa V Div. Vreme 7 i 14 čas. Oni daju na 4239 khc a mogu primati od 3700—6000 khc. Javite vaš talas. Njihov poz. znak MO, vaš KOD. Oni zovu prvi. Šifra kao s nama a uz dodavanje ključa 2874 5328 9301 3557 7709 9928 7563 2829 0135 5778.
Slažemo se da Blagojević bude dopisnik Korpusa. Idu li prema Nevesinju njem. divizije koje su prodrle preko Pljevalja do Goražda.
Naređujem vam da tačno ispitate u kom se pravcu kreću njem. trupe. Zarobite Nijemce, ispitajte ih pa javite.

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/14-8/1, k. 408 A.

[2] Redakcija ne raspolaže tim naređenjem. Reč je o ponovnom prebacivanju Divizije preko r. Drine u Srbiju. Međutim, 5. NOU divizija se iz rejona Srebrenice, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga, morala prebaciti kod Han-Pijeska, preko puta Sarajevo — Vlasenica, na Romaniju i dalje u dolinu r. Krivaje (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 66 i 181).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. DECEMBRA 1943. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA SADEJSTVUJE JEDINICAMA 4. KORPUSA NA PRAVCIMA DVOR — ŽIROVAC I DVOR — KOSTAJNICA PROTIV 373. NEMACKE DIVIZIJE[1]

[Štabu Petog korpusa NOVJ]

Nijemci su potučeni na sektoru Karlovac — Vojnić. Hrvatske jedinice zahvatile su veliki plijen. Da bi olakšali situaciju potučenih trupa, Nijemci upućuju pomoć — 373 »Tigar« diviziju **u** pravcu Dvor — Zirovac i Dvor — Kostajnica; potrebno je protiv ove divizije hitna$_y$ ofanziva.[2]

Maršal
Tito

[1] Depeša je uzeta iz naređenja 5. korpusa NOVJ Štabu 4. NOU divizije, od 16. decembra 1943. Verovatno da ju je Štab korpusa primio istog dana kad je pisano i naređenje za 4. diviziju.

[2] Komandant 5. korpusa NOVJ je odmah naredio Štabu 4. divizije da u vez.i s naređenjem Vrhovnog komandanta prebaci Jedanaestu krajišku brigadu na pravac Bosanski Novi — Kostajnica, razbije nemačke snage i zauzme Dobrljin (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 84, 91 i 105).

BR. 117

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA

U Sandžaku nastavljaju se žestoke borbe. Dvije njemačke divizije pomoću tenkova i avijacije uspjele su da [se] probiju u naše odbrambene linije i da zauzmu Priboj, Rudo i Čajniče. Naše jedinice zadaju neprijatelju velike gubitke.[2]

U istočnoj Bosni uporne borbe i dalje se nastavljaju na sektoru Tuzla — Zvornik i Vlasenica — Romanija, gdje neprijatelj trpi velike gubitke. Jedna naša jedinica ponovo je zauzela prugu i cestu Doboj — Tuzla, po kojima je neprijatelj prebacivao svoje glavne snage u pravcu Tuzle. XVI Muslimanska brigada na juriš je zauzela varoš Kladanj. Njemačke trupe koje su napadale Kladanj otstupile su u pravcu Živinice.[3]

U zapadnoj Bosni, na sektoru Tomislavgrad — Livno odbijeni su svi pokušaji neprijatelja da pomoću tenkova prodre u pravcu Šujice. Naši borci uništili su dvije trećine njemačke pješadije koja je išla iza tenkova. Borci jedne naše brigade potukli su jednu njemačko-četničku kolonu u okolini Livna i zarobili znatan broj četnika Đujića koji se bore protiv naših jedinica zajedno sa Nijemcima.[4]

Na Kordunu i u Baniji i dalje se vode žestoke borbe sa njemačkim i ustaškim divizijama koje su preduzele ofanzivu protiv naše oslobođene teritorije na širokom frontu sa nekoliko kolona.[5]

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 188, od 16. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Na širem području Sandžaka su u zimskoj neprijateljskoj operaciji 1943/1944, u. centralnom delu Jugoslavije, učestvovale 1. nemačka brdska divizija, iz rejona Sjenice, i 24. bugarska divizija, sa prostora Užice — Zlatibor — Kremna, protiv jedinica 2. korpusa NOVJ i 5 (krajiške) NOU divizije.

[3] O dejstvima jedinica 3. korpusa NOVJ u toku decembra, u istočnoj Bosni, protiv delova nemačke 369. legionarske divizije, iz rejona Sarajeva, i 187. rezervne pešadijske divizije, iz rejona Tuzle i Zvornika, vidi Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180.

[4] U Dalmaciji i jugozapadnoj Bosni, u neprijateljskoj operaciji >iCiten«, dejstvovali su, protiv snaga 8. korpusa NOVJ, sa jadranske obale ka Unutrašnjosti slobodne teritorije, delovi 264. pešadijske, 118. i 114. nemačke lovačke divizije.

[5] Za vreme zimske operacije 1943/1944, u severnom delu Hrvatske, Nemci su, protiv delova 4. korpusa NOVJ, upotrebili snage 371. pešadijske, 373. legionarske i 1. kozačke konjičke divizije.

U zapadnoj Bosni dosada su odbijeni svi pokušaji neprijatelja da se iz Banja Luke i Prijedora probije na oslobođenu teritoriju.

U Hercegovini i Crnoj Gori naše jedinice vode ofanzivne operacije. Jedinice X divizije koje se bore u Hercegovini razrušile su 5 kilometara željezničke pruge između rijeke Rame i Konjica, digle u vazduh 5 mostova i izbacile iz šina voz sa lokomotivom i 25 vagona koji su se survali u Neretvu.

U Sloveniji, jedinice XV divizije preduzele su noću između 9 i 10 juriš na grad Kočevje. Do 14 u zoru zauzeta su sva utvrđenja oko grada i skoro čitav grad.[6]

Za vrijeme snažnog napada savezničke avijacije na grad Zadar ubijeno je 450 fašista i 1.500 ranjeno. Nijemci su bili primorani da prebace svoje trupe i sa ostrva Ugljana.

[6] U izveštaju Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, od 12. i 13. decembra, Vrhovnom štabu NOV i POJ, kaže se da se već tri dana vode borbe oko Kočevja protiv Nemaca i domobrana, da su zauzeti svi bunkeri i kuće u Kočevju, ali da se neprijatelj još drži u samom gradu; da je u tim borbama poginuo Mirko Bračič komandant divizije i da je neprijateljska motorizovana kolona iz Ljubljane, 13. novembra, prodrla u Kočevje. Takođe se izveštava da su Nemci i domobrani imali 100 mrtvih i 150 ranjenih, da su zaplenjene dve haubice, jedan poljski top, jedan protivkolski top, devet puškomitraljeza i mnogo pušaka, municije i spreme. Detaljnije o tome vidi Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41.

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 18. DECEMBRA 1943. ŠTABU 2. PROLETERSKE DIVIZIJE DA SE NE ANGAŽUJE DUBLJE PREMA SRBIJI DOK SE NE VIDI ISHOD NEPRIJATELJSKE OFANZIVE[1]

[Štabu] II Divizije

Na vašem sektoru kod Rudog doći će ovih dana 5 engleskih oficira od Draže Mihailovića koga napuštaju. Primite ih lijepo i uputite pod pratnjom do štaba II Korpusa.

V Divizija bila opkoljena između Rogatice i Zepe i jedva se probila kod Han-Pijeska.[2]

Za sada nemojte odlaziti preduboko u Srbiju dok se ne vidi pravac nepr. ofanzive.[3]

Tito

18.XII-43 60—63 v

[1] Original (pisan plavim masfflom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 49-6, k. 14.

[2] Peta NOU divizija i Južnomoravska NOU brigada prebacile su se zapadno od komunikacije Han-Pijesak — Vlasenica noću 15/16. decembra (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

[3] Druga proleterska divizija se tada nalazila zapadno od Rudog i pripremala za prelaz preko r. Lima u Srbiju. Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je dan ranije Vrhovni štab da 2. divizija prelazi Lim (Arhiv V.I.I., reg. br. 5/58-9, k. 391 A). Prema jednoj depeši koju je Vrhovni komandant NOV i POJ, 14. decembra, uputio Štabu 2. korpusa NOVJ kaže se: »Dali smo odobrenje II Diviziji da se prebaci preko Uvca u. Srbiju i da dejstvuje na sekotru: Ivanjica — Ibarska dolina. Ona se ne bi smjela upuštati u odbranbene bojeve.

Tito«

(Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 99.)

BR. 117

DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 18. DECEMBRA 1943. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE ZA ORGANIZACIJU PRORADE MATERIJALA SA DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE[1]

Depeša br. 2031 od 18. XII [1943 u] — 23.06 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Za C. K. organizovati najširu kampanju razjašnjavanja rezultata i odluka Drugog zasjedanja Avnoja. Istorijski značaj odluka, pitanje izbjegličke vlade, kralja i monarhije, odlučujući korak u konačnom učvršćenju nove narodne demokratske vlasti. Pri tome mobilisati sve masovne organizacije. Sazivati krupne masovne mitinge i konferencije.

Na neoslobođenoj teritoriji uže konferencije, sastanke, usmenu agitaciju i širenje naše štampe. Istaći značaj Nac. Komiteta na čelu sa drugom Titom. Donositi kratke rezolucije i pozdravna pisma.

C. K. K.P. J.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga depeša, str. 136. Centralni komitet KPJ uputio je depeše slične sadržine i ostalim centralnim, pokrajinskim i oblasnim komitetima KPJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/15-8/1, k. 408 A).

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA UKAŽE VOJNIČKU I MATERIJALNU POMOĆ 5. NOU DIVIZIJI U REJONU HAN-PIJESKA[1]

[Štabu 3. korpusa NOVJ]

18/XИ [1943]

Javite smjer nepr. ofanzive. Peko javlja da su ka Goraždu pošle pet njemačkih div. Navodno će za Sloveniju.[2]
V Div. probila se iz obruča kod Han-Pijeska i nalazi se na liniji Podbukvik — Nevačka vodeći i dalje žestoke borbe. Njena orijentacija sektor Krivaja. Hitno je podržite i uputite joj municije i hrane. Čudi nas da ste je samu ostavili.

[V. **S.**]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/15-8/1, k. 408 A.

[2] Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je, 16. decembra, Vrhovni štab da je od 2. Divizije dobio izveštaj da su četiri nemačke divizije pošle od Pljevalja prema Goraždu i jedna od Prijepolja prema Višegradu i da su Nemci napustili Rudo i porušili most na Limu. Prema mišljenju Štaba korpusa te snage su usmerene prema Vrhovnom štabu. Međutim, to su bile samo snage 1. nemačke brdske divizije. (Arhiv V.I.I., reg. br. 5-9, k. 391 A.)

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 19. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA FORMIRANJE 10. KORPUSA NOVJ[1]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Mišljenja sam da u Zagrebu obrazujete štab i 10. korpus koji bi se zvao Zagrebački.[2] To bi morao biti dobar štab koji bi uz pomoć 2 člana C. K. radio. To što ste Vi mislili s Vašim štabom kretati, trebate ostati gdje ste da bi mogli rukovoditi cijelom Hrvatskom.[3]

Tito

deš.[ifrovao] 19/XИ [1943]
Opalenović

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 49-1, k. 7 A. Isto takva depeša nalazi se i u knjizi prijemnih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, strana 136 (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2).

[2] Deseti (zagrebački) korpus NOVJ formiran je 19. januara 1944. Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 67.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske se tada nalazio u Otočcu, a imao je namjeru da se prebaci u Slavoniju.

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. DECEMBRA 1943. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA UREDI AERODROME ZA SPUŠTANJE AVIONA NA LASTOVO I VIS[1]

[Štabu Mornarice NOVJ]

od V. S.

238 19/XII [1943] Š. M. Letilište u Glamoču slobodno. Avioni se mogu spustiti. Neka jave kada dolaze.[2]

V. S.

od V. Š.

238 19/XII [1943] Š. M. Uredite hitno na Lastovu i Visu aerodrome gde bi se spustili naši avioni. Ovih dana stižu naši avijatičari tamo. Pomognite najhitnije [njihovo] prebacivanje.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), nalazi se u Arhivu V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 2021.

[2] Odnosi se na američku vojnu misiju. Štab 8. korpusa NOVJ je 21. decembra obavestio Štab Mornarice: »lito dostavlja da Amerikanci mogu odmah doći. Javite nam odmah vreme dolaska zbog pripreme aerodroma«. (Tom VIII, knj. 1, dok. br. 162, str. 438.)

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 5. NOU DIVIZIJU ZADRŽI U ISTOČNOJ BOSNI DOK SE NE STVORE USLOVI ZA DEJSTVA U SRBIJI[1]

[Štabu 3. korpusa NOVJ]

19/XII [1943]

Dali nalog štabu V Div. da dobro odmori jedinice. Ne možemo ih slati dalje dok se situacija ne raščisti. Kad se dobro odmori javite gdje je mislite upotrebiti. Ona mora ostati u Ist. Bosni dok ne budu uslovi za Srbiju. Nastojaćemo da od Engleza čim pre dođe mat.[erijal] za Južnomoravsku brig.[adu]
Omladinski Kongres odložiće se do februara. Pripreme vršite. Obavestićemo blagovremeno.
Lekić[2] vas čuje na 4900. Vi ga slušajte na 4200 kc. Lekićev znak ZVR.

[V. S.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/15-8/1, k. 408 A.

[2] Danilo Lekić, komandant 16. vojvođanske NOU divizije, izvestio je dan ranije Vrhovni štab da su njegove jedinice razbile zeleni kadar na Trebavi i došle do veće količine oružja i municije (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/15-8/1, k. 408 A).

BR. 117

IZVEŠTAJ SRETENA ŽUJOVIČA OD 20. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU 8. KORPUSA NOVJ[1]

Dragi druže Tito,

Napad na Livno izvršen 17. noću nije dao za rezultat zauzimanje Livna. Iako sam u naredbi od 15. to bio postavio, nisam mislio da će se taj cilj postići, tim manje što u napadu nisu učestvovale sve predviđene jedinice (III krajiška i dva udarna bataljona V Korpusa).[2] Borba za Livno kako sam je zamislio, trebala je da ima za konkretni rezultat dvoje:

1) neposredni cilj: eventulno zauzeće Livna, a u glavnom uznemiravanje neprijatelja, nanošenje gubitaka, ometanje da se učvrsti i da mu se uspori i razbije, bar u jednom pravcu, prodor, te tako pobrka njegov opšti ofanzivni plan napada na nas. Ovo naročito u vezi dobijanja u vremenu i u vezi mogućnosti napada savezničkih trupa predviđenog na Teheranskoj konferenciji (Makiedo javlja da se među Englezima govori o pripremanju napada u januaru i čak da su trupe za napad na Balkan već stigle u Italiju);

2) posredni cilj: razvijanje vojničke aktivnosti kod komandanata, komandira i boraca, podržavanje stalne potrebe za akcijom (u I proleterskoj borci posle dva dana odmora sami traže akciju) i prelaženja toga u vojničku naviku.

Sam napad na Livno je akcija na koju će se nadovezivati ostale naredne, vodeći računa da budu celishodne i korisne.

Opšte vojničko oživljavanje ovih naših jedinica VIII Korpusa, po mom mišljenju, bazirajući ga na stanje vojske i sposobnost komandnog kadra, ne može se razvijati za sada postavkom opsežnijih operacija. Potrebno je izvesti opštu aktivnost svih ovdašnjih jedinica i odreda i kroz svakodnevne akcije postavljati sve krupnije zadatke. To ne znači da se ne bi moglo računati još sada i na krupnije zadatke, ali se ne može računati sa sigurnošću na potpuno izvršenje zadataka i na potreban rezultat.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu IRPJ, reg. br. 4312/XИ 8-1 (43).

[2] O napadu jedinica 8. korpusa NOVJ na Livno, 15. i 17. decembra, Vidi Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 99 i 134.

Zbog sve veće aktivnosti neprijatelja sve naše jedinice, pri ovakvom rasporedu kakav je sada, biće angažovane, u koliko to do sada nisu. IX. Divizija ima oko Livna dve svoje slabije brigade, dok je najbolja (I. Dalmatinska) na otocima. XIX. Divizija ima svoje tri brigade na tri razna sektora (VI. oko Livna, V. kod Grahova, VII. kod Gračac — Bruvno). XX. Divizija sa dve brigade na komunikaciji Vaganj — Sinj, a njena treća (X. brigada) u povratku je sa obale. XXVI. Divizija cela na otocima. Tri grupe, svaka od po 3—4 odreda i Glamočki, Grahovsko-Peuljski i Livanjski rasejani su gotovo po celoj teritoriji Dalmacije.

Pitanje momentalne promene rasporeda ne postavlja se naročito hitno, već u vezi sa razvojem situacije, kretanjem neprijatelja i nekog eventualnog kombinovanog plana za napad sa naše strane, proisteklog iz situacije. Može se ipak obratiti pažnja i ne razdvajati suviše pojedine brigade iz iste Divizije ili ako to situacija zahteva, dodjeljivati im samostalne zadatke za određeni period vremena.

Neprijatelj se aktivizirao svuda. To ne samo radi napada na nas, već često vrši pokrete za stvaranje utiska o svojoj snazi i o većem broju svoje vojske, ma da tim pokretima ne vrši nikakvu ili vrši akciju manjeg opsega.

Po svim znacima u planu neprijatelja je, što se Dalmacije tiče, da posedne širi obalski pojas, upravo dominantne tačke za prvu odbranu od invazije, i s druge strane da nam spreči snabdevanje s mora. Nepostojanje neprijateljske mornarice na Jadranu, slaba utvrđenost neposredno same obale i sve jače angažovanje jedinica dublje ka nama, govore za to. Nesumnjivo da uporedo sa tim teži za mogućim povezivanjem sa ostalim snagama u Bosni, Hrvatskoj itd., i za jačom akcijom čišćenja protiv nas. Ali ovo posljednje samo ako mu vreme i položaj na •drugim frontovima dozvole. Veze obalnog pojasa sa unutrašnjošću nesumnjivo su mu komunikacija Mostar — Sarajevo, Sinj — Knin — Bihać i Livno — Kupres — Bugojno koju bi prodorom hteo ostvariti.

Mislim da je glavni element za naš uspeh ovde povećana aktivnost naših jedinica. To ćemo se truditi da sprovedemo, kako aktivnim dejstvom, tako i unutarnje-organizacionim radom i učvršćenjem komande.

Sama vojska nije još dorasla za samostalne krupne zadatke, ali se i pored toga može za njih upotrebljavati. Razlika je i u ubojnosti i u komandovanju između ovdašnjih naših jedinica i udarnih krajiških, a naročito proleterskih brigada. Na pr. oba napada na Livno zakasnila su za nekoliko sati. Udarna snaga jedinica je vrlo slaba, prodornosti nema. Nemci se

prema obavestajnim podacima uvek raspituju koje su jedinice prema njima, stare ili nove. Naše jedinice trpe veće gubitke nego što bi trebalo zbog nemanja prodornosti (neznanje zauzimanja zaklona, neumenje prebacivati se po terenu, neznanje prilaženja i pothoda utvrđenim mestima itd.). Jedinice su vrlo slabo obučene i na polovinu bose. Na Dalmatince to deluje više nego na druge. Dosta boraca je na izgled iznureno, potsećaju na Zelengorce. Ne znam kako i koliko se obraćala pažnja ovim stvarima, ali obavezno je, da se fizičko stanje boraca popravi.

Raspoloženje ljudstva nije loše. U tom pogledu izgledi su sve bolji i pored svih teškoća i nezgoda.

U koliko se ne radi o većim pokretima i većim borbama za izvesno vreme, pa čak i za vreme njih, moglo bi se izvesti, da se kopnene snage zamene otočkim i pošalju na otoke na odmor i preuređenje. Ne toliko zbog hrane, koliko [zbog] odmora i moralno-političkog okrepljenja, i naročito, u koliko se neće moći dobaciti, zbog obuće i odeće. I ti pokreti brigade za brigadom mogli bi se kombinovati sa usputnim akcijama, naročito sada kada je neprijatelj aktivan i u užem obalskom pojasu i momentalno nam presekao put i na Trogir (morali smo obustaviti prenos ranjenika; Augstinčić je zastao na putu; sad zaustavljamo i avijatičare, a i karavani uopšte dolaze u pitanje tim putem).

' Štabu mornarice i XXVI Divizije sam pisao da izvide mogućnost izvodljivih akcija na otocima (Drvenik i drugi), kao i desanata u sadejstvu sa savezničkom mornaricom i avijacijom. To se može vezati sa sadejstvom jedinica sa kopna. Martinović[3] mi javlja već o nekim akcijama danas, pa Ti u prilogu šaljem prepiše depeša. Videćemo daljnje rezultate.

Pitanje komande se postavlja u formi odvojenosti komandnog kadra (nemanje dovoljno autoriteta) i njegovom nedovoljnom zalaganju za vreme akcija za potpuno, do kraja i uspešno izvršavanje dodeljenog zadatka.

Što se tiče samog Štaba nisam stekao utisak o nesposobnosti. Ne obuhvataju sve stvari i ne daju više potstreka ljudima i stvarima. Ima kod njih dosta sporosti i labavosti. Promiču im dosta pojava za koje bi trebali intervenisati, kako [u] operativnom, tako i [u] organizacionom karakteru. Možda je po sredi i neumešnost, ali više slab kritički odnos ili u koliko bi ga bilo, nedostatak vaspitnih metoda. U težim situacijama nesnalažljivost (zaključujem iz ponašanja neposredno posle Livna). Biće da podležu raspoloženju i atmosferi slabijeg ljudstva i momentalnog stanja brigada, što može da dovede do pogrešnih zaključaka.

[3] Niko Martinović, komandant 26 (dalmatinske) NOU. divizije.

Baš sada dobih telegram od delegata Ekonomskog Otseka koji je na Visu, kaže da su pretrpani i da materijal stalno dolazi. Pitanje prebacivanja istoga, sa otoka ovamo, je problem koji se i ako bi kanal bio otvoren, ne bi mogao resiti karavanima. Njihov kapacitet je veoma slab. Mislim da bi kombinovali sa brodovima do Senja ili drugih mesta, pa preko Hrvatske (Udbina) na Srb ovamo, pokretanjem jedinica i karavanom. Razgovarao sam o tome sa Mitrom[4] koji je ovde. Kombinovaćemo sve mogućnosti, i karavane za Trogir, u koliko se dosadanji prolaz oslobodi, otvaranjem i drugih prolaza, bunkeriranjem materijala na obali, odlaskom jedinica, a slanjem i preko Hrvatske.

Međutim odmah za ovim dobih telegram od G. б.[5] koji mi javlja o koncentraciji Nemaca u Gračacu (5000). G. Š. ne zna za njihove namere, ali pretpostavlja da im je cilj ofenziva na Liku. To bi nam otežalo, a možda i onemogućilo gornje. Videćemo kroz dan-dva šta je na stvari. Kad je već reč o G. S. pretrpava nas raznim hartijama (saopštenja, upute, formulari, cirkulari itd. iz svih Otseka); preteruju u administraciji.

Korpusni referent Vojno-sudskog Otseka završio je istragu o Glamoču. Glamočki slučaj je tamna mrlja VIII Korpusa. Slučaj jasan. I to je ukazalo baš na onu labavost i ležernost u radu i odnosima o kojima govorimo.

Glavni krivac je pomoćnik komandanta mesta koji je sa Korićne dao, ne proverivši, vest o prodiranju tenkova. Nesumnjivo da je krivica i onih u Glamoču što su primili to za gotovo i ne samo to, nego što i ranije nisu poduzeli potrebne mere, ili u koliko su ih poduzeli nisu sproveli. Taj Ivić je po tvrdnji druga Radoša[6] sekretara O. K., inače ispravan čovek i siguran; bio dobar borac itd., ali je bio i intendant.

Ja sam za najveću kaznu za njega. Za sve ostale rukovodioce . . . (pored isključenja iz Partije) javni strogi ukor ili nešto još strože. Isto tako da se sekretar O.K. kazni najmanje strogim ukorom. Molim Vas, da mi po ovom odgovorite, da bi tu stvar završio. U pogledu partijske kazne potrebna je odluka O. K. Glamoč, Oblasnog za Dalmaciju i Oblasnog za Krajinu. Ili će možda C. K. direktno doneti odluku?

Šaljem Ti u prilogu Makiedove izveštaje. Iz njih se dotičem samo pitanja Saveznika, ali ne Engleza, nego Amerikanaca. Izgleda mi, da bi ono što bi se dalo dobiti od Amerikanaca, kako u materijalnoj, tako i u vojničkoj pomoći, ne samo daleko nadmašilo Engleze, nego ih i naterivalo, da stalno korigiraju svoj

[4] Mitar Vujović

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je 19. decembra o tome i Vrhovni štab NOV i POJ.

[6] Radoš Raičević

stav. Pitanje vojne delegacije kod Amerikanaca, i to u Sredozemlju i u Americi, mislim da je sazrelo, i to delegacije veće i reprezentativnije, tako da, eventualno, jedan od nas bude u njoj.

Videćeš iz američke štampe kako se i u kojoj formi problem Narodno-oslobodilačkog pokreta, borbe i vojske, pretstavIja, postavlja i iznakazuje.

Pripreme, kako u Mliništima, tako i na aerodromu, biće učinjene.

Ovdašnji Englezi mi rekoše da je ranije poslato u Mrkonjić nekih 60 specijalnih bombi za tenkove. Da li znaš o tome i kakovo im je dejstvo. Ako je moguće da se dobije neka količina za ovaj sektor. — Englezima su se pokvarile stanice te ih šalju, uz ove kurire, da se tamo oprave ili zamene.

[7]Trebao sam poslati i detaljan izveštaj o akcijama na Livno. Očekivao sam podatke od Štaba IX divizije i od Veljka, koji se tamo nalazi (u Vidimlijama). Međutim oni još rade na njemu (malo pre sam pitao telefonom — sad je 3^h jutro) te neće stići do polaska kurira. Poslaću ih idućim kuririma.

Šaljem u prilogu:

1) Radiograme XXVI divizije
2) Operacijski izveštaj VIII korpusa od 1—18/XII/1943 sa 1 prilogom;
3) Izveštaje druga Makieda 2 komada sa 5 priloga od a) do e);
4) Izveštaji Ob. službe iz Bari-a sa 2 priloga a) i b); 3 izveštaja od br. 2—4;
5) Radiogrami Štaba Mornarice;
6) Izveštaj Ob. službe (9 lista od 1 do 9);
7) Izveštaj I Vazduhoplovne Baze pri VŠ NOV i POJ sa 4 dodatka od a) do d);
3) Predlog za unapređenja u I Vazd. Bazi sa 2 spiska;
9) Uputstva za v.-ob. službu u Hrv. sa 1 prilogom a);
10) Glamočki slučaj
11) 1 paket novina veći
12) 1 paket manji razne pošte
13) Pismo za druga Marka

Milić je na otocima. Njega nisam ovde ni zatekao. Pitao je da ode do Bari-a radi ubrzanja tih zajedničkih akcija o kojima su se već dogovorili. Rekao sam mu da ide.

Čeća javlja da je moguće štampati u Italiji Istoriju i druge stvari. Pita za dozvolu. Bojim se da nešto ne zapetljaju. Odgovorite.

Javljaju sa otoka da je Milada slomila nogu i leži u bolnici.

Sve vas mnogo pozdravlja i voli

Crni

20/XII/1943 (3^{30h})

[7] Tekst koji sledi dopisan je mastilom, latinicom.

BR. 117

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. DECEMBRA 1943. O OFANZIVNIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I POJ U HRVATSKOJ[1]

OPERACIJE NAŠIH JEDINICA U HRVATSKOJ

Na sektora Đakovo — Virovitica — Bučje naše jedinice vode žestoke borbe. Naše jedinice koje su ušle u Đakovo vode već 24 časa žestoke ulične borbe ali su se morale povući kada je neprijatelju stigla jaka pomoć iz Virovitice. Pri povlačenju naše jedinice uništile su željezničku stanicu. U borbama u Đakovu ubijeno je 120, ranjeno preko 100 a zarobljeno preko 200 neprijateljskih vojnika i oficira. Naši borci oslobodili su sve političke zatvorenike u Đakovu.[2]

U Moslavini 16 o. mj. naše jedinice porušile su most na željezničkoj pruzi Zagreb — Beograd kod Popovače, a 17 o. mj. razrušile 3.500 m. željezničke pruge Koprivnica — Križevci. Kod Velike Gorice potpuno je porušena željeznička pruga Zagreb — Beograd. Saobraćaj na ovoj pruzi bio je obustavljen 24 sata.[3]

U Zumberku naše jedinice izvršile su napad na neprijateljski aerodrom (Kurilovec); ubijeno je 15, zarobljeno' 16, a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. 3 decembra naše jedinice napale su njemačko uporište između Zagreba i Samobora. Ubijeno je 27, ranjeno 30 i zarobljeno 18 gestapovaca. Naše jedinice uništile su 2 oklopna automobila punih ratnog materijala. U ovoj borbi istakao se komesar Željko Albini; na čelu svog bataljona prvi je upao u neprijateljske rovove i bacao bombe u utvrđenja.

Jedna neprijateljska jedinica upala je u.Topusko i odmah se povukla.

Naše dalmatinske jedinice izvršile su napad na otok Mljet, ubijeno je 5 a zarobljeno 7 neprijateljskih vojnika. U tim borbama oboren je jedan neprijateljski bombarder i uništen

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 192, od 20. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Đakovo je 14/15. decembra napala 18. brigada 12 (slavonske) NOU divizije ali ga nije uspela zauzeti. Detaljnije o napadu vidi Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 62, 65, 66, 71 i 133.

[3] Prugu su porušile jedinice 28 (slavonske) NOU divizije (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 74).

je jedan brod a jedan oštećen. Na poluostrvu Pelješcu nastavljaju se žestoke borbe. U dosadašnjim borbama na tom poluostrvu neprijatelj je imao 1400 vojnika izbačenih iz stroja.[4]

BR. 149

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SADEJSTVUJE 5. NOU DIVIZIJI U REJONU OLOVA[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

21/XII [1943]

Vaše jed. morale bi sadejstvovati V Div. da ona ne nosi na sebi [sama] nepr. div.[izije]. Dolinu Krivaje zatvorite negde iza Olova.[2]

Javite gde idu one snage koje su došle iz Sandžaka. Petoj Div. morate dati mogućnost da se odmori i zato smo mislili da se smjesti u dolinu Krivaje. Orijentišite je prema Ozrenu gdje ima dovoljno hrane. Ona mora ostati tamo do proljeća kada će stići i ostale naše snage.

Sve naše snage treba dekoncentrisati i primjenjivati mobilnu taktiku. Zabacite vaše jedinice opet na Romaniju, a ne dajte se zbiti na uski prostor.

Mihailu.[3] Kako bi mogli iz Homolja s. Lubnica prihvatiti 3 ranjena eng. ofic.

[4] Vidi dnevne izveštaje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Vrhovnom štabu NOV i POJ o borbama u toku decembra 1943 (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 133).

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/15-8/1, k. 408 A.

[2] Peta (krajiška) NOU divizija je, dan ranije, dobila naređenje od Štaba 3. korpusa NOVJ da se prebaci u dolinu r. Krivaje, sredi i odmori svoje jedinice (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 184).

[3] Blagoje Nešković, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, nalazio se tada sa još nekim članovima Pokrajinskog komiteta i 1. južnomoravskom NOU brigadom pri Štabu 5. NOU divizije u istočnoj Bosni u rejohu s. Vijaka i održavao je vezu sa Vrhovnim štabom preko Štaba

Neka Mihailo dade direktivu kuda da pođu engleske misije iz Ist. Srbije do prvih naših delova.[4]
Hitno dajte nazive jedinica nemačkih i broj divizija na vašem sektoru.[5]

Tito

BR. 150

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD DECEMBRA 1943. ŠTABU 1. PROLETERSKE BRIGADE POVODOM DVOGODIŠNJICE NJENOG FORMIRANJA[1]

Kopija

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

Položaj

Povodom dvogodišnjice osnivanja slavne Prve proleterske, čestitamo na krupnim uspesima koje ste uspeli u toku vašeg slavnog puta da postignete u borbi za oslobođenje naroda Jugoslavije.[2]

3. korpusa NOVJ. On je, sutradan, uputio depešu Vrhovnom štabu u kojoj ga je obavestio da ranjeni engleski oficiri, koji su iskočili iz zapaljenog aviona, prilikom bombardovanja Ploeštija u Rumuniji, treba da se iz s. Lubnice prebace u s. Izvor i da se tamo povežu s jedinicama Timočkog NOP odreda; zato neka se preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« javi Štabu Timočkog odreda da ih prihvati (Tom IV, kn.i 20, dok. br. 180 i 181).

[4] Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju izvestio je Vrhovni štab NOV i POJ da engleske misije, koje napuštaju četničke štabove Draže Mihailovića u istočnoj Srbiji, treba upućivati preko OK KPJ za Zaječar (tj. Zivana Vasiljev.ića Marka) i Štaba Timočkog NOP odreda (Dušana Puđe Save), koji se nalaze u rejonu Boljevca, a odatle preko Nedeljka Karaičića Milisava, poverenika PK KPJ za Srbiju, na slobodnu teritoriju u Jablanicu (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

[6] Štab 3. korpusa NOVJ obavestio je, idućeg dana, Vrhovni štab da protiv njega učestvuje 187. nemačka divizija iz Tuzle. Međutim, u ofanzivi na jedinice 3. korpusa NOVJ u istočnoj Bosni su učestvovale i 369. nemačka divizija iz Sarajeva i 7. SS iz Hercegovine (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 5548/XII 5-6 (43).

[2] Prva proleterska brigada formirana je 22. decembra 1941. u Rudom.

Prva proleterska brigada, čedo naše Partije, pionir stvaranja Narodno-oslobodilačke vojske, delo našeg rukovodioca i Vrhovnog komandanta druga Tita, ovenčala se neprolaznom slavom u toku dve godine teških bojeva š omrznutim neprijateljem. Postalo je ponos biti borac I proleterske, jer ona je ponos čitave naše vojske i našeg naroda.

Mi smo uvereni da će Prva brigada i u buduće pronositi svoju slavu širom naše napaćene domovine, sve više i više podižući svoju ubojnu spremu i političku svest — na čast i slavu čitave naše vojske i sreću naših naroda.

Zivela Prva proleterska!

Centralni Komitet Komunističke Partije Jugoslavije

decembra 1943 g.

BR. 151

IZVEŠTAJ ČLANA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. DECEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU O STANJU ISHRANE U JAJAČKOM OKRUGU[1]

VRHOVNI STAB NOV. i POJ.
-EKONOMSKO ODEL.JENJE -
Materijalni otsjek
Br. 428
21 decembra 1943 god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

1) U zadnje vrijeme je dosta česta pojava da se pojedinci iz jedinica, lično ili kao izaslani ispred ovih, žale na ishranu u garnizonu i dolaze neposredno u Vrhovni Štab ili u ovo odjeljenje.

2) Povedenom istragom utvrdili smo da su teškoće u transportovanju, pomanjkanje izvjesnih artikala u neposrednoj blizini (okolini), a zatim slab ekonomski kadar komande mjesta u Jajcu, doprinijeli tome da se i onako slaba ishrana u garnizonu još više pogorša. Izvjesne drugove, iz komande mjesta,

[1] Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu IRPJ, reg. br. 3765/XH 3-34 (43).

koji su svojim nemarnim i nesavjesnim radom uvećali prednje teškoće i time doveli do ovakvog stanja, saslušali smo i predali političkom i vojnom rukovodstvu na daljnje suđenje.

Radi poboljšanja ishrane u ovome okrugu, a specijalno u Jajačkom sektoru u ovom odjeljenju održan je sastanak sa partijskim rukovodiocima okruga. Nakon toga sastanka preduzeli smo sljedeće mjere:

a) od pravca XI divizije ponovno smo otpočeli sa transportovanjem žita kako bi smo Jajački srez, koji je prema izjavi političkih rukovodioca prilično opterećen, u pogledu prikupljanja žita, rasteretili;[2]

b) od komande područja iz Mrkonjića zatražili smo po 2.000 kgr. mesa nedjeljno kao pomoć komandi mjesta u Jajcu;

c) sa farme kojom direktno rukovodi ovo odljeljenje prebacili smo nešto stoke u težini 1.500 kilograma koju smo većim dijelom dali jedinicama da je čuvaju kao rezervu (Prateći bataljon), a manjim dijelom za ishranu jedinica i ustanova u garnizonu. Isto tako smo iz raznih magacina (Janj i Blagaj) ukazali trenutnu pomoć jedinicama koje operišu (VI i I divizija) kao i inžinjerskom i pratećem bataljonu VS.

II

Mjere koje su preduzete poboljšaće, donekle, i to, s obzirom na količinu koja će se prikupiti, za kratko vrijeme, samo prehranu jedinica i ustanova Jajačkog garnizona, dokle pitanje snabdijevanja ostalih jedinica, naročito njihovo podmirenje sa mesom postaje iz dana u dan sve teže i teže. Iz izvještaja svih intendantura korpusa, naročito intendanture I i VIII korpusa vidi se da kako boračke tako i vojno-pozadinske jedinice uveliko oskudijevaju zbog nedovoljne količine mesa. Kroz kratko vrijeme osjetiće se velika oskudica u ovome artiklu a već sada mnoge jedinice i ustanove više dana u nedjelji ne dobiju meso ili dobiju smanjeno sljedovanje.

U cilju poboljšanja prehrane u jedinicama, kao i u cilju stvaranja rezerve u mesu za slučaj jačih borbi i neprijateljske ofanzive, predložio bih sljedeće mjere:

1) Pod kontrolom ovog odjeljenja intendanture I, V i VIII korpusa trebale bi da formiraju po jednu komisiju u koju bi

[2] Jedanaesta NOU divizija 3. korpusa NOVJ, koja je dejstvovala tada u centralnoj Bosni, sa težištem na pruzi Sarajevo — Bosanski Brod na odseku Doboj — Derventa, a manjim snagama vezivala neprijatelja u garnizonu Banja Luka, stavljena je, naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ, od 1. decembra 1943, privremeno pod komandu 6. korpusa NOVJ radi sređivanja stanja u diviziji (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/12-8/1, k. 408, knjiga depeša 3. korpusa NOVJ i Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 56).

ušle: jedan organ operativne jedinice (intendant), jedan član vojno-pozadinskih vlasti i jedan član sreskog NOO-a.

2) Ove komisije bi u Bugojnu, Mrkonjiću, Glamoču i Sanskom Mostu vršile otkup krupne stoke u prvom redu volova, i to tako što bi polovinu tržišne cijene plaćale, a za drugu polovinu izdavali rekvizicione potvrde.

3) Ovaj otkup ne bi se smio vršiti na pijaci jer bi to dovelo do pometnje u slobodnoj trgovini, nego organizovano preko vojnih i civilnih vlasti po jednoj unapred postavljenoj skali: Od sopstvenika koji ima 8 volova otkupila bi se 4 komada, od 7 volova 3, od 6 [volova] 2, od 4 vola 1 komad.

4) Ova stoka bi se smjestila na specijalne farme gdje to odrede štabovi korpusa. Trošila bi se samo izuzetno, kao dodatak onoga što je na terenu pribavljeno, a za slučaj ofanzive izdijelila bi se jedinicama te kao lako pokretna služila kao sigurna rezerva za ishranu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomsko odjeljenje V. Š.
Miloš Radović

(M. P.)

BR. 152

DIREKTIVA ORGANIZACIONOG SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPJ ALEKSANDRA RANKOVICA OD 22. DECEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O ORGANIZACIJI I RADU POLITODELA U BRIGADAMA I DIVIZIJAMA[1]

22.XII.43

štabu II Korpusa
za Mitra i Blaža[2]

Pošto nismo u mogućnosti dati politodel za svaku brigadu to će jedan ojačani politodel raditi u okviru čitave divizije. Za Drugu diviziju određujemo: Milinka Đurovića za rukovodioca,

[1] Kopija radiograma (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 5547.

[2] Mitar Bakić i Blažo Jovanović

Dragoljuba Milenkovića za kulturno-politički sektor, Zagu Stojilović za omladinski sektor, Radoja Ljubičića i Todora Vojvodića za pojačanje politodela. Za treću diviziju: Boška Đuričkovića za rukovodioca, Nikolu Gaževića za kulturno-politički sektor, Nikolu Darčevića za omladinski sektor, Božidara Brajovića i Acu Vukotića za pojačanje politodela. Za Dvadeset devetu diviziju: Voju Kovačevića za rukovodioca, Eli Fincija za kulturno-politički sektor, Vukašina Mićunovića za omladinski sektor, Acu Babića i Ljubicu Mihić (koju ćemo poslati) za pojačanje politodela. Sednicama divizijskog komiteta i sastancima štabnih ćelija brigada i divizije obavezno prisustvuje, s vremena na vreme, bar po jedan član politodela. Radi koordinacije rada i što svestranijeg upoznavanja sa čitavim stanjem divizije, politkomesar korpusa može prisustvovati sednicama divizijskih komiteta. Politodel i dalje podnosi izveštaj posebno za svaku brigadu. Koliko vremena će ostati na radu u jednoj brigadi i da li u punom sastavu, to odlučuje sam prema potrebama.

Uz pomoć Gaževića, Veljko Mićunović se određuje za rukovodioca partiskih kurseva u okviru Treće divizije. Kurseve kombinovati sa učešćem kursista iz pozadine. Takođe i Sandžaklija. Plan kurseva poslaćemo odmah.

Za politkomesara Druge divizije postavlja se Milosav Milosavljević a na njegovo mesto — za zamenika politkoma Prve Sumadiske brigade postavlja se Mirko Milojković, dosadašnji član politodela Druge Dalmatinske.

Za zamenika politkomesara Druge Proleterske brigade postavlja se Dragoslav Đorđević-Goša a drug Stamatović se stavlja na raspoloženje PK Srbije.

Politodel Treće Sandžačke u sastavu: Ratko Radović, rukovodilac, Milan Kuprešanin za kulturno-politički sektor, Dušan Vukićević za omladinski sektor, Aca Nikolić za pojačanje politodela, radiće i u Četvrtoj Sandžačkoj brigadi.

Potvrđuje se postavljanje Svete Radojevića za politkomesara Pete Crnogorske brigade.

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 23. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE ZA DEJSTVO NA GLAVNIM KOMUNIKACIJAMA, SA ŠIROKIM RASPOREDOM UDARNIH GRUPA, IZBEGAVAJUCI VEĆA GRUPISANJA NA PRAVCIMA NEPRIJATELJSKE OFANZIVE[1]

Preneto od Vrhovnog štaba NOV i POJ
dne 23. 12. 43 u 12 sati 35 minuta

Hitno javite nazive i brojeve nemačkih divizija na vašem sektoru. Slažemo se sa upućivanjem jedne divizije u Štajersku.[2] Ona treba tamo da dejstvuje i posluži kao skelet za vaš treći korpus sa težnjom širenja ka severu i istoku. Tri korpusa bi bila vaša sadašnja formacija. Unutar te formacije morate razvijati i popunjavati jedinice.

Taktika ovog trenutka treba da bude: napadna dejstva na komunikacije sa širokim rasporedom manjih udarnih grupa. Obavezno se zabacivati u pozadinu neprijateljskih ofanzivnih trupa. Jedinice načelno ne treba da napuštaju svoje sektore već da na njima manevriraju. Veća grupisanja, naročito pred jakim neprijateljskim ofanzivama, ne treba vršiti. Dakle, primenjivati gibak raspored kako bi se izbeglo razbijanje i rasturanje naših grupisanih snaga.

Tito

[1] Original prijemne depeše (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Instituta za izučavanje istorije radničkog pokreta u Ljubljani, f. 41.

[2] Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio je, 7. januara 1944, u Štajersku svoju 14. NOU diviziju. Ona je upućena iz Bele krajine i, preko Zumberka, Moslavine i Hrvatskog zagorja, stigla u Štajersku. Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom VI, knj. 10, dok. br. 52, 116, 159, 161, 169, 191 i 199.

BR. 154

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA UPUTI PREKO KORENICE JEDAN DEO SAVEZNIČKOG MATERIJALA SA VISA EKONOMSKOM ODSEKU VRHOVNOG ŠTABA[1]

Depeša br. 2108 od 23.XII [1943 uj - 18.39 od V.Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Hitno odgovorite koliko možete našem ekonomskom otseku *poslati* ćebadi i drugog materijala.[2] Karavan koji bi došao u Korenicu za materijal prebacio bi karbid za Vas.

Naredili smo Štabu Mornarice da Vam najhitnije dade brodove za prevoz materijala.[3]

Depeša od 169 — 164 grupe pogrešno šifrovana od 105 — 105, do kraja prešifrujte.

Ne čujete se na valu br. 50 m. Suviše je kratak.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom. latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k, 119/2, str. 149.

[2] Glavni štab Hrvatske je istog dana izvestio Vrhovni štab da dosada nije ništa primio od materijala sa Visa i da nema izgleda da će ga uskoro primiti usled ugroženosti komunikacije Vis — Sinj kao i zbog nemanja brodova.

[3] Redakcija ne raspolaže tom depešom.

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA AKTIVNIJE PRAĆENJE I PRIKUPLJANJE PODATAKA O RASPOREDU NEMAČKIH JEDINICA[1]

Depeša br. 2122 od 24.XII [1943 u] - 14.50 od V. S.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Po pruženim podacima se vidi da ne pratite raspored i kretanje njem. trupa.[2] Poboljšajte ob. službu.

A. Sve vazduhoplovce slati direktno na ostrva osim ako ih mi ne pozovemo.

B. Englezi moraju imati vezu sa misijom pri V. Š. Dva engleska vojnika spustiti će se kod Vas; uputite ih za Sloveniju.

V. б.

ч

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2, knjiga depeša, str. 151.

[2] U izveštaju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, od 24. decembra, Vrhovnom štabu, pored ostalog se javlja da se jake snage Nemaca koncentrišu na prostoru Karlovac — Samobor — Zagreb s namerom ponovne ofanzive na Kordun i Pokuplje (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-1, k. 119/1, str. 152).

BB. 156

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. DECEMBRA 1943. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA ODBACI NEMCE S KORČULE I UPORNO BRANI SVA OSTRVA[1]

279 V. Š. —
24/XII [1943 u] 12.00

[Štabu Mornarice NOVJ]

Sve pešadijske snage stavljaju se pod komandu Manole.[2] Ostrva se moraju braniti. Nemce odbaciti sa Korčule i preduzeti u ovom cilju mere.[3] Zatražiti od Saveznika pomoć u avijaciji i mornarici.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), nalazi se u Arhivu V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 2021 i reg. br. 2-2, k. 2072.

[2] Srećko Manola

[3] Štab Mornarice i Štab 26 (dalmatinske) divizije su, 22. decembra, izvestili Štab 8. korpusa NOVJ da su se Nemci toga dana u 06.50 časova iskrcali u Korčulu i ovladali mostobranom od mesta Korčule do Samograda gde se vode uporne borbe. (Zbornik, tom VII, knj. 1. dok. br. 190, depeša 332.)

Borbe na ostrvu Korčuli trajale su od 22. do 26. decembra kada su Nemci (delovi nemačke 118. lovačke divizije) s njim potpuno ovladali O tim borbama i gubicima na jednoj 'i drugoj strani vidi Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 134—138, 162, 163, 188, 190; tom V, knj. 22, dok. br. 170—177 i tom V, knj. 23, dok. br. 24 i 57.

BR. 157

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI IZVESTAJ O SITUACIJI I RASPOREDU NEPRIJATELJSKIH JEDINICA U ZONI KORPUSA[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

24/XII [1943]

Hitno obavijestite o situaciji, rasporedu vaših snaga i neprijat.[elju]. XXVII Div. povukla se zapadno od Vareša.[2] Morača[3] se nalazi kod s. Ribnica i namjerava preko Konjuha. Potukao 99 bataljon Prve gren. div. Taj puk se sada nalazi od Ribnice do Zavidovića. Vjerovatno zatvara pravac prema Zvijezdi.

, Za naše odluke interesuje nas dalji smjer [neprijateljskih trupa.

Sa Moračom i Lekićem[4] imamo veze.

Javite odmah sastave vaših politodjela i raspored brigada po divizijama.

Za Vladu.[5] Ponavljamo sastav Ob.[lasnog] Komiteta. Cizo,[6] Slavko Mićanović, Voja Đujić, Sveta Popović, Zora Nikolić, Mitar Okić i Dane Olbina komesar Šeste [istočnobosanske brigade] ako mu nađete zamjenika. Uskoro dolazi jedan član P. K.[7]

. [V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhiv« V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A.

[2] Protiv jedinica'27. NOU divizije, u zoni Vareša, dejstvovala je glavnina 7. SS nemačke pešadijske divizije »Princ Eugen«. O situaciji u zoni te divizije, borbenim dejstvima i jačini neprijateljskih snaga vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 142, 180 i 183.

[3] Milutin Morača, komandant 5. NOU divizije, koja je u toku 24. i 25. decembra vodila teške borbe protiv nemačkih snaga u dolini r. Krivaje (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

[4] Danilo Lekić, komandant 16 (vojvođanske) NOU divizije.

[5] Vlado Popović, politički komesar 3. korpusa NOVJ.

[6] Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

[7] Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu

BR. 153

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. DECEMBRA 1943. O OFANZIVNIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I POJ U HRVATSKOJ, BOSNI I CRNOJ GORI'

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

Na svim sektorima fronta u Jugoslaviji, naše jedinice drže inicijativu u svojim rukama. Najžešće borbe vode se na otsjeku fronta Livno — Duvno i u Baniji.[2]

U Dalmaciji nastavlja se koncentracija jakih njemačkih snaga. Nijemci pokušavaju pošto poto da zauzmu saobraćajnu liniju Sarajevo — Mostar — Metković, koja ima veliki strateški značaj zbog veze sa Jadranskim morem, jer je saobraćajnu liniju Bihać •— Knin — Split zimi veoma teško iskoristiti.

Ofanziva koju su Nijemci počeli prije 20 dana u svojoj prvoj fazi nije imala uspjeha i sada okupatori vrše reorganizaciju svojih snaga s namjerom da pod svaku cijenu zauzmu saobraćajnu liniju Sarajevo — Mostar —• Metković.

U Crnoj Gori jedna naša diverzantska grupa oslobodila je Crnojevića Rijeku i crmničku nahiju i zadala Nijemcima velike gubitke.[8] U toku ovih bojeva ubijeno je 88 Nijemaca i 18 čet-

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 195, od 24. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Na području Livno — Duvno — Glamoč dejstvovale su ofanzivno jedinice 19 (dalmatinske) NOU divizije protiv delova nemačke 118. lovačke divizije »Hindenburg« (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 134 i 135), a u Baniji 7 (banijske) NOU divizije protiv delova nemačke 373. divizije »Tigar«, na pravcima Dvor — Zirovac i Kostajnica — Knezovljani (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 122, 133).

[3] Dvanaestog novembra Štab 2. korpusa NOVJ uputio je Vrhovnom štabu NOV i POJ depešu sledeće sadržine: »Javite nam hitno da li možemo uputiti u staru Crnu Goru dva bataljona Četvrte i jedan Pete, u cilju razbijanja četničkih bandi. Ovo vas pitamo jer ova grupa na tom zadatku mora ostati mesec dana. Sa sobom bi ova grupa dovela do 400 Lovćenaca.

Peko«

(Arhiv V.I.I., reg. br. 5/36-9, k. 391 A).

Vrhovni štab NOV i POJ je istoga dana depešom obavestio Štab 2. korpusa da može u staru Crnu Goru uputiti grupu bataljona. Štab korpusa je odmah formirao Udarnu grupu od tri bataljona i to dva bataljona 4 (crnogorske) proleterske (Prvi i Drugi) i jedan bataljon 5. crnogorske brigade (Četvrti). Za komandanta ove grupe odredio je Nika Strugara, a za politkomesara Voja Nikolića. Sutradan, 13. novembra, Štab 2. korpusa NOVJ uputio je obaveštenje Štabu Lovćenskog NOP odreda o formiranju Udarne grupe bataljona za razbijanje četnika i mobilizaciju ljudstva u staroj Crnoj Gori (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 80).

nika, dok je 40 njemačkih vojnika ranjeno. Zaplijenjeno je 13 bacača mina, 8 mitraljeza, 400 pušaka, 57 hiljada metaka, 15 hiljada ručnih granata, 10 bačvi benzina, nekoliko stotina pari cokula i drugi ratni materijal.

Jedinice XXVII divizije koje vode uspješnu borbu u istočnoj Bosni uništile su kod Han Pijeska 2 njemačka teretna automobila, jedan oklopni automobil i ubile 20 Nijemaca. Vojvođanske jedinice koje se u istočnoj Bosni bore zajedno sa bosanskim jedinicama očistile su od neprijatelja Trebavu i tom prilikom istrijebile preko 200 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je preko 200 pušaka. Jedinice XVII divizije i borci Ozrenskog partizanskog odreda potukli su blizu Turije jednu grupu četnika i zauzele Bosansko Petrovo Selo. Tom prilikom zarobljeno je 30 Pavelićevih vojnika koji su se borili zajedno sa četnicima i zaplijenjeno je 40 pušaka. Borci Tuzlanskog partizanskog odreda prilikom jednog okršaja sa ustašama istrijebili su 24 ustaše.[4]

Jedinice V dalmatinske brigade zauzele su neprijateljsko utvrđeno mjesto Golubić sjeverno od Knina. Sutradan su Nijemci i četnici, pošto su dobili pojačanja, ponovo pokušali da zauzmu Golubić, ali je taj pokušaj neprijatelja propao.®

Jedinice naše VI brigade za vrijeme bojeva oko Banje Luke zarobile su 31 četnika i 2 četnička komandanta. Zaplijenjena je četnička arhiva, 30 pušaka, 2 p. mitraljeza i izvjesna količina drugog ratnog materijala.

[4] O ofanzivnim dejstvima jedinica 3. korpusa NOVJ, polovinom decembra 1943, vidi Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180.

[5] Bataljoni 5. brigade 19 (dalmatinske) NOU divizije i Drvarskog NOP odreda su, 15/16. decembra, vodili borbu protiv kninskih četnika u Golubiću (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 135 i 164).

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE U JEDINICAMA NOV I POJ USTROJE VOJNIČKE INTENDANTURE I KUHINJE[1]

Depeša br. 2137 od 25. XII [1943 u] — 09.45 od V. Š.

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Nemanje intendantura i kuhinja ima krupnih vojnih i političkih nezgoda. Naređujem da se odmah ustroje vojničke intendanture i kuhinje. Vojnici da nabave pribor za jelo. Upoznajte s ovim Andriju.

V. Š.

BR. 160

DIREKTIVNO PISMO EDVARDA KARDELJA OD 25. DECEMBRA 1943. CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE ZA VOJNO-POLITICKI RAD U SLOVENIJI[1]

25. XII. 43

Dragi drugovi!

Pišem vam samo o nekim opštim stvarima, pošto bitnih političkih promena ionako nema.

1. Kao što vidite prema radiju, u inostranstvu je odjek zaključaka na II zasedanju AVNOJ-a iznenađujuće dobar.[2] Iako

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-1, k. 119/2 (knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 153).

[1] Original na slovenačkom jeziku (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu IZDG, reg. br. 1681.

[2] O zaključcima i odlukama Drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije vidi u knjizi »Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a«, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953.

će, bez sumnje, biti još prilično poteškoća po toj liniji, ipak je moguće danas konstatovati da smo prodrli i da smo potpuno uništili svaki autoritet kairske jugoslovenske vlade.[3] Prema izveštaju naše delegacije u Kairu, i sam je Čerčil uglavnom pozitivno raspoložen prema nama. Juče su nam oficijelno postavili sledeća tri pitanja:

a) Da li tražimo da se NKOJ[4] odmah prizna.

b) Da li ostajemo na tome da se pitanje kralja rešava posle rata.

c) Da li ćemo voditi propagandu protiv kralja.

Ova bi se pitanja mogla protumačiti ovako: ako ne budete vršili propagandu protiv kralja i ako pitanje kralja odložite za posle rata, mi ćemo vas priznati.

Odgovorili smo:

ad a) Do sada zvanično nismo postavljali, ali interes naroda i zajedničke stvari saveznika traže da radimo na priznanju. (Tu je namerno očuvana ova spoljna nejasnost, s obzirom na poslednji Idnov istup na kome je davao izjave da mi nismo zvanično tražili priznanje.)

ad b) Ostajemo pri tome, jer je to zaključak AVNOJ-a koji je obavezan za svu našu politiku.

ad c) Propaganda protiv kralja za nas nije važna, ona zavisi od toga kakvo će ubuduće biti njegovo držanje prema narodnooslobodilačkoj borbi.

Istovremeno smo predlagali da se delegaciji NKOJ omogući da otputuje u inostranstvo i da usmeno o tome obavesti savezničke vlade. Čini mi se da će odgovor na taj predlog biti pozitivan.

I vi radite u smislu gore navedenog, ukoliko dođete u situaciju da dajete izjave koje su važne za inostranstvo. No, s obzirom na sadašnje držanje kralja, svakako nema nikakve prepreke da ga među slovenačkim masama ne biste raskrinkavali. Naprotiv, masama treba prikazivati njegovu pravu reakcionarnu i izdajničku ulogu sve dotle dok se njegovo gledište suštinski ne izmeni. Šta to znači u konačnoj liniji itd. — to ionako sami dobro shvatate.

Uzgred u vezi s tim: pripremajte ljude koji bi odgovarali za diplomatsku službu, čim bi za to nastupila potreba. Ne trebaih povlačiti sa sadašnjih dužnosti, ali ih imajte u evidenciji, da nam ih odmah pošaljete čim se ukaže potreba.

[3] Odnosi se na vladu Božidara Purića koja je, 9. septembra 1943, prešla iz Londona u Kairo.

[4] Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije

2. U pogledu unutrašnje politike nema naročitih promena. Karakteristično je samo to da je ovih dana X[5] (Vida[6] će objasniti ko je taj X) poslao svoju delegaciju k nama na pregovore. Još ne znamo da li su već stigli, niti o obimu pregovora. Svakako veoma karakteristično za brod koji tone. To je posledica II zasedanja i odjeka u inostranstvu. Mi sada nećemo biti popustljivi. Gospoda su se kasno setila, te se mogu još samo priključiti — bez ikakvih uslova i »pregovaranja«. Bilo bi dobro da i vi u tom pogledu napišete kakav članak u vašim novinama. U X-ovoj pokrajini međutim — prema raznim vestima — pošteno vri, te nema nikakvog razloga pomoći razbijenoj gospodi da ponovo stane na noge.

3. Ja mislim da bi, u vezi sa svim tim, vaš najvažniji zadatak bio da maksimalnu političku aktivnost prenesete i tamo gde je dosada nije bilo ili je bila slaba (Štajerska, Koruška, Prekomurje), i stvarno povežete svu Sloveniju pod vašim rukovodstvom. To pitanje se sada posve kategorički postavlja i ne može se više odgađati kao što smo ga do sada odgađali. Preduzmite potrebne mere, naročito u vezi s vojničkim planovima. Pre svega računajte da će početak proleća ujedno biti i početak kraja, i tada moramo — vojnički i politički — svuda biti potpuno spremni. Sem toga, smatram da je veoma važno dokraja politički razbiti takozvanu »sredinu«. Ona bi jedina bila u stanju da kasnije razvije neke »stranke« i bude uporište za tuđe snage.

(N. B. U vezi s 1. tačkom zaboravio sam da kažem sledeće: Englezi su opozvali svoju delegaciju kod Draže Mihailovića i svi engl. oficiri iz Dražinih bandi nalaze se na putu k nama!)

4. O ratnoj situaciji na našem sektoru obavešteni ste preko radija. Nemci su u Jugoslaviji prikupili ogromne snage, ali su one kvalitativno slabe, bar većina njih. Zbog toga se *šestđ* ofanziva i razvija tako neuspešno. Nemci su tako slabi da su se morali poslužiti otvorenim lažima, čak i ti pogledu zaposedanja teritorije. Pre 12 dana objavili su pad Bugojna, koje je i sada u našim rukama, a pre 6 dana objavili su da je palo Jajce, da su zaplenili sav arhiv II zasedanja AVNOJ-a itd. — a Jajce je još uvek naše itd. Naši se skoro svuda nalaze u ofanzivi. To još ne znači da je šesta nemačka ofanziva završena, ali ipak daje veoma loše svedočanstvo o nemačkoj snazi. U istočnoj Bosni borbe još nisu završene, i Nemci su dovukli nove trupe. Borbe su vanredno teške. Nije isključeno da će

[3] Prema sećanju Edvarda Kardelja možda se odnosi na Hrvatsku seljačku stranku i njene političke predstavnike.

" Vida Tomšič

Nemci s tim snagama ići dalje prema zapadu. Dakle, treba da budete i vi spremni na svakakva iznenađenja.

5. O vašim vojnim zadacima primili ste depešu od V. Š.[7] Kao što vidite, ona odgovara razgovorima u Jajcu pre vašeg odlaska u Sloveniju i čini mi se najispravnijom za Sloveniju. Učinite sve i ne dozvolite da vas Nemci iz Primorja isteraju. Manevrišite po raznim područjima, naročito tamo gde vas dosad nije bilo. Imajte u vidu da se nalazimo na početku kraja i da morate biti u stanju da brzo — pre nego što bi tamo mogao stići ko drugi — oslobodite mesto gde je bilo suđeno Muhi (mislim da ćete shvatiti),[8] a svakako i ostale glavne centre. *Mobilišite* što najviše možete i — pre svega — podižite *udarnu snagu* i prodornost naše vojske. Nemojte formirati nove jedinice, već novomobilisano ljudstvo uključujte u stare jedinice. Mislim da je došlo vreme da se naročito usmerite na radničke centre i da ih mobilišete.

6. Savetima — i kadrovima, ako možete — politički pomažite Italijanima u sev. Italiji. Pratite razvoj kod njih. I nemojte dozvoliti da naši tamo u Primorju padaju u suviše velike iluzije ili podležu frazama. Ako je u severnoj Italiji onako kao što je na jugu (u partijskom pogledu), onda je teško računati sa uspehom naših. U tom smislu treba i shvatiti depešu Staroga o autonomiji koja je obećana u izjavi IOOF prilikom priključenja Primorja,[9] tj. sve zavisi od budućeg razvoja u Italiji. Ali mi moramo raditi tako da nas ništa ne iznenadi.

7. Istovremeno donosi vam Vida direktive po liniji AFŽ. U mnogo čemu kritika važi i za slovenački AFŽ, mada smo te direktive napisali pre svega u vezi s greškama u Hrvatskoj. Težite za tim da se aktivnost *AFŽ* što više slije s opštom aktivnošću OF.

8. Govorio- sam s Titom u vezi s Janezovom[10] depešom o stanju GŠ. Prema mom mišljenju nema nikakvog smisla slati takve depeše Vrhovnom štabu, jer depeša ne dokazuje »krizu u GŠ«, već samo pogrešan stav samog Janeza ... pred teškoćama, Kako da vam VŠ pomogne?! Tu svoju stvar treba da uredite vi sami. Nema nikakvog smisla orijentisati se na spo-

[7] Redakciia nije uspela pronaći tu depešu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[8] Odnosi se na Trst, gde je fašistički sud osudio Oskara Kovačića Muhu.

[9] Izjavu o proglašenju priključenja Slovenačkog primorja Sloveniji dao je IOOF 16. septembra 1943. i jednovremeno obećao autonomiju italijanskoj manjini na pripojenom zemljištu. Međutim, Tito je upozorio na nepravilnost takve izjave (vidi tom II, knj. 10, dok. br. 154).

[10] Boris Krajger, politički komesar Glavnog štaba NOV i *PO* Slovenije.

ljašnu pomoć u kadrovima. Ja sam se Ovih dana lično uverio ***da ovde nije ništa manji*** nedostatak u višim rukovodećim vojnim kadrovima nego kod vas. Sasvim je isključeno da biste sada, ili ubuduće, u tom pogledu mogli očekivati pomoć (napr. Rodić[11] itd.). Dakle, treba da računate s vlastitim snagama. Po mom mišljenju Stane[12] će moći da vrši svoju funkciju uz vašu punu pomoć. Ali mu tu pomoć pružajte u punoj meri.

9. Hrvati imaju radio-stanicu AVNOJ-a koja se ovde kod nas[13] dobro čuje. Ako se čuje i kod vas, dogovorite se sa Hrvatima za emisije na slovenačkom jeziku. U tom slučaju postavite tamo svog odgovornog čoveka, te mu radiotelegrafski i po kuririma šaljite materijal. Čini mi se da bi to bilo važno za Sloveniju.

10. Na svaki način uredite obaveštavanje RSJ.[14] Nemojte dozvoljavati da u kominikeju V5 po nekoliko dana nema nikakvih vesti iz Slovenije. Nemoguće je da u toku nekoliko dana nema nikakvih borbi. Ako nema većih borbi, onda izveštavajte 0 opštim stvarima, napr.: »Nastavljaju se borbe na X sektoru« ili nešto slično. I u tome je izvestan kontinuitet i dokaz da smo već prevazišli partizanštinu. Dakle, ukinute partizanštinu u izveštavanju.

11. Uredite s VOS-om da šalje vesti preko radio-stanice VS. To je ipak veoma važno! Naročito raspored i kretanje nemačkih snaga, numeraciju divizija itd. Vi ste sada jedini u čitavoj Jugoslaviji koji VS ne izveštavate o broju, imenima i kretanju nemačkih divizija u Sloveniji. Bez toga je nemoguće imati pravu predstavu o neprijateljskoj snazi. Šaljite, naravno, 1 sve ostale važne vesti. Pošto je naša veza sa Hrvatima uredna, neka VOS šalje i pismene izveštaje o stvarima koje su važne, pa iako malo i zastare.

12. Vršite pritisak na Engleze za oružje. Kad se vreme popravi, moći će ga opet avionima doturati. (Uzgred: kažite Jonesu[15] da ga pozdravljam i čestitam mu što je u Kairu prodrla njegova »linija«).

Šaljemo vam Vidu. Sto se nje tiče mi nemamo nikakve predloge. Upotrebite je onako kako se bude vama činilo najbolje.

Javljajte se što češće.

Drugarski vas pozdravlja
Bevc

[11] Odnosi se na Slavka Rodica, komandanta 5. korpusa NOVJ.
[12] Franc Rozman, komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.
[13] Edvard Karđelj se tada nalazio pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.
[14] Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«
[15] Odnosi se na Vilijama Džounsa, šefa engleske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

P. S. Pošaljite nam što pre izveštaj o političkoj situaciji u Sloveniji, a naročito o odjeku II zasedanja AVNOJ-a.

Naknadno još i ovo:

1. Šifra koju je Hanja[16] dala Peteru[17] ***anulirana*** je. Nemojte je upotrebljavati. Sve ostalo važi.

2. Pepca[18] neka ostane kod vas. GO AFŽ[19] smo skoro sav raspustili i nikoga ne treba slati ovamo.

3. Ja ću, verovatno, u toku sledećeg meseca doći k vama.

4. Ranjenike otpremite u Italiju bez sporazumevanja sa Englezima. Uredite sa Hrvatima[20] da poruče brodove za vas. U sporazumu sa Hrvatima, ranjenike transportirajte u Hrvatsku, odakle će otići dalje.

5. Šaljite karakteristike i predlože za oficire. Zašto GS Slovenije uopšte ne vodi brigu o tome? Ta bar između vas i GŠ Hrvatske deluje stalan i brz kanal!

[16] Hanja Silovićeva
[17] Boris Kidrič
[18] Pepca Kardelj
[19] Glavni odbor Antifašističkog fronta žena
[20] Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

BR. 153

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. DECEMBRA 1943. O OFANZIVNIM DEJSTVIMA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE U HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI[1]

IZ IZVJEŠTAJA VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

U istočnoj Bosni ponovo su se razvili žestoki bojevi oko Kladnja. Jedna njemačka planinska divizija vrši jake napade na naše položaje, pokušavajući da prodre u Kladanj.[8]

Na sektoru Livno — Duvno i dalje se vode uporne borbe. Nijemci neprekidno dovlače pojačanja i pokušavaju da prodru u pravcu Kupresa i Bugojna. Naše jedinice pružaju neprijatelju jaki otpor i zadaju im velike gubitke.

U Baniji neprijatelj također dovlači svježe jedinice.

U Sandžaku naše jedinice nastavljaju ofanzivne operacije i zauzele su Brodarevo.

U Srbiji borci I južnomoravske brigade vodili su borbu sa Nijemcima i[1] Bugarima. Neprijatelj je izgubio 15 mrtvih i nekoliko desetaka ranjenih vojnika i oficira. Ovdje je ubijen jedan bugarski pukovnik kao i dva viša oficira. Zaplijenjena je velika količina ratnog materijala. Ova ista brigada i borci Južnomoravskog partizanskog odreda potukli su jednu bugarsku jedinicu kod Lebana. Neprijatelj je na bojištu ostavio 50 mrtvih i veliki broj ranjenih. Zarobljeno je 6 Bugara od kojih su polovica stupili u naše redove. Zaplijenjen je jedan bacač mina sa municijom, 5 mitraljeza, 60 pušaka i 10 hiljada metaka i drugi ratni materijal. Borci II [Južno]moravske brigade porušili su žičanu željeznicu po kojoj se prevozila ruda iz rudnika Moskatice. Tom prilikom ubijen je 41 neprijateljski vojnik.[3]

U Moslavini na pruzi Zagreb — Beograd dignut je u vazduh most kod Popovače. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Osim toga razrušen je most i 3 i po kilometra željezničke pruge između Koprivnice i Križevaca.

Na Zumberku naše jedinice izvršile su napad na aerodrom i njemačko utvrđenje Lug na cesti Samobor — Brežice.

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 197, od 25. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180.

[3] Prva južnomoravska brigada je dejstvovala na teritoriji Jablanice (Okružni komitet KPJ Leskovac), a Druga na terenu Toplice (Okružni komitet KPJ Niš).

Ubijeno je 45 i zarobljeno 38 neprijateljskih vojnika. Ranjeno je 44 gestapovca. Zaplijenjen je bacač mina, 3 mitraljeza i drugi materijal.

U Lici naše jedinice izvršile su napad na njemačku kolonu kod Dobrog Sela na cesti Lapac — Bihać. Dalmatinske jedinice izvršile su uspješan napad na Dugi Rat.[4]

Naše hercegovačke jedinice zauzele su Avtovac.

Iz Vrhovnog Štaba

Povodom izvještaja inostrane štampe o broju njemačkih divizija u Jugoslaviji, koji su u većini slučajeva netačni, smatramo za potrebno da objavimo sljedeće:

U Jugoslaviji se sada nalazi oko 30 njemačkih divizija i osim njih još domobranska vojska od 140 hiljada, a takođe nedićevci i četnici. Samo na otsjecima fronta Bosna, Hercegovina, Dalmacija i Banija protiv naših jedinica bori se 14 njemačkih divizija, i to: SS divizija »Princ Eugen«, Prva planinska, 114 planinska, 118 grenadirska, 187 grenadirska rezervna, 270 grenadirska, 271 pješadijska divizija, 373 pješadijska divizija »Tigar«, 264 divizija »Hrastovog lišća«, (500) motorizovana divizija, 369 motorizovana »Vražija« divizija, dvije konjičke divizije i Prva planinska lovačka divizija u Crnoj Gori.

Sve ove divizije, a takođe pavelićevci i četnici Mihailovićevi učestvuju u operacijama na pomenutim otsjecima fronta. Osim toga prije nekoliko dana na ove otsjeke fronta stiglo je još 5 divizija iz Grčke i Albanije.

Vrhovni štab

[4] O borbama u Moslavini, Žumberku i Lici vidi tom V, knj. 22, dok. br. 133.

БВ. 162

NEDELJNI PREGLED OFANZIVNIH DEJSTAVA JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE OD 26. DECEMBRA 1943. OBJAVLJEN U RADIO-BILTENU VRHOVNOG ŠTABA[1]

Iz nedjeljnog pregleda ratnih operacija NOV i POJ

Poslije razbijanja prvih jakih udaraca njemačkih trupa na našu oslobođenu teritoriju, njemački generali bili su primorani da izvrše reorganizaciju i raspodjelu svojih snaga, spremajući se da ponovo napadnu na oslobođenu teritoriju. U međuvremenu između prve i druge faze njemačke ofanzive žestoke borbe i dalje se vode, jer naše jedinice nisu dozvolile da neprijatelj bez teškoća i prema predviđenom planu izvrši grupaciju svojih snaga.

Na čitavom nizu otsjeka fronta inicijativa je ponovo prešla u naše ruke i pod pritiskom naših jedinica neprijatelj je bio primoran da se povuče na stare položaje i da ostavi čitav niz mjesta koja je zauzeo u toku prvih 10 dana decembra. Tako su Nijemci i pavelićevci bili istjerani iz Korduna. Jedinice naše XXVII divizije istjerale su Nijemce iz varoši i rudnika Breze, i iz Vareša. U Hercegovini jedna hercegovačka brigada ponovo je zauzela Avtovac dok su naše jedinice koje se bore u Sandžaku, pošto su zauzele Bijelo Polje i nastavile napredovanje dolinom Lima, zauzele varoš Brodarevo i sada se bore u okolini Pljevalja i Prijepolja. Prilikom ovih kontraofanzivnih operacija naše jedinice zadale su neprijatelju velike gubitke u ljudstvu, oružju i ratnom materijalu. Ofanziva naših jedinica u Kordunu završila se osvajanjem varoši Topuskog, oko koje su se vodile ogorčene borbe sa njemačkim trupama. Neprijatelj je na bojištu ostavio velik broj leševa svojih vojnika i oficira. Među zaplijenjenim ratnim materijalom, koji je našim borcima pao u ruke, nalazi se nekoliko desetaka mitraljeza, strojnih pušaka i velika količina municije. Ovdje je uništeno 7 njemačkih tenkova i 17 teretnih automobila. Operacije naših jedinica u Kordunu neprijatelj je pokušao da spriječi jakim pritiskom na naše položaje u Baniji. Ovdje su okupatori 373 diviziji uputili kao pojačanje nekoliko jedinica koje pripadaju drugim divizijama. Borci naše proslavljene VII divizije, koji su se mnogo puta istakli u borbi, i ovog puta razbijaju nadmoćne

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 198, od 26. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

neprijateljske snage i spriječili su prodiranje njemačko-ustaških kolona. Poslije kraćih okršaja Nijemci su zaustavljeni kod Gvozdanskog i Borojevića.

Nijemci u svojoj štampi i radio propagandi rastrubili su se o tobožnjoj pobjedi njemačkih trupa u istočnoj Bosni. Slušaoci njemačkih izvještaja čak mogu pomisliti da u istočnoj Bosni više nema nijednog našeg borca. Istina Nijemci su uspjeli da zauzmu Vareš. Oni su strijeljali i objesili veliki broj mirnih stanovnika ovoga, kraja. Ali i pored svega ovoga, naše jedinice ne samo da nisu uništene već su u stanju da vrše snažne kontrajuriše i da se međusobno takmiče koja će više da uništi dvonogih zvjerki koje su došle da pljačkaju i pale naša sela i gradove. U bojevima u istočnoj Bosni naročito su se istakli borci XXVII i XVII divizije i Tuzlanski partizanski odred. U istočnoj Bosni kao i na drugim otsjecima fronta Nijemci pokušavaju da zauzmu glavne saobraćajne komunikacije, raskrsnice i gradove koji se nalaze u našim rukama. Posljednjih dana jedna njemačka planinska divizija uporno pokušava da se probije u Kladanj, ali naši borci uspjeli su da osujete sve ove pokušaje. Samo u toku jednog boja na otsjeku fronta Han Pijesak — Kladanj, Nijemci su ostavili na bojištu 80 leševa svojih vojnika i oficira i veliki broj ranjenih.

Veliku aktivnost pokazuju njemačke trupe koje se bore na otsjeku fronta Livno — Duvno. Već preko dvije nedjelje okupatori vrše ovdje napade s namjerom da se probiju u Kupres i Bugojno. Pojedina sela oko Livna, Duvna i Sujice po nekoliko puta prelaze iz ruke u ruku. Neprijatelj je na ovome otsjeku fronta ubacio u borbu priličan broj tenkova, ali neprijatelj ne može da se probije naprijed jer naši borci na svaki neprijateljski napad odgovaraju kontranapadima.

U Sandžaku, poslije uspjeha koje su postigle nadmoćne neprijateljske jedinice, situacija se izmijenila u korist NOV. Na drugim otsjecima fronta u Bosni jedinice NOV drže inicijativu i poboljšavaju svoje položaje. Vidljive rezultate postigle su naše jedinice koje se bore duž zeljezničke pruge Banjaluka — Prijedor — Bos, Novi.

U svim ostalim oblastima, gdje neprijatelj još nije preduzeo ofanzivne operacije, jedinice NOV i PO, izvršujući naredbu Vrhovnog komandanta od 10 decembra, vrše neprekidne napade na neprijateljske položaje, ne dajući Nijemcima da koncentrišu nove jedinice koje treba da se bore protiv glavnih snaga NOV.

BE. 163

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA U SREMU I ISTOČNOJ BOSNI[1]

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA

U istočnoj Bosni nastavljaju se žestoke borbe kod Kladnja i Zivinica.[2] U blizini Kosatice, u Sandžaku, borci jednog našeg bataljona izvršili su napad na neprijatelja.[3] Poginulo je nekoliko desetaka fašista i zaplijenjena je izvjesna količina ratnog materijala: teški bacač mina, 4 teška mitraljeza, 3 sanduka municije. Jedinice II brigade talijanske divizije »Garibaldi« odbile su jak napad njemačkih trupa na otsjeku fronta između Pljevalja i Kovrena. Među poginulima nalazi se i'jedan njemački oficir. Zaplijenjena je radio stanica i izvjesna količina drugog ratnog materijala.[4]

U Sremu, borci II Sremskog odreda izvršili su napad na Tovarnik blizu Sida i likvidirali neprijateljski garnizon. Zaplijenjene su puške, municija i vojna apoteka. Druga grupa boraca ovog istog odreda izvršila je napad na neprijateljski garnizon u selu Srečnici.[3] Jedna vojvođanska jedinica digla je u vazduh na pruzi Zagreb — Beograd jedan brzi voz. Uništena je lokomotiva i nekoliko vagona. U Banatu vojvođanska jedinica digla je u vazduh i spalila u selu Mramorku 10 vagona pšenice koja je bila spremljena za izvoz u Njemačku. U blizini Kovina izvršen je napad na voz. Zaplijenjena je izvjesna količina ratnog materijala.

U Lici vodile su se borbe sa ustašama na položajima između Medaka i Raduča.

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 199, od 26. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Nemačke i ustaško-domobranske snage iz Tuzle zauzele su 21. decembra s. Živinice koje su branile jedinice 17 (istočnobosanske) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 119 i 230).

[3] Ta akcija izvedena je 23. decembra. O dejstvima 3 (sandžačke) brigade u toku decembra 1943 vidi Zbornik, tom I, knj. 16, dok. br. 116, 118 i 119.

[4] Italijanska partizanska divizija »Garibaldi« formirana je naredbom Štaba 2. korpusa NOVJ od 27. novembra 1943. od ljudstva italijanskih divizija »Taurinenze« i »Venecija« koje su posle kapitulacije Italije prešle na stranu NOV i POJ (Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 114).

[5] Na sekciji 1:100 000 nije nađeno.

U Hrvatskom primorju naši borci osujetili su pokušaje neprijatelja da se iskrca na jedno ostrvo koje se nalazi u našim rukama.

U blizini Zagreba naše jedinice uništile su neprijateljski aerodrom blizu Gorice.[6]

BR. 164

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

27/XИ [1943]

Javite situaciju kod vas.[2] Morača u s. Tuholju. Tu je stigla vaša XVIII brigada.[3] U Kladnju milicija, koju će Morača napasti.[4] U Zivinicama i Repniku Nijemci. Jedan dio Prve planinske pošao ka Zenici. U Sarajevu grupacije Nijemaca.

Nijem.[ci] javili da su zarobili kod vas engl. kapetana i dva podof. Javite šta je.[5]

[V. S.]

[f]> Odnosi se na aerodrom Kurilovec kod Velike Gorice koji su 19/20. decembra 1943. uništile jedinice 28 (slavonske) NOU divizije. O velikom uspehu te akcije vidi tom V, knj. 22, dok. br. 133.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A.

[2] Štab 3. korpusa NOVJ je, istoga dana, izvestio Vrhovni štab da se njegove snage nalaze na prostoru Spreča — Krivaja, Šekovići — Sokolac, da jače neprijateljske snage nastupaju od Zvornika prema Doboju, da ofanziva na njih i dalje traje (na Majevici) te da zbog stalnih pokreta, borbi i snega imaju velike gubitke (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

[3] Osamnaesta (hrvatska) brigada 27. NOU divizije

[4] Kladanj je noću 27/28. napala 1. krajiška brigada 5. divizije, ali bez uspeha (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

[5] Prema izveštaju Štaba 3. korpusa NOVJ, u borbama pri prelazu r. Krivaje, poginula su dva, nestala tri, a dva Engleza se nalaze pri Štabu (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 180).

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA NA SEKTORU KARLOVAC — ZAGREB[1]

Od V. б.
27. XII [1943]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Mornarica vam poslala veće količine spreme. Prihvatite je i odmah razdelite.[2]

Odakle, sa kojih sektora Nemci vrše koncentracije na sektoru Karlovac — Zagreb. Koje su to div.[izije]. Imate li vezu sa Zagrebom.[3]

Za C. K.[4] U formularu za prikupljanje podataka iz vojnih jedinica ima rubrika »polit, pripadnost«. Sva pitanja po tome izbacite i oštro ukazati na takve greške. U zamjenu tražite doktora M .... Boškovića koji je u Jasenovcu.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša Glavnog štaba Hrvatske, str. 1.

[2] Stab Mornarice je, 24, decembra, izvestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske da je 21. uputio jedan brod natovaren pretežno pogonskim gorivom, a 23. decembra dva broda sa raznim materijalom i da brodovi s pratnjom imaju da uplove u luku Sveti Juraj.

Delegat Ekonomskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ sa Visa je, dan ranije (26. decembra), obavestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske da mu je uputio sedam brodova sa materijalom, pretežno robu; Glavni štab Hrvatske je izvestio istog dana Vrhovni štab da brodovi sa materijalom još nisu stigli i tražio od Štaba Mornarice da ih izvesti šta je bilo s upućenim brodovima.•

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je toga dana naredio Štabu žumberačko-pokupskog sektora da obavesti Turopoljski NOP odred da je neprijatelj iz pravca Gline ušao u Pokuplje i da mu je namera da čisti Pokuplje i Turopolje, te da zbog toga uspostavi vezu sa Odredom i ukaže mu pomoć i prihvat ako ustreba. Takođe je, na traženje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da dostavi izveštaj o situaciji na sektoru Zagreb — Karlovac, Štab žumberačko-pokupskog sektora, 28. decembra, javio da je u Karlovac došlo 50 kamiona vojske i da su pojačani garnizoni Zagreb — Karlovac i Samobor — Kostajnica — Beduri (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-79/1 i 1-80/1, k. 119/1). Reč je o dejstvima nemačke 371. pešadijske divizije i 4. konjičkog kubanskog puka 1. kozačke divizije u zoni Turopolja, nazvanim »Božić Bata« (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 176, 177 i 178).

[4] Centralni komitet KP Hrvatske

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA UPUĆIVANJE ŠOFERA I TENKISTA NA VOJNU OBUKU U ITALIJU[1]

Od V. Š.
28. XII [1943]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Ako ste primili novu šifru počinite rad sa njom. Izvještaje o akcijama šaljite starom šifrom i dalje.

Sakupite najhitnije 30—40 boraca šofera za tenkiste koji će otići u Italiju na vežbu. Pošaljite ih odmah na Vis ili Bari.

Šta je učinjeno za prebacivanje ranjenika u Italiju.[2] Kakav je program ljekarskog kongresa.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) nalazi se u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1 (Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, str. 2).

[2] Transport ranjenika do Visa i iz bolnice sa Visa u Bari u Italiju vršio se pod vrlo teškim uslovima, u običnim trabakulama, i on je trajao više dana (neki i po 10 dana). U većini slučajeva ranjenici su bili prenatrpani, pa se teškom mukom moglo raditi oko njih i ukazivati im potrebnu lekarsku negu, jer su po nekoliko dana u putu ležali nepomični. O prvom transportu ranjenika i bolesnika i načinu njihovog prijema i smeštaja u engleske bolnice u Italiji i na Malti, kao i u nekim bolnicama međunarodnog Crvenog krsta, vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 1, dok. br. 152.

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. DECEMBRA 1943. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA HITNO PREBACI AVIJATICARE I TENKISTE RADI VOJNE OBUKE U ITALIJU[1]

[Štabu Mornarice NOVJ]

309 28/XП

S. M. = Otoci Olib, Silba i Ist u našim rukama. Plovidba za Senj bezbednija naročito noću. Ubrzajte transportiranje materijala.

V. S.

310 28/XП

S. M. = Hitno pod sigurnom pratnjom otpremite Dr Smodlaku u Bari.[2] Može sa njim i njegova porodica. =

V. S.

312 28/XИ

S. M. = Hitno prebacite sve avijatičare, tenkiste i šofere u Bari gde će posle kursa primiti najmodernije aparate. Za ovo vas činimo odgovornim.[3] =

V. S.

313 28/XH

S. M. i Ćeću[4] = Šaljite redovno sve naše materijale, koji izlaze u Italiji ili drugde, na talijanskom jeziku. —

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 2021.

[2] Dr Josip Smodlaka, član Predsedništva AVNOJ-a i poverenik za spoljne poslove u Nacionalnom komitetu NO Jugoslavije, trebao je da otputuje službeno u inostranstvo (Arhiv V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 2021.)

[3] Vrhovni štab NOV i POJ je više puta ponovio tu depešu zahtevajući od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba Mornarice hitnost prebacivanja avijatičara i ienkista u Italiju radi preuzimanja aviona i tenkova od savezničke pomoći. (Arhiv V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 2021.)

[4] Svetislav Stefanović Ćečo

BR. 184

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. DECEMBRA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O GUBICIMA I POVLAČENJU S KORČULE 13. BRIGADE 26. DIVIZIJE[1]

Od V. Š.
29. XII [1944]

[Glavnom štabu **NOV i PO** Hrvatske]

Jugoslovene možete primiti u vojsku,[2] Maljčika ostavite s tim da čim prije dođe ovamo po instrukcije.

Da li su iz Zagreba stigle stvari preko Miška za Maksima.[3]

13. brig. pretrpila velike gubitke i povukla se s Korčule. U opasnosti i ostali otoci. Prebacićemo na kopno ako Englezi ne pruže efikasnu pomoć.[4]

Dobavite stvari kapetana Čokanovića koje [je] na prolazu iz Italije [ostavio] kod komande mjesta Vrbosko; ostalo meni; taška i t. d. za pomoćnika Matijaša.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/2. str. 4.

[2] Odnosi se na Jugoslovene u službi engleskih vojnih misija koji su izrazili želju da stupe u NOVJ.

[3] Recfekcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

[4] U borbama na Korčuli protiv delova 118. nemačke pešadijske divizije (operacija »Jesenja oluja II«), 13. brigada 26. NOU divizije je pretrpela znatne gubitke. Ljudstvo te brigade kao i ostalih jedinica 26. divizije i stanovništvo s ostrva prebacili su se 24/25. i 25/26. decembra na ostrvo Vis. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 134, 170, 171, 172, 173, 174 i 175 i knj. 23, dok. br. 24 i tom VIII, knj. 1, dok. br. 134 i 136. Takvu depešu je Vrhovni štab uputio i Štabu Mornarice NOVJ (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1).

БВ. 169

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. DECEMBRA 1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 5. NOU DIVIZIJU PONOVO ORIJENTISE U PRAVCU SRBIJE[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

29/XИ [1943]

Morača na prostoriji Knežina — Medojevići. On ne može opet u dolinu Krivaje i Spreče radi ponovne orijentacije ka Srbiji. Gdje je njegova 4 brig.[2] Primijećeni transporti vojske od Doboja ka Brodu. Kod nas ponovne koncentracije motoriz. trupa. Javite gubitke.[3]

[V.Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A.

[2] Četvrta brigada te divizije upućena je toga dana iz s. Kruševci u pravcu Manjinog Vrha da prihvati ranjenike koje je tamo sklonila početkom decembra pre nemačke ofanzive.

[3] Divizija je u toku decembra imala sledeće gubitke: 38 mrtvih, 39 nestalih, 35 ranjenih boraca (Zbornik, tom IV, knj. 20, dok. br. 181).

BR. 176

RADIO-BILTEN VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. DECEMBRA 1943. O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA NOVJ[1]

IZVEŠTAJ VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ

Na otsjeku fronta Livno — Duvno neprijatelj je nekoliko puta ponovo pokušao da probije našu odbranu ali svi ovi pokušaji bili su odbijeni.

U Dalmaciji na čitavom prostoru od Zadra do Biokova vode se veoma uporne borbe. Poslije 4 dana žestokih bojeva, naše jedinice bile su primorane da napuste ostrvo Korčulu.[2] Savezнички torpedni aeroplani potopili su blizu ostrva Oliba neprijateljski razarač »Dalmaciju«, jedan minolovac i jedan kuter. Neprijatelj je izgubio samo mrtvih 60 vojnika i oficira.

U Baniji naše jedinice pošto su odbile njemačko-ustašku ofanzivu vode sada bojeve u okolini Gline i Dvora.

U Istočnoj Bosni, neprijatelj, pošto je prebacio nova jaka pojačanja, preduzeo je protiv naših jedinica kontraofanzivu na frontu od Vareša do Zvornika. Na otsjeku fronta Zavidovići — Ribnica, jedna jedinica naše V divizije potukla je jedan bataljon 99 puka prve njemačke planinske divizije. Zaplijenjena je komora bataljona, 4 teška mitraljeza, bacač mina i drugi ratni materijal.[3]

U Gorskom Kotaru slovenačke i ličke jedinice poslije nekoliko dana upornih bojeva zauzele su varoš i željezničku stanicu Vrbovsko. Ubijeno je 80 neprijateljskih vojnika i preko 100 ranjenih. Zaplijenjena su dva ispravna tenka, nekoliko teretnih automobila, 3 putnička automobila, mnogo municije i drugog materijala.[4]

Za vrijeme uspješnog napada jedinica naše XXVIII divizije na neprijateljski aerodrom kod Velike Gorice, zarobljeno

[1] Radio-bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 200, od 29. decembra 1943, Arhiv V.I.I., k. 20.

[2] Jedinice 26. divizije 8. korpusa NOVJ napustile su 24/25. decembra Korčulu pred znatno nadmoćnijim desantnim jedinicama 118. nemačke lovačke divizije (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. br. 134 i 175).

[3] Opširnije o tim borbama vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 181.

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je, 28. decembra, Vrhovni štab NOV i POJ da je 18 (slovenačka) divizija zajedno sa 13 (primorsko-goranskom) divizijom ušla u Vrbovsko koje su ustaše napustile pod pritiskom jedinica NOV, kao i da su odbijeni nemački pokušaji da iz Sušaka zauzmu Fužine. (Original, pisan mastilom, u Arhivu IZDG u Ljubljani, f 41.)

je 25 domobrana, 153 Nijemca. Oslobođeno je iz zarobljeništva 800 talijanskih vojnika.

Borci Daruvarskog partizanskog odreda vodili su borbu u okolini Banovca. Ubijeno je 40 njemačkih vojnika i 2 oficira. Zarobljeno je 76 domobrana i zaplijenjena je izvjesna količina ratnog materijala.

Požeški partizanski odred razrušio je željezničku prugu na liniji Zagreb — Beograd između Gradiške i [Starog] Petrovog Sela, dok su borci Moslavačke brigade razrušili istu ovu prugu i most preko rijeke Čazme. Diljski partizanski odred razrušio je željezničku prugu Pleternica — Čaglin.[5]

U Sremu, jedan bataljon Prvog sremskog partizanskog odreda, za vrijeme sukoba sa jednom ustaškom kolonom, istrijebio je 20 ustaša i zaplijenio izvjesnu količinu ratnog materijala.

U Istri, naše jedinice istrijebile su između Kastelnuova i K. . . . .70 njemačkih vojnika i preko 100 ranili. Osim toga, uništena su dva voza i dva teretna automobila, dok je 5 teretnih automobila oštećeno.

U Hercegovini, jedan bataljon IX brigade i jedna četa Ramskog partizanskog odreda vršili su napad na željezničku prugu Mostar — Sarajevo između Ostrošca i Rame. Uništeno je 20 vagona natovarenih topovima, oružjem, municijom, teretnim automobilima i hranom. Uništen je čitav neprijateljski garnizon koji je čuvao voz.

U Sloveniji, naše primorske jedinice izvršile su uspješan napad na neprijateljski garnizon u Topolšici. Ubijeno je 80 vojnika i 200 ranjeno. Dva dana kasnije, primorski partizani, poslije žestokog okršaja, istrijebili su čitav njemački garnizon u Rihembergu kod Gorice.[6]

[5] Daruvarski NOP odred vodio je tu borbu 23. decembra. O borbama Zapadne grupe NOP odreda Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske vidi tom V, knj. 22, dok. br. 136.

[6] U Slovenačkom primorju dejstvovale su jedinice 9 (slovenačkog) korpusa NOVJ. O tim borbama vidi tom VI, knj. 9, dok. br. 153. Glavni štab NOV i PO Hrvatske je, toga dana, izvestio Vrhovni štab NOV i POJ da se vode borbe kod Kočevja i Ribnice i da su Nemci kod Novog Mesta koncentrisali snage do jedne divizije. (Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu IZDG u Ljubljani, f. 41.)

BK. 171

POZIV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD DECEMBRA 1943. BUGARSKIM VOJNICIMA I OFICIRIMA NA TERITORIJI OKUPIRANE SRBIJE DA NAPUŠTAJU BUGARSKE FAŠISTIČKE FORMACIJE I PRELAZE NA STRANU NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

BRACO BUGARI

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije obraća se vama, za koje se Hitlerove bande i njihove sluge u Bugarskoj trude da iskoriste kao oruđa radi spasavanja nemačke fašističke države koja propada.

BRACO BUGARI,

Došao je trenutak da jednom zauvek učinimo kraj svađama među bratskim slovenskim narodima, svađama koje imperijalisti čitavog sveta, a naročito nemački krvavi imperijalisti, preko svojih agenata u našim zemljama, sistematski izazivaju, da bi mogli lakše da drže u ropstvu naše narode, koje stalno pljačkaju i planski istrebljuju. Došlo je vreme da se ujedinimo i isteramo nemačke krvopije iz naših napaćenih zemalja, da uništimo njihove agente na čelu sa nemačkim razvratnim princom Kirilom i izdajnicima Filovim — Božilovim u Bugarskoj, Nedićem i Dražom Mihailovičem u Srbiji, Pavelićem i Rupnikom u Hrvatskoj i Sloveniji.

VOJNICI I OFICIRI BUGARSKE VOJSKE,

Danas, kada vas nemački agenti, na čelu sa kafanskim junakom — princom Kirilom, gone da umirete u borbi protiv bratske Narodno-oslobodilačke vojske jugoslovenskih naroda, da biste spasavali Nemce, oni u Bugarsku šalju nemačke vojnike da bi ubijali vaše očeve, majke i decu, da bi obeščašćivali vaše sestre i žene, koji su se digli na ustanak protiv stranih i sopstvenih ugnjetača. Nemci pale vaše kuće u Jambolskom, Starozagorskom i Plovdivskom kraju, gde ustanici vode žestoku ali slavnu borbu protiv okupatora i izdajnika vaše otadžbine.

[1] Original, na bugarskom jeziku (pisan plavim mastilom, štampanim slovima, ćirilicom), u IRPJ, reg. br. 2010/IV 1-28 (43). Redakcija donosi prevod originala.

VOJNICI I OFICIRI,

Hitlerova Nemačka se nalazi pred katastrofom. Nemačka vojska, razbijena od slavne Crvene armije, beži prema granicama Nemačke; izgubila je um i razum. Crvena armija neotstupno goni nemačke razbojnike i približuje se Dunavu. Saveznici Crvene armije, anglo-američke armije, napreduju u Italiji i približuju se, takođe, granicama Nemačke. Tri velike države: Sovjetski Savez, Engleska i Amerika jasno su izjavile u Moskvi i Teheranu da će fašistička Nemačka biti uništena. Naša herojska Narodno-oslobodilačka vojska već je očistila dve trećine naše otadžbine od stranih okupatora i domaćih izdajnika. Ovi izdajnici, grupisani oko zločinačke monarhističke velikosrpske klike, služeći imperijalistima, učinili su i još čine pakosti i stradanja našim narodima, učinili su i nastavljaju da čine toliko prestupa u komadanju i ugnjetavanju svih balkanskih naroda.

Ali, otstupajući pod udarcima slavne, herojske Crvene armije i njenih saveznika, Hitlerovi gadovi uništavaju i istrebljuju sve na njihovom putu. Oni pretvaraju u prah i pepeo italijanske gradove i sela i istrebljuju italijanski narod, iako je Italija do juče bila njihova saveznica. Oni su već počeli svoja pustošenja i u Bugarskoj.

VOJNICI I OFICIRI BUGARSKE VOJSKE,

Gde ste vi? Zašto ne branite vaše drage domove? Ne dozvoljavajte Hitlerovim varvarima da uništavaju vašu otadžbinu! Uništavajte Nemce i njihovu agenturu na čelu sa Koburškom dinastijom u Bugarskoj! Prisajedinjavajte se ustaničkim družinama u Bugarskoj! Prelazite na našu stranu i ulazite u redove bugarskih narodno-oslobodilačkih jedinica u Srbiji i Makedoniji!

Napred za izgradnju slobodnog saveza bratskih slovenskih naroda, bez kralja i cara — bez narodnih izdajnika!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije

decembra 1943 god.

BR. 153

DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD DECEMBRA 1943. DIVIZIJSKOM KOMITETU KPJ I POLITODELU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE O RADU, ORGANIZACIJI I PROGRAMU PARTIJSKIH KURSEVA ZA TEORIJSKO UZDIZANJE KADRA[1]

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

Divizijskom komitetu KPJ i politodelu I prolet. divizije[2]

Dragi drugovi,

Neke partijske organizacije učinile su ozbiljan korak na putu sistematskog i stalnog uzdizanja kadrova, razvijajući svakodnevni teoretski rad i organizujući niz kurseva. Kursevi održani u Sloveniji, u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosanskoj Krajini i pri nekim vojnim jedinicama mnogo su doprineli podizanju naših kadrova i razvili živ interes za izučavanje marksizma-lenjinizma, te uglavnom dali dobre rezultate. Nekoliko kurseva održanih pri CK KPJ, uz direktnu pomoć i kontrolu, sa sređenim i odabranim materijalom dali su neosporno dobre rezultate. No, iako je prilično učinjeno na polju teoretske izgradnje naših kadrova, to je još uvek nedovoljno. Sve veći zadatci koji se stavljaju pred našu partiju iziskuju još brže uzdizanje naših kadrova i zato sve partijske organizacije moraju nastaviti sa sistematskim sprovođenjem teoretskog podizanja partijskog članstva kroz partijske jedinice i organizovanjem kurseva. Partijski kursevi moraju biti vođeni sa više plana i uz direktniju kontrolu odgovarajućih foruma. U tu svrhu vam šaljemo razrađen program za niže partijske kurseve uz izvesne napomene:

Program kursa mora obavezno sadržavati osnovna pitanja iz marksizma-lenjinizma, bez obzira da li je to niži ili srednji kurs. Ukoliko je nivo kursista niži i vreme za obradu tema kraće, utoliko će se u užem obimu obuhvatiti materijal. Bitno je da se shvati to da i kursistima — početnicima kurs mora omogućiti upoznavanje sa osnovnim marksističko-lenjinističkim teoret-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 3/1-10. k. 706 A.

[2] Adresa je dopisana plavim mastilom, što znači da je direktiva upućena i svim ostalim partijskim komitetima pri kojima su se održavali partijski kursevi u jedinicama NOVJ.

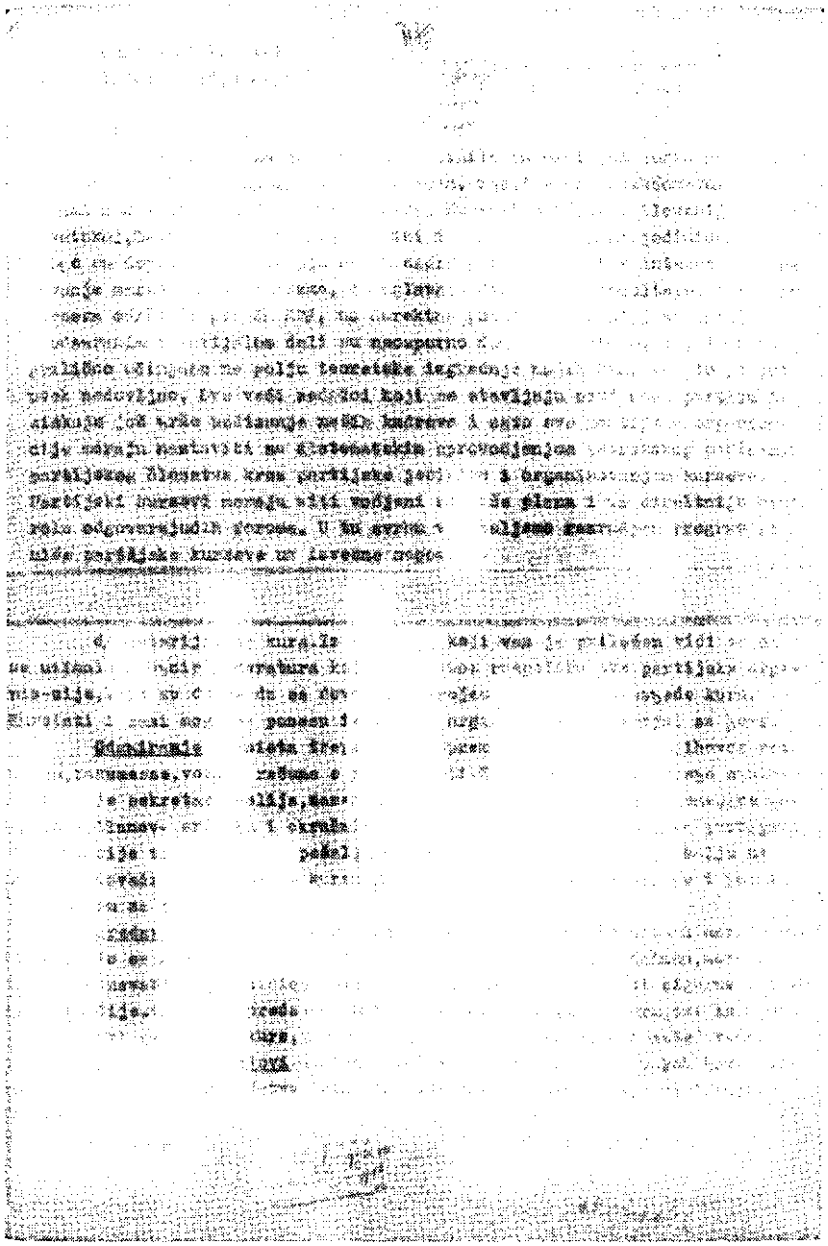
skim stavovima i da se to može postići jedino izučavanjem Marksa — Engelsa — Lenjina — Staljina. Te osnovne stavove, crpljene iz originalnih dela naših velikih učitelja, treba primenjivati na naše prilike i povezivati sa zadaćama, koje stoje pred našom partijom. Nikakva uopštavanja i takozvana »popularizacija«, koja se često pretvara u vulgarizaciju marksizma-lenjinizma, ne mogu da zamene jasne i svakom komunisti razumljive stavove izložene u klasičnim delima marksizma-lenjinizma. Opštepropagandni materijal ne može da zameni izvorni teoretski materijal.

Metod rada na kursevima:

a) Predavanja, koja po svakoj temi drži predavač. Ona treba da obuhvate sve bitne probleme iz dotične teme i da budu potkrepljena primerima iz istorije boljševičke partije i borbe KPJ. Predavač kroz jasno i popularno iznošenje načelnog stava treba da kursistima osvetli problem i da ih spoji sa knjigom. Predavanja mogu, sa kraćim odmorom, trajati do 1 sat i po, a ako je nivo naročito nizak, i više. Ako neka tema iziskuje da se u predavanju obuhvati i opširnije, onda je najbolje predavanje podeliti na dva dela.

b) Težište pri proučavanju materijala treba da bude na individualnom radu. Treba omogućiti razvijenim drugovima, da do maksimuma iskoriste kurs za svoje lično podizanje a da nisu opterećeni pomaganjem slabijim kursistima (na pr. kao rukovodioci kružoka). To je naravno moguće tamo gde predavač ima na raspolaganju svoje pomoćnike — asistente, koji stalno individualno pomažu svakom kursisti. Gde je to nemogućno, tamo se i dalje preporučuje proučavanje materijala u kružocima. Predavač određuje vođe kružoka iz redova najboljih kursista i oni rukovode radom kružoka. U kružocima se materijal obično prorađuje tako što jedan od drugova čita a ostali paze i beleže nejasna pitanja, a zatim se razvija diskusija. Ukoliko naiđu na neko teže pitanje, koje ne može ni sam vođa kružoka objasniti, treba pozvati predavača, koji inače treba da obilazi kružoke.

c) Konferencije, na kojima se proverava što se naučilo, kako se shvatilo, vodi predavač. On postavlja pitanja kursistima. U tim pitanjima treba da se obuhvati sav mterijal. Posle odgovora na jedno važnije ili grupe pitanja, razvija se diskusija, dopune, ispravci, razjašnjenja itd. Predavač najzad, ispravi ukoliko je neko pitanje pogrešno postavljeno, proširi neko pitanje, ako smatra da nije dovoljno obuhvaćeno. Predavač mora uvući u diskusiju sve kursiste. U cilju što uspešnijeg rada kursa predavač treba da održava stalni kontakt sa vođama kružoka, a bar jedanput nedeljno treba održati sastanak sviju kursista, na kome se pretresaju metodi i rezultati rada.

Fotokopija početka i kraja dokumenta br. 172

d) Materijal za kurs. Iz programa koji vam je priložen vidi se da se uzima u obzir literatura kojom uglavnom raspolažu sve partijske organizacije, koje su dužne da sa dovoljnim brojem primeraka obezbede kurs. Kursisti i sami mogu da ponesu iz svojih organizacija materijal za kurs.

Odabiranje kursista treba vršiti prema perspektivama njihovog razvitka, razume se, vodeći računa o partijnosti. Nižim kursevima treba obuhvatiti bolje sekretare ćelija, zamenike politkoma bataljona, politkomesare bataljona, članove sreskih i okružnih komiteta partije i SKOJ-a. Sve partijske organizacije treba uvek da pošalju karakteristike drugova koje šalju na kurs. Predavači po završenom kursu daju karakteristike o interesu i pokazanom uspehu za svakog ponaosob.

Predavače određuju viša partijska rukovodstva. Predavači moraju biti načisto sa osnovnim teoretskim pitanjima marksizma-lenjinizma, moraju dobro poznavati organizaciona pitanja naše partije i vladati sigurno linijom naše partije. Treba za predavače uzimati, po mogućnosti, one drugove koji su prošli neki partijski kurs, gde su stekli izvesno iskustvo i metod rada.

Materijalni uslovi su jedan od važnih elemenata za uspeh kursa, zato su partijska rukovodstva dužna da obezbede ishranu, stan, osvetljenje, obezbeđenje i si.

decembra 1943 g.

Sa drugarskim pozdravom
za Centralni komitet
Komunističke partije
Jugoslavije
A. Eanković

Program za niže partijske kurseve

Tema:

I. Razvitak društva — lekciono predavanje
Literatura: 1. Istorija SKP(b), gl. IV — deo o ist. mater, str. 112
2. Segal: Uvod
3. »Komunistički manifest«

II. O partiji
a) teorija partije sa kratkim uvodom o razvitku radničkog pokreta
b) organizaciono pitanje

Literatura za a):
1. Engels: Od utopije do nauke, str. 6—18
2. Engels: Anti-Diring — O čartizmu, str.
3. Lenjin: Tri izvora i tri sastavna dela marksizma, XI knjiga, str.

4. Lenjin: Istorijsko mesto III Internacionale, X knjiga, str. 31—38
5. Odluke o raspuštanju Kl
(ova literatura je pretežno namenjena predavaču)
6. Staljin: Osnovi lenjinizma, O partiji, str. 63—72
7. Istorija SKP(b), gl. I. odeljak 2, str. 12—20
8. Istorija SKP(b), gl. I. odeljak 4, str. 23—26
9. Istorija SKP(b), gl. II. odeljak 2, str. 33—41
10. Istorija SKP(b), gl. II. odeljak 3, str. 41—46

Literatura za b):
1. Staljin: Proleterska klasa i proleterska partija
2. Istorija SKP(b), gl. II. od. 2
3. Tito: Organizaciono pitanje — Proleter br. 14—15.
4. A. Ranković: Organizaciono pitanje — Proleter 16
5. Dimitrov: O kadrovima

III Diktatura proletarijata
(sa jednim kratkim uvodom o teoriji revolucije)

Literatura:
1. Staljin: Osnovi lenjinizma — Diktatura proletarijata
2. Staljin: Osnovi lenjinizma — Teorija revolucije, str. 19—27
3. Staljin: Ka pitanjima lenjinizma, str. 81—88

IV Nacionalno pitanje

Literatura:
1. Staljin: Sta je nacija (brošura izd. u Tuzli)
2. Staljin: Osnovi lenjinizma — Nac. pitanje
3. Ka pitanjima (Staljin): Diskusija sa Semićem i Još jedanput o nacionalnom pitanju
4. Tito: Nacionalno pitanje u svjetlosti narodno-oslobodilačke borbe, Proleter br. 16.

V Seljačko pitanje

Literatura:
1. Staljin: Osnovi lenjinizma — Seljačko pitanje
2. Istorija SKP(b), gl. X. od. 2 i 3, str.
3. Rezolucija V zemaljske konferencije, str. 12—13

VI Strategija i taktika

Literatura:
1. Staljin: Osnovi lenjinizma — Strategija i taktika
2. Istorija SKP(b), gl. III. od. 3

VII O sovjetskoj državi

Literatura: 1. Staljin: O projektu ustava
2. Sovjetski ustav
3. Istorija SKP(b), gl. XII. od.. 4

VIII Fašizam — lekciono predavanje s diskusijom

Literatura: 1. Dimitrov: Fašizam i radnička klasa

IX Oslobodilački rat (uz kratak uvod o ratu uopšte, o drugom imperijalističkom ratu)

Literatura: 1. Rezolucija V zemaljske konferencije, I deo
2. Istorija SKP(b), gl. XI. od. 1. gl. XII. od. 1
3. Staljin: Svi govori od 22 juna 1941
4. Tekst sovjetsko-engleskog ugovora i sovjetsko-američkog sporazuma
5. Odluke Moskovske konferencije
6. Odluke Teheranske konferencije

X Linija partije

Literatura: 1. Tito: Govori i članci
KPJ i narodno-oslobodilačka borba
Jedinstvo narodnih izroda
KPJ i ko su saveznici okupatora
Borba protiv okupatora, prvi i najvažniji zadatak
2. Zujović: Za čistotu i boljševizaciju partije Proleter br. 16
3. M. Đilas: Govor povodom 26-godišnjice 7 nov. 1943
4. Proglas CK KPJ za 7 novembar 1943
5. Referat Tita na II zasedanju AVNOJ-a
6. Odluke sa II zasedanja AVNOJ-a i zemaljskih veća

Podteme:

a) Vojska — razvoj i struktura

Literatura: 1. Bilten VS — (članci)
2. Odluke VS
3.

b) Antifašistički front žena

Literatura: 1. Pismo CK KPJ od decembra 1943

c) Savez Komunističke omladine Jugoslavije — SKOJ

Literatura: 1. Pismo CK SKOJ-a za rad u vojsci
2. I. Ribar: Članak iz Proletera br. 16
3. Rezolucija I kongresa antifašističke omladine
4. »Omladinska borba«

Napomena: Vreme trajanja kursa u povoljnijim uslovima oko 25 dana.
Vreme rasporediti prema obimu materijala.

BR. 173

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 1. JANUARA 1944. GUVVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE O RADU SAVEZNIČKIH VOJNIH MISIJA[1]

Primljeno od Vrhovnog štaba NOV i POJ
1. 1. 44. u 16 časova i 15 minuta

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

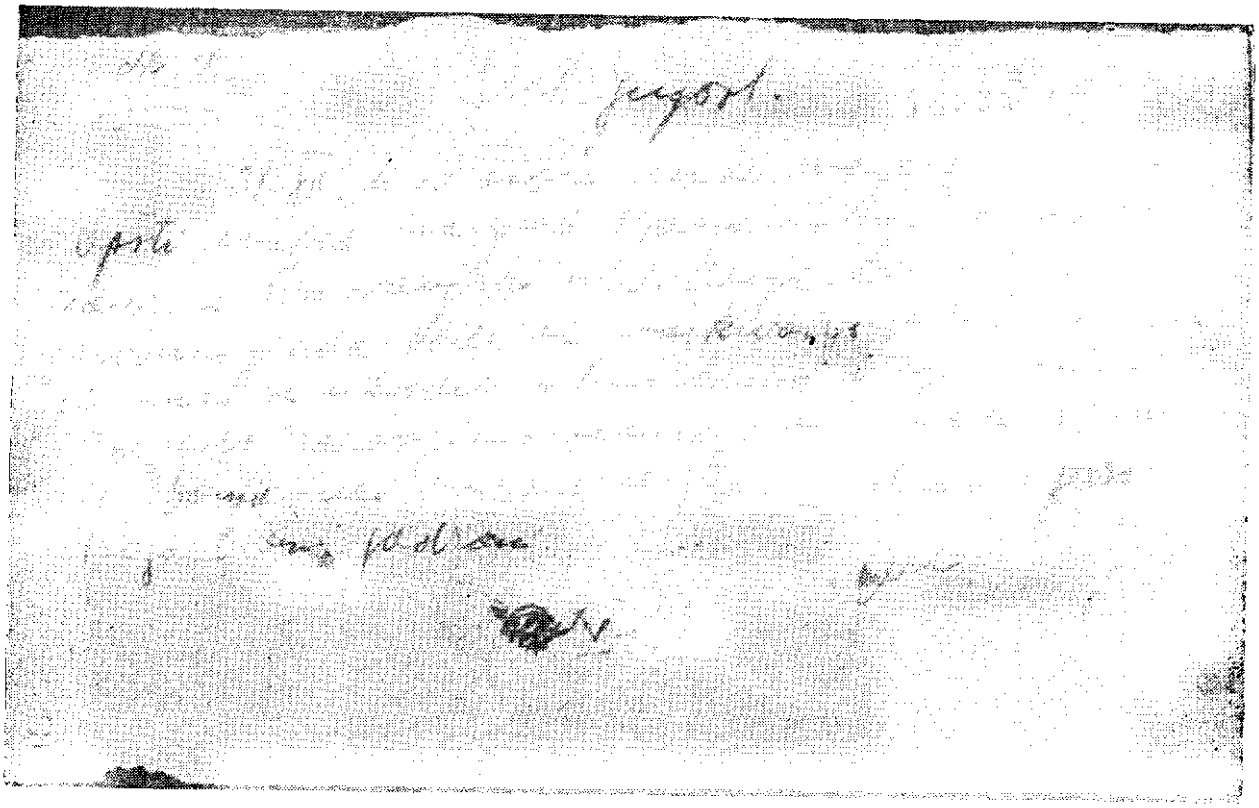
Odobrio sam englesku misiju za Primorsku. Engleski pukovnik može slati svoje ljude (osoblje) za Austriju.[2] Amerikanci mogu imati svoju misiju u Primorskoj.[3]

Tito

[1] Original prijemne depeše na srpskohrvatskom jeziku, u Arhivu IZDG u Ljubljani. Redakcija raspolaže mikrofilmom MNO Ljubljana 27.

[2] Glavni štab NOV i PO Slovenije u izveštaju Vrhovnom štabu NOV i POJ od 30. decembra 1943, pored ostalog, kaže: »Engleski pukovnik ostaje kod nas kao organizator baze za veze sa Narodnooslobodilačkim pokretom u Austriji, Italiji pa možda i u Čehoslovackoj. Kaže da je u dogovoru sa Vama lično uredio. Javite da li je stvar u redu. G.Š.S.« (Depeša pisana mastilom, latinicom, na srpskohrvatskom jeziku, u Arhivu IZDG u Ljubljani, f. 41).

[3] Također je, 25. decembra 1943, Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ, u vezi sa američkom vojnom misijom u Primorskoj, sledeću depešu: »Amerikanci žele slati svoju grupu za Goricu. To bi bili Slovenci iz Primorske koji su bili zarobljeni u Africi pa su prešli u američku službu. Javite da li da ih primimo. G.Š.S.« (Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41.)

Fotokopija dokumenta br. 174

BR. 174

SAOPŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 1. JANUARA 1944. O NAPADU NA BANJU LUKU, UPUĆENO RADIO STANICI »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«[1]

Hitno

[Za radio-stanicu] Slob.fodnu] Jugosl.[aviju]

31. XII. u 10 noću naše snage preduzele opšti napad na grad Banju Luku.[2] Do jutra 1.1 44. zauzeta sva vanjska utvrđenja. Do sada je zauzeto polovinu grada. Vode se najkrvavije ulične borbe. Nijemci se utvrdili u bankama i zgradama. Do sada zarobljeno mnogo Nijemaca SS divizije.[3] U Banja Luci nalazi se Štab II Armije pancirne koja brani Jadran.

Tito

1.1.1944

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 18331/VI 1-36 (1944).

[2] O napadu jedinica 5. korpusa NOVJ na nemačko-ustaški garnizon u Banjoj Luci vidi Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 85.

[3] Odnosi se na delove 7. nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

BR. 153

UPUTSTVO EDVARDA KARDELJA OD 1. JANUARA 1944 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE O DOSTAVLJANJU RATNIH IZVEŠTAJA RADIO-STANICI »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«[1]

Primljeno od Vrhovnog štaba NOV i POJ
1.1. 1944. u 7 časova i 45 minuta

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Imate li koju slobodnu luku. Pokušajte ranjenike prebaciti preko Senja. O tome se dogovorite sa Hrvatima.[2]

Za Petera:[3] Vaše izveštavanje za »RSJ«[4] o operacijama u Sloveniji je potpuno nevojničko i nedovoljno, a dajete utisak da vaše borbe nisu ozbiljne. Kominike VŠ ne bi se smeo više izdavati za celu nedelju bez donošenja borbi u Sloveniji. Budite svesni međunarodnog značaja. Uzmite za primer kominike VŠ. Javljajte obavezno svaki dan o borbama, a ne samo s vremena na vreme.

Bevc[5]

[1] Original prijemne depeše, na srpskohrvatskom i slovenačkom jeziku, latinicom, u Arhivu Instituta za izučavanje istorije radničkog pokreta u Ljubljani. Redakcija raspolaže sa mikrofilmom MNO, Ljubljana 27.

[2] Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio je, 10. decembra 1943, depešu Vrhovnom štabu NOV i POJ u kojoj je tražio odobrenje da preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske organizuje prebacivanje ranjenika preko mora u Italiju, a takođe je pokušavao da jedan broj težih ranjenika, uz pomoć engleske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, prebaci engleskim lađama. (Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41). Takođe je 6. januara 1944. Edvard Kardelj obavestio Glavni štab NOV i PO Slovenije da transport ranjenika za Italiju vrše brodovi Mornarice NOVJ i da će svoje ranjenike slati Glavnom štabu Hrvatske koji će ih uputiti dalje. (Arhiv IZDG, film MNO Ljubljana 27).

[3] Boris Kidrič

[4] Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«

[5] Edvard Kardelj

BR. 176

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ ZA ORGANIZACIJU ODBRANE SREDNJODALMATINSKIH OSTRVA[1]

348 l/I. [1944]

[Štabu Mornarice NOVJ]

Milić[2] preuzima odbranu otoka,[3] Manola[4] do daljnjega neka ostane u štabu mornarice. T.[5]

V, Š.

Možete u Bariu od stručnjaka organizovati bazu. Na Visu će ostati I Dal. brig., a na Hvaru, Braču i Šolti jedna brigada 26. div. i odredske snage s tim da omoguće izvlačenje ovih dijelova za [slučaj] skrajne potrebe. Sve ovo za slučaj potrebe. Sve ostale jedinice odmah prebaciti na kopno.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/1-2, k. 2072.

[2] Makso Bace

[3] Štab 8. korpusa. NOVJ takođe je, sutradan, obavestio načelnika Štaba 26 (dalmatinske) NOU divizije Maksa Bace Milica da, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, preuzme komandu nad snagama za odbranu ostrva, s tim što će odbranu ostrva organizovati po' sledećem: »na Visu 3. bat. I brig. XXVI div. i odrede; 2. brig. XXVI div. prebacite na kopno. XIII brig. popunite na 800 ljudi, ljudstvom sa otoka. Biokovski bat. koji je u sastavu I dalm. prebacite na kopno. Sve teške bacače, brdske i protukolske topove sa municijom prebacite na kopno, ostalu artiljeriju koncentrisati na Vis. Poduzmite potrebne mjere da se mogu snage u slučaju nepr. napada prebaciti na kopno. VIII korpus« (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 162).

[4] Srećko Manola

[5] Tito

BR. 153

PISMO EDVARDA KARDELJA OD 2. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE O MOGUĆNOSTI PONOVNE NEMAČKE OFANZIVE U SLOVENIJI[1]

2.1. 1944

Dragi drugovi!

Pošto se Vidin[2] odlazak nešto odužio, dodajem ranijem pismu[3] još nekoliko sitnica, više ili manje sasvim privatnih.

Nemačke snage u Jugoslaviji su jako velike. Očito je da one predstavljaju stratešku rezervu Nemaca za slučaj iskrcavanja na jadranskoj obali. Čuvajte da vas negde ne uklješte. Mi smo još uvek u znaku šeste ofanzive. U istočnoj Bosni je uglavnom završena. Koncentracije se sada vrše u pravcu zapadne i srednje Bosne. Za nekoliko dana očekujemo jači nemački pritisak. Prema našim podacima, snage koje su sada ovde trebalo bi da, posle ofanzive, imaju svoje određeno mesto na sektoru Rijeke (Fiume). Za svaki slučaj imajte to u vidu. Također raspolažemo podacima prema kojima bi, oko 15. januara, trebalo da u Sloveniji otpočnu ofanzivu 3 nemačke divizije: 1) »Plava divizija«[4] (bosanski i albanski muslimani), koja se sada nalazi u Gornjoj Štajerskoj, 2) nemačka divizija »Adolf Hitler« i 3) SS divizija (ne znam koja).

Ove bi divizije posle ofanzive u Sloveniji trebalo da dođu u Bosnu.[5]

Naši su već dva dana u Banjoj Luci, gde se vode vrlo žestoke ulične borbe. Cilj nije bio toliko u tome da se osvoji Banja Luka, već da se tim napadom unese što više zbrke u nemačke ofanzivne planove. Svakako će ovaj napad imati jako velike vojne posledice.

Sa kadrovima za vas stoji slabo. K vama će doći (možda već sa Vidom ili ubrzo posle nje) jedan od ovdašnjih zamenika komandanta divizije. Ima, svakako, dobre i slabe osobine. Vi ga u početku upotrebite kao zamenika komandanta divizije ili kao načelnika štaba korpusa.

Verovatno ste o najnovijim nemačkim političkim planovima već čuli preko Radio-Zagreba. Nemci su naterali Nedićevu

[1] Original, na slovenačkom jeziku, u Arhivu IZDG u Ljubljani.
[2] Vida Tomšič
[3] Vidi dok. br. 160.
[4] »Plavom divizijom« nazivana je 392. nemačka legionarska divizija.
[5] Do takve nemačke ofanzive u Sloveniji nije došlo.

Srbiju i Pavelićevu NDH u federaciju sa Petrom II na čelu. Prema nekim vestima trebalo bi da u tu federaciju uđe i Rupnikova Slovenija do Zidanog Mosta (sa Gorenjskom i većim delom Primorja). Ne znam ukoliko su ove poslednje stvari tačne.[6] Preduzmite potrebne političke mere za raskrinkavanje tih manevara. Neće biti teško! U vezi s tim raskrinkajte i emigrante sa kraljem, koji bez sumnje učestvuju u tim nemačkim kombinacijama . ..

Kod nas inače ništa naročito otkad je Peter otišao. Sa saveznicima nismo •— po starom! — naročito zadovoljni. Preko radija čine veliku reklamu o bombardovanju i pomoći a u stvari njihova vazdušna pomoć nije skoro nikakva, a isto tako i materijalna pomoć. Verovatno je i kod vas tako. Ovih dana je pritisla zima, i moram da kažem da lično ne želim previše neki dugotrajan put.

Andrej[7] i Pavle[8] nisu sa mnom. Zdravi su, ali se tuže jer nemaju posla. Mislim da ćemo zimske mesece morati više proživeti »na pohodu«.

Konačno i o Pepci.[9] Molim vas da je u početku, dok ne navikne na naše prilike, držite »što čvršće«, da ne bi zbog gluposti gde propala. Kada se vreme popravi, doći ću možda malo kod vas u posetu. Jasno, ako me puste.

Drugarski vas sve
pozdravlja
Edf»[ia]

* To je jedna, od verzija koje su u to vreme kružile na terenu. Nemci su, naime, krajem 1943. i početkom 1944. razmatrali mogućnost stvaranja Velike Srbije, s tim što bi užoj Srbiji priključili Crnu Goru i Hercegovinu u cilju jačanja Nedićeva uticaja i uspešnije borbe protiv narodnooslobodilačkog pokreta, ali do toga nije došlo (vidi operacijski dnevnik nemačke Vrhovne komande i izjavu Nojbahera, opunomoćenika nemačkog Ministarstva inostranih poslova za Balkan, Arhiv V.I.I.).

[7] Jože Rus

[8] Edvard Kocbek

[6] Pepca Kardelj

[10] Edvard Kardelj

BR. 153

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA NAPAD NA OGULIN[1]

Od V. б.
3.1 [1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Mislimo da treba odmah napadati Ogulin. Osamnaesta div. ne može sama.[2] Javite kakve snage možete angažovati za tu akciju. Osamnaesta div. mogla bi pružiti osiguranje od Sušaka i Kočevja. Ako nećete napadati Ogulin mi ćemo delove 18. div. povući na akciju kod Kočevja i prema Lubljani.[3]

V. S.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) nalazi se u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 13.

[2] Odnosi se na 18 (slovenačku) NOU diviziju koja je tada dejstvovala na teritoriji Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u Gorskom kotaru. Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio je toga dana Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske depešu: »Mislimo da treba odmah napadati Ogulin. Osamnaesta divizija ne može sama. Javite kakve snage možete angažovati za tu akciju. Osamnaesta divizija mogla bi preuzeti osiguranje od Sušaka i Kočevja. Ako nećete napadati Ogulin mi ćemo delove 18. div. povući na akciju kod Kočevja i prema Ljubljani.« (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1.) Vrhovni štab NOV i POJ je 4. januara 1944. obavestio da je naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ispita mogućnost napada i zauzimanja Ogulina (Arhiv IZDG, film MNO 27 u Ljubljani). Idućeg dana Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio Vrhovni štab da ispituje stanje neprijateljskih snaga u Ogulinu ali da se za sada ne može odlučiti za napad (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 11).

[3] O situaciji kod Ogulina, Glavni štab NOV i PO Slovenije je 30. decembra 1943. izvestio Vrhovni štab NOV i POJ o sledećem: »XVIII. divizija vodi borbe kod Ogulina i Fužina nad Sušakom. Hrvati povukli su svoje jedinice u Dalmaciju od Ogulina. Time je onemogućena ozbiljnija akcija na Ogulin.

Kod Kočevja i Ribnice vode naše jedinice borbe sa manjim kolonama. Teže borbe vode se oko Novog Mesta. Tu su Nemci koncentrisali 5000—7000 vojske. Izgleda da je tu jedna divizija. Bilo bi vrlo važno bombardovanje Novog Mesta. Poduprite nas kod Engleza u pitanju lađe za ranjenike i za dovoz materijala«.

BR. 153

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O JAČINI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U NOVOM MESTU[1]

Od V. Š.
4.1. [1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Uputite jedno lice na dužnost u EOVŠ.[2]

U Novom Mestu se nalazi 162. turkestanska div. koja ima 4 puka. Tri puka su turkestanske narodnosti, a jedan azerbejdžanski. Svaki puk ima 4 bataljona, svaki bataljon četiri čete — po 180 vojnika. Artiljerci imaju crvene naramice, pešadija bele obrubljene, tenkisti crne, konjanici plave.[3]

Bakarić[4] je dao šifru: Kube uri. Pitajte šta je sa tom šifrom i odmah javite.

Pukovnik Ilić[5] dolazi za nekoliko dana. Da li vam je stigao materijal sa Visa. Već davno vam je poslan.

Familiju Magovac[6] poslati brodom koji donosi spremu. Vaš sektor izgleda siguran pa može i ostati. Slovenci Vam nude sadejstvo za Ogulin. Ispitajte uslove sigurne likvidacije.

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 15.

[2] U Ekonomski odsek Vrhovnog štaba, Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je tada Vinka Tomića (Arhiv V.I.I., reg br. 4-2, k. 119/1).

[3] Te podatke je, 28. decembra 1943, Glavni štab NOV i PO Slovenije dostavio Vrhovnom štabu NOV i POJ. On je takođe toga dana obavestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske da se na odseku Sušak — Crikvenica nalazi 192. pešadijska kombinovana divizija sastavljena od Armenaca, Čerkeza i Kirgiza, i da je 28. I prošlo kroz Crikvenicu 6000 Nemaca ka Italiji. Takođe je izvestio da se u Opatiji nalazi nemački admiralitet sa 4000 mornara ,i 2 flotile od 8 do 10 MAS. Svaki MAS ima 2 torpedne cevi, 4 teška mitraljeza i 1 top 47 mm. Prva flotila operiše na odseku Pula, Opatija, Sušak, Bakar, druga u Kvarneru. U Riječkom brodogradilištu su dve torpiljarke. Na 1 km od obale, kod Rijeke, grade obalska utvrđenja. Tu se nalazi 60 dalekometnih topova, 220 do 280 mm, oko 40 protivavionskih topova 65 mm i mnogo 4-cevnih protivavionskih mitraljeza Mauser (Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 41).

[4] Vladimir Bakarić. Rečenica je nejasna.

[5] Pavle Ilić

[6] Božidar Magovac

BR. 180

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5. JANUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA FORMIRA GLAVNI STAB NOV I POJ ZA CRNU GORU BOKU I SANDŽAK[1]

II Korpusu

Vi ostajete pokretni korpus sastava dve div.[izije], Uskoro ćete dobiti zadatak daljeg pokreta. Na teritoriju C. Gore, Boke i Sandžaka formirajte G. Stab, koji će biti sposoban za rešenje svih lakših pitanja ovih pokrajina. U sastav Druge div. ulazi Moravska brig.[ada]. Dalmatince vratite u ist. Hercegovinu.

Glavni Stab mora forsirati formiranje lakih pokretnih jedinica. Vi mu ostavite Petu brig. u C. Gori i jednu u Sandžaku. Zatim treba formirati niz lakih odreda sa manjim područjem nego do sada. U pozadini organizovati čvrstu vojnu vlast preko komandi područja i komandi mjesta. Prema vašem naređenju Četvrtu sandžačku možete podeliti na mobilne jedinice.

29 div. ostaje u Hercegovini, poprimajući i Primorje od Neretve do Boke. Na njenom terenu organizovati vojnu pozadinsku vlast. Pomoći je u tom u kadrovima. Sa vašim G. S. treba da ima vezu i da sadejstvuje. Podneti nam izveštaj o organizaciji jedinica vašeg korpusa i Glavnog Štaba.

Tito

5/1. 44 god.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 4-2, k. 394.

BR. 153

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE O RADU I ORGANIZACIJI JEDINICA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
5.1.1944 g.

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE SLOVENIJE

Dajemo Vam nekoliko napomena za pravilan rad i organizaciju Vaših jedinica.

Vaš sektor je vrlo važan i osetljiv za Nemačku. Mi verujemo da će na Vašem sektoru biti koncentrisane jače nemačke snage, odnosno da će te jače snage tuda prolaziti. Kod ovakvog stanja Vi ne smete grupisati vaše jedinice jer bi one izgubile manevarsku sposobnost pred brojčano nadmoćnijim neprijateljskim ofanzivama. Zbog toga već od sada treba vašim jedinicama pokriti šira operativna područja stvarajući uslove za njihovo manevrovanje. Zbog samog sklopa zemljišta nameću vam se tri operativne grupe:

a) Kao što ste i naveli Štajerska je za Vas i u vojničkom i u političkom pogledu vrlo važna. Tu se nalaze velike ljudske rezerve, dok su one na ostalim sektorima manje više iscrpljene. U Štajerskoj neprijatelj nastoji da za sebe mobiliše snage. Zbog toga još sada prebacite na taj sektor jednu lako pokretljivu diviziju. Pod štab te divizije treba da potpadnu svi partizanski odredi i vojne vlasti u pozadini — na Štajerskoj.[2] Ta divizija treba da posluži kao jezgro jednog budućeg vašeg korpusa na tom sektoru.

Opstanak i rad ove divizije i drugih partizanskih odreda ovog sektora biće moguć. Ovo iz razloga što neprijatelj glavne svoje snage grupiše duž primorskog pojasa, a pozadinu manje više ostavlja slabo posednutu. Jedinice te divizije treba da pri-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu MNO Ljubljana, film 13, broj snimka 612—614.

[4] Na području Štajerske formirana je 4. operativna zona Glavnog štaba NOV i PO Slovenije u čijem sastavu su dejstvovale jedinice 6. NOU brigade »Slavko Šlander« i Pohorskog NOP odreda. U duhu uputstva Vrhovnog komandanta NOV i POJ, Glavni štab NOV i PO Slovenije odmah je u Štajersku uputio svoju najbolju 14. NOU diviziju sa zadatkom mobilizacije i široke vojno-političke kampanje i borbe protiv oportunističkih shvatanja o pitanju odlučne borbe protiv okupatora (Zbornik, tom VI, knj. 10, dok. br. 7).

begnu pokretljivoj taktici dejstvujući na raznim sektorima Štajerske. Preko ovog dela prelaze za neprijatelja vrlo važne i osetljive komunikacije na kojima se mogu postići vrlo dobri rezultati. Ofanzivnom taktikom na Štajerskoj te snage uspeče da mobilišu nove borce i da vam olakšaju opstanak i rad u Ljubljanskoj provinciji, pa čak i u Primorskoj

Snage u Štajerskoj treba da manjim četama prodiru ka severu u Dravski bazen hvataj ući vezu sa Austrijancima. Ovome posvetite naročitu pažnju. Pored toga preko reke Sutle obavezno morate uspostaviti vezu sa Hrvatskim Zagorjem. U slučaju potrebe vaše snage u Štajerskoj trebaju tražiti naslon na Hrvatsko Zagorje. Manevar u pravcu Hrvatskog Zagorja po našem mišljenju mnogo je lakši nego preko Save ka Notranjskoj ili ka Gorenjskoj.

b) U Ljubljanskoj provinciji treba da ostane vaš VII Korpus od 2 divizije i ostali partizanski odredi toga sektora.

Jedna od ovih divizija treba da održava čvrstu vezu i naslon sa hrvatskim snagama u Gorskom Kotaru i Gornjoj Kupi. To je za vas vrlo važno jer preko toga terena možete slobodno manevrovati, pa u slučaju potrebe prebaciti u Liku i jače snage. Ova divizija treba da bude po brigadama raspoređena na širokom području: ka Čabru, Prezidu i Sušaku, ka Crnomelju i Vinici. Sasvim je prirodno da ove jedinice trebaju svoj rad uskladiti sa hrvatskim snagama toga područja. Zbog toga štab divizije treba da stoji u neposrednom dodiru sa Hrvatskim štabom. Diviziji stavite u zadatak da temeljito poruši sve komunikacije koje od Jadranskog primorja izvode u dolinu Kupe kao i one koje vode na sever u Sloveniju.[3]

Drugu diviziju ovog korpusa rasporedite za dejstvo u severnom delu Notranjske i Dolenjske, obuhvatajući železničke komunikacije u dolini Save, Krke kao i glavne komunikacije Ljubljana — Trst.

c) Snage vašeg IX Korpusa treba da dejstvuju na sektoru Primorske šireći se na jugu do Istre. Na zapad hvatati vezu sa talijanskim partizanskim odredima, nastojeći da se pri tome razvije međusobno poverenje i uzajamno dejstvo. Snage primorskog korpusa treba da imaju u Gorenjskoj čvrst- oslonac jer je to najjači i najsigurniji teren. Ovo govori da na sektoru Gorenjske trebali biste imati jednu jaču operativnu grupu, najbolje pod vašom direktnom komandom. Ta grupa bi dejstvovala u zahvatu Vrhnika — Ljubljanica pa na sever do Jesenica, upravo onaj teren na kome su ranije dejstvovali Dolomitski i

[3] Za sadejstvo i vezu sa jedinicama Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, na području Gorskog kotara, Glavni štab NOV i PO Slovenije je uputio svoju 18 (slovenačku) NOU diviziju (Zbornik, tom VI, knj. 10, dok. br. 83 i tom V, knj. 22, dok. br. 129 i 133).

Gorenjski odredi. Najbolje bi bilo kad bi na tome terenu stvorili jednu lako pokretnu diviziju od tri brigade i nekolika manja partizanska odreda.

d) Taktika ovog trenutka: Intenzivno ofanzivno dejstvo svih jedinica na što širim operativnim područjima, prvenstveno ugrožavajući neprijateljske komunikacije. Zbog toga jedinice treba postaviti u blizini ovih komunikacija i dati im širi raspored. Na ovaj način prikovaćete Nemce duž komunikacija i najbolje sačuvati ono malo slobodne teritorije, koja za vas ne igra naročitu ulogu.

Blokada pojedinih gradova kao na pr. Novog Mesta je nekorisna stvar i štetna po našu taktiku i naše trupe. Brzi upad i zauzimanje pojedinih mesta može biti koristan ako to nalažu borbene prilike.

e) Već od sada počnite sa organizovanjem čvrste vojničke vlasti u pozadini, to jest obrazovati komande područja i komande mesta. Dobro postavljene, te ustanove odigraće važnu ulogu. Posvetiti pažnju starešinskom kadru tih ustanova.

f) Pitanju oficirskih i podoficirskih činova treba posvetiti veliku-pažnju. Treba obuhvatiti starešine svih vojnih jedinica i ustanova. Pitanje podoficirskih činova postavite šire. Načelno, partizan koji se je borio dve i po godine morao bi u najmanju ruku imati podoficirski čin. Imajte u vidu da naša vojska naglo raste, pa moramo izdvojiti oficirski i podoficirski kadar.

g) Pazite na uzdizanje i odabiranje starešinskog kadra. Vaši štabovi moraju biti pokretna operativna rukovodstva, a ne kancelarijski ljudi. Suviše velika glomaznost štabova štetna je. Štabovi moraju da su neprekidno kod svojih jedinica.

h) Glavni štab mora obavezno uspostaviti radio vezu ne samo sa svojim korpusima nego i sa divizijama.

Izveštaje o vašim akcijama treba, dobro sređene, svakodnevno dostavljati neposredno za »Slobodnu Jugoslaviju«. Vi to neuredno radite, pa se stiče utisak da vi samo periodično vodite borbu. Ovome radu posvetite naročitu pažnju i propusti se više ne smeju dogoditi.

Isto tako veza sa nama mora biti urednija. Vaši telegrafisti i šifranti vrlo su nemarni.

Nastojaćemo da vam uputimo neke više rukovodioce. No bez obzira na to vi morate izabirati i podizati vaš starešinski kadar.

Primite naše drugarske pozdrave

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant NOV i **POJ**
Maršal Jugoslavije
Tito

BR. 180

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PRIHVATI RANJENIKE IZ SLOVENIJE I UPUTI U ITALIJU[1]

Od V. Š.
5.1.[1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Neka Terzić[2] ostane tamo do daljnjega. Veljko[3] zadržan kod nas.

C. K. Skoja. Niste smeli utvrđivati datum omladinskog kongresa. Vojnička situacija to još ne dozvoljava; izričito smo rekli u našoj depeši da se vrše pripreme, a datum ćemo kasnije odrediti. Šaljite nam više primjeraka omladinskog lista.[4]

Od pristigle spreme rezervišite i doturite jedan deo za naše jedinice.[5] Prihvatite slovenske ranjenike i uputite ih u Italiju, odnosno zadržite na vašem sektoru.[6] Dogovorite se sa G. Š. S.[7]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 18.

[2] Velimir Terzić

[3] Pavle Ilić

[1] Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije zakazao je 2. omladinski kongres za 1. februar 1944. i obavestio o tome skojevska rukovodstva. Kasnije, 11. januara, Vrhovni štab je obavestio sve jedinice i štabove da upoznaju sva omladinska rukovodstva u zemlji da se Kongres odlaže jer pod tadašnjim uslovima borbe i neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju, u nekim krajevima Jugoslavije, ne bi mogao dati očekivane rezultate (Arhiv V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A).

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je istoga dana Vrhovni štab NOV i POJ poimenično i po spisku o količini primljene spreme, naoružanja i ostalog materijala s Visa, da su sprema i materijal odmah podeljeni jedinicama i da ne raspolaže nikakvom rezervom koju bi mogao uputiti za jedinice pri Vrhovnom štabu. Takođe napominje da će spremu i materijal koji budu prispeli za Vrhovni štab transportovati do Mazina (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 11).

[0] Istoga dana Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio Vrhovni štab da će u pogledu prebacivanja ranjenika iz Slovenije učiniti sve što bude u njegovoj moći.

[7] Glavni štab NOV i PO Slovenije

BR. 183

UPOZORENJE POVERENIKA ZA NARODNU ODBRANU I VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 6. JANUARA 1944. GRAĐANIMA JUGOSLAVIJE U SLUŽBI OKUPATORA DA ODMAH NAPUSTE NEPRIJATELJSKE REDOVE I STUPE U NOV I POJ[1]

O P O M E N A

UPOZORENJE GRAĐANIMA JUGOSLAVIJE, KOJI SE NALAZE U SLUŽBI OKUPATORA!

Svim vojnicima, oficirima i podoficirima hrvatskog domobranstva, a također onima, koji se nalaze u divizijama, kojima komanduju njemački oficiri i podoficiri, predlaže se, da napuste neprijateljske redove i da se jave najbližoj jedinici Narodno-oslobodilačke Vojske Jugoslavije. Svaki daljni rad u korist okupatora i domaćih izdajnika Pavelića, Nedića i Rupnika smatrat će se kao izdaja svoje domovine i svoga naroda i povući će za sobom najstrožije kazne, sve do lišenja građanskih prava i smrtne kazne. Sva lica koja su sposobna da se bore, ali koja se kolebaju i špekulišu također služe interesima neprijatelja svoga sopstvenog naroda. Mnogi od njih su silom ili dobrovoljno uvršteni u njemačku vojsku, ili pak rade na njemačkim fabrikama i na taj način postaju oruđe u rukama okupatora u borbi protiv svojih naroda. Zbog toga oni treba smjesta da stupe u NOVJ i PO, da na taj način izbjegnu sudbinu, koja će zadesiti izdajnike naroda poslije oslobođenja naše zemlje.

Pozivamo sve poštene Srbe, koji su silom uvršteni u odrede izdajnika Nedića i Mihailovića, a također one Slovence, koji se nalaze u odredima generala Rupnika, da smjesta prelaze na stranu NOVJ, da operu sa sebe svu sramotu. Opominjem

[1] Original letka '(umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 6948. (Fotokopija u Arhivu V.I.I.) Uz taj letak nalazi se i poziv (također u vidu letka) koji je upućen domobranima 4. gorskog zdruga da prelaze k partizanima, koji glasi:

»Druže, kuda .ideš?

Zar ne znaš da te krvavi Švabo šalje u Bruck, a zatim na Istočni Front u sramotnu i sigurnu smrt?

Ne budi izdajica svoje domovine!

Ne daj svoj život za krvnika svog naroda!

Pređi k nama partizanima!

Mi te bratski očekujemo.«

hrvatske oficire, vojnike i podoficire svih rodova oružja, koji se nalaze u službi kod okupatora i izdajnika Paveliča, da je ovo posljednja mogućnost oprati svoju sramotu.[2]

Povjerenik za Narodnu Odbranu
Vrhovni komandant NOVJ
MARŠAL TITO

Front, 6. januara 1944. god.

[2] Donoseći upozorenje poverenika za narodnu odbranu, maršala Tita, Radio-bilten Vrhovnog štaba je s obzirom na njegov veliki značaj za dalji razvoj NOB, dao sledeći komentar:

»Ovo upozorenje Povjerenika za narodnu odbranu, Vrhovnog komandanta Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, Maršala Tita, svim sinovima našeg naroda i naše zemlje nije samo upozorenje, poziv i apel. Ono je opomena, i to posljednja opomena svima koji se još nalaze izvan redova Narodno-oslobodilačkog pokreta i koji na bilo koji način pomažu ili rade u korist okupatora i njihovih pomagača u našoj zemlji.

Zahvaljujući borbi naših naroda u toku domovinskog rata stvoreni su svi uvjeti da oslobodimo našu zemlju i ostvarimo naše težnje — bratsku, slobodnu, demokratsku, federativnu Jugoslaviju i da u toj Jugoslaviji naši narodi dobiju ljepši i radosniji život. U takvoj situaciji, kada su do izvojevanja pobjede i slobode potrebni zadnji napori, ovo upozorenje našeg Povjerenika narodne odbrane građanima naše domovine posljednji je signal i u posljednji čas.

To znači, da je sada došao čas kada će svi oni koji su olako gledali na svoju službu u domobranstvu i u redovima Mihailovića, Nedića i Rupnika, morati da se prenu i da se riješe ili — ili. Ili s narodom i s velikim saveznicima Rusijom, Engleskom i Amerikom, ili pak s njemačkim okupatorima i njihovim slugama — neprijateljima svoga naroda i protiv interesa svoje domovine. Stvar se danas postavlja: ili biti rodoljub i sin svoje domovine, ili ostati izdajica i pomagač krvnika svoga naroda. Ove će zadnje narodni sud i domovina kazniti po zakonu napaćene zemlje — kaznom kakvu zaslužuju izdajice. **Istina je, tla nikada Pavelić nije mogao reći — domobranstvo je moja vojska. Istina je, da su hiljade i hiljade domobrana bez ijednog metka predavali oružje i garnizone. Međutim, danas to više nije dosta. Danas će se svaki daljni postupak i rad u korist okupatora i domaćih izdajnika smatrati izdajom svoga naroda.**

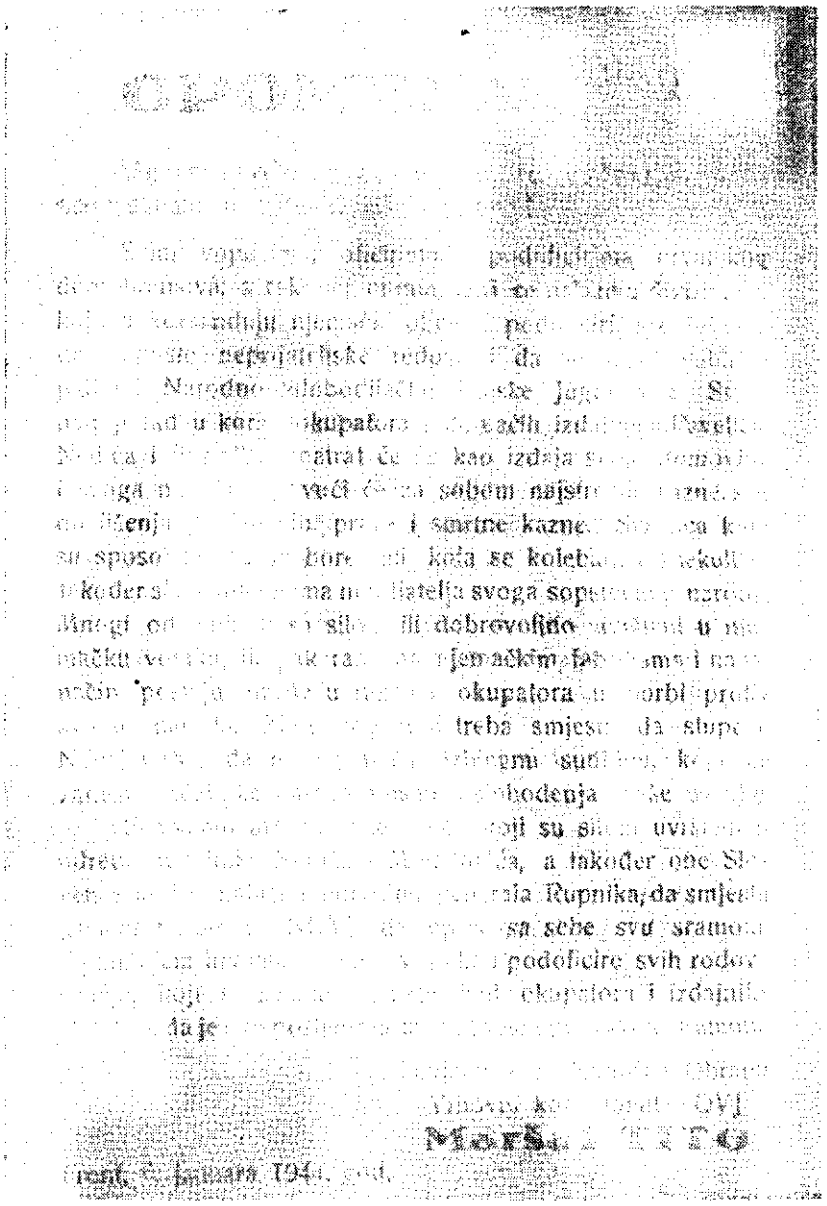
Naš će narod s punim pravom pitati svakog građanina naše zemlje gdje je bio kada su njegova braća lila potocima krv za slobodu domovine i za sretnu budućnost čitavog naroda. Danas se još pruža mogućnost da operu sa sebe sramni žig svi oni koji ne služe okupatoru po svojoj dobroj volji. **Sutra već može biti kasno.** Nitko sutra neće vjerovati onima, koji budu govorili da su protiv okupatora i izdajnika kada bude s njima svršeno, a do posljednjeg su časa ostali u njegovoj službi.

Takovo držanje, jasno je, da će povući sa sobom i najstrožije kazne, sve do lišenja građanskih prava i smrtne kazne.

Zato je ovo upozorenje, — zadnje upozorenje, zadnji poziv i zadnja opomena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU«

(Arhiv V.I.I., reg. br. 1-4, k. 15 A).

Fotokopija dokumenta br. 183

BR. 184

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 7. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA 18. DIVIZIJU ZADRŽI NA TERITORIJI GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE U GORSKOM KOTARU[1]

Primljeno od Vrhovnog štaba 7.1.44. u 12,45 č.

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Vaša divizija mora po svaku cenu ostati u Gorskom Kotaru, jer je od velike važnosti za održavanje veze morem. Ona neka sadejstvuje u sporazumu sa Gl. S. Hrvatske. Smatrajte to strogim naređenjem.[2]

Tito

[1] **Original prijemne depeše, na srpskohrvatskom jeziku (otkucan na mašini, latinicom) u IZDG, film MNO 27 — Ljubljana.**

[2] **Odnosi se na 18 (slovenačku) NOU diviziju. O rasporedu i borbenim dejstvima jedinica te divizije u Gorskom kotaru vidi Zbornik, tom VI, knj. 10, dok. br. 31.**

BB. 185

SAOPŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA DRUGA TITA OD 7. JANUARA 1944. O BORBAMA JEDINICA NOV I POJ PROTIV NEMACA U CENTRALNOJ I ISTOČNOJ BOSNI UPUĆENO RADIO-STANICI »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«[1]

[Za radio-stanicu]
»SLOBODNA JUGOSLAVIJA«

Na sektoru Banja Luka vode se vrlo jake borbe. Nemci su dobili iz Slavonije oko 100 tenkova i bornih kola i mnogo nemačkih jedinica. Uz pomoć tenkova i avijacije Nemci su uspeli da se probiju (napred) u pravcu Mrkonjić-Grada. Druga nemačka kolona kreće se desnom obalom reke Vrbasa. Treći pravac (kretanja) Nemaca je od Teslića prema Banja Luci, četvrti pravac Konjic — Prozor, peti iz Travnika u pravcu Jajca.[2] Na sektoru Travnik Nemci su odbačeni u grad uz velike gubitke. Samo Trinaesta brigada »Končar« uništila je i zarobila 200 nemačkih trupova (vojnika).[3] Borba se nastavlja na svim sektorima.

U istočnoj Bosni delovi Dvadeset sedme divizije na sektoru Vareša razbili su jedan puk divizije SS »Princ Eugen«.[4] Na svim ostalim frontovima jake borbe.

Tito

7.1.44

[1] Original, pisan mastilom, na ruskom jeziku, u Arhivu IRPJ. br. 18334/VI 1-38 (1944).

[2] O tim borbama na sektoru Banja Luka — Mrkonjić-Grad — Jajce vidi Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 1, 3, 8, 74, 85, 193, 194, 195.

[3] Odnosi se na 13 (hrvatsku) proletersku brigadu »Rade Končar« koja se tada nalazila u sastavu 1. proleterske divizije. O borbama na sektoru Travnik vidi Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 11, 17, 35.

[4] Delovi te divizije zauzeli su 11. januara Vareš. O borbama na sektoru Vareš vidi Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 113 i 114.

BR. 186

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. JANUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O NOVOJ TAKTICI NEMAČKIH SNAGA U BORBI PROTIV JEDINICA NOV I POJ[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

8/I[1944] Nijemci sada primjenjuju taktiku: manjim letećim odredima proganjati naše rascjepkane snage.[2] Takvoj taktici morate odgovoriti sa koncentracijom jačih snaga i njima uništavati ove odrede.

8/1 Za vrijeme ofanzive na vas bilo je pravilno dekoncentrisati snage [i] izbjegavati veće sukobe.

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A.

[2] Nemci su (delovi 369. nemačke legionarske divizije i 92. nemačkog motorizovanog pešadijskog puka) na sektoru Travnik prvi put u prvoj polovini decembra, u zimskoj neprijateljskoj ofanzivi 1943/1944, počeli primenjivati taktiku zabacivanja manjih grupa — odreda dublje u pozadinu jedinica NOV i POJ sa ciljem iznenađenja i nanošenja što većih gubitaka. Tako su jedinice 1. proleterske brigade na tom sektora više puta iznenađene takvom neprijateljskom taktikom (Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 11).

BR. 186

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JANUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O RASPOREDU I JAČINI NEMAČKIH I USTAŠKIH SNAGA NA LINIJI VIŠEGRAD — GORAŽDE I PROSTORU SOKOLAC — ROGATICA[1]

[Štabu 3 korpusa NOVJ]

9/1 [1944]

Prva alpinska na liniji Višegrad—Goražde, u Sokolcu i Rogatici po jedan ustaški i njem. bataljon. Nijemci uputili u Ist. Bosnu **4** krstareća odreda. Za njihov pokret znaju.[2] Vrebaju na prolazak ostalih snaga. Njihovi ranjenici treba da ostanu na vašem terenu. Dajte podatke o kretanju nepr.[ijatelja].

[V. S.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A.

[2] Odnosi se na pokret jedinica 5 (krajiške) NOU divizije i 1. južnomoravske brigade iz rejona Kladanj — Milan-planina — Tuholj prema Foči i dalje ka Sandžaku i Srbiji (Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 2, 14, 27 i 51).

BR. 188

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ ZA PREBACIVANJE MATERIJALA GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE I JEDINICAMA 8. KORPUSA NOVJ[1]

V. Š.
403 11/1 [1944]
15,30

[Štabu Mornarice NOVJ]

Već idu po materijal.[2] Stalno prebacujte za Senj,[3] a na Dal. obalu onoliko koliko se kanalom može prebaciti za naše pokretne jedinice u Dalmaciju.[4] VIII korpus preuzet će obezbeđenje kanala.[5]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/1-2, k. 2072.

[2] Odnosi se na materijal koji je trebalo primiti i transportovati s obale u unutrašnjost za potrebe jedinica 1. i 5. korpusa NOVJ. Šef Ekonomskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ uputio je 10. januara Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske depešu: »Hitno odgovorite da li možete primiti u Senju za Prvi i Peti korpus veće količine materijala i prebaciti u Liku. Odgovorite preko VIII. korpusa. VIII. korp. Vujović.« (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, str. 30.) Istog dana Načelnik Glavnog štaba Hrvatske odgovorio je da u Senju mogu primiti materijal i prebaciti kamionima u Liku do Mazina ako im stigne benzin i nafta. (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 17.)

[3] Luka Senj, na severnom Jadranu, još je tada bila slobodna.

[4] Obalsko područje, gde se iskrcavao materijal, nalazilo se tada između Biograda i Šibenika, a kanal je bio put od baze na Visu do obale i dalje u unutrašnjost do jedinica 8. korpusa NOVJ.

[5] Osmi korpus NOVJ izvestio je, 3. januara 1944, da je situacija na ostrvima nepromenjena, da su naredili Štabu 19 (dalmatinske) divizije da stvori kanal za prebacivanje snaga i materijala sa ostrva ali da je neprijatelj ponovo ovladao Cetinskom dolinom. (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 26.)

BR. 186

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 12. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA CE GLAVNI ŠTAB NOV I PO HRVATSKE VRŠITI ISHRANU I SNABDEVANJE 18 (SLOVENAČKE) NOU DIVIZIJE[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Naredili smo Hrvatima da Vam pomognu u ishrani i snabdevanju spremom Vaše XVIII divizije.

Usled šeste neprijateljske ofanzive i vremenskih neprilika odlaže se drugi omladinski kongres za proleće. Pod ovim uslovima kongres ne bi dao očekivane rezultate. Pripreme vršite na najširoj osnovi. Ovo dostavite odmah omladinskom rukovodstvu

Tito

12. jan. 1944.

[1] Original prijemne depeše (na srpskohrvatskom jeziku, latinicom) u Arhivu IZDG; film MNO Ljubljana 27 u Arhivu V.I.I.

BR. 186

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JANUARA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU I ŠTABU 1. JUŽNOMORAVSKE NOU BRIGADE DA NE KREĆU ZA SRBIJU PRE NJEGOVOG ODOBRENJA[1]

[Štabu 3 korpusa NOVJ]

13/1 [1944] Nisi smeo bez našeg odobrenja krenuti u Srbiju.[2] Javi hitno koji je razlog za to. Ti bi morao svakako imati radio-stanicu. Nije naša krivica da se dosada nismo mogli sresti i snabdeti Moravsku bdu. VI ofanziva besni ovde svom žestinom, sprečava nas u tome.[3] Tražimo stalno od Engleza spremu za vas ali oni [obećavaju] a ne šalju. Sada su nam obećali braća Rusi.

13/1 2 Div. nalazi se kod Ivanjice na sektoru Maskova — Kušići — Opaljenik. Ti bi trebao sa b[riga]dom otići do njih. Oni imaju stanicu. No tvoj prelazak preko Drine je vrlo riskantan. Mislimo da treba malo da pričekaš da se baci avionima sprema.[4] Neka Košta[5] hitno da jedno sigurnije i trajnije mesto.

13/1 Signali za avione: dvanaest vatara u obliku rimskog broj deset i Morzeov znak LZK. Lampom slovo PP. Do 13 dajte tačno mesto bacanja. V Div. blizu Foče.

[V. Š.)

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/16-8/1, k. 408 A, knjiga depeša 3. korpusa NOVJ.

[2] Odnosi se na Blagoja Neškovića Mihajla, sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju.

[3] Vrhovni štab, koji se početkom decembra 1943, nalazio u Jajcu, morao se, usled jake nemačke ofanzive na srednju i zapadnu Bosnu, na jedinice 1. i 5. korpusa NOVJ, početkom januara 1944. prebaciti u rejon Drvara.

[4] Treći korpus NOVJ izvestio je, 25. januara 1944, da je primio pošiljku od 3 aviona a 30. januara još 8 aviona većinom eksploziva, sanitetskog materijala i cipela, da je 1. južnomoravsku brigadu snabdeo potrebnim materijalom i opremom i da Mihajlo sa Brigadom kreće pravcem 5 (krajiške) NOU divizije (Zbornik tom IV, knj. 21, dok. br. 173).

[5] Košta Nad, komandant 3. korpusa NOVJ

BR. 186

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA SE DOZVOLJAVA ISKRCAVANJE JEDNE CETE ENGLESKIH VOJNIKA ZA POJAČANJE ODBRANE OSTRVA VISA[1]

428 13.1.[1944]
9.35.

[Štabu Mornarice NOVJ]

Dozvoljavamo iskrcavanje 150 engleskih vojnika za odbranu Visa, i napada na luke. Odobravamo zajednički napad na Lastovo i zajedničku posadu. Civilna pozadinska vlast mora biti vršena samo od naših organa.[2]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 49/1-8, k. 1221.

[2] Štab Mornarice NOVJ je, 10. januara, izvestio Vrhovni štab NOV i POJ da je na Vis stigao engleski brigadir Majls i da traži odobrenje da iskrca 150 engleskih vojnika radi odbrane Visa kao i za napad na nemačke luke i zauzimanje Lastova. (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 163.)

BR. 186

PISMO SRETENA ŽUJOVICA OD 13. JANTJARA 1944. ALEKSANDRU RANKOVICU O STANJU NA TERITORIJI DRVARSKOG VOJNOG PODRUČJA[1]

13/1/1944 — Grad Drvar
veče

Dragi Marko,

1) Primio sam poslatu poštu i ono što je za dalje, poslaću preko Komande Područja. Ona šalje redovno odnosno po potrebi kurire, preko Komande Mesta Martinbrod, koja se nalazi u s. Boboljuske.

2) Mi smo se kako tako smestili. Svi smo u jednoj zgradi gde je bio SK,[2] na putu ka pilani.

3) Jedino drugarica Desa nije sa nama. Nju sam ostavio pri Komandi Područja — Tehn. Otsek. Dao sam joj za zadatak da pregleda zgrade u gradu i neke od njih osposobi za stanovanje, imajući u vidu potrebu za njima.

4) Ispad koji su četnici vršili iz pravca Srba i puta Srb — Doljane, završen je. Borba je vođena ceo dan. Tamo se desio onaj bataljon koji je pratio Bevca[3] i u povratku zastao u s. Cvjetnić. U s. Osredci bila je pak jedna četa Osredska. Četnici su u s. M. Cvjetnić zapalili školu, 2 kuće, 8 pojata i nekoliko stogova šaše. Školu su naši uspeli da ugase. Četnici su pokupili nešto stoke i mrsa, ali su uspeli da odvedu samo dva vola. Imali su tri mrtva i nekoliko ranjenih koje su odneli, naši su imali jednog mrtvog. Četnici su ranili jedno dete iz sela. S druge strane reke od Srba Nemci su štitili otstupnicu četnicima mitraljeskom i bacačkom vatrom, a po podne i artiljerijom. Vatra je

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 6418/11 2-35 (1944).

[2] Sreski komitet KPJ za Drvar

[3] Edvard Kardelj je, 11. ili 12. januara, s jednim delom članova AVNOJ-a i Nacionalnim komitetom narodnog oslobođenja Jugoslavije krenuo iz Drvara za Hrvatsku. S njima je pošla i jedna grupa oficira iz Hrvatske koji su bili završili drugi kurs Oficirske i Intendantske oficirske škole pr.i Vrhovnom štabu NOV i POJ. Njih je jedan bataljon pratio do Mazina, gde su ih sačekali kamioni. Edvard Kardelj je o svom putu prethodno obavestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1).

bila dosta jaka čak se i mitraljezi čuli ovde.[4] Izgleda po svemu da je po sredi bila namera za pljačkom.

5) Druga lička brigada je malo pre stigla.[5] Ona će se smestiti u okolnim selima. Ovde je teško za ishranu, a naročito za stočnu hranu. Tražio sam Arsu telefonom, ali taj telefonista nije mogao da vas dozove. Molim te neka mi on javi ima li ova brigada naročiti raspored ili zadatak ili da je momentalno prema situaciji upotrebimo i razmestimo imajući u vidu najpovoljnije uslove za smeštaj i ishranu. Oni su za sada snabdeveni hranom za ljudstvo za tri dana.

Komandant pita za vezu sa svojim korpusom. Sem toga želi da izvesti Štab Korpusa da je on sa svojom brigadom poveo bolnicu I divizije. Ja sam sa Gojkom[6] razgovarao te smo tu bolnicu ostavili u Crnom Vrhu, pa vi o tome izvestite štab I Korpusa.

6) Gojko razmešta ranjenike po okolnim selima. Ono što - rekoste da se teški raspodele po nekoliko i u razna sela izgleda po Gojku za sada necelishodno. Pitanje više leži u ishrani, nego u smeštaju. Ona bolnica u Otaševcu je čitava, te će se koristiti. Rekao sam Gojku da razgovara sa VIII korpusom i Radovićem[7] zbog hrane. Ako ima stoke i žita na terenu Korpusa, moglo bi se prebaciti na ovaj teren.

7) Razgovarao sam sa Četkovićem,[8] kom-ntom VIII Korpusa. On reče da su četnici iz Strmice pravili ispad, ali su ih naši najurili za Golubić. U Šujici se nalazi Livanjski odred. U Livnu ima kaže 600 Nemaca i 12 tenkova. Oni su zabacili jednu brigadu ka Begovom Hanu. — GŠ[9] ih je obavestio da je u Gospić došla 264 nem. divizija s verovatnom namerom akcije na Primorje.

8) Ovi naši iz područja kažu da ih je Martinbrodska komanda izvestila da je pre tri dana neka SS divizija prošla cestom od Knina preko Srba za Bihać. Ne znam u koliko je to tačno.

9) Mijat[10] je došao danas ovde. Reče mi da si im naredio da dođu ovde, te će Pekić[11] sutra stići. Kapetan Mušikić je stigao u Prekaju.

[4] Na sektoru Srb — Doljane dejstvovale su jedinice 19 (dalmatinske) divizije (Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 99).

[5] Odnosi se na 2. brigadu 6 (ličke) divizije. Komandant brigade bio je tada Dušan Dotlić (Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 55).

[6] Gojko Nikoliš

[7] Miloš Radović

[8] Vlado Cetković

[0] Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

[10] Mijat Vuletić

[11] Pavle Pekić

10) Ovde se danas održava Plenum OK.[1]- Otišao je Milutin da prisustvuje. Hteo sam i ja ali nisam mogao od posla. Mislim ipak da sa OK dok sam ovde razgovaram o radu i njihovim poslovima.

18) Mi smo ovde na kazanu Komande Područja. Šaljem sa tvojim kurirom Devu do Voje intendanta da uzme nešto za hranu. Voja mi reče da će imati nešto da da. Ujedno šaljem i Brankinog konja.

19) Komandant ličke brigade bi hteo da se javi njegovoj diviziji gde se nalazi. Arsa je to verovatno već učinio. Mi smo brigadu sad baš razmestili. Štab brigade je u s. Prnjavoru u kući Sabljića. Komandant mi reče da treba da pošalje konje za Prekaju za neke stvari koje je VIII korpus primio od saveznika (Pitao sam VIII korpus, primili su 500 pari cipela).

20) Sa II ličkom se nalazi i drug Salko Repak sa svojom grupom. Njemu je Plavi rekao da »stalno« sa njim održava vezu. A on je sada nema i ne zna šta će. Rekao sam mu da ostane gde je, tj. sa ovom brigadom, ukoliko ti drukčije ne javiš.

21) Sad baš (20^h) javlja mi Štab VIII korpusa da su na Glamočko polje (s. Šumijaci) stigla dva bataljona I prolet. brigade sa bolnicom X divizije. Oni nisu mogli da se probiju te su ovamo stigli preko Janja i Pribelje. Štab VIII korpusa prebacio ih je u s. Stekerovci i ja sam naredio da tamo ostanu dok vi drukčije ne naredite. Za bolnicu X divizije ja ću urediti sa Gojkom, ako uspem da ga večeras uhvatim, jer se i on sprema da pođe gore do vas.

Sve vas mnogo pozdravljam

C "

(Pismo završeno u 20^h)
Voz polazi u 23^h

[12] Okružni komitet KPJ za Drvar
[13] Sreten Zujović Crni

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14. JANUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 4. BRIGADU IZ DOLINE REKE KRIVAJE POVUČE U REJON FOČE[1]

[Štabu 3. korpusa NOVJ]

14/1 [1944]

Četvrta brig. V Div. sa ranjenicima nalazi se u dolini Krivaje. Njihove ranjenike zadržite na ovom sektoru a IV Bdu uputite u sastav Div. za Foču.[2] Ovo izvršiti hitno. Pronađite IV Bdu i prenesite joj naše naređenje da ide u Foču gde će naći V Div.[3] Ranjenike ćete zadržati. Neka Mihajlo[4] javi na koji bi se način II Div. popunila ljudstvom iz Srbije.

T.[5]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1/16-8/1, k. 408 A.

[2] Ta brigada je krajem januara došla u sastav svoje divizije i postavila se na sektor Jabuka — Trnovo — Kalinovik (Zbornik, tom XV, knj. 21, dok. br. 51, primedba 4 i dok. br. 69).

[3] Dan ranije 1 (krajiška) brigada te divizije zauzela je Foču, koju su držali četnici (Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 69).

[4] Mihajlo Nešković, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, nalazio se tada pri Štabu 5. NOU divizije,

[5] Tito

BK. 194

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV 1 POJ DRUGA TITA OD 15. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JAVI MOGU LI NA KRBAVSKOM POLJU ATERIRATI SREDNJI I TEŠKI AVIONI[1]

Od V. Š.
15.1.[1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Javite najhitnije imate li siguran aerodrom za teške i srednje avione na Krbavskom polju. Možete li ga pripremiti za noćno spuštanje aviona.[2] Da li je aerodrom sa snegom ili bez.

Depeše od 22 50 grupa pogrešno šifrovana od 60 grupe.

Usled česte neprijateljske ofanzive i vremenskih nepogoda odlaže se drugi omladinski kongres za proleće. Pod ovim uslovima kongres ne bi dao očekivane rezultate. Pripreme vršiti na najširoj osnovi. Ovo dostaviti odmah omladinskom rukovodstvu.

Morate [se] poštarati za ishranu i snabdevanje spremom Slovenske 18. divizije, koja se bori u Gorskom kotaru. O izvršenju izvestite.[3]

Nismo dobili depešu br. 1 o avijatičarima.[4] Niste nam odgovorili šta je sa šifrom koju vam je doneo Kultura.[5]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 39.

- Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je istoga dana Vrhovnom štabu da su Nemci otpočeli ofanzivu na Liku i da jake nemačke snage prodiru od Gospića prema Otočcu i da u Gospić pristižu jače snage od Gradačca i srednje Dalmacije, te da je zbog toga Krbavski aerodrom nesiguran i neupotrebljiv za spuštanje aviona. Istovremeno zamolio je Vrhovni štab NOV i POJ da od saveznika traži da avioni bombarduju Gospić gde se grupišu snage do jedne nemačke divizije (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 22). '

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je Vrhovnom štabu depešu u kojoj navodi da ima velike teškoće oko ishrane i odevanja svojih jedinica u Primorju i Gorskom kotaru, ali da će voditi računa i dodeliti 18 (slovenačkoj) diviziji nešto spreme (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 23).

[4] Depeša br. 1 o avijatičarima upućena Vrhovnom štabu, glasila je: RAF (kraljevske vazduhopiovne snage) Srednjeg Istoka traži preko engl. misije podatke za hrv. avijatičare koji su pred tri mjeseca prebjegli u Italiju« (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 23).

[5] Otmar Kreačić

BR. 195

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. JANUARA 1944. PETOJ (KRAJIŠKOJ) DIVIZIJI ZA POKAZANO JUNAŠTVO I VANREDNU UPORNOST U BORBI PROTIV NEMAČKOG OKUPATORA ZA VREME OFANZIVE U SANDŽAKU I ISTOČNOJ BOSNI[1]

POHVALA [PETOJ (KRAJIŠKOJ) DIVIZIJI]

Izražavam svoje priznanje i zahvalnost borcima, komandirima, komandantima i polit, komesarima V divizije I Korpusa, koji su sa svojim komandantom, pukovnikom Milutinom Moračom, pokazali vanredno junaštvo, izdržljivost i upornost u borbi sa njemačkim okupatorskim trupama za vreme ofanzive u Sandžaku i u Istočnoj Bosni.

Vi sinovi herojske Bosanske Krajine, dokazali ste, daleko od svoga zavičaja da se znate isto tako ustrajno boriti, kao što ste se borili preko 2 godine u svom rodnom kraju.

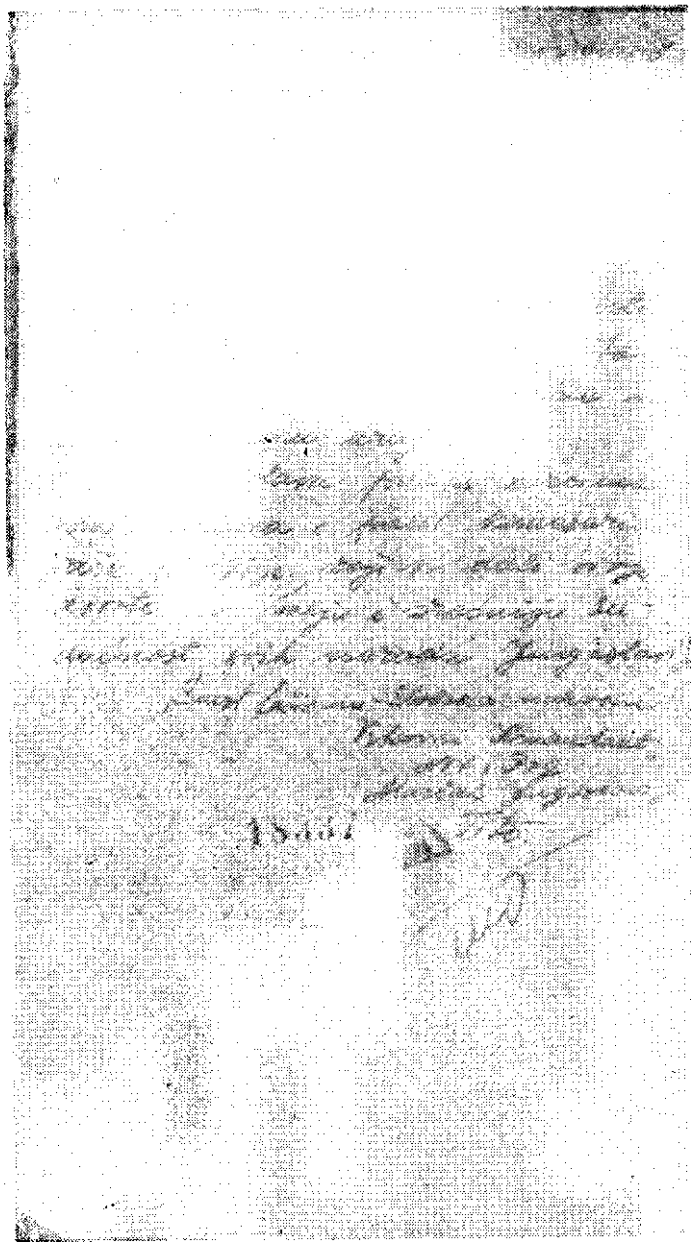
Neka je slava palim borcima, komandirima i polit, komesarima vaše divizije, koji su dali svoje živote za bolju i sretniju budućnost svih naroda Jugoslavije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant
NOV i POJ
Maršal Jugoslavije
Tito

16.1.44.

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu IRPJ, reg. br. 18337/IV-1-41 (1944). Redakcija raspolaže fotokopijom originala.

Fotokopija druge stranice dokumenta br. 195

BB. 196

SAOPŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16. JANUARA 1944. O BORBAMA U SREMU I HRVATSKOM PRIMORJU UPUĆENO RADIO-STANICI »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«[1]

U Zagorju 9645 1796 Zagorju nastavljaju se žestoke borbe. Neprijatelj ovde preduzima kontranapade.[2]

U decembru mesecu u Sremu je uništeno 24 lokomotive i preko 100 vagona. Srušeno je 4 mosta. Uništeno 6 kamiona sa vojskom. Neprijatelj je imao veliki broj mrtvih i ranjenih. U 15 drugih akcija istrebljeno je preko 100 vojnika i zaplenjen 1 avion sa jedrilicom, dosta pušaka, municije, 1 radiostanica, 4 mitraljeza i mnogo druge spreme.

Tito

16.1.44

[1] Original (pisari mastilom, latinicom) u Arhivu IRPJ, br. 18337/VI 1-67 (1944). Redakcija raspolaže samo poslednjom stranom na kojoj se nalazi i pohvala 5 (krajiškoj) diviziji koja je objavljena kao poseban dokumenat (vidi dok. br. 195).

[2] U Hrvatskom zagorju dejstvovala je tada 32. divizija 10 (Zagrebačkog) korpusa NOVJ. O borbama u prvoj polovini januara 1944. na tom području vidi Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 98.

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SAOPSTI NEMACKOJ KOMISIJI ZA RAZMENU ZAROBLJENIKA DA SE PRIDRŽAVA MEĐUNARODNIH PRAVILA I OBAVEZA O RANJENICIMA I ZAROBLJENICIMA[1]

Od V. Š.
. 16.1.[1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Saopštite njemačkoj komisiji za razmjenu zarobljenih[2] da naše trupe u B. Luci nisu pobile njem. ranjenike.[3] O tome nas je izvijestio štab V. korpusa. Mi ćemo se pridržavati međunarodnih pravila o ranjenicima i o tome izvještavamo već sve naše jedinice.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, knjiga depeša, str. 41.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske stupio je početkom januara s Nemcima u pregovore oko razmene ratnih zarobljenika. On je 16. januara uputio naređenje svim štabovima operativnih zona i korpusa u Hrvatskoj da izveštavaju o nemačkim ranjenicima i zarobljenicima i da ih drže za razmenu, jer je u tom pogledu postignut sporazum s Nemcima. (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 24.) Iz izveštaja štabova korpusa i operativnih zona NOVJ u Hrvatskoj takođe se vidi da im je Glavni štab Hrvatske naredio da dostave broj nemačkih zarobljenika, kao i spisak lica u nemačkim i ustaškim logorima sa njihove teritorije koja bi trebalo uzeti u obzir za zamenu. Tako, pored ostalog, Štab Druge operativne zone Hrvatske, 11. januara 1944, izveštava Glavni štab Hrvatske: »Neprijateljskih zarobljenika nemamo. Što smo imali uputili smo za Kordun. Zarobljeni politički radnici za izmjenu: Blanka Heiligstein — varaždinska policija. Herceg..•« (dalje nečitko) (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, str. 30.) A Štab 6. korpusa NOVJ odgovorio je, 9. januara 1943, Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ne ubijaju Nemce koji se predaju u borbi. (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, str. 27.)

Glavni štab Hrvatske je, 3, januara 1944, naredio Štabu 6. korpusa da izvrši sam razmenu zarobljenika, s tim što će spisak za razmenu dobiti od njihovog opunomoćenika (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 15).

Da li je došlo do zamene zarobljenika i ako je došlo ko je sve zamenjen redakciji nije poznato.

[1] Glavni štab NOV i PO Hrvatske zamolio je 8. januara 1944. Vrhovni štab NOV i POJ da mu javi da li su jedinice 5. korpusa NOVJ prilikom upada u Banju Luku poubijale nemačke ranjenike u jednoj bolnici jer se za to interesuju nemački zastupnici za razmenu zarobljenika. (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 14.)

O napadu na nemački i ustaško-domobranski garnizon u Banjoj Luci i borbama koje su vodile jedinice 5 (bosanskog) korpusa NOVJ u toku 31. decembra 1943. i 1, 2. i 3. januara 1944. vidi Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 85.

Ali pokušaj ubijanja naših ranjenika od Nijemaca, ustaša i svih trupa pod njihovom komandom može izazvati naše represalije. Zato tražimo sa njihove strane da se strogo pridržavaju obaveza u tom pogledu.

Treću brigadu 19. diviz. upotrebite za zaštitu naših ranjenika na sektoru Mazina. Plan će dati Osmi korpus.

V. S.

BR. 198

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O POKRETIMA I GRUPISANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA U LICI[1]

Od V. Š.
17.1.[1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Već dva puta smo tražili bombardovanje Gospića. Savezници obećali čim se popravi vreme. Mi ćemo sadejstvovati s vama s pritiskom na komunikaciju Bos. Novi — Bihać — Srb. Sve drugo vi sklonite. Banija i Kordun su dosta povoljni za privremeno sklanjanje.

Izvestite nas o situaciji, pokretima i grupisanju nepr.[2] Tražili smo bombardovanje Gospića.

Prenetu depešu od 13. div. nismo razumeli jer nemamo šifru. Objasnite u čemu je stvar.

V. **S.**

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, lt 119/1, knjiga depeša, str. 43.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je toga dana Vrhovni štab da se neprijatelj koncentriše u Gospiću odakle vrši ofanzivu na Liku, da drugih većih neprijateljskih koncentracija nema i da se saobraćaj na cesti Bihać — Srb — Knin odvija bez smetnji po neprijatelja koji na toj komunikaciji održava manje posade. Istovremeno moli da mu se

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ ZA PREBACIVANJE JEDINICA SA HVARA NA DALMATINSKU OBALU[1]

V. S.
17/1 [1944 u]
15.00

[Štabu Mornarice NOVJ]

471 Koristite sve kanale za prebacivanje spreme. Kanali u Sjev. Dalmaciji osigurani. Sprema ne smije ostati na otocima.

Dvije brigade sa Hvara odmah prebacite na obalu.[2] Na Hvaru ostavite izviđačke grupe, s time da se omogući evakuisanje u slučaju potrebe. Za postupak javiće se — dobićete direktive.

javi koje će jedinice sa bosanske strane biti angažovane na komunikaciji Bihać — Srb — Knin radi koordinacije dejstava (Arvih V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 26).

0 borbama koje su vodile jedinice Operativnog štaba za Liku, jedinice u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru u toku januara 1944. vidi Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 45, 46, 91, 101, 102 i 103 i tom VIII, knj. 1, dok. br. 171 i 178.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/1-2, k. 2072.

[2] Odnosi se na 1. brigadu 9 (dalmatinske) i 11. brigadu 26 (dalmatinske) NOU divizije. Detaljnije o tome vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 162, primedba 61 i 62.

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA NAPUSTI OSTRVO HVAR I PREBACI SNAGE NA KOPNO[1]

Od V. Š.
18.1 [1944 u]
12.30

[Štabu Mornarice NOVJ]

— Snage na Hvaru evakuisati na kopno.[2] Na Visu neka se ne ponovi isti slučaj Korčule. Lično za to odgovarate. Dobro ispitati mogućnosti odbrane i evakuacije u slučaju prinudnog napuštanja ostrva.[3]

Izvršite naređenje. Odmah uputite na obalu dvije brigade. U pogledu odbrane Visa postupite po direktivi koju smo vam uputili.[4]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 13-2, k. 2072.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je, 15. januara, Vrhovni štab NOV i POJ da neprijateljska ofanziva u Lici ima nesumnjivo cilj zauzimanje ostrva i presecanje pomorske veze s Italijom. Zbog toga nema mogućnosti da se drže srednjodalmatinska ostrva, jer mogu partizanske snage na njima biti izložene uništenju što su pokazali i događaji na Korčuli, te zato moli za odobrenje da se dozvoli povlačenje jedinica 8. korpusa ostavljajući na ostrv.ima manje jedinice NOP odreda. (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, str. 23.)

[3] Sve snage sa Hvara (11. brigada 26. dalmatinske divizije sa pozadinskim vojnim i civilnim vlastima izuzev Hvarskog partizanskog NOP odreda) su se prebacile, iste noći, bez gubitaka na ostrvo Vis. Te noći Nemci (delovi 118. nemačke lovačke divizije) su se iskrcali na Hvar (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 168, 169 i 190 (depeše 45, 56).

- Štabovi Mornarice i 26. divizije su sutradan depešom molili Vrhovni štab da im javi definitivnu odluku u pogledu odbrane ili evakuacije Visa predlažući istovremeno dve mogućnosti: ili organizirati i dati upornu odbranu ili ga čim pre napustiti. Pomenuti štabovi su smatrali da su im za upornu odbranu ostrva potrebne tri brigade.

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JANUARA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PREDUZME MERE OBEZBEDENJA OD MINA KOJE NEMCI POSTAVLJAJU U OBJEKTIMA I MESTIMA KOJE NAPUŠTAJU[1]

Od V. Š.
19-41944 u]
13^{10}

[Štabu Prve proleterske divizije]

Preduzmite mere najveće opreze pri ulaženju u kuće i druge prostorije, jer Nemci sada obično miniraju prostorije.

Avione čekajte svake noći prema dogovoru.

Doći će čim vreme bude povoljno.

Vaše jedinice ne zamarajte novim zadacima dok se ne obuku.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-15, k. 706 (knjiga depeša 1. proleterske divizije, str. 265).

BR. 186

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O POKRETU NEMAČKIH DIVIZIJA IZ BOSNE I DALMACIJE PREMA LICI[1]

Od V. Š.
19.1. [1944] j

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Čudi nas da ste to pitanje ponovo postavili usprkos gornjeg. Ako se hoće održati kongres sa delegatima iz čitave zemlje i sa delegatima iz inostranstva onda ga ne možemc održati pre početka aprila meseca. Pripreme i dalje vršite.

C. K. Skoja. Pred deset dana javili smo svima omladinskim organizacijama, da se kongres odlaže za početak proleća usled vojničke situacije i vremenskih nezgoda.

Uzeli smo ponovo Jajce, teritorija slobodna od Prnjavora do Like.

Dve njemačke divizije koje smo razbili na sektoru Konjic — Glamoč, kreću za Knin i prema Lici; prema Lici se povlače i druge velike snage Nemaca iz Dalmacije.[2]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom. latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-2, k. 119/1, str. 50.

[2] Pošto su Nemci u zimskim operacijama u decembru 1943/1944. postigli postavljene operativne ciljeve u Sandžaku, Crnoj Gori, istočnoj Bosni, srednjoj i južnoj Hrvatskoj (Kordunu, Baniji i Dalmaciji), oni su u toku januara 1944, s obzirom na opšti plan zimskih dejstava, preneli svoje operacije najpre u srednju i zapadnu Bosnu i preko Dinare u severnu Dalmaciju, a zatim u Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje, potiskujući jedinice 1, 5. i 8. korpusa NOVJ sa glavnih komunikacija, uspostavljajući svoje garnizone u većim mestima i centrima slobodne teritorije. Za izvođenje tih operacija Štab 2. nemačke oklopne armije je upotrebio uglavnom one iste snage koje su u decembru izvodile operacije u Sandžaku i istočnoj Bosni (1. brdska, 7 SS, 114. lovačka, 369. legionarska i delovi 373. divizije, 92. i 901. motorizovani puk, puk »Brandenburg« i borbena grupa »Brauner« uz podršku ustaško-domobranskih i četničkih snaga) (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 47—49. izdanje V.I.I., Beograd, 1953).

BB. 203

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SA OSTRVA U SEVERNOJ DALMACIJI I HRVATSKOM PRIMORJU POVUČE SVOJE SNAGE'

Od V. Š.
20.1 *[1944]*

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Budite na oprezu i orijentišite se prema Baniji i Kordunu, a i prema nama.[2] Sa vaših otoka u severnoj Dalmaciji i Primorju povucite naše oružane snage, jer su u opasnosti.[8] Obavijestite i Slovence da se oslanjaju na Vas.[4]

V. Š.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I. reg. br. 1-2, k. ***119/I,*** knjiga depeša, str. 53.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je prethodno Vrhovni štab da je jaka nemačka motorizovana kolona prodrla od Otočca u Senj i da.su joj u borbama kod Brloga i Žute Lokve naijeseni znatni gubici. Takođe je javljeno da Nemci vrše zverski teror nad stanovništvom, da su spalili selo Sijani i streljali 57 žena i dece a u selu Bakardići spalili nekoliko kuća i streljali pet ljudi. Idućeg dana Glavni štab Hrvatske je javio da je.ista kolona produžila prema Novom i da se borbe nastavljaju u zahvatu ceste Gračac — Gospić — Otočac — Senj — Novi (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 31, 33). Vrhovni štab se tada nalazio kod Drvara.

[3] O evakuaciji jedinica, ranjenika i pozadinskih vojnih i civilnih ustanova 2. pomorskog obalskog sektora na Dugi otok vidi Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 178.

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavestio je istog dana Glavni štab NOV i PO Slovenije da je održavanje veze i držanje slovenačkih snaga u Gorskom kotaru osobito važno (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 33).

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. JANUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA OSTRVO VIS UTVRDI ZA ODBRANU[1]

Od V. Š.
20. 1. [1944 u]
10.20

[Štabu Mornarice NOVJ]

— Do daljnjeg odobravamo tri brigade za odbranu Visa.[2] Utvrdite ostrvo. Postavite prepreke i mine. Tražite pomoć od saveznika u artiljeriji, tenkovima i protuavionskim sredstvima. Uspostavite vezu sa saveznicima, da vas u najodlučnijim momentima odbrane [podrže] avijacijom ш mornaricom, a u slučaju nužde evakuisati.[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 13-2, k. 2072.

[2] Otrvo Vis su branile: 1. brigada 9 (dalmatinske) divizije i 11. i 12. brigada 26 (dalmatinske) NOU divizije. O rasporedu brigada na ostrvi; Visu vidi Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 190 (depeša 49).

[3] Štab Mornarice NOVJ je, 17. januara, izvestio Vrhovni štab NOV i POJ i 8. korpus NOVJ da je od svih ostrva ostao slobodan još samo Vis i da će neprijatelj nastojati da ga zauzme, ali da je Štab Mornarice čvrsto uveren da se Vis može> odsudno braniti, radi čega im je pored dve brigade, koje se već nalaze na Visu, potrebna još jedna kao rezerva, te zbog toga moli da se izda naređenje za odbranu Visa i stavi na raspolaganje brigada koja se nalazi na Hvaru (Zbornik, tom VIII, knj. 1, dok. br. 163, depeša 420).

BR. 186

IZVEŠTAJ ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ U ITALIJI OD JANUARA 1944. SANITETSKOM ODSEKU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O EVAKUACIJI RANJENIKA I BOLESNIKA I O NJIHOVOM PRIHVATU I SMEŠTAJU U SAVEZNIČKE BOLNICE[1]

Dragi druže Gojko,[2]

Mi smo ovamo pošli sa pretpostavkom da ćemo naići na mnogo veće poteškoće nego što su one u stvari.[3] Ovde su nas Saveznici primili kao Sanitetsku misiju NOVJ, ili kako to oni kažu »Medical Mision of National Liberation Armv of Yugoslavia«.

Do sad smo učinili sledeće:

1). Bolnica u varoši Grumo, gde su smešteni prvi ranjenici, sa 350 postelja treba da se poveća na 2.000 postelja. Upravu nad ovom bolnicom treba da primimo mi. Sada je u toj bolnici upravnik Englez major Dr. Forster, hirurg, sa tri lekara Engleza i engleskim sanitetskim personalom (30). Sem toga postoji naša uprava — upravnik Dr. Bratanić,[4] zamenik upravnika Dr. Slava Četković — politkom Gamulin.[5] Englezi su spremni da nam ovu bolnicu predadu, ali pošto mi nemamo hirurga i dovoljno bolničarki (sada ima 36) ne možemo preuzeti ovu bolnicu, dok ne dođe hirurg sa potrebnim personalom.

Pre 5 dana poslali smo radiogram u kome smo tražili sanitetski personal. Pošto je Dr. Klajnhapel[6] najbliži obali, a

[1] Original se nalazi u Istorijskom odeljenju Vojnomedicinske akademije JNA (neregistrovan). Dokumenat je bez datuma, ali se iz pisma šefa Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba, upućenog 22. januara 1944. Sanitetskoj misiji u Italiji, vidi da je pisan između 18. i 22. januara.

[2] Dr Gojko Nikoliš

[3] Odnosi se na sanitetsku misiju NOV i POJ u Italiji, koju je Vrhovni štab uputio da se poveže sa savezničkim snagama, radi organizovanja prihvata i lečenja u savezničkim vojnim bolnicama ranjenika i bolesnika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz šeste neprijateljske ofanzive. Misiju su sačinjavali: dr Đuro Mešterović, šef misije, dr. Nikola Nikolić, zamenik šefa i Mićo Vujović, politički komesar misije. Oni su na jednom od engleskih brodova, koji su prevozili izbeglice iz Dalmacije, 31. decembra stigli u Bari. Tamo su, u italijanskoj bolnici u Modunju nedaleko od Barija, već bili smešteni prvi teški ranjenici .iz Jugoslavije.

Do kraja rata, u savezničkim bolnicama lečilo se oko 40.000 ranjenika i bolesnika NOV i POJ.

[4] Niko Bratanić

[5] Redakcija nije mogla da sazna njegovo ime.

[6] Franc Klajnhapel

i inače radi njegovih kvalifikacija i dobrih osobina, mislim da bi trebalo da ga hitno uputiš ovamo u interesu naših ranjenika. Sem toga, potrebno bi bilo još najmanje 1—2 dobra pouzdana hirurga i 6—10 pouzdanih lekara i medicinara koji bi se ovde usavršili i radili.

2). Bolnica u varoši Taranto. To je bolnica sa 1.500 postelja za engleske teške ranjenike sa odličnim specijalistima. U toj bolnici rezervisano je 500 postelja za naše teške ranjenike. Tu je sav personal engleski, od naših ljudi u njoj su: Dr. Švalba[7] — kao oficir za vezu (ma da nema čin) i dva tumača. On će na toj dužnosti ostati dok ne nađemo boljega. Na tom mestu trebao bi da bude neki hirurg, ili neko ko se razume u hirurgiju da bi se usavršio i upoznao sa novim metodama lečenja. Sem toga potrebni su nam pouzdani poznavaoci engleskog jezika kao tumači, jer ovi koje ovde možemo da dobijemo obični su »Benderi«, te prema tome nisu od velike koristi. U ovoj bolnici mi imamo tzv. administrativnu upravu, koja treba da vodi evidenciju o našim ranjenicima i rukovodi njihovim kulturnim životom.

Šaljite što više ranjenika, a srazmerno broju ranjenika i potreban personal i ostale rukovodioce, da bi život u bolnicama tekao normalno. Mogućnosti za smeštaj ranjenika postoje. Dobra volja Saveznika da prime naše ranjenike takođe postoji. Ako budemo imali dovoljno lekara i sanitetskog personala, koji bi mogao da preuzme lečenje ranjenika, verujem da ćemo dobiti potpuno autonomne bolnice.

Što se tiče obrazovanja bolničarki ovde su mogućnosti kudikamo bolje nego li u Jugoslaviji. U bolnici Grumo već je počeo niži sanitetski kurs za 30 bolničarki. Kursevi će se držati permanentno ukoliko budemo imali dovoljno kursistkinja.

Tvoja zamisao da se medicinari usavršavaju u ovdašnjim bolnicama mislim da će moći da se sprovede u delo. Čak se nadam da ćemo moći nekog od lekara-hirurga da ubacimo (radi usavršavanja) u jednu od engleskih bolnica gde rade najbolji specijalisti. (Meni su ponudili da dođem u jednu od najboljih bolnica kad budem imao vremena.)

Drug Nikolić[8]' i ja bili smo u jednoj od naših bolnica i videli kolosalne rezultate trepanacija sa primarnim šavom rana, koje ne zagnojavaju blagodareći lokalnom dejstvu penicilina. Lečenje rana inficiranih kokama lokalnom aplikacijom penicilina uvelo se od pre kratkog vremena. Englezi još nemaju dovoljnu količinu penicilina (imaju za 50—100 slučajeva) za široku upotrebu, nego ga upotrebljavaju samo u izuzetno teškim

[7] Ante Švalba
[8] Dr Nikola Nikolić

slučajevima. U toj bolnici nalaze se na lečenju tri naša ranjenika (tu su me pozvali na »gostovanje«).

Od 16—18 ov. mj. drug Nikolić i ja zajedno sa oficirom za vezu majorom Dr. Forsterom, koji je privremeno upravnik bolnice u Grumo, bili smo u Napulju. Vozili smo se avionom

U Napulju smo imali sastanak sa pretstavnikom engleskog Crvenog krsta generalom Sergisom Brooksom. On nas je dosta hladno primio, što me ni malo nije iznenadilo znajući kakvu je pomoć Crveni krst pružio Spaniji. Ali mi ćemo nastojati pod svaku cenu da prodremo do internacionalnog Crvenog krsta.

Sa Kvekerima još nismo uhvatili vezu,[9] a takođe ni sa američkim Crvenim krstom.

Takođe smo u Napulju imali konferenciju sa šefom engleskog saniteta za Italiju brigadier Galloway-om. On nam je rekao da je za proširenje bolnice u Grumo na 2000 postelja potrebno mnogo vremena i da bi zgodnije bilo da se naša bolnica iz Grumo preseli u Lecce (varoš na peti italijanske čizme), gde već postoji bolnica takvog karaktera. To je naravno zgodnije za nas, jer se Lecce nalazi u blizini Taranta i mi bi mogli lakše da kontrolišemo rad u ovim bolnicama.

Prema ranijem dogovoru sa colonel Balley-om, Director of Medical Serbice .VIII Army, 600 naših ranjenika trebalo je da se uputi na Maltu u englesku bolnicu. Za vreme našeg bavljenja u Napulju jedan sanitetski brod sa 205 ranjenika i bolesnika iz bolnice Taranto i bolnica koje su bile u raznim izbegličkim logorima upućen je na Maltu 16-1; drugi sanitetski brod čeka u luci Taranto za novih 205 ranjenika. Mi nemamo nameru da sprečimo odlazak ranjenika na Maltu, jer smatramo da će tamo u dobro uređenim bolnicama imati odlične uslove za lečenje. 5—7 dana mi ćemo otići na Maltu i na licu mesta videti da li je potrebno da intervenišemo da se ranjenici vrate u Italiju ili ne. Sa ranjenicima koji odlaze na Maltu idu i politički odgovorni drugovi, koji će mislim biti u stanju da se snađu i razviju političko-kulturni rad među ranjenicima,[10]

Danas smo imali sastanak sa colonel Dr. Penmanom, koji je određen da se stara o snabdevanju NOVJ sanitetskim materijalom. On nam je rekao da je za Jugoslaviju određeno 600. tona raznog sanitetskog -materijala •— instrumenata, od toga 150 tona treba da se pošalje avionima u martu—aprilu. Prvih 50 tona počeće da se baca najranije za 4 nedelje. U prvim pošiljkama poslaće se:

[9] Kvekerima se nazivala dobrotvorna organizacija u Engleskoj koja je delovala u ratnom stanju poput Crvenog krsta.

[10] Na Maltu, u engleske bolnice, su upućivani teži ranjenici, invalidi i tuberkulozni bolesnici koji više nisu bili sposobni za operativne jedinice.

30 lakših (za hir. ekipe), 10 težih (za korpusne bolnice) kompleta-instrumenata i ostalog materijala za operacije.

Sav pribor biće tako spakovan, da se može lako tovariti na konje. Uputstva za upotrebu pojedinih lekova i aparata biće priložena (mi ćemo prevesti na srpski i priložiti).

Sem toga predviđeno je:

1). 2000 nosila bez drvenih delova, sa potrebnim priborom i uputom za pravljenje.

2). 50.000 doza (profilaktičnih 1500 A. E.) antitetaničnog seruma.

3). 15.000 profilak. doza seruma protiv gasne gangrene.

4). 100.000 doza vakcine protiv pegavca i trbušnog tifusa. (Za dve nedelje poslaće se vakcina protiv pegavca!)

5). Aparate za dezinfekciju od platna za jedra koji su vrlo laki i zgodni za tovarenje.

Osim toga mi smo u Napulju imali sastanak sa šefom Amerikanske misije za borbu protiv pegavca, koji nam je izjavio da ima mogućnost da nam isporuče veliku količinu vakcine protiv pegavca. Mi smo mu dali na znanje da je broj stanovnika na oslobođenoj teritoriji oko 7 miliona. On će nas naknadno izvestiti kada će i na koji način da nam pošalju ovu vakcinu.

Jedno od najtežih pitanja koje do danas nismo uspeli da resimo to je: 1) pitanje sanatoriuma za tuberkulozne i 2) pitanje bolnice za unutrašnje bolesti za hronične bolesnike. Meni se čini da su naši Saveznici spremni da nam u svakom pogledu izađu u susret po pitanju ranjenika, a da po pitanju bolesnika zatežu stvari. Mi im svakodnevno postavljamo pitanja zbrinjavanja tuberkuloznih i smatramo da je to pitanje lako rešivo smeštajem njihovim u postojeće italijanske sanatoriume i bolnice, ali oni uvek nađu neki izgovor da to pitanje odlože.

Većina naših ranjenika po dolasku u Italiju pretrpi izvesno razočarenje, jer ne zatiče ono što su se nadali da će zateći. Naime, odnos sanitetskog personala je zvaničan a nekad i grub, što je razumljivo. Zato bi trebalo pripremiti naše ranjenike i personal, koji se upućuje ovamo, da će naići na profesionalne bolničarke i lekare, koji u njima gledaju samo ranjenike i ništa drugo. Većina od njih nemaju pojma o našim borbama, a odnosi između naših ranjenika i personala potpuno su im strani. Sem toga, uzrok neraspoloženju nekih naših ranjenika često je ono što Nemci kažu »Heimweh«. Na našim političkim rukovodiocima i svesnim drugovima je da svojim radom među ranjenicima održe moral na visini, a ja se nadam da će oni u tome uspeti.

Jedan od uzroka što ne možemo da stignemo svuda gde bi morali da idemo je taj što nemamo automobil koji bi nam uvek bio na raspolaganju. Nadležni sa kojima imamo veze i koji bi trebali da nam stave na raspolaganje jedna kola, kažu da nemaju dovoljno automobila ni za sebe. Ma da mi ne delimo njihovo mišljenje, do sada nismo našli načina da od njih dobijemo stalno prevozno sredstvo. Pitanje pogonskog materijala i šofera ne dolazi u obzir. Da nam je jedan od mnogobrojnih spaljenih automobila u našoj zemlji ovde, do sad bi uspeli da koncentrišemo sve ranjenike, kojih ima po raznim logorima za izbeglice. No ja se nadam da ćemo ovo pitanje najzad resiti. Sto se tiče kretanja po Italiji u tom imamo neograničenu slobodu i mogli bi da stignemo svuda gde god bi zaželeli, kada bi imali na raspoloženju prevozno sredstvo. 1). Mogli bi uvek da dočekamo ranjenike bez obzira u kom pristaništu se iskrcavaju. 2) Mogli bi često da obilazimo naše bolnice i logore gde su smeštene izbeglice, jer i o pitanju smeštaja izbeglica, kojih sada ima oko 11.000, mi bi trebali da vodimo računa. Ne znam da li bi umesno bilo da se za ovu stvar traži intervencija maršala druga Tita, ili bi ti mogao da je rešiš preko majora g. Mackenziea.

Mi smo ustrojili kancelariju za administraciju i evidenciju ranjenika u inostranstvu. Sef naše kancelarije je drug ing. Orlić bivši šef državne produkcije lekova u Zagrebu. On je poslat od GS Hrvatske zajedno sa drugaricom Dr. Slavom Cetković kao prevodilac. Međutim pošto mi moramo da održavamo konferencije sa savezničkim vlastima, a on dobro zna engleski, uzeli smo ga za ovaj rad. Na njegovo mesto stavili smo drugog prevodioca.

Sto se tiče načina lečenja fraktura zatvorenim gipsom, koji se ovde upotrebljava u svim engleskim bolnicama, pa i u našoj, ja i dalje ostajem pri svom mišljenju, ali smatram da je neumesno da ga iznosim, jer neće imati nikakvo pozitivno dejstvo.

Nastoj da se što više teških i srednje teških ranjenika pošalje ovamo, da bi se rasteretile naše bolnice. Ako ima neki aerodrom na koji bi mogli da se spuste transportni avioni, javi radiogramom, da bi mi ovde pokušali da se upute transportni avioni po ranjenike. Možda u tome nećemo uspeti, ali valja pokušati sve što se može, da bi spasli naše ranjenike.

Ovde se formiraju vojničke jedinice od ljudi koji su bili u logorima i onih koji su bilo na koji način dospeli na savezničku teritoriju. Drug Miloje[u] računa da će se formirati kru-

[11] Miloje Milojević

pne vojničke formacije. Naravno da mi moramo da organizujemo i opremimo sanitet ovih jedinica. Ako ne bude dovoljno bolničarki, mi ćemo obučiti bolničare.

Smatram za potrebno da ti napomenem, ma da ti o tom sigurno vodiš računa, da bi na rad u ovdašnje bolnice trebalo uputiti bolničarke iz naših najstarijih jedinica koje su već dugo vremena u NOV, i kojima je potreban oporavak. Njihovo prisustvo bilo bi od ogromnog značaja ne samo za stručan rad nego i za političko podizanje morala samih ranjenika.

Evakuacija ranjenika i bolesnika iz Dalmacije bila je bez plana izvršena, tako da je ovde upućeno mnogo najlakših ranjenika i priličan broj zabušanata, koji su se uvukli među izbeglice. Za njihovo prikupljanje i slanje u vojnički logor trebaće nam mnogo truda i vremena. Mi smo pre desetak dana uputili jedno naređenje upravi bolnice na Visu, preko koje dolaze ranjenici ovamo sa kontinenta, da strogo vode računa o tome da se među ranjenike ne uvuku oni kojima nije ovde mesto. Sto se tiče bolesnika tu treba biti rigorozan i upućivati samo one kojima je zbilja potrebno lečenje.

Potpukovnik
Dr Buro Mešterović

BR. 206

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA ORGANIZACIJU JEDINICA NA PODRUČJU ŠTABA 2. OPERATIVNE ZONE[1]

Od V. Š.
21. I. [1944]

[Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske]

Direktiva za organizaciju. Korpus će se zvati Deseti zagrebački korpus N. o. vojske. Divizije imaju brojeve 32 i 33. Štab korpusa treba da je administrativ.. .[2] Automatski ste popeli zonu na korpus. Razmislite pa javite. Za štab div. slažemo se.[3]

Radi autoriteta, važnosti mesta i razvoja vojske treba formirati laku Zumberačko-pokupsku div.[iziju] koja će imati [broj] 34. — Ocenite je li korisnije da za prvo vreme ostane samostalna pod vašom komandom, ili da odmah uđe u sastav Zagreb, korpusa. To zavisi od vezanosti uticaja na njen razvoj i mogućnost razvoja,[4]

Za Istru treba formirati dobar i iskusan štab koji će tamo sprovesti pravilnu vojnu organizaciju. Sada bi tamo bio pravilan sistem lakih odreda, iz kojih [bi] se kasnije razvila divizija.[5]

[1] **Original** prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu **V.I.I., reg. br.** 1-2, **k.** 119/1. (Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO **Hrvatske, str.** 55—56).

[2] U originalu nejasno.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske prethodno je dostavio Vrhovnom štabu sledeći izveštaj:

»Stepen razvoja ustanka na prostoru Zagorje — Kalnik — Moslavina u vezi sa organizacijom i kvalitetom tamošnjih jedinica dozvoljava da pristupimo formiranju Zagrebačkog korpusa na tome operat. području. U političkom pogledu formiranje korpusa imaće povoljan uticaj na dalje širenje ustanka i na razvoj naših tamošnjih jedinica. Predloženi komandant i komesar korpusa zadovoljavaju. Pri štabu korpusa ostaće organi za vojno-pozadinsku administrativnu vlast. Komesar ovog štaba nalazi se tamo gde će izvesti ovo formiranje. Molimo hitan odgovor i odobrenje za predloženi štab«. (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 33—34). O formiranju 32. i 33. divizije i 10. korpusa NOVJ vidi Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 67 i 126.

[4] Trideset četvrta divizija formirana je od jedinica Žumberačko--pokupskog sektora (Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 126).

[5] U Istri je tada postojao Operativni štab za Istru NOV i PO Hrvatske. O vojnoj organizaciji na tom području vidi Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 36.

Pravilno je od Ličke grupe odreda formirati diviziju ostavljajući odredska jezgra. Div. će imati [broj] 35. Tako ćete na Kordunu, Baniji, Lici, G. kotaru imati četiri divizije.®

Ovo bi bila vaša sadašnja, globalna formacija, unutar koje bi popunjavali jedinice i razvijali nove formacije. Podnesite plan i dajte mišljenje o ovoj direktivi, sa kojom upoznajte i druga Andriju.

Razmislite o komandovanju ovom grupom. Naše je mišljenje da novoformirana lička [i] 13 goranska div. treba da obrazuju jednu operativnu grupu.[7] Stab 4 korpusa treba da je na Kordunu.

Osmi korpus dobio je od nas direktivu, sa zonom dejstva od Gračaca — Plavna. Sa svim jedinicama unutar korpusa organizujte radio-vezu. Zamenici komandanata i komandira načelno se ukidaju, pa ih razmestite po novoformiranim jedinicama. Vi imate mnogo operativ. oficira po jedinicama.[8]

[6] Trideset peta NOU divizija ušla je kasnije u sastav 11. korpusa NOVJ. Formiranjem te divizije prestao je da postoji Operativni štab za Liku (Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 126).

[7] Od 13 (primorsko-goranske) i novoformirane 35 (ličke) NOU divizije, Vrhovni štab NOV i POJ je krajem januara formirao 11. korpus NOVJ (Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 126).

[8] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 23. januara, u vezi s tom direktivom, dostavio Vrhovnom štabu plan o reorganizaciji i formaciji svojih jedinica koji se sastojao u sledećem:

»1) Na sektoru Zumberak — Pokuplje — Turopolje XXXIV div. sastava dvije brigade i dva odreda. Štab div.: kdant major Dasović Martirv do sada kdant I Ličke brigade, komesar Knebl Franc, do sada komesar Op. štaba Zumberak.

2) Na sektoru Like formirano XXXV div. sastava dvije brigade i jedan odred. Štab div.: kdant major Kleut Perica, do sada kdant Op. štaba, za Liku, komesar Rukavina Milivoj, do sada komesar istoga štaba.

3) Na sektoru Lika — Gorski Kotar — Istra formirati ćemo štab XI korpusa, za jedinice na ovome području i to: XXXV i XIII Diviziju,, jedinice Op. štaba za Istru i odrede. Štab Korpusa: kdant potpukovnik Jakšić Pavle, do sada komandant VII Div., komesar Turkuim Artur, dosada komesar XIII Div. Ovaj korpus bit će orijentisan na sektoru Gornjeg Jadrana od Velebita do Trsta i njegovom zaleđu. Štab Korpusa biti će za sada u Gorskom Kotaru. U Istri se stvaraju povoljni uslovi za lako komandovanje i veze, [koji] diktuju da jedinice u Lici, Gorskom Kotaru, i Istri budu pod zajedničkom komandom. Dosadašnjim iskustvom pokazalo se da štab IV korpusa nije mogao usljed udaljenosti i slabih veza. ispoljiti skoro nikakav uticaj na XIII Div. u Gorskom Kotaru i Lički Op. štab u Lici. Te su jedinice u stvari bile pod našom neposrednom komandom.

4) Iz sastava IV korpusa izlazi XIII Div. i nova Lička div. (XXXV), a mjesto njih ulazi XXXIV Divizija (Žumberačko-Pokupska). Tako će IV. korpus imati VII, VIII i XXXIV Diviziju sa odredima, sa orijentacijom prema sektoru Karlovac — Zagreb — Sisak.

5) X. Zagrebački korpus obuhvatiti će sa svojim jedinicama područje sjev. od Save sa orijentacijom na sektor Zagorje — Zagreb.

6) Za komandanta VII divizije predlažemo majora Bjelajca Stanka, do sada načelnika Štaba iste div.

Vi ste zadržali materijal koji je bio namenjen za Prvi i Peti korpus. Tamo je došlo 23065 pari veša. Šaljite odmah 12065 pari na Martin Brod gde će ga naše jedinice prihvatiti. Isto tako šaljite i [ostali materijal] odmah. Za sve ćete odgovarati što ste nepravilno zadržali.[9]

V. S.

Za komesara XIII div. Vinka Švoba, do sada zamjenika komesara iste div.

Ovakvu organizaciju komandovanja i formacije naših jedinica diktuje važnost vojnostrateških objekata koji se postavljaju pred našim jedinicama, topografski stvor i veze na terenu, uslovi komandovanja, kao i različit stepen razvoja ustanka i mogućnost daljnje mobilizacije u pojedinim operativnim područjima. Sa ovim naša globalna formacija bila bi završena. Mi bi imali pet Korpusa pod neposrednom komandom. Sa ovim planom slaže se u potpunosti drag Andrija. Molimo hitan odgovor.« (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/2, str. 39—40.)

[9] Načelnik Glavnog štaba *NOV* i PO Hrvatske je izvestio istoga dana Vrhovni štab o sledećem:

»Nismo zadržali materijal sa Visa bez vašeg znanja i odobrenja. Vi ste nam odobrili 7000 pari odela i 5000 pari cipela, pored ostalih količina drugog materijala. Što se tiče materijala koji je bio namijenjen za I. i V. korpus, delegat Ekon. otseka V.Š., drug Šilja, koji je pratio taj transport, uzeo je za te jedinice 3000 šinjela koje je već prebacio u Bosnu. Ostatak tog transporta drug Šilja je predao nama za naše jedinice. Mi smo od tog materijala, primljenog od druga Šilje, dali XVIII slovenačkoj diviziji šinjela 550, čakšira 75, bluza 275, gaća 500, košulja 225, čarapa 200, cipela 130 i pulovera 25, a ostalo podijelili našim jedinicama. Mi smo vas blagovremeno izvještavali o svakom aviziranom transportu da tačno označite šta je za nas, a šta za druge jedinice. Ništa nismo poduzeli u pogledu prijema i raspodjele materijala sa Visa bez vašeg znanja i odobrenja ili vaših ekonomskih organa.« (Arhiv V.I.I., reg. br. 4-2, k. 119/1, str. 36—37.)

BR. 186

NAREĐENJE ŠEFA EKONOMSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. JANUARA 1944. NAČELNIKU INTENDANTURE 2. KORPUSA NOVJ ZA DOSTAVLJANJE PETNAESTODNEVNIH IZVEŠTAJA O STANJU KORPUSNE INTENDANTURE[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— Ekonomsko odeljenje—
Opšti otsek.
Br. 39
22 januara 1944 god.

ŠTABU II KORPUSA NOVJ

— Za Intendanturu —

Položaj.

Pod potpisom polit, komesara i načelnika intendanture dostavite »Ekonomski izveštaj«, koji treba da sadrži:

a). — brojno stanje jedinica (šifrom)
b). — način ishrane:" hlebom, mesom, varivom, začinima itd.
v). — stanje rezervne hrane (šifrom)
g). — stanje odeće i obuće
d). — pregled o ratnom plenu
đ). — pregled o primljenom materijalu od saveznika
ž). — pregled o stanju radionica (odećnih i obućarskih)
z). — stanje novčanog prometa, i
i). — stanje stoke: ishrana, čuvanje itd.
j). — stanje intendantskih kadrova, preduzete mere za poboljšanje stanja.

Ovakve izvode ćete ubuduće dostavljati 1 i 15 u mesecu. Po potrebi izveštaju priključiti predloge itd.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik — potpukovnik,
Mitar Vujović, s. r.

(M. P.)

[1] Kopija (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. **2/1-5, k. 15 A.**

BR. 208

DIREKTIVA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. JANUARA 1944. LEKARSKOJ MISIJI NOVJ U ITALIJI ZA PRIHVAT I SMEŠTAJ RANJENIKA I BOLESNIKA[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTAKA
22. I. 1944 god.

LEKARSKOJ MISIJI NOVJ U ITALIJI

Dragi drugovi,

Primio sam vaše izvestaje datirane **20** I **tg.** kao i prvi izveštaj koji ste mi poslali sa puta.[2] Pošto se mogućnosti za uspostavljanje saobraćaja između nas ukazuju po pravilu sasvim iznenadno, to će biti od koristi da vi vodite neprekidni dnevnik vašega rada kako bi mogli u danome momentu odmah da ga prekucate na mašini uz potrebne zaključke i predloge. Dnevnik je potrebno da vodite još i iz razloga što biste u njega mogli da unosite sva, i najsitnija, zapažanja iz vašega rada i okoline u kojoj živite, jer nas ta zapažanja veoma interesuju kao što smo se o tome osvedočili iz ova dva pitanja, naročito od druga Dr. Nikole. Zurimo se da vam ovo pismo pošaljemo po jednoj grupi ranjenika i bolesnika koji polaze noćas ka Obali, pa vam zato ne možemo ovog časa izneti definitivno mišljenje po nekim stavovima u vašem izveštaju dok se ne posavetujemo sa odgovornijim drugovima. Jedno svakako uočavamo a to je da je osnovni problem kod vas, pri čijem rešavanju očekujete pomoć odavde, problem kadrova. Istina je đa je vaš položaj u tome pogledu težak zato što je dosadanja evakuacija u Italiju tekla bez naše direktne kontrole i što se tamo nabilo svega i svakoga. Što se tiče lekara tu će biti naša pomoć najslabija jer se i na ovoj strani spotičemo o iste elemente. Između bolničarki izabraćemo svakako bolji materijal na koji ćete se u potpunosti moći osloniti. Do toga vremena

[1] Original se nalazi u Arhivu Istorijskog odeljenja Vojnomedicinske akademije JNA. Pisan je u Drvaru. (Dokumenat je objavljen u Zborniku dokumenata sanitetske službe u NOR-u, dok. br. 113.)

[2] Jedan od tih izveštaja lekarske misije, datiran 20. januara, objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe u NOR-u, knj. 1, dok. br. 150.

ispomažite se što je moguće više sa savezničkim personalom i ne dozvolite sektašenje u tome pogledu.

Sto se tiče vaših zadataka mi vidimo iz vaših izveštaja da su oni baš onakvi kao što smo to postavili pred vas na polasku odavle:

1). Nastojte da provedete što veću koncentraciju ranjenika. Treba proceniti karakter toga razvlačenja koje vam se tu neprekidno predlaže: da li se radi o slučajnosti ili o tendenciji. Ja mislim da nema nikakve naročite potrebe da se invalidi prebacuju čak u Englesku. Barem ne za sada dok se između njih ne upoznaju i ne odaberu takvi ljudi koji će se moći staviti na čelo i biti sposobni da populariziraju našu borbu, kao invalidi, u Engleskoj. Tada, i samo tada, taj korak bi bio pravilan. Mislim da se ne biste trebali isuviše upuštati u preširoke diskusije i kombinacije oko preseljavanja tamo amo, a umesto toga više obratiti pažnju na sređivanje ranjenika t a m o g d e j e s u: osigurati im dobru ishranu, stručno lečenje i čvrst politički rad. Čežnja za domovinom koja se javlja među ranjenicima ne bi smela da ima svoj uzrok u rđavom postupku, slaboj nezi i ishrani, već u visokoj političkoj svesti ranjenika. Ako je po sredi ono prvo, onda će biti mala vajda od njihovog povratka. Materijalni uslovi života u bolnici treba da budu takvi da bi se i najsvesnijem drugu prohtelo da ostane trajno u njoj kao što, istovremeno, i politički rad treba da bude tako pun i intenzivan da će i okoreli zabušant misliti samo na povratak! Sve ranjenike koji su rasuti kojekuda po logorima treba što hitnije prikupiti. Isto tako redovno treba da obilazite sve naše zbegove da narod oseti naše prisustvo i pomoć. Drug Đuro će dobro znati kako je težak život i u najgostoljubivijim logorima.

2). Slanje sanitetskog materijala još uvek ne ide kako treba. Već puna 4 meseca bili smo bez ijedne pošiljke zato što materijal sa Visa nije mogao da se probije.'Tek ovih dana stigao je jedan deo viškog materijala preko Senja i Otočca. Stare potrebe ostaju i dalje nezadovoljene: vakcina protiv pegavca, instrumenti, doboši, kardiaka i antipiretika. Ovim potrebama priključuju se još posebne potrebe zdravstvenih sekcija NOO-a o kojima isto treba da povedete računa: sumpor, serumi i vakcine, antimalarika, antiluetika.

3). Ne odustanite od povezivanja sa lekarskim i ostalim društvima. Da li je savezn ička štampa dosada nešto donela o našem sanitetu, ranjenicima itd. Nastojte da negde plasirate jedan takav članak. Poslužite se s ovim mojim referatom koji je pisan još meseca jula a namenjen je bio i predat britanskoj

misiji.[3] Mogli biste nešto dati o sanitetu u Četvrtoj i Petoj ofanzivi. Koristite same ranjenike. U tu svrhu organizujte posete uglednijih novinskih korespondenata. Sve ovo, naravno, radite u saglasnosti sa našom vojnom misijom. Ispitajte mogućnosti da se štampa jedna publikacija o našem sanitetu koju bi ilustrovali.

Vaš stav prema incidentima koji su se desili u bolnici, barem kako to prema vašim izveštajima izgleda .... (nečitko) .... i nasedati takvim ispadima, ali je potrebno dostojanstveno reagirati i ne dopustiti ni pomisao da takve grubosti postanu pravilom. Drugarica Jela[4] javlja mi sa Visa da je tamo bio neki Dr. Forster[5] koji je na svoju ruku izdvajao ranjenike iz dalmatinskih bolnica za Italiju, mešao se u organizaciju našeg saniteta i prema našim lekarima bio dosta grub. Da li je to isti lekar o kojem vi govorite?

U ovome transportu upućujemo vam i izvestan broj bolesnika 1. korpusa. Problem hroničnih, u našim uslovima neizlečivih, bolesnika za nas je ne manje težak od problema ranjenika zato što se oni već mesecima povlače po bolnicama bez izgleda na izlečenje i oporavak. Naši vojno-politički rukovodioci rade pristaju na prebacivanje ovakvih bolesnika negoli ranjenika. Zato vi rešite to pitanje u potpunosti, a ne da bolesnici i tamo budu prirepak neke ranjeničke bolnice o kojima se niko ne stara.

Mogućnosti za prebacivanje teških ranjenika na nosilima sa terena 1. i 5. korpusa veoma su slabe. U toku ove ofanzive nekoliko puta se pokušavalo izvesti jedan veći transport, ali se odustalo od toga. Ofanziva je unela dosta nereda i materijalnih gubitaka u našim bolnicama, ali sada, za vreme relativnog zatišja, prilike se ponovo sređuju i bolnice se vraćaju na svoja mesta. Teško smo osetili oskudicu u sanitetskom materijalu tim više što se mnogo toga u pokretima pogubilo. Javite nam tačno brojno stanje ranjenika i bolesnika kao i spisak svih lekara sa naznačenjem njihove funkcije.[6]

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef otseka,
pukovnik
Dr. Gojko

[3] Odnosi se na referat dr Gojka Nikoliša britanskoj vojnoj misiji o stanju u sanitetu NOV i POJ, jula 1943, pisan u istočnoj Bosni (Zbornik dokumenata sanitetske službe NOV i POJ, knj. 1, dok. br. 92).

[4] Jela Zunić

[5] Engleski major, upravnik bolnice u Grumu u Italiji.

[6] O transportu i brojnom stanju ranjenika i radu saniteta NOVJ u Italiji vidi Zbornik saniteta, knj. 1, dok. br. 152.

BR. 186

OBAVEŠTENJE EDVARDA KARDELJA OD 23. JANUARA 1944. POLITIČKOM KOMESARU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SLOVENIJE O ODLASKU PREDSTAVNIKA AVNOJ-a I NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE U BELU KRAJINU[1]

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Za Petera.

Pripremite u najskorije vreme veliki masovni zbor za celu Krajinu.[2] Na zbor će doći predstavnici AVNOJ-a i Nac. kom. osi. Jug. Pripreme vršite konspirativno. Dolazak po grupama sela i grada.

Bevc[3]

[1] Original prijemne depeše (pisan na mašini) u IZDG u Ljubljani, f. 41.

[2] Odnosi se na Belu krajinu. To je područje Črnomelja, Metlike i Vinice.

[3] Edvard Kardelj

BB. 210

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. JANUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DELOM SNAGA POJACA SEKTOR JAHORINA — KALINOVIK[1]

[Štabu Trećeg korpusa NOVJ]

24/1 [1944]
Moravsku i Četvrtu[2] uputiti u Foču u sastav Pete div. Njihove ranjenike zadržite kod vas.

24/1 Sektor Jahorina — Kalinovik zanemarili ste. Dok su još delovi Pete div. tamo, dajte predlog kako da rešimo situaciju na ovom za nas važnom sektoru.

24/1 Mihailo može poći u Srbiju samo jedino u slučaju ako ostaje siguran kanal i veza preko Drine, ili preko Srema. U ovom slučaju dajte mu uslove veza i šifru za rad sa Vama. U Crnoj Travi kod naših postoji engleska misija preko koje bi se mogla izdejstvovati stanica, čak i njihovim posredstvom mogla bi se uspostaviti veza ako Mihailo bude imao sigurnu šifru. Ako nema sigurnih veza neka ide s Moravljanima. Vezu sa Srbijom neka sačeka kod vas ili kod Sremaca.

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/17-8/1, k. 408 A.
[2] Odnosi se na 1. južnomoravsku i 4. krajišku NOU brigadu.

I

BB. 211

PISMO ALEKSANDRA RANKOVICA OD 26. JANUARA 1944. POLITIČKOM KOMESARU 3. KORPUSA NOVJ O REORGANIZACIJI POLITODELA U OKVIRU DIVIZIJA[1]

[Centralni komitet Komunističke
partije Jugoslavije]

Dragi druže Vlado,[2]

koristeći ovu priliku hoću da ti kažem nekoliko reči o vašim politodelima. Naime, mi danas nismo u mogućnosti dati svakoj brigadi politodel, pa ćemo zato jedan ojačani politodel učiniti odgovornim za rad u okviru čitave divizije. Prema tome, iz dosadašnjih politodela sastavičemo samo dva i to:

POLITODEL XVII DIVIZIJE:

1. — Zarija Skerović, rukovodilac
2. — Vlada Rolović, kulturno-politički sektor
3. — Stanojka Kruščić, za omladinski rad
4. — Tomaš Perović, kao pojačanje politodela

POLITODEL XXVII DIVIZIJE:

1. — Đuro Medenica, rukovodilac
2. — Čeda Minderović, kulturno-politički sektor
3. — Radenko Bročić, za omladinski rad
4. — Sava Božović, kao pojačanje politodela

Ovako sastavljeni politodel i dalje podnosi izveštaj posebno za svaku brigadu. Koliko će vremena ostati na radu u jednoj brigadi i da li u punom sastavu, to odlučuje sam politodel u saglasnosti Divkoma,[3] a prema potrebama i stanju brigada dotične divizije.

Sednicama Divkom-a i sastancima štabnih ćelija brigada i divizije obavezno prisustvuje bar po jedan član politodela. Ovo — razume se samo s vremena na vreme.

Radi koordinacije rada i što svestranijeg upoznavanja sa čitavim stanjem divizije, politkomesar Korpusa može prisustvovati sednicama divizijskih komiteta.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 5/1-5, k. 408 A.
[2] Vlado Popović
[3] Divizijski komitet

Predavač u vašem Korpusu — drug Vučinić,[4] nek nam podnosi izveštaj o svome radu i karakteristike svih drugova koji prolaze kroz kurseve. Do sada smo dobili samo jedan njegov izveštaj i karakteristike iz ist. Bosne. Kurseve kombinovati sa učešćem kursista iz pozadine, koje će određivati Oblasni ili Okružni komitet.
U ovome pismu upoznaću te i sa reorganizacijom politodela XVI Divizije, pa te molim da to uz gornje napomene preneseš drugu Stefanu.[5]

POLITODEL XVI DIVIZIJE:

1. — Arsenije Mijović, rukovodilac
2. — Milić Maksimović, kulturno-politički sektor
3. — Ljubica Stanimirović, za omladinski rad
4. — Bogdan Perović, kao pojačanje politodela

POLITODEL NOVE DIVIZIJE:

1. — Marko Lakić, rukovodilac
2. — Petar Vujović, kulturno-politički rad
3. — Mišo Radulović, za omladinski rad
4. — Ljubica Đorđević, kao pojačanje politodela

Ovaj politodel radiće u onim brigadama iz kojih će se formirati nova vojvođanska divizija.[6]
Druga Milića, koji se nalazi u vašoj XVI brigadi[7] u politodelu, uputiti u Voj.[vođansku] Diviziju. Druga Bila, rukovodioca politodela XIII voj. Brigade, prvom prilikom pošaljite ovamo, a ostale drugove, koji u ovome rasporedu nisu uzeti u obzir, stavite na raspoloženje Oblasnog Komiteta.
Sa ovim rasporedom i napomenama odmah upoznati drugove iz politodela. Obavestite na kakvom se poslu sada nalazi drug Goranović.[8]

Tebe i ostale drugove mnogo pozdravljam

Marko*

26-1-1944 g.

[4] Drago Vučinić
[5] Stefan Mitrović
[6] Odnosi se na 36 (vojvođansku) diviziju. Ona je formirana 3. marta 1944 (Zbornik, tom IV, knj. 23, str. 529 i arhiv V.I.I., reg. br. 59-3, k. 951).
[7] Šesnaesta (muslimanska) NOU brigada 17. divizije.
[8] Maksim Goranović
[9] Aleksandar Ranković

r

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. JANUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA AVIJATICARE I OSTALO TEHNIČKO OSOBLJE UPUTI PREKO VISA ZA ITALIJU[1]

Primljeno od Vrhovnog štaba NOV i POJ
29. 1. 44. u 12,45 časova

[Glavnom štabu NOV i PO Slovenije]

Avijatičare, šofere, tenkiste, mehaničare, mornare šaljite na otoke za Italiju. Najnužniji broj zadržite.

Oficire zadržite.

[1] Original prijemne depeše (na srpskohrvatskom jeziku, latinicom) u Arhivu IZDG, Ljubljana 27.

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. JANUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA UPUTI JEDNU BRIGADU NA SEKTOR KALINOVIK — JAHORINA[1]

30/1 [1944]

[Štabu 3. korpusa NOVJ]

Uputite jednu brigadu na sektor Kalinovik — Jahorina jer će jedinice Pete divizije morati napustiti taj sektor koji je vrlo važan.[2] Sa brigadom pošaljite dobrih političkih radnika. Moravska brigada neka krene na Goražde, jer je ono u našim rukama kao i Čajniče, a Druga divizija je na sektoru Rudo — Čajniče.[3]

[V. Š.]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 2/17-8/1 k. 408 A.

[2] Toga dana je Štab 3. korpusa NOVJ izvestio Vrhovni štab NOV i POJ o stanju na području korpusa tražeći da Štab 16 (vojvođanske) divizije pošalje sa Majev.ice jednu od svojih brigada na sektor Zvornik — Srebrenica — Vlasenica kako bi Korpus mogao uspešno pokriti, sektor Kalinovik — Jahorina — Romanija. Idućeg dana jedinice 5 (krajiške) NOU divizije na sektoru Kalinovik — Jahorina smenjene su od delova 17 (istočnobosanske) NOU divizije (Zbornik, tom IV, knj. 21,. dok. br. 173).

[3] Štab 3. korpusa NOVJ je, 25 januara, izvestio Vrhovni štab NOV .' POJ da je 1. južnomoravska NOU brigada krenula prema 5 (krajiškoj) diviziji, pošto je prethodno bila obučena i snabdevena potrebnim materijalom koji su dobili od saveznika (Zbornik, tom IV, knj. 21, dok. br. 173).

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. JANUARA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA POGODNIM MANEVROM DEJSTVUJE U POZADINI NEPRIJATELJA NA SEKTORU TRAVNIK[1]

' Od V. S.
31-I-[1944 u] 13[10]

[Štabu Prve proleterske divizije]

Pošiljke čekajte u Koričanima. Ugovorene znake sa Petrova Polja skinite.

Prema Travniku ne treba držati kruti front. Odmorite trupe. Na tom terenu zabacite se neprijatelju za leđa.[2]

[1] Original prijemne depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 1-15, k. 706 (knjiga depeša 1. proleterske divizije, str. 293).

[2] Štab 1. proleterske divizije javio je prethodno (26. januara) Vrhovnom štabu NOV i POJ da su Nemci, iz Travnika, preko planine Vlašića, vršili manje ispade ka Mudrikama ali da su bili odbijeni. Poginuo je jedan oficir (poručnik) i šest nemačkih vojnika. Takođe je Štab divizije izvestio da su delov.i Vražje divizije (369. nemačka) zaposeli garnizone u dolini r. Bosne i Lašve u istom rasporedu kao i pre ofanzive. U Travniku su se tada nalazile snage jačine oko 1000 Nemaca i domobrana (Arhiv V.I.I., reg. br. 1-15, k. 706, str. 284).

BR. 186

OBAVEŠTENJE SEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. JANUARA 1944. LEKARSKOJ MISIJI U ITALIJI O UPUĆIVANJU TEŠKIH RANJENIKA I BOLESNIKA[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
31.1. 1944 god.

LEKARSKOJ MISIJI NOVJ U ITALIJI

Dragi drugovi,

Ukazala nam se mogućnost da pošaljemo avionima jedan manji broj ranjenika. Nadamo se da će ovo biti samo proba i da će ovakvi događaji, koji su od ogromne važnosti za nas, učestati. Što se tiče vojničkih mogućnosti sa naše strane za stalno avionsko prebacivanje — ti uslovi postoje i potrebna je samo još dobra volja kod Saveznika. Kad bi se avioni spuštali u prvi sumrak i dizali u zoru tada bi se mogao transport uputiti bez pratnje lovaca, a ukrcavanje bi se obavilo bez velike žurbe. Za ovo dnevno ukrcavanje stoji nam na raspoloženju svega 10 minuta što iziskuje opširne organizacione mere. Nadamo se da ćemo i ovaj deo zadatka izvršiti uzorno, zahvaljujući širokoj potpori i inicijativi naše junačke krajiške omladine. Kako smo dobili obaveštenja, ukrcaćemo svega 24 teška ranjenika, ma da smo se nadali više. Na vama je da poradite svim silama i pred svim merodavnim u pravcu stalnog avionskog prebacivanja naših teških ranjenika.

Pored ranjenika pripremili smo i izvestan broj bolničarskog osoblja, ali će se moći ukrcati, izgleda, veoma ograničen broj. U posebnom aktu šaljemo vam karakteristiku toga osoblja kao i karakteristike nekih ranjenika. Ovde vam samo iznosimo podatke o dvojici lekara koji prate transport kao i naše pobude kojima smo se rukovodili pri odlučivanju da se isti pošalju u Italiju. To su drugovi Dr. Vlašić Dušan i Dr. Papo Izidor.

Njega šaljemo u Italiju sa ciljem da upotpuni svoje znanje, da upozna sve savremene metode hirurškog rada i posle

[1] Original se nalazi u Arhivu Istorijskog ođeljenja Vojnomedicinske akademije JNA (neregistrovan). Pisan je u Drvaru. (Dokumenat je prvi put objavljen u Zborniku dokumenata sanitetske službe u NOR-u, kao dok. **br.** 114.)

toga da se odmah povrati u zemlju. Ovo je i njegova vlastita želja. Pošto je on u ovoj hirurškoj ekipi, koja ima specijalni zadatak, neophodan, on neće moći tamo da ostane duže od 6 nedelja. Stoga vam se nalaže da preduzmete sve mere kako bi mu se omogućilo što brže obilaženje naših i engleskih bolnica, što uži kontakt sa najboljim engleskim i italijanskim stručnjacima, tako da bi on mogao ovaj relativno kratki rok u punoj meri iskoristiti. S obzirom na njegovu poznatu prodornost i ambicioznost mislimo da je naš izbor za ovakve uslove dobro pogođen. Isto tako omogućite mu da sortira jedan kompletan hirurški instrumentarij koji treba da ponese sobom na povratku u zemlju.

Dne 23 ov. m. uputili smo za obalu jedan transport od oko 120 ranjenika i hroničnih bolesnika iz 1-og i 8-og korpusa. Tim transportom uputio sam vam i jedno pismo kao odgovor na vaše izveštaje od 20 ov. m. U tome pismu, pored ostaloga, naznačio sam vam važnost rešenja bolesničkog pitanja zato što hronični, u ovim uslovima neizlečivi, bolesnici pretstavljaju još veći balast negoli ranjenici. Nadam se da će vam to pismo uskoro stići u ruke pa vam zato neću ponavljati njegovu sadržinu. Dodaću još neke stvari:

1). Pored izveštaja o stanju u našim bolnicama šaljite nam redovno izveštaje o organizaciji savezničkih bolnica, visini njihovog trupnog saniteta, beležite pažljivo njihovo mišljenje i izjave o nama, postupak, ophođenje i odnos prema vama i prema ranjenicima.

2). Najhitnije pošaljite za moju ličnu upotrebu sledeće knjige: Ratnu hirurgiju, Ratnu higijenu i Sanitetsku taktiku. Jezici mogu biti jedan od ovih i to redom: nemački, francuski, italijanski, španski i ako ne bude ni na jednom od ovih onda engleski. Ukoliko nađete veći broj primeraka pošaljite što više za ostale drugove.

3). Ostvarite najveću budnost prema pegavcu. Ne bojim se toga da bi u tamošnjim uslovima mogao pegavac da poprimi ozbiljnije srazmere, ali smatram da bi i jedan jedini slučaj, nezgodno odjeknuo u savezničkom sanitetu pa bi možda pričinio .. . (nečitko) saniteta pa bi se mogle iskomplikovati nove poteškoće za prebacivanje naših ranjenika. Stoga preduzmite odmah sledeće:

a). Svi ranjenici koji dolaze iz naše zemlje neka prođu odmah kroz dezinfekcionu stanicu pre njihovog definitivnog smeštaja na odeljenju. Sav zavojni materijal koji donesu na sebi najbolje je potpuno uništiti spaljivanjem. Isto tako njihov veš i odelo ukoliko je suviše dronjavo.

b). Kroz prvih 14 dana po njihovom dolasku brižljivo kontrolirati temperaturu. U tu svrhu posebno zadužiti nekop poverljivog između našeg personala.

c). Svako bolničko odeljenje treba da ima izoliranu prostoriju za posmatranje. Imajte unapred u vidu i formiranje zarazne bolnice.

d). Ako još upućujete naše ranjenike u čisto engleske bolnice neka drug Nikola avizira ovaj problem engleskim lekarima, ali obazrivo da se ne bi uzdigla nepotrebna buka.

Kod nas je stanje u pogledu pegavca za sada vrlo dobro u odnosu na prošlu godinu kada smo u ovo doba već imali pune bolnice. Rezultat je to verovatno i »genius epidemicus-a« ali, nesumnjivo, i naših organizacionih mera. Tako na pr. u D. podigli smo veliku dezinfekcionu stanicu sa vrućom komorom čiji kapacitet iznosi 500 boraca dnevno. Sličnu stanicu, koja će biti još većeg kapaciteta, podižemo upravo sada u P. Da bi se ove radnje mogle vršiti brzo i savesno obrazovao sam sanitetski vod pri SOVS-u.

4). O značenju kulturnog rada govorili smo već mnogo puta. Hoću sada da nadodam da vaš kurs ne bi smeo biti izolacija i osamostaljenje pod svaku cenu od savezničkih bolnica i njihovih ranjenika. Naprotiv, ja mislim da je čak povoljno uspostavljanje što srdačnijih odnosa između naših i savezničkih ranjenika i to, naravno, na bazi našeg kulturnog i političkog rada, uzajamnog izmenjivanja kulturnih priredaba, poseta, dopisivanja, poklona itd. Drugove invalide mogli biste na pr. odmah uposliti na izradi raznih umetničkih rukotvorina od drveta, zemlje, metala itd. prema iskustvima konc-logora Francuske koja su drugu Đuri dobro poznata. Ovakve stvarčice mogle bi se poklanjati savezničkim ranjenicima. Nemoguće mi je da nabrojim sve forme i mogućnosti ovakvog rada koje nesumnjivo postoje u svakoj bolnici. Treba samo da se neko angažuje na tome polju. Ja sam izložio drugu Marku potrebu odašiljanja jednog specijalnog kulturnog radnika za vas, što je on u potpunosti usvojio. U izgledu je čak i jedno šire telo (politodel).

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef odseka
pukovnik
Dr. Gojko